

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการลดหมอกควันตำบลขุนยวม

โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

โดย

นายสุดชีวี ชมงานดี และคณะ

พฤษภาคม 2553

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

การศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการลดหมอกควันตำบลขุนยวม
โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

โดย

นางสุดชีวี	ชมงานดี
นายเดชาวุธ	กรองบริสุทธิ์
นายบุญสุข	เดือนขวัญ
นายบุญโท	ชอบพนาไพรสน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่น ๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลอง ทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับ ครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความ ยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและ รูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่า ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้ นักวิจัยให้มี

ความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และ นักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สูการเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทคัดย่อ

“ทิวเขา เงาสัน คนดี” คำขวัญของอำเภอขุนยวม ซึ่งมีความหมายว่าดินแดนที่มีที่ตั้งอยู่บนสันเขามองเห็นแนว“ทิวเขา”ได้ตลอดแนว ลมพัดโชยตลอดปี บ่งบอกถึงอากาศที่บริสุทธิ์ พื้นที่ป่ามากไปด้วย“ต้นสน”สองใบและสนสามใบแล้วแต่ระดับความสูงของพื้นที่ ต้นสนยังเป็นประโยชน์ให้ชุมชนท้องถิ่นใช้เป็นเชื้อเพลิงในการก่อไฟหุงหาอาหารในสมัยอดีต และมีความสำคัญต่อการประกอบประเพณีพิธีกรรมบางอย่าง “คนดี”ก็ย่อมมีความหมายถึงจารีตประเพณีที่ดีงามกล่อมเกลาจิตใจคนให้เป็นคนที่มีจิตใจเมตตา เอื้ออารี ต่อมิตรสหาย

อำเภอขุนยวมได้แยกการบริหารท้องถิ่น และการปกครองออกเป็น 6 องค์การบริหารส่วนตำบล และ 1 เทศบาลตำบล ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน องค์การบริหารส่วนตำบลแม่กิ๋ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงา องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยวมน้อย องค์การบริหารส่วนตำบลแม่อุคค องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม และเทศบาลตำบลขุนยวม มีพื้นที่รวมของอำเภอประมาณ 1,478,125 ไร่ โดยจำแนกออกเป็นพื้นที่ป่าสงวน 1,031,875 ไร่ ป่าวนอุทยานแห่งชาติ 41,250 ไร่ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 8,750 ไร่

ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม มีหมู่บ้านที่ต้องดูแลรับผิดชอบจำนวน 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านขุนยวมหมู่ที่ 1-2 บ้านแม่สุริน หมู่ที่ 3 บ้านห้วยฟานและห้วยมบ้านห้วยสูง บ้านแม่สะเปเหนือ บ้านแม่สะเปใต้ ประชากรส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าปกาเกอะญอ และไทยใหญ่ มีภูมินิเวศที่อาศัย 2 ระบบได้แก่ที่ราบ และที่สูง ซึ่งที่สูงจะเป็นที่ทำมาหากินของชนเผ่าปกาเกอะญอ พื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวมส่วนใหญ่จะเป็นป่า โดยมีลักษณะของป่าประมาณ 2 รูปแบบ ได้แก่ป่าต้นน้ำ/ป่าชื้น และป่าเต็งรังไม้ผลัดใบ ภูมิประเทศบางแห่งเป็นป่าไม้ค่อนข้างสมบูรณ์ บางแห่งก็กลายเป็นป่าเสื่อมโทรมด้วยกิจกรรมต่างๆ ของคนในพื้นที่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับหุบเขามีความสูงกวาระดับน้ำทะเลอย่างน้อยที่สุดประมาณ 600 เมตร ภายใน 1 ปี มีฤดูกาล 3 ฤดูกาล ได้แก่ ฤดูฝนในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน ฤดูหนาวในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ และช่วงฤดูแล้ง เดือน มีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคม เป็นต้น

สภาพปัญหาส่วนหนึ่งในพื้นที่รับผิดชอบองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม ถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ที่รบกวนการแก้ไข คือปัญหาในช่วงฤดูแล้งที่มักเกิดวิกฤตหมอกควัน และไฟป่าในพื้นที่อย่างรุนแรง โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ.2549 เป็นต้นมา การเกิดวิกฤตการณ์หมอกควันนอกจากจะส่งผลกระทบต่อส่งผลเสียหายหลายส่วน เช่น สุขภาพ/จิตใจ เศรษฐกิจ สังคม แล้ว ยังส่งผลให้เกิดความล้มเหลวในการทำงานร่วมด้วยช่วยกันในระดับหมู่บ้าน การแก้ไขปัญหาขององค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวมที่ผ่านมา นั้น ก็เป็นการแก้ไขโดยปกติเน้นที่การจัดการไฟที่ไหม้อยู่ ซึ่งจากการสรุปบทเรียนในภายหลังพบว่า ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืนด้วยการแก้ไขเพียงวิธีการเดียวดังเช่นที่ทำอยู่เป็นประจำทุกปี

ดังนั้นจึงขอรับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน เพื่อหาแนวทางในการลดหมอกควัน
หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างสมบูรณ์แบบ และเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวคนโดยเฉพาะผู้นำใน
เชิงลึก โดยอาศัยเครื่องมือวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้

ผลในการดำเนินงานที่ผ่านมา ทำให้เราทราบว่า คนในชุมชนมีความคิดเห็นอย่างไรกับไฟป่าและ
หมอกควันโดยการให้นิยามความหมายว่า “ไฟป่าและหมอกควันเป็นเรื่องเดียวกันเป็นปัญหากับชุมชน
โดยตรง ซึ่งแยกความหมายได้ว่า ไฟป่าเป็นไฟที่ถูกจุดขึ้นมาแบบไม่มีการควบคุม ทำให้ลุกลามและไม่สามารถ
จัดการได้ ทำให้เกิดหมอกควันจำนวนมากหาสาเหตุ โดยภาพรวมทั้งตำบลให้ความเห็นคิดเช่นนี้
เป็นสัดส่วน 88.89 เปอร์เซ็นต์ และมองว่าที่แท้จริงแล้วสาเหตุของการเกิดหมอกควันและไฟป่านั้น เกิด
ขึ้นมาจาก 2 เรื่องหลัก ได้แก่ ความจำเป็นที่จะต้องเผาและไม่สามารถห้ามหมอกควันได้ อันได้แก่ การทำ
การเกษตรกรรม และการเผาเพื่อหาอาหารจากป่า คิดเป็น 52% เป็นต้น และเรื่องที่ 2 คือการเผาที่ไม่
ได้มีความจำเป็นใดๆ แต่เผาเพราะเหตุผลนำเข้าสภาพจิตใจในช่วงนั้นแตกต่างกันไป (ตั้งใจกลั่นแกล้ง
และประมาท) เช่น อยากแกล้งอาสาสมัครดับไฟป่าแต่ละหมู่บ้าน อยากทำลายอำนาจรัฐ ไม่รู้เรื่องอะไร
อยากเผาก็เผา เข้าป่าก่อไฟแล้วไม่ยอมดับไฟ การทิ้งก้นบุหรี่ พฤติกรรมอื่นๆ คิดเป็น 48%

ระดับความรุนแรงของไฟป่านั้น รุนแรงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2551-2553 ความรุนแรงที่ว่านี้
ถูกชีวิตด้วยตัวชีวิตที่พัฒนาเองจากคนในชุมชน ได้แก่ ความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงของวงจรอาหาร และ
การเจ็บป่วยของคนในชุมชน โดยระดับความรุนแรงชุมชนมองว่าอยู่ในขั้นรุนแรงมากที่สุด คิดเป็นสัดส่วน
52.0%

ศักยภาพและทุนเดิมของชุมชนในการจัดการไฟป่าและหมอกควันเพื่อลดปริมาณหมอกควัน
เช่นความเชื่อ รูปแบบการผลิตที่ทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ไร่มุขเวียน การทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่า
สำคัญๆ ของชุมชน เช่นป่าต้นน้ำปะปา ป่าช้า ป่าเดื่อ ป่าอนุรักษ์ การสนับสนุนงบประมาณให้กับ
ชุมชนของหน่วยงานรัฐ เช่น อบต.ขุนยวม ส่วนการปกครองระดับอำเภอขุนยวม สำนักงาน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด เป็นต้น รวมถึงความรู้ต่างๆ ที่ชุมชนได้รับ โดยเฉพาะความรู้
ทางวิชาการที่ถูกส่งเสริมให้ชุมชนได้เรียนรู้เป็นประจำทุกปี เช่นเทคนิคการทำแนวกันไฟ และกลไก
อาสาสมัครที่เกิดขึ้นในชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นทุนเดิมที่สำคัญ สำหรับวางแผนปฏิบัติการในช่วงต่อไป

แนวทางในการจัดการต่อเนื่องในหลายระดับ เช่น**ระดับชุมชน** สร้างชุดความรู้ สร้างความ
ตระหนักให้ชุมชนเข้าใจอย่างแท้จริง สร้างกลุ่มและเครือข่าย **ระดับตำบล** จัดกลไกในระดับตำบล
การบูรณาการงานของหน่วยงานต้องเกิดขึ้น ในส่วน อบต.คือการผลักดันให้เกิดเป็นข้อบัญญัติตำบลว่า
ด้วยการจัดการหมอกควันและไฟป่า เป็นต้น

การศึกษาและวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาและวิจัยโดยชาวบ้านเป็นหลักในการสืบหา และวิเคราะห์
ข้อมูลของชุมชน ดังนั้นจึงเป็นงานวิจัยที่มีได้เน้นชุดความรู้ มากไปกว่ากระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของ
ชุมชนเพื่อวางแผนหาแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่าต่อไปภายในอนาคต ซึ่ง
ข้อเสนอแนะทางที่ได้รับจากชุมชนนั้นเป็นข้อเสนอแนะและแนวทางที่เป็นประโยชน์อย่างมาก ที่องค์กร

บริหารส่วนตำบลหรือภาคีความร่วมมือต่างๆ จะต้องนำมาปรับประยุกต์และพูดคุยถึงการนำแนวทางเหล่านี้ไปผลักดันให้เกิดเป็นแผนพัฒนาขึ้นภายในปี พ.ศ.2554-2556

หากรายงานวิจัยเล่มนี้ เกิดความผิดพลาด ทั้งด้านกระบวนการ เนื้อหา การใช้คำ การใช้ประโยคที่ไม่เหมาะสมประการใด คณะผู้จัดทำ ต้องขออภัยไว้ ณ ที่นี้ และคณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เล่มนี้ จะถูกนำไปศึกษาเรียนรู้ และนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ไปปรับประยุกต์ใช้ในภาระหน้าที่ของหน่วยงานหรือองค์กรทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผู้สนใจทั่วไป

สุดท้ายนี้ ขอคุณพระศรีรัตนตรัย จงช่วยปกปักรักษา ให้ทุกท่านผู้ประสงค์เรียนรู้ และผู้ที่นำความรู้ไปใช้แก้ไขปัญหา จงประสบผลสำเร็จ และเจริญในหน้าที่การงาน ด้วยเทอญ

เดชวุธ กรองบริสุทธิ์
รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม
ตุลาคม พ.ศ.2554

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

บทคัดย่อ

บทที่ 1 บทนำ

1. หลักการเหตุผล	1
2. คำถามวิจัย	3
3. วัตถุประสงค์	3
4. พื้นที่ดำเนินงาน	4
5. ขอบเขตการศึกษา	4
6. คำนิยาม	4
7. ขั้นตอนการดำเนินงาน	6
8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	6
9. ปฏิทินการดำเนินงาน	7
10. แผนปฏิบัติการ	8

บทที่ 2 บริบทชุมชน

1. แผนที่ขอบเขตอำเภอขุนยวม	12
2. ประวัติศาสตร์ความเป็นมา อ.ขุนยวม	13
3. ลักษณะของพื้นที่ อ.ขุนยวม	14
4. ลักษณะเด่นของอำเภอ	20
5. ศักยภาพและข้อจำกัดของการพัฒนา	21
6. ข้อมูลทั่วไปรายหมู่บ้าน ในพื้นที่ 6 ชุมชน ต.ขุนยวม	22
7. บทเรียนการแก้ไขป่า หมอกควันที่ผ่านมาของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	34
8. บทเรียนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	35

บทที่ 3 กระบวนการดำเนินการวิจัย

1. กรอบความคิดในการกระบวนการขั้นตอนการดำเนินการงานวิจัย	36
2. เหตุปัจจัยอันมีผลทำให้เริ่มพัฒนาโครงการ	37
3. เวทีพัฒนาโครงการในระดับตำบล จำนวน 3 ครั้ง	42
4. เวทีพัฒนาโครงการในระดับหมู่บ้าน 6 บ้าน	57
5. การพัฒนาร่างเอกสารเชิงหลักการฉบับ	74
6. เวทีในการออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล	82
7. การเก็บข้อมูล	86
8. การรวบรวม และวิเคราะห์ผลขอข้อมูล	89

9. สรุปบทเรียนการดำเนินงาน	91
10. การเขียนรายงานเพื่อสื่อสารสาธารณะ	91

บทที่ 4 ผลการดำเนินงานวิจัย

4.1 ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม	
4.1.1 อาชีพของผู้ตอบแบบสอบถาม	93
4.1.2 รายได้ของผู้ตอบแบบสอบถาม	94
4.2 สถานการณ์หมอกควันและไฟป่าพื้นที่ตำบลขุนยวม	
4.2.1 การให้ความหมายของหมอกควันและไฟป่าโดยชุมชน	95
4.2.2 ไฟป่าและหมอกควันเป็นของชุมชนหรือไม่	96
4.2.3 ความจำเป็นในการเผา	97
4.2.4 สรุปสาเหตุของการเกิดหมอกควันและไฟป่า ในพื้นที่ ต.ขุนยวม	104
4.3 การศึกษาองค์ความรู้ตามแนวทางเกษตรกรรมทางเลือก	
4.3.1 ตัวชี้วัดระดับความรุนแรงโดยชุมชน	106
4.3.2 ช่วงปีที่มีความรุนแรง	106
4.4 ศักยภาพ / ทุนเดิมในการจัดการไฟป่า และหมอกควันโดยชุมชน และตามหลักวิชาการ	
4.4.1 ความรู้เชิงวิชาการที่นำมาใช้ในพื้นที่	108
4.4.2 ความรู้และประสบการณ์ การจัดการไฟป่าโดยชุมชนพื้นที่ ต.ขุนยวม	117
4.4.3 กระแสการผลักดันสู่ตำบลจัดการตนเอง	120
4.4.4 การร่วมเวทีภาคีเพื่อแลกเปลี่ยนการเรียนรู้	131
4.4.5 ข้อเสนอ / ข้อเสนอ ที่จะนำเรียนผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน	139
4.4.6 การสรุปบทเรียนการดำเนินงาน	140

บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 แนวทางในการลดหมอกควันที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ต.ขุนยวม	
5.1.1 สร้างความรู้ความเข้าใจกับคน	145
5.1.2 กระบวนการกลุ่มและเครือข่ายในระดับชุมชน	146
5.1.3 กระบวนการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน	148
5.1.4 เครื่องมือและความรู้ในการจัดการหมอกควันและไฟป่า	151
5.2 ความรู้ภูมิปัญญาชุมชนในการจัดการไฟป่า	151
5.3 ความรู้เชิงวิชาการในการจัดการไฟป่า	152
5.3.1 เทคโนโลยี GPS	152
5.3.2 เครื่องมือและอุปกรณ์	153
5.3.3 ความรู้	153

5.4 ข้อเสนอโจทย์วิจัยในระยะต่อไป	154
5.5 บทสรุปแนวทางการจัดการไฟฟ้า	154
5.6 แผนการบูรณาการในการไฟฟ้าและหมอกควัน ต.ขุนยวม	155
5.7 แนวทางและข้อเสนอแนะ	157

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

ประวัตินักวิจัย และทีมวิจัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ชื่อโครงการ การศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการลดหมอกควันตำบลขุนยวม โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.2 หลักการและเหตุผล

ตำบลขุนยวมมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณผลัดใบในฤดูแล้งช่วงระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายนของทุกปี ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวสภาพอากาศจะร้อนอบอ้าวแดดจัดและแรง น้ำในลำห้วยจะแห้งขอด สภาพอากาศเช่นนี้เป็นผลทำให้พื้นที่ป่าแห้งแล้งอย่างหนัก ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นที่ประกอบไปด้วย ประชากรหลายชาติพันธุ์ใน 6 หมู่บ้าน ก็ยังคงดำเนินกิจกรรมตามแบบวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ตนเองโดยมากแล้วจะพึ่งพาอาศัยพื้นที่ป่าในการหาอาหาร หรือทำไร่ (ช่วงเวลากการเตรียมพื้นที่สำหรับปลูกข้าวในฤดูฝน) กิจกรรมเหล่านี้ถูกกำหนดให้สืบทอดปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษอย่างยาวนานบนพื้นฐานของธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนจากปฏิทินการผลิตของชนเผ่าปกากะญอ ที่แบ่งช่วงเวลาและกระบวนการขั้นตอนในการผลิตที่สัมพันธ์กับฤดูกาลต่างๆอย่างเหมาะสม ในช่วงเวลาที่มีการเตรียมพื้นที่ทางการเกษตร ซึ่งกระบวนการขั้นตอนนี้มีการใช้ไฟเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผาวัชพืชหน้าดินให้โล่งเตียน ก่อนที่จะมีการลงเมล็ดข้าวเมื่อฤดูฝนย่างกรายเข้ามา การเผาเพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกที่กล่าวถึงจึงกลายเป็นประเด็นหนึ่งที่ถูกมองจากสังคมภายนอกว่าเป็นต้นตอและสาเหตุของการลุกลามเข้าพื้นที่ป่า เกิดเป็นไฟป่าทำให้มีหมอกควันหนาแน่นจนถึงขั้นวิกฤติในปี 2549 – 2551 แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่ไร่นั้น ยังหมายรวมถึงการเตรียมพื้นที่ทางการเพาะปลูกทั้ง ที่นา ที่สวนด้วย

เมื่อประเด็นเกษตรกรรมถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงในฐานะที่เป็นต้นเหตุสำคัญของการเกิดหมอกควัน หรือไฟลุกลามเข้าสู่พื้นที่ป่า จึงเกิดความพยายามขององค์กรต่างๆ ในการศึกษาและอธิบายให้เห็นภาพที่แท้จริงโดยภาพรวมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนว่า ต้นเหตุของการเกิดหมอกควันและไฟป่านั้นเกิดขึ้นมาจากสาเหตุใดบ้าง ข้อมูลสำคัญที่สามารถนำมาอธิบายได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม เกิดขึ้นจาก เวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรปลอดการเผา นำร่องการดำเนินงานมาตรการจัดระเบียบการเผา (โซนนิ่ง) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการป้องกันและกำจัดหมอกควันและไฟป่า จ.แม่ฮ่องสอน” เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2552 ณ ศาลาประชาคม ที่ว่าการอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน กระบวนการในเวทิดังกล่าวได้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมทุกตำบล มีการสรุปผลรายตำบล ถึงปัญหาสาเหตุของการเกิดหมอกควันและไฟป่า

ผลสรุปจากเวทีที่สำคัญและน่าสนใจ กรณีของสาเหตุการเกิดไฟป่าและหมอกควันในพื้นที่ตำบลขุนยวม โดยวิธีการระดมความคิดเห็นแต่ละประเด็น สังเคราะห์ และจัดลำดับความสำคัญของแต่ละประเด็นที่มีการแลกเปลี่ยน ซึ่งผลการเรียงลำดับประเด็นปัญหาจากมากไปน้อยที่สุด มีดังนี้

1. เกิดจากการกลั่นแกล้งกัน ของคนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการไฟฟ้า ในเรื่องผลประโยชน์ ความขัดแย้ง หรืออยากได้เงินค่าจ้างจัดการไฟฟ้า เป็นต้น
2. เผาเพื่อให้พืชผลทางการเกษตรได้ผลงอกงาม (เตรียมพื้นที่)
3. เผาจากความคึกคะนอง (ทำหาย)
4. เพื่อหาของป่า เห็นชนิดต่างๆ สัตว์ป่า ฯลฯ
5. เพื่อความสะดวกในการเดินเข้าไปในป่า เผาให้โล่ง
6. เกิดจากความประมาท เช่น ก่อไฟแล้วไม่ดับ
7. เผาเพื่อให้เกิดพืชเลี้ยงสัตว์ (หญ้างอกใหม่)

บทสรุปของเวทีพบคำตอบว่า จริงๆ แล้วสาเหตุและต้นตอของการเกิดไฟฟ้าและหมอกควันนั้นไม่ได้เกิดขึ้นมาเพียงสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งอย่างที่เคยเข้าใจกันเท่านั้น โดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรม แต่ในขณะเดียวกันที่ข้อมูลของตำบลขุนยวมถูกระบุว่าเกิดจากการกลั่นแกล้งเป็นอันดับที่หนึ่ง ซึ่งนั่นหมายความว่า เป็นเรื่องใหญ่และงานหนักที่หน่วยงานและองค์กรที่รับผิดชอบจะต้องดำเนินการแก้ไข อย่างไรก็ตามที่ประเด็นนี้กลายเป็นปัญหาสำคัญจนถูกบรรจุอยู่ในยุทธศาสตร์ของจังหวัดนั้น ก็เนื่องจากว่าเหตุการณ์การเกิดหมอกควันขั้นวิกฤติตั้งแต่ปี 2549 -2552 นับเป็นเหตุการณ์ที่เป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นทั่วไปที่ได้รับผลกระทบโดยตรงและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ที่เริ่มเล็งเห็นปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นหลายประการ เช่น

1) ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสิ่งมีชีวิตทางระบบทางเดินหายใจ ซึ่งเกิดจากกระบวนการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ของเศษวัชพืชจึงมีเขม่าควัน หมอกควันและก๊าซพิษต่างๆ เช่น ก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์ ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ ก๊าซระเหยจากสารกลุ่มไฮโดรคาร์บอนต่างๆ ฯลฯ รวมทั้งฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 10 ไมโครเมตรที่เรียกว่า พีเอ็มเทน (PM 10) ซึ่งเป็นขนาดที่เล็กพอที่จะเข้าสู่ระบบทางเดินหายใจของคนได้ ฝุ่นละอองเหล่านี้จึงมีทั้งที่เป็นเขม่าควันธรรมชาติหรืออาจรวมตัวเป็นเขม่าควันที่มีสารประกอบจากสารเคมีอันตรายบางชนิดปนเปื้อนได้ ฝุ่นละอองของคาร์บอนจะมีผลระคายเคืองระบบทางเดินหายใจ อันได้แก่ จมูก คอ หลอดลม และปอด ถ้าฝุ่นละอองที่เล็กกว่า 10 ไมโครเมตรจะสามารถเข้าสู่ปอดได้ และมีผลทำให้ปอดอักเสบ ส่วนก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์มีผลทำให้ขาดออกซิเจนซึ่งหากขาดเป็นระยะเวลานานอาจทำให้ถึงแก่ชีวิตได้ ส่วนสารไดออกซิน ก๊าซจากสารอินทรีย์ระเหย และก๊าซโอโซน มีผลทำให้ระคายเคืองทางเดินหายใจและทำให้ปอดอักเสบ และอาจทำให้เกิดโรคมะเร็งได้ถ้าได้รับสารนี้เป็นเวลานานหลายปี สุดท้ายคือก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์จะมีผลระคายเคืองทางเดินหายใจ ทำลายเนื้อเยื่อปอด อาจทำให้ปอดบวมน้ำได้และเมื่อผสมกับน้ำในร่างกายจะมีฤทธิ์เป็นกรดเป็นอันตรายถึงชีวิต (ข้อมูลผลกระทบด้านสุขภาพ ทสจ.แม่ฮ่องสอน 2552)

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในหมู่บ้าน 6 หมู่บ้านในเขตพื้นที่ อบต.ขุนยวม พบผู้ป่วยที่เป็นโรคระบบทางเดินหายใจชนิดที่ยังไม่รุนแรง มีอาการไอ แสบตา แสบจมูก โดยมากจะเป็นในกลุ่มเด็กเล็ก และคนชรา (ข้อมูลจากการสังเกตของทีมวิจัยในทุกชุมชน)

2) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ในส่วนของผลกระทบต่อนั้นโดยมากจะไม่ได้เกิดขึ้นในพื้นที่ของตำบลขุนยวมโดยตรง เพราะพื้นที่ตำบลขุนยวมไม่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญหรือธุรกิจที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวโดยตรง หมอกควันที่เกิดขึ้นในพื้นที่ส่งผลในวงกว้างระดับจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล พิจารณาในแง่มูลค่าทางเศรษฐกิจพบว่า ปี พ.ศ.2550 ได้มีการประเมินความเสียหายในภาพรวมของภาคเหนือตอนบนพบว่ามากกว่า 2,000 ล้านบาท เช่นการยกเลิกเที่ยวบินโดยเฉพาะที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในเดือนมีนาคม 2550 รวมจำนวน 42 เที่ยวบิน จากปกติ 266 เที่ยวบิน เหลือเพียง 148 เที่ยวบิน ส่งผลกระทบทางด้านการท่องเที่ยวโดยตรง เพราะจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีเศรษฐกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวสูง (ผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากสาเหตุหมอกควันภาคเหนือ ทสจ.แม่ฮ่องสอน)

เมื่อเกิดวิกฤติหมอกควันและไฟป่าในปี พ.ศ. 2549-2551 จังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการไฟป่าและหมอกควันขึ้น โดยใช้หลายมาตรการสำคัญ โดยเฉพาะการกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งในพื้นที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จัดสรรงบประมาณในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นนั้น การแก้ไขปัญหาไม่ได้เกิดมรรคผล หรือเกิดรูปแบบแนวทางใหม่ๆ เป็นการแก้ไขโดยการเน้นหนักเรื่องเฝ้าระวังเป็นหลัก เท่านั้น

องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหนึ่งที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการสนับสนุนงบประมาณในการจัดการไฟป่าและหมอกควันเป็นประจำทุกปี โดยมีการสนับสนุนกิจกรรมการเฝ้าระวังรวมถึงการดับไฟป่า โดยใช้กลไกกำนันผู้ใหญ่บ้านและอาสาสมัครในหมู่บ้าน มีการสนับสนุนงบประมาณปีละประมาณ 25,000 บาท (รวม 6 หมู่บ้าน) ซึ่งพบว่าแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการเก่าๆ ไม่สามารถที่จะจัดการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรมได้ ดังนั้นในส่วนของทีมบริหารจึงนำปัญหาดังกล่าวเข้าไปหารือในที่ประชุม อบต.ขุนยวม โดยที่ประชุมมีมติให้มีการศึกษาแนวทางในการจัดการปัญหาหมอกควันและไฟป่าโดยเน้นที่ตัวคนชุมชนก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อค้นหาทุนทางสังคมในการจัดการหมอกควันและไฟป่าในพื้นที่ และกลไกในการจัดการเป็นอย่างไร โดยผ่านกลไกการทำงานของ อบต.และฝ่ายปกครองในแต่ละชุมชน โดยมีหลักการเบื้องต้นว่าให้แนวทางการจัดการไฟป่าเหล่านั้นมีความเหมาะสมกับพื้นที่และบริบทของชุมชน โดยเสนอการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาเพื่อนำไปสู่แผนงานใหม่ๆ ในการสนับสนุนชุมชนต่างๆ ให้สามารถจัดการหมอกควันและไฟป่าในเขตพื้นที่ของตนเอง ได้อย่างมีประสิทธิภาพในปี พ.ศ. 2554

1.3 คำถามวิจัย

แนวทางในการลดหมอกควันจากไฟป่าที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และกลไกการจัดการหมอกควันภายในตำบลขุนยวมควรเป็นอย่างไร

1.4 วัตถุประสงค์

1. เพื่อค้นหาแนวทางในการลดหมอกควันที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ตำบลขุนยวม
2. เพื่อค้นหากลไกการจัดการหมอกควันและไฟป่าระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล

1.5 ขอบเขตพื้นที่การทำงาน

ขอบเขตพื้นที่ทำงาน ตำบลขุนยวม ทั้งหมด รวม 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านขุนยวม หมู่ 1 , บ้านขุนยวม หมู่ 2,บ้านแม่สุรินหมู่ 3 ,บ้านแม่สะเปเหนือหมู่ 5 , บ้านแม่สะเปใต้หมู่ 4 ,บ้านห้วยสูง – ห้วยฟานหมู่ 6 ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ภูมิโนเวศ ได้แก่ ที่ราบ และที่สูง และชาติพันธุ์ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงภูมิโนเวศที่แตกต่าง ระหว่างที่ราบ และที่สูงของแต่ละหมู่บ้าน ในตำบลขุนยวม

ที่	ชื่อหมู่บ้าน / ชุมชน	ชาติพันธุ์	ระบบภูมิโนเวศ	
			ที่ราบ	ที่สูง
1	บ้านขุนยวม หมู่ที่ 1	ไทยใหญ่, เมืองกะเหรี่ยง, ม้ง	✓	
2	บ้านขุนยวม หมู่ที่ 2	เมือง,ไทยใหญ่	✓	
3	บ้านแม่สุริน หมู่ที่ 3	ไทยใหญ่, เมือง	✓	
4	บ้านแม่สะเปเหนือ หมู่ที่ 4	กะเหรี่ยง		✓
5	บ้านแม่สะเปใต้ หมู่ที่ 5	กะเหรี่ยง		✓
6	บ้านห้วยฟาน หมู่ที่ 6	กะเหรี่ยง		✓
7	ห้วยอมบ้านห้วยสูง	กะเหรี่ยง		✓

1.6 ขอบเขตประเด็นศึกษา

- 1) ศึกษาสถานการณ์หมอกควันและไฟป่าแต่ละชุมชน
- 2) ศึกษาสาเหตุการเกิดหมอกควันและไฟป่า
- 3) ศึกษาศักยภาพ/ ทุนเดิมในการจัดการไฟป่า และหมอกควันโดยชุมชน
- 4) ศึกษาแนวทางการจัดการหมอกควันที่เหมาะสมกับบริบท ที่ราบ ที่สูง
- 5) ศึกษาการจัดการหมอกควันและไฟป่าตามหลักวิชาการที่เคยนำไปใช้ในพื้นที่
- 6) ศึกษากลไกการจัดการหมอกควัน-ไฟป่า ต.ขุนยวม ระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล

1.7 คำนิยาม

หมอกควันและไฟป่า

หมอกควัน หมายถึง เขม่าและก๊าซพิษ เช่น ก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์ ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ ก๊าซระเหยจากสารกลุ่มไฮโดรคาร์บอนต่างๆ ฯลฯ ที่เกิดขึ้นจากการบวกรเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ จากเศษไม้ ใบไม้ หญ้าแห้ง ในที่นี้หมายถึงหมอกควันที่เกิดจากการเผาไร่ เผาที่สวน เผาที่นา และหมอกควันที่เกิดจากไฟไหม้ป่า

ไฟป่า หมายถึง ไฟที่เกิดขึ้นในพื้นที่ป่า ไม้เศษวัชพืชต่าง เช่น ใบไม้ กิ่งไม้ เศษหญ้าแห้ง โดยมากจะไหม้กินบริเวณกว้างยากต่อการควบคุม ความรุนแรงจะขึ้นอยู่กับการสะสมของ

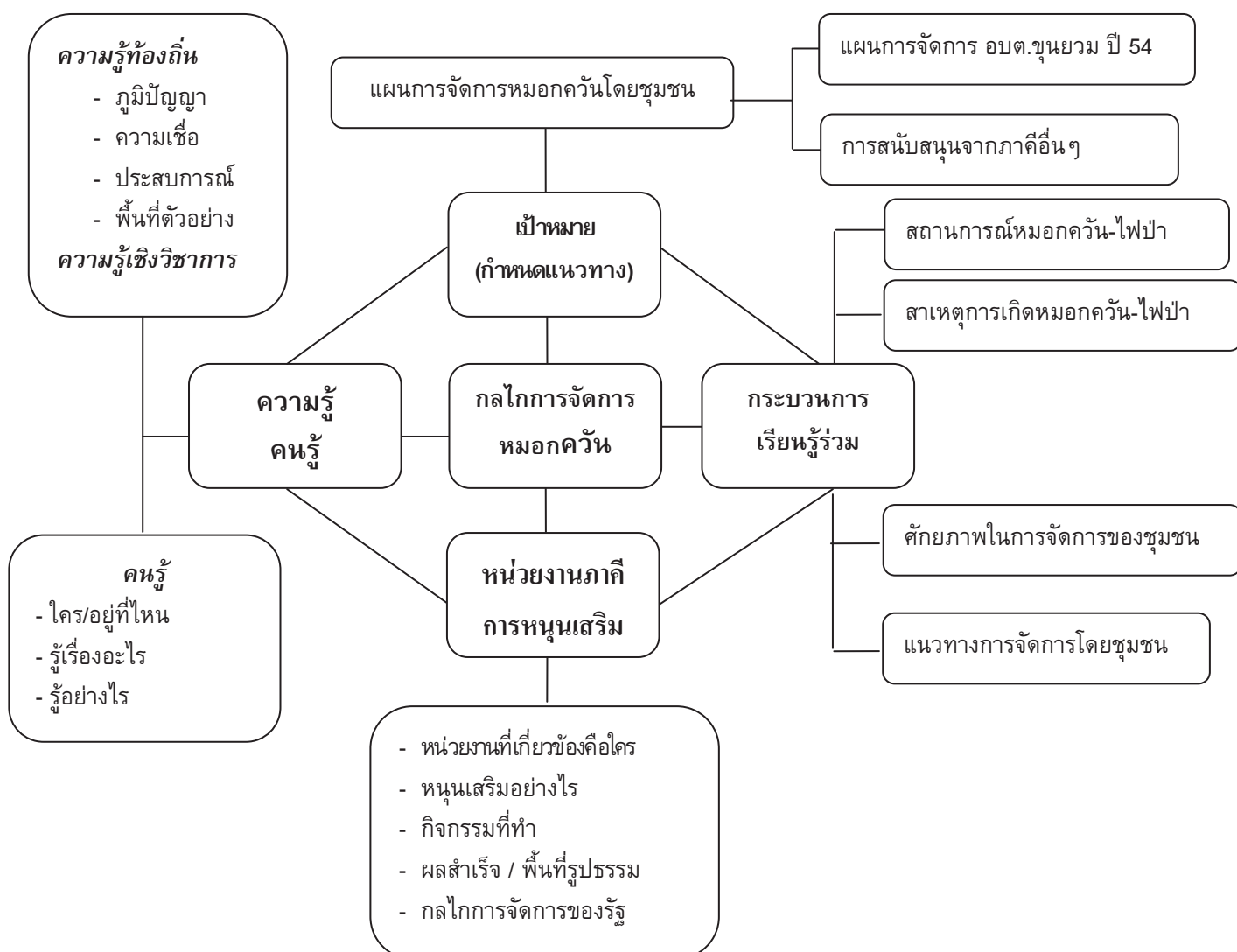
เชื้อเพลิง ซึ่งสาเหตุของการเกิดไฟฟ้าอาจเกิดจากหลายๆ สาเหตุ ไฟฟ้าเป็นสาเหตุหลักของการเกิดหมอกควัน

หมอกควันไฟฟ้า หมายถึง กลุ่มควันที่เกิดขึ้นจากการไหม้เศษวัสดุพืชที่อยู่ในป่า เช่น ใบไม้ กิ่งไม้ เศษหญ้าแห้ง ฯลฯ เป็นกระบวนการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ทำให้เกิดก๊าซพิษต่างๆ ที่เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตที่สูดดมกลุ่มควันเหล่านี้เข้าสู่ร่างกาย และส่งผลกระทบต่อทัศนวิสัยในการคมนาคมทางอากาศ

ทุนเดิม/ ทุนทางสังคม

หมายถึงกลุ่ม อาสาสมัคร ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านและความรู้ของภาคีต่างๆ ประเด็นทุนทางสังคมที่จะศึกษาในโครงการวิจัยนี้ได้แก่ ความรู้ที่มีอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ทั้งความรู้ และคนรู้ ในเรื่องของการจัดการหมอกควันและไฟฟ้า ตามความเชื่อหรือประสบการณ์ รวมถึงทุนทางสังคมในการจัดการเชิงวิชาการด้วย

1.8 กรอบแนวคิดในการดำเนินงาน

1.9 ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นตอนดำเนินงานที่ 1 (พัฒนาโครงการ 6 เดือน)

- 1) ประสานงานสร้างความเข้าใจกับกลุ่มเครือข่าย /ปราชญ์ชาวบ้าน/ องค์กรภาคี
- 2) จัดเวทีค้นหาความต้องการของเครือข่าย โดยการระดมความคิดเห็นภายใต้กรอบของการมีส่วนร่วมและพัฒนาโครงการวิจัย
- 3) ทบทวนประเด็นพัฒนาโครงการวิจัย ครั้งที่ 2 ,3, 4
- 4) จัดเวทีกำหนดทำเอกสารเชิงหลักการร่วมกับ สกว.แม่ฮ่องสอน
- 5) จัดเวทีนำเสนอเอกสารเชิงหลักการให้กับทีมวิจัยและองค์กรภาคีเพื่อเติมเต็ม

ขั้นตอนดำเนินงานที่ 2 (ช่วงดำเนินการวิจัย)

- 1) จัดเวทีประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจกับทีมงานวิจัยและองค์กรภาคี/ที่ปรึกษาโดยรวม กำหนดกลุ่มเป้าหมายบทบาทหน้าที่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยอย่างชัดเจน
- 2) จัดเวทีแบบมีส่วนร่วมระหว่างทีมงานวิจัยและองค์กรภาคีร่วมออกแบบเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูล
- 3) ลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูล 6 หมู่บ้าน 1 หย่อมบ้าน
- 4) ประชุมทีมวิจัย 2 เดือน/ครั้ง
- 6) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกันในเวทีเพื่อสังเคราะห์เบื้องต้น ตรวจสอบความถูกต้อง ระดมความคิดเห็นเพื่อเติมเต็มข้อมูลที่ยังไม่มีความสมบูรณ์ / แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แนวทางการจัดการ และกลไกการจัดการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่
- 7) เวทีคืนข้อมูลระดับชุมชน รวม 6 ชุมชน
- 8) นำเสนอข้อมูลระดับตำบล
- 9) รวบรวมข้อมูล ทบทวน ตรวจสอบ เพื่อเขียนสื่อสารสาธารณะเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ต่อไป

1.10 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่จะได้รับการศึกษาวิจัยในระดับโครงการ

- 1) ได้องค์ความรู้ที่เป็นแนวทางในการจัดการปัญหาหมอกควันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และมีความเหมาะสมกับบริบท
- 2) ได้กลไกการจัดการปัญหาหมอกควัน-ไฟป่า ระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล

ผลที่จะได้รับเชิงพัฒนา

- 1) ได้แผนงานที่ชัดเจนบนฐานความเหมาะสมกับบริบทในการจัดการหมอกควันและไฟป่า เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมเพื่อจัดการปัญหา
- 2) สามารถยกระดับแผนงานระดับหมู่บ้าน เป็นแผนงานในระดับตำบลสำหรับรองรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานจากภาคี
- 3) ได้พื้นที่ต้นแบบสำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ระบบการจัดการหมอกควันและไฟป่าโดยชุมชน
- 4) ได้กลไกการจัดการระดับตำบลเพื่อหนุนเสริมงานเครือข่ายทรัพยากรฯ ระดับจังหวัด

1.11 ปฏิทินการดำเนินงานวิจัย (ระยะเวลา 8 เดือน)

ตารางที่ 2 แสดงปฏิทินการปฏิบัติงาน

ที่	แผนกิจกรรม ระยะที่ 1 (8 เดือน)	ระยะเวลาดำเนินโครงการ 8 เดือน							
		ด.1	ด.2	ด.3	ด.4	ด.5	ด.6	ด.7	ด.8
1.	การประชุมชี้แจงทำความเข้าใจทีมงาน	☞							
2.	การออกแบบเครื่องมือจัดเก็บข้อมูล	☞							
3.	ลงพื้นที่เก็บข้อมูล		☞	☞	☞				
4.	เวทีอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องปัญหาผลกระทบและการจัดการไฟฟ้า					☞			
5.	เวทีระดมความคิดเห็นระดับชุมชน/ วิเคราะห์ข้อมูล (6 ชุมชน)					☞			
6.	เวทีคืนข้อมูลระดับหมู่บ้าน						☞		
7.	นำเสนอข้อมูลระดับตำบล						☞		
8.	เวทีประชุมทีมวิจัย (ประชุมประจำเดือนร่วมกับ อบต.)		☞		☞		☞		☞
9.	รวบรวมข้อมูลเพื่อเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์						☞	☞	☞

1.12 แผนปฏิบัติการ

ตารางที่ 3 แสดงแผนการดำเนินงาน

ลำดับ ที่	แผนกิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลา
1.	เวทีประชุมชี้แจงสร้าง ความ เข้าใจกับทีมงานวิจัย ชี้แจง บทบาท หน้าที่ผู้เข้าร่วมอย่าง ชัดเจน	1. เพื่อทบทวนสร้างความเข้าใจ เป้าหมายวิธีการดำเนินงานของ โครงการวิจัย 2. เพื่อชี้แจงและร่วมกันกำหนด บทบาทหน้าที่ในการดำเนิน โครงการ	1. ประสานงานเชิญ ประชุม ชี้แจง ทำความเข้าใจทีมงานวิจัยและ ผู้เกี่ยวข้อง 2. จัดเวทีชี้แจงและกำหนดบทบาท หน้าที่ทีมงานวิจัยในการดำเนิน โครงการอย่างชัดเจน 3. บันทึก / สรุปเวที/ รวบรวม ข้อมูล	ทีมวิจัยหลัก ภาคีที่เกี่ยวข้อง รวม 30 คน	เดือนที่ 1
2.	เวทีร่วมออกแบบเครื่องมือใน การจัดเก็บข้อมูล	1. เพื่อทบทวนและสร้างความเข้าใจ เป้าหมายและกรอบเนื้อหาที่ ต้องการศึกษา 2. เพื่อให้ทีมงานวิจัยและภาคี ร่วมกันออกแบบเครื่องมือที่จะใช้ ในการ	1. ทบทวนประเด็นข้อมูล / เป้าหมาย 2. แบ่งกลุ่มระดมความคิดออกแบบ เครื่องมือในการเก็บข้อมูล 3. บันทึก / สรุปเวที/ รวบรวม ข้อมูล	ทีมวิจัยหลัก ภาคีที่เกี่ยวข้อง ทีมพี่เลี้ยง รวม 20 คน	เดือนที่ 2

ลำดับ ที่	แผนกิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลา
3.	เวทีเก็บข้อมูล	- เพื่อศึกษาข้อมูลตามกรอบเนื้อหาที่ ร่วมกันกำหนด	1. ใช้เครื่องมือที่ได้ร่วมกันออกแบบ ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล 2. บันทึก / สรุป / รวบรวมข้อมูล	ทีมวิจัยหลัก กลุ่มตัวอย่าง รวม 7 ชุมชน	เดือนที่ 2-4
4.	เวทีอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ปัญหา ผลกระทบและการจัดการ ไฟฟ้า	1. เพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนัก ถึงเรื่องผลกระทบของหมอกควันต่อ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และ สิ่งแวดล้อม 2. เพื่อพัฒนากลไกการจัดการหมอก ควันระดับตำบลผ่านอาสาสมัครแต่ ละหมู่บ้าน	1. เชิญอาสาสมัครจัดการไฟฟ้าที่ เป็นกลไกเดิม และผู้สนใจเข้า ร่วมอบรม 2. ร่วมแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น แนวทางการจัดการ หมอกควันและกลไกที่เหมาะสม 3. บันทึก / สรุปเวที/ รวบรวม ข้อมูล	ทีมวิจัยหลัก/ อาสาสมัครแต่ละ หมู่บ้าน รวม 40 คน	เดือนที่ 5
5.	เวทีระดมความคิดเห็นระดับ ชุมชน/ร่วมวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน 6 ชุมชน	1. เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และได้ข้อมูลเชิงลึกที่สมบูรณ์ 2. เพื่อวิเคราะห์ความถูกต้องข้อมูล ที่เก็บครั้งที่ 1 3. เพื่อค้นหาองค์ความรู้ท้องถิ่นในการ จัดการไฟฟ้าและหมอกควัน	1. ออกปฏิบัติงานลงพื้นที่/ประสานงาน ตัวรับผิดชอบหลักในพื้นที่ 2. ลงพื้นที่เพื่อจัดเวทีระดมความ คิดเห็นและวิเคราะห์ข้อมูล ระดับชุมชน รวม 6 ชุมชน 3. บันทึก / สรุปเวที/ รวบรวม ข้อมูล	ทีมวิจัยหลัก/ แกนนำระดับ หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 30 คน รวม 180 คน	เดือนที่ 5

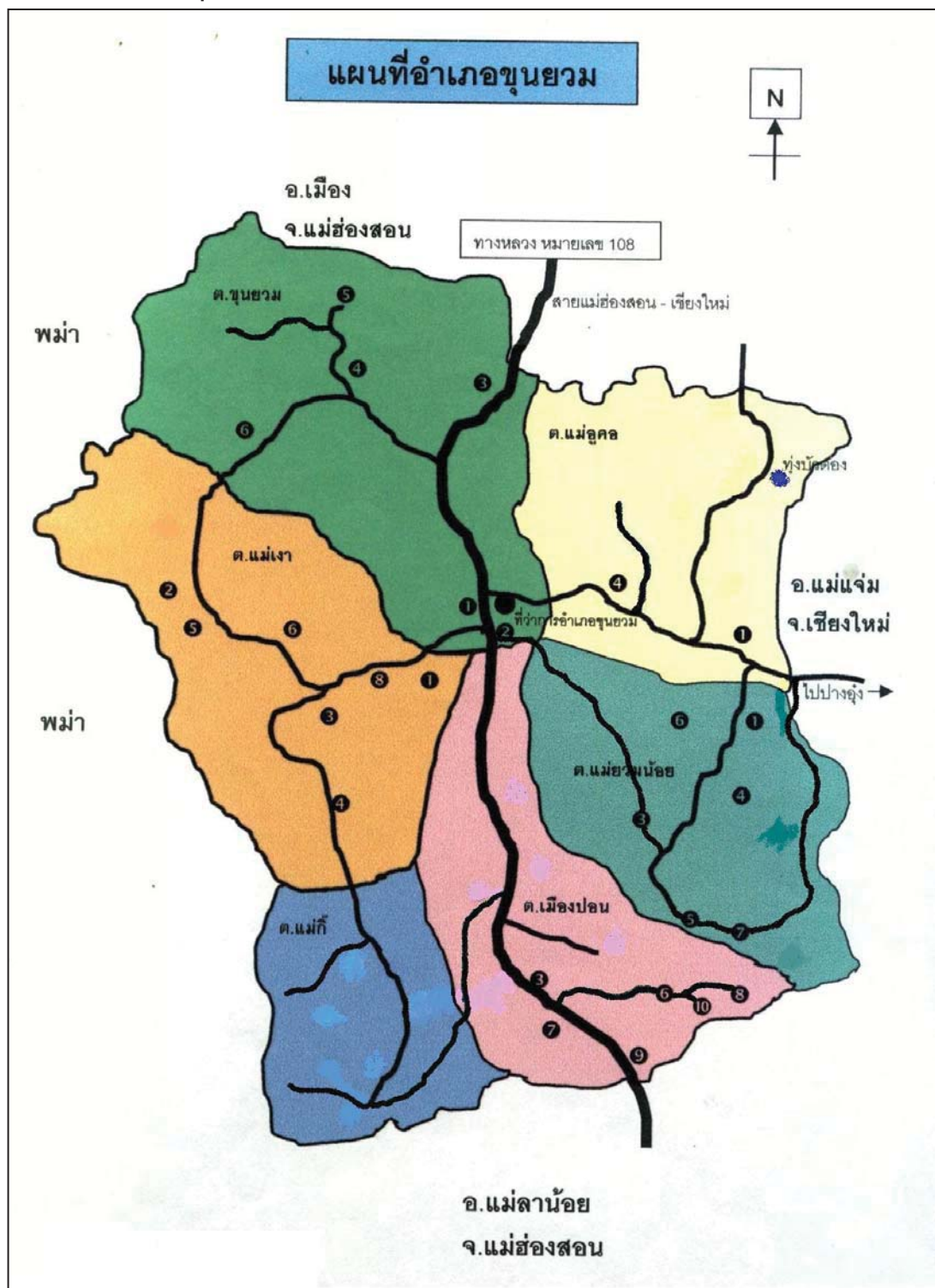
ลำดับที่	แผนกิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลา
6.	เวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน 6 ชุมชน 1 หย่อมบ้าน (7 เวที)	1. เพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชนให้ร่วมกันตรวจสอบและแลกเปลี่ยนเสนอแนะต่อผลการดำเนินงานโครงการวิจัย 2. เพื่อเติมเต็มข้อมูลที่ยังไม่สมบูรณ์	1. ทีมวิจัยเตรียมข้อมูล 2. นำเสนอและคืนข้อมูลสู่ชุมชน 3. แลกเปลี่ยนเรียนรู้/ เติมเต็มข้อมูล 4. บันทึก / สรุปเวที 5. เพิ่มเติมข้อมูลร่างรายงานฉบับสมบูรณ์	ทีมวิจัย 16 คน พี่เลี้ยง ภาคที่เกี่ยวข้อง หมู่บ้านละ 40 คน รวม 280 คน	เดือนที่ 2-4
7.	เวทีนำเสนอข้อมูลระดับตำบล	1. เพื่อคืนข้อมูลสู่กลุ่มเป้าหมายให้ได้ร่วมกันตรวจสอบและแลกเปลี่ยน/ข้อเสนอแนะต่อผลการดำเนินงานโครงการวิจัย 2. เพื่อนำเสนอผลงานวิจัยแก่หน่วยงานองค์กรที่มีส่วนรับผิดชอบ	1. ทีมวิจัยเตรียมข้อมูล 2. นำเสนอข้อมูลร่างฉบับสมบูรณ์ 3. แบ่งกลุ่มระดมความคิดกำหนดเป้าหมายและแผนงานระดับตำบลทิศทางการต่อยอดโครงการวิจัย 4. สรุปและจัดทำข้อเสนอแนะผลการทำงานโครงการวิจัยและการขยายผล 5. บันทึก / สรุปเวที	ทีมวิจัยหลัก หน่วยงาน/ภาคี ที่ปรึกษา ผู้สนใจทั่วไป รวม 60 คน	เดือนที่ 5

ลำดับที่	แผนกิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลา
8.	เวทีประชุมประจำเดือนสัญจร (ประชุมร่วมกับการประชุม ประจำเดือน อบต.)	- เพื่อพบปะกลุ่มเป้าหมาย แลกเปลี่ยน เรียนรู้แนวทางการจัดการไฟป่าและ หมอกควันโดยชุมชน - เพื่อเติมเต็มข้อมูล	1. ประสานกลุ่มเป้าหมาย/นัดหมาย 2. ชี้แจงวัตถุประสงค์/เป้าหมาย 3. ระดมความคิด แลกเปลี่ยน แนวคิด 4. ร่วมการกำหนดเป้าหมายและ วาง 5. บันทึก / สรุปเวที/ รวบรวม ข้อมูล	ทีมวิจัยหลัก จำนวน 16 คน รวม 4 ครั้ง	เดือนที่
9.	รวบรวมข้อมูล ทบทวน ตรวจ เพื่อเขียนเป็นสื่อสารสาธารณะ เป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ต่อไป	- เพื่อสรุปข้อมูลจัดทำรายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์	- สรุป รวบรวม จัดพิมพ์รายงาน งานวิจัยฉบับสมบูรณ์	ทีมวิจัยหลัก จำนวน 16 คน	เดือนที่ 6-8

บทที่ 2

บริบทชุมชนและบทเรียนการพัฒนา

แผนที่ขอบเขตอำเภอขุนยวม

แผนที่แสดงขอบเขตอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.1 ข้อมูลทั่วไปอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.1.1) ประวัติศาสตร์ความเป็นมา อำเภอขุนยวม

อำเภอขุนยวม ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ห่างจากจังหวัด 67 กิโลเมตร เดิมชื่อบ้านขุนยวม ต่อมาได้เปลี่ยนเป็น ขุนยวม ตามชื่อแม่น้ำยวมซึ่งเป็นต้นแม่น้ำอยู่ที่อำเภอนี้ แม่น้ำสายนี้เป็นแม่น้ำสายสำคัญที่สุดสายหนึ่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ไหลลงไปทางทิศใต้เข้าสู่เขตอำเภอแม่สะเรียงไปบรรจบกับแม่น้ำเมย (เมียวดี) ในเขตอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

อำเภอขุนยวม เดิมเป็นที่อยู่อาศัยของกระเหรี่ยงและละว้าภายหลังชาวไทยใหญ่ จากฝั่งซ้ายของแม่น้ำสาละวินเดินทางเข้ามาอยู่เพื่อค้าขาย (พ่อค้าวัวตาง) กับเมืองล้านนา อันได้แก่เมืองหน้าด่าน เช่น บ้านแม่แจ่ม(อ.แม่แจ่มปัจจุบัน) เมืองยวม(อ.แม่สะเรียงปัจจุบัน) โดยมีการเรียกชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านขุนยวม"(ตามชื่อแม่น้ำยวม) ต่อมาได้มีการเรียกตามภาษาพูด เพี้ยนเปลี่ยนชื่อเรียกเป็น "บ้านขุนยวม" ซึ่งมีความหมายว่าเป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำยวมนั่นเอง

บ้านขุนยวมในสมัยนั้นอยู่ในความปกครองของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ขุนยวมเป็นเส้นทางค้าขายที่สำคัญเส้นทางหนึ่ง จากรัฐฉานตอนใต้ (ฝั่งซ้ายแม่น้ำสาละวิน) สู่มืองเชียงใหม่ (ล้านนา) เมื่อเมืองมีความเจริญ คนอาศัยอยู่มากขึ้น เศรษฐกิจดี เจ้าเมืองเชียงใหม่เห็นว่าน่าจะต้องสถาปนาเป็นหมู่บ้านทางการที่ขึ้นกับเมืองเชียงใหม่ได้ ในขณะนั้นพระองค์เองก็มีความสนทนสนมและรู้จักอยู่กับ พระกะหม่อง ซึ่งเป็นเจ้าเมืองโป่งหมู (บ.ปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอนปัจจุบัน) และพระกะหม่องก็มีบุตรชายเอาการเอางานขยันขันแข็ง ชื่อว่า จายชานกะเล (เป็นภาษาไทยใหญ่ผสมภาษาพม่า มีความหมายว่าไทยใหญ่น้อย) จึงเห็นแววการเป็นผู้นำ ได้มีคำสั่งให้ ชานกะเล เป็นผู้ปกครองเมืองขุนยวมอย่างเป็นทางการคนแรก

ในปี พ.ศ. 2417 เจ้าเมืองเชียงใหม่ เห็นว่าท้องที่ในเขตเมืองแม่ฮ่องสอนนั้น มีอาณาเขตติดต่อกับสหภาพพม่า(รัฐฉาน) จึงทำให้มีราษฎรอพยพเข้ามาอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นกว่าเมืองขุนยวม ดุที่ท่าว่าจะเจริญทางด้านเศรษฐกิจมากกว่า จึงให้ชานกะเลไปปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน แทนเมืองขุนยวม และได้รับการแต่งตั้งเป็นพระยาสิงหเสนาราชฯ ส่วนเมืองขุนยวมได้ทรงแต่งตั้งให้ พระกำตอง พระยารัตนเขต และพระยามูลละ บริหารบ้านเมืองเป็นพ่อเมืองปกครองตามลำดับ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2443 การปกครองของสยาม ได้แผ่อำนาจกระจายไปทั่วประเทศรวมเอา แคว้นล้านนาอยู่ในการปกครองไปด้วย ทางราชการจึงได้รวมเอาเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองยวม (แม่สะเรียง) และเมืองปาย เข้าไว้เป็นเป็นเขตเมือง เรียกว่า บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก มีการตั้งที่ว่าการ บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก ที่เมืองขุนยวม เป็นแห่งแรก ก่อนที่ พ.ศ. 2446 จะย้ายที่ว่าการจากเมืองขุนยวมไปตั้งที่เมืองยวม (แม่สะเรียง) สมัยนั้นจะเรียกว่า บริเวณพายัพเหนือ

และในปี พ.ศ. 2451 ก็ได้ทำการย้ายที่ว่าการเป็นครั้งที่ 3 จากเมืองยวม (แม่สะเรียง) ไปตั้งที่เมืองแม่ฮ่องสอน แต่ต่อมาจากนั้นไม่นาน รูปแบบการปกครองของสยามก็ได้เปลี่ยนแปลงโดยได้มีการยุบการปกครองแบบ บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก เป็นแบบอำเภอ โดยแยกเป็นอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน อำเภอขุนยวม อำเภอปาย และอำเภอแม่สะเรียง โดยให้ตั้งที่ว่าการอำเภอตามชื่อเมืองนั้น ๆ และยังให้ขึ้นอยู่กับการปกครองของเมืองพายัพ (มีความหมายเฉกเช่นจังหวัดปัจจุบัน)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการยกเลิกการปกครองเขตแบบมณฑล ได้มีการตั้งเป็นจังหวัด โดยเลือกเอาเมืองที่มีความหนาแน่นของประชากร เศรษฐกิจ และจุดยุทธศาสตร์ในเรื่องความมั่นคง เป็นจุดศูนย์กลาง ซึ่งได้เลือกเอาเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัด อำเภอขุนยวมจึงขึ้นกับจังหวัด แม่ฮ่องสอนตั้งแต่นั้นจนถึงทุกวันนี้

2.1.2) ลักษณะของพื้นที่ อำเภอขุนยวม

- **ลักษณะทางกายภาพ**

ที่ตั้ง อยู่ห่างจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนไปทางทิศใต้ประมาณ 67 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 1,033 กิโลเมตร อำเภอขุนยวม เป็นอำเภอชายแดน ด้านตะวันตกเฉียงเหนือสุดของประเทศ

- **ลักษณะภูมิประเทศ** เป็นป่าเขา มีพื้นที่ประมาณ 2,365 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,478,125 ไร่ เป็นที่ราบระหว่างภูเขาประมาณ 260 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ร้อยละ 11 ของพื้นที่ทั้งหมด มีรูปร่างคล้ายกับสี่เหลี่ยมคางหมู มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลห้วยโป่ง พื้นที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลแม่ลาหลวง พื้นที่อำเภอแม่ออน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลแม่อูคอ พื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับพื้นที่ประเทศพม่า (เขตปกครอง KNPLF)

- **การปกครองและประชากร**

การปกครอง แบ่งออกเป็น 6 ตำบล 43 หมู่บ้าน 1 เทศบาลตำบล และ องค์การบริหารส่วนตำบล 6 แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงา องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน องค์การบริหารส่วนตำบลแม่อูคอ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่วมน้อย และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่อู

- **ประชากร** ข้อมูล ณ เดือน ธันวาคม 2548 รวม 21,479 คน คิดเป็นร้อยละ 9.02 ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วย 6,295 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 8.80 ของจังหวัด ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงข้อมูลประชากรในเขตพื้นที่ อ.ขุนยวม สํารวจเมื่อ ปี พ.ศ.2553

ตำบล	ประชากร			จำนวน ครัวเรือน	จำนวน หมู่บ้าน
	ชาย	หญิง	รวม		
เทศบาลตำบลขุนยวม	1,787	1,770	3,557	1,251	8 ปีก
ขุนยวม	1,768	1,498	3,266	1,140	6
แม่วมน้อย	1,260	1,204	2,464	571	8
แม่เงา	1,598	1,470	3,068	1,002	8
แม่อูคอ	1,709	1,574	3,283	654	6
เมืองปอน	2,300	2,137	4,437	1,328	10

แม่กิ๊	737	667	1,404	349	5
รวม	11,159	10,320	21,479	6,295	

● ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรป่าไม้ ลักษณะภูมิประเทศเป็นป่าสมบูรณ์ ภูเขาและหุบเขาประกอบกับเป็นพื้นที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลอย่างน้อยประมาณ 600 เมตร มีพื้นที่รวมของอำเภอประมาณ 1,478,125 ไร่ โดยจำแนกออกเป็นพื้นที่ป่าสงวน 1,031,875 ไร่ ป่าวนอุทยานแห่งชาติ 41,250 ไร่ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 8,750 ไร่

● แม่น้ำสายสำคัญ

- **แม่น้ำยม** มีแหล่งต้นน้ำที่ตอยขุนยวม ไหลผ่านตำบลแม่อุค ตำบลขุนยวม และตำบลแม่เงา ไปทางทิศใต้ ไปบรรจบกับแม่น้ำแม่ปอนบริเวณตำบล เมืองปอน
- **น้ำแม่สุริน** มีแหล่งต้นน้ำที่ตอยขุนแม่สุริน ไหลผ่านหมู่บ้านแม่สุริน ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ไปบรรจบกับแม่น้ำปาย
- **แม่น้ำปอน** มีแหล่งต้นน้ำที่ตอยหม้อกาโต้ ไหลผ่านตำบลแม่ยวมน้อย ตำบลเมืองปอนไปบรรจบกับแม่น้ำยม
- **น้ำแม่เงา** มีแหล่งต้นน้ำที่ตอยน้ำฟอง ไหลผ่านตำบลแม่เงาไปบรรจบกับแม่น้ำยม
- **น้ำแม่ลาเกะ** มีแหล่งต้นน้ำมาจากตอยหม้อกาโต้ ในเขตพื้นที่ตำบลแม่ยวมน้อย ไหลลงไปบรรจบกับแม่น้ำยมในเขตตำบลเมืองปอน

● การคมนาคม

อำเภอขุนยวม มีถนนหลวงแผ่นดินที่สำคัญ คือ

- ทางหลวงหมายเลข 108 ผ่านติดต่อระหว่างจังหวัดเชียงใหม่ ถึงอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ระยะทางจากอำเภอขุนยวมถึงจังหวัดแม่ฮ่องสอน 67 กิโลเมตร
- ทางหลวงหมายเลข 1263 สายขุนยวม - แม่แจ่ม ผ่านติดต่อระหว่างอำเภอขุนยวม ถึงอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
- ถนนลาดยางหรือคอนกรีตเข้าหมู่บ้าน จำนวน 18 สาย (หมู่บ้าน) ระยะทาง 36 กิโลเมตร
- ถนนลูกรังอัดแน่นเข้าหมู่บ้าน จำนวน 7 สาย (หมู่บ้าน) ระยะทาง 38 กิโลเมตร
- ถนนลาลองเข้าหมู่บ้าน จำนวน 17 สาย (17 หมู่บ้าน) ระยะทาง 116 กิโลเมตร

● สภาพอากาศ

ลักษณะอากาศค่อนข้างจะเย็นสบายตลอดปี ไม่ร้อนจัดในฤดูร้อน คือเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม และฤดูฝนจะมีฝนตกชุกเหมาะแก่การทำการเกษตรโดยจะเริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน ส่วนฤดูหนาวจะเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม ลักษณะ

อากาศค่อนข้างหนาวเย็น บางปีอุณหภูมิอาจลดต่ำกว่า 10 องศาเซลเซียส ณ บณยอดดอยซึ่งเป็นฤดูที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว

● สภาพเศรษฐกิจ

1.) การประกอบอาชีพ

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภอขุนยวม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่สูง มีภูเขาล้อมรอบทำให้มีพื้นที่ทำกินน้อย ประชากรส่วนใหญ่จึงมีอาชีพเกษตรกรรม ประมาณร้อยละ 80.6 รองลงมาคือรับจ้าง ค้าขาย และรับราชการเป็นส่วนน้อย ประชากรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน

ตารางที่ 5 แสดงสัดส่วนการประกอบอาชีพของประชากรในพื้นที่ อ.ขุนยวม

ทำนา	รับจ้าง	ทำสวนผัก	ทำไร่	ค้าขาย	รวม
2,319	195	102	127	53	3,403
68.15%	5.73%	3%	3.73%	1.56%	100%

หมายเหตุ สุ่มสำรวจจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 3,403 ครัวเรือน

2.) การเกษตร

➤ พื้นที่การเกษตร พื้นที่ภาพรวมทั้งอำเภอขุนยวมจากการสำรวจเท่ากับ 37,435 ไร่ โดยแยกเป็นพื้นที่ทำการเพาะปลูกทั้งที่ราบ ที่ดอน และที่สูง สามารถแสดงให้เห็นได้ ดังตารางท้ายนี้

ตารางที่ 6 แสดงพื้นที่การเกษตร ชนิดพืชเศรษฐกิจ ผลผลิตที่ได้ และจำนวนเกษตรกรที่ปลูก

ที่	พืชเศรษฐกิจ	พื้นที่ปลูก (ไร่)		ผลผลิตเฉลี่ย (กก. / ไร่ / ปี)	จำนวนเกษตรกร ที่ปลูก
		ฤดูฝน	ฤดูแล้ง		
1	ข้าวนาดำ (นาปี, นาปรัง)	15,630	70	(1)540, (2)580	(1)4320, (2)24
2	ข้าวไร่	11,650	-	310	3,840
3	ถั่วเหลือง	3,140	2,900	(1)340, (2)320	(1)2,300 (2)2,250
4	กระเทียม	-	3,140	2,460	2,300
5	กะหล่ำปลี	230	120	2,500	120
6	มันฝรั่ง	280	-	2,400	120
7	งา	90	-	120	10
8	หอมแดง	45	45	2,300	20
9	แคร์รอต	70	-	2,300	10
10	ถั่วลิสง	25	-	240	20

หมายเหตุ : (1) ฤดูฝน (2) ฤดูแล้ง

จากการสำรวจพบว่า ในพื้นที่ อ.ขุนยวมนั้น ส่วนใหญ่เกษตรกรจะทำการผลิตเอง โดยมีการผลิตข้าวไว้กิน ส่วนรายได้มาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ประเภท ถั่วเหลือง กระเทียม กะหล่ำปลี และงา ตามลำดับ

ในส่วนของพืชชนิดอื่นๆ ก็มีการปลูกแต่ในปริมาณไม่มาก ไม่เน้นการขาย ส่วนใหญ่จะปลูกไว้สำหรับการแปรรูป ไว้เป็นอาหารในครัวเรือน และเก็บไว้ขายยพันธ์ รวมถึงการแบ่งปัน เช่น ถั่วลิสง พืชผักต่างๆ เช่น ผักกาด เป็นต้น

➤ **การเลี้ยงปศุสัตว์ที่สำคัญ** ได้แก่ ช้าง กระบือ โค สุกร แพะ เป็ด และไก่

ตารางที่ 7 แสดงข้อมูลการปศุสัตว์ที่สำคัญ ของอำเภอขุนยวม

ลำดับ	สัตว์เลี้ยง	จำนวน (ตัว)	การใช้ประโยชน์	ภูมิณีเขตที่เลี้ยง
1	ช้าง	10	เป็นแรงงาน	ที่สูง
2	กระบือ	1,921	ขาย/ ไถนา	ทั่วไป
3	โค	1,896	ขาย	ทั่วไป
4	แพะ	24	ขาย	ที่ดอน/ ที่ราบ
5	ม้า	-	แรงงานขนส่ง	ทั่วไป
6	สุกรพื้นเมือง	3,246	อาหาร/ขาย	ที่ราบ
7	สุกรพันธุ์	813	ขาย	ทั่วไป
8	เป็ด	312	อาหาร/ขาย	ทั่วไป
9	ไก่	17,179	อาหาร/ขาย	ทั่วไป

3.) การธนาคาร

สถาบันการเงิน มีธนาคาร จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ธนาคารกรุงไทยสาขาขุนยวม ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

4.) รายได้ เฉลี่ยต่อคนต่อปี 25,863 บาท

● การศึกษา

เป็นการจัดการศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานแบ่งตามช่วงอายุแบบ 6-3-3 คือ ระดับประถมศึกษา 6 ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี (สายสามัญ) มีสถานศึกษาในระบบรวมทั้งสิ้น 34 โรง มีจำนวนนักเรียน 4,543 คน มีจำนวนครุรวม 190 คน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มี 9 แห่ง

ครู มีจำนวน 96 คน นักเรียนจำนวน 4,543 คน สัดส่วนครู: นักเรียน เท่ากับ 1: 47 ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียน จำนวน 1 แห่ง บุคลากร 23 คน มีนักเรียน/นักศึกษา ประมาณ 780 คน สัดส่วนครู: นักเรียน/นักศึกษา เท่ากับ 1 : 33

ห้องสมุดประชาชน จำนวน 1 แห่ง และที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 43 แห่ง

● การสาธารณสุข

➤ สถานบริการสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐ ขนาด 30 เตียง 1 แห่ง สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ 1 แห่ง สถานีอนามัย 10 แห่ง

➤ บุคลากรทางการแพทย์ ประกอบด้วย แพทย์ 3 คน ทันตแพทย์ 1 คน ทันตภิบาล 2 คน ผู้ช่วยทันตแพทย์ 1 คน เภสัชกร 3 คน ผู้ช่วยเภสัช 1 คน พยาบาล 25 คน

เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ประจำสาธารณสุขอำเภอ 6 คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอ
จำนวน 24 คน เจ้าหน้าที่งานบริหาร 4 คน และ อสม. 210 คน

- สาเหตุการตายสำคัญ 3 อันดับแรก ได้แก่ โรคหัวใจ โรคมะเร็ง ผู้ป่วยโรคเอดส์และ
ติดเชื้อมีอาการ ตั้งแต่ปี 2533 เป็นต้นมา (ตั้งแต่เริ่มเก็บข้อมูล) รวมทั้งสิ้น 221 ราย
ในปี 2548 ตรวจพบ 11 ราย (ยังคงมีชีวิตอยู่ 8 ราย เสียชีวิตแล้ว 2 ราย และไม่ทราบ
ไปอยู่ที่ไหน 1 ราย)

● **ข้อมูลคุณภาพชีวิต** (กชช.2 ค.และ จปฐ.)

- ระดับการพัฒนาของหมู่บ้าน จากข้อมูล กชช.2 ค. ปี 2548
สภาพการพัฒนาหมู่บ้านในชนบทของอำเภอขุนยวม ทั้งหมด 43 หมู่บ้าน มีหมู่บ้าน
เร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 จำนวน 1 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 2.3 หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนา
อันดับ 2 จำนวน 24 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 55.8 และหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3
จำนวน 18 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 41.9
- จำนวนครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี เท่ากับ 25,863 บาท โดยเรียงลำดับจาก
มากไปหาน้อย คือ ตำบลขุนยวม 28,452 บาท ตำบลเมืองปอน 28,131 บาท ตำบล
แม่เงา 28,000 บาท ตำบลแม่อุคอ 25,594 บาท ตำบลแม่กิ๊ 20,770 บาท และ
ตำบลแม่ยวมน้อย 19,454 บาท

● **การจดทะเบียนแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ**

- จำนวนประชากรที่มาจดทะเบียนปัญหาสังคมและความยากจนทั้งสิ้น 5,958 ราย
รวม 12,118 ปัญหา สูงเป็นอันดับ 3 ของจังหวัด โดยมีปัญหอันดับแรก ได้แก่
ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน จำนวน 4,330 ราย รองลงมาได้แก่ ปัญหาหนี้สินภาค
ประชาชน 3,617 ราย และ ปัญหาที่อยู่อาศัย จำนวน 2,506 ราย
- การดำเนินการดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนที่ผ่านมา
อำเภอขุนยวม ได้จัดทำ ROAD MAP เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาคความ
ยากจนให้ประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืน มีการบูรณาการทุกภาคส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น ทุกแห่งในพื้นที่ในการดำเนินการตามนโยบายแก้ไขปัญหาคความยากจน โดยมี
การจัดตั้งทีมงานออกพบปะเยี่ยมเยียนผู้จดทะเบียนปัญหาคความยากจนเป็นรายครัวเรือน เพื่อสำรวจ
ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ปัญหาของ ผู้จดทะเบียนให้เพียงพอและให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง ส่งเสริม
แนะนำ และสนับสนุนให้ประชาชนจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง และจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายราย
ครัวเรือน เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาคความยากจนให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน การให้
ความช่วยเหลือ ได้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือผู้ลงทะเบียนปัญหาคความยากจนไปแล้วทั้งสิ้น
5,415 ปัญหา คงเหลือ 6,703 ปัญหา ผลจากการกลั่นกรองข้อมูล (Verify) ผู้จดทะเบียนปรากฏ
ข้อมูล ดังนี้

1) ปัญหาที่ดินทำกิน

1.1) กรณีไม่มีที่ดินทำกิน คงเหลือผู้ต้องการความช่วยเหลือ จำนวน 756 ราย

1.2) กรณีมีที่ดินแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ มีผู้ต้องการความช่วยเหลือ จำนวน 2,859 ราย ช่วยเหลือไปแล้ว 213 ราย คงเหลือ 2,646 ราย

แนวทางแก้ไข

จัดสรรที่ดินทำกิน/สร้างบ้านผู้ยากจนโดยยึดรูปแบบวิถีชีวิตชนเผ่าและเกษตรพอเพียง เนื้อที่ 150 ไร่ 30 ครอบครัวย (จัดสร้างหมู่บ้านวัฒนธรรมชนเผ่า)

จัดส่งข้อมูลให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ จังหวัด และส่วนกลาง พิจารณาให้ความช่วยเหลือ

2) ปัญหาที่อยู่อาศัย คงเหลือผู้ต้องการความช่วยเหลือ(Need) จำนวน 574 ราย

แนวทางแก้ไข

จัดหาวัสดุสร้างบ้านช่วยเหลือผู้ยากจน(บ้านมั่นคง) หมู่บ้านละ 1 หลัง โดยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ (ใช้แรงงานราษฎรในหมู่บ้านช่วยสร้าง) สิ้นปี 2551 ดำเนินการครบทั้ง 43 หมู่บ้าน

จัดหาวัสดุจำหน่ายให้ราคาถูก

ก่อสร้างบ้านให้โดยเจ้าของผ่อนชำระเป็นรายเดือน ผ่อนระยะยาว

3) ปัญหาหนี้ภาคประชาชน คงเหลือผู้ต้องการความช่วยเหลือจาก หนี้ในระบบ จำนวน 2,727 ราย

แนวทางแก้ไข

จัดการวางแผนแก้จนออกเยี่ยม/ตรวจสอบความสามารถในการผ่อนชำระ/พิจารณาช่วยเหลืออาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ ได้แก่ เลี้ยงโค ปลูกลูกยางพารา ปลูกลูกส้มดำ ปลูกลูกมันฝรั่งในถุง (มันลูลู)

จัดแปลงเรียนรู้เพื่อเพิ่มรายได้ โดยให้ผู้ลงทะเบียน 10 รายปลูกผักในที่ราชการ 10 ไร่ โดยจ่ายค่าแรงวันละ 100 บาท จำนวน 90 วัน ผักที่ขายได้จัดสรรเป็นรายได้ให้ผู้ปลูกบางส่วนและเป็นกองทุนรุ่นต่อไปบางส่วน

มอบถุงยังชีพ / พันธุ์พืชปลูกเพื่อลดรายจ่าย

● การดำเนินงานตามโครงการพัฒนาศักยภาพของ หมู่บ้าน /ชุมชน (SML)

อำเภอขุนยวม มีจำนวนทั้งสิ้น 43 หมู่บ้าน ได้รับการจัดสรรงบประมาณแล้วจำนวน 40 หมู่บ้าน รวม 8,650,000 บาท ยังไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณ จำนวน 2 หมู่บ้าน (ได้แสดงความพร้อมในการดำเนินงานแล้ว) และเป็นหมู่บ้านนำร่อง ในปี 2547 จำนวน 1 หมู่บ้าน ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างดำเนินการประชุมประชาคมของหมู่บ้าน ตามแนวทางปฏิบัติ และการดำเนินงานของหมู่บ้านนำร่อง (รอบปีที่ 2)

การเบิกจ่ายงบประมาณ ขณะหมู่บ้านที่เบิกจ่ายเงินงบประมาณตามโครงการฯ แล้วทั้งสิ้น 27 หมู่บ้าน รวม 63 โครงการ เป็นเงิน 5,161,366 บาท

ปัญหาอุปสรรคที่พบ หมู่บ้านในพื้นที่อำเภอขุนยวม อยู่ห่างไกลจากธนาคารของรัฐที่กำหนดให้เป็นหน่วยเบิกจ่ายเงิน (ธนาคารออมสินสาขาแม่ฮ่องสอน) ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านต้องเดินทางไกล มีค่าใช้จ่ายสูงในการไปติดต่อกับธนาคาร

ข้อเสนอแนะในการแก้ไข ควรใช้บริการธนาคารที่อยู่ในพื้นที่ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)

2.1.3) ลักษณะเด่นของอำเภอ

อำเภอขุนยวม มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ของอำเภอขุนยวม และของคนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ดังนี้

- 1) ดอกบัวตองบานบนดอยแม่อูคอ ตำบลแม่อูคอ ห่างจากที่ว่าการอำเภอขุนยวม ประมาณ 26 ก.ม. ระหว่างเดือน พฤศจิกายน - เดือนธันวาคม
- 2) โครงการอุทยานกล้วยไม้รองเท้านารี บ้านกะโน ตำบลแม่อูคอ ห่างจากทุ่งบัวตอง ประมาณ 6 ก.ม. ระหว่างเดือนมกราคม - เดือนมีนาคม
- 3) น้ำตกแม่สุริน บ้านห้วยแม่สุริน ตำบลแม่อูคอ ห่างจากทุ่งบัวตองประมาณ 15 ก.ม. เป็นน้ำตกจากหน้าผาสูงประมาณ 220 เมตร เทียวได้ตลอดปี
- 4) วัดต่อแพและหมู่บ้านกระดาศา ตำบลแม่เงา ห่างจากอำเภอประมาณ 6 ก.ม. ชมศิลปวัฒนธรรมไทยใหญ่ผสมพม่า ผ้าผ่านปักด้วยอัญมณี หัตถิมาลัยหลายร้อยปี และชมวิธีทำกระดาศา
- 5) ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอขุนยวม หน้าที่ทำการเทศบาลตำบลขุนยวม ชมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น สภาพความเป็นอยู่และอารยธรรมโบราณเครื่องมือเครื่องใช้ ทหารญี่ปุ่น สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ซื่อของที่ระลึกพื้นบ้าน และชมวิธีการผลิตผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกระดาศาต้นบัวตอง
- 6) วัดม่วยต่อ อดีตโรงพยาบาลญี่ปุ่นสมัยสงคราม หน้าศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอขุนยวม ชมศิลปวัฒนธรรมไทยใหญ่ (ไต) และหลุมฝังศพทหารญี่ปุ่น
- 7) ทองเที่ยวหมีอกาโต่ ภูงาม บ้านห้วยแม่ละกะ เที่ยวชมทะเลดาวในตอนกลางคืน และชมทะเลหมอกในยามเช้า สัมผัสโอโซนและความงามของธรรมชาติ ห่างจากที่ว่าการอำเภอขุนยวมประมาณ 20 ก.ม. ไปทางอำเภอแม่แจ่ม เข้าแยกบ้านปางอู้ง
- 8) เที่ยวชมวัฒนธรรมและหมู่บ้านชาวไทยใหญ่ ที่หมู่บ้านเมืองปอน ตำบลเมืองปอน ซื่อสินค้าพื้นเมือง ผ้าทอมือ เสื้อไต กุ๊ปปไต ห่างจากอำเภอขุนยวม ประมาณ 12 ก.ม. ไปทางอำเภอแม่สะเรียง
- 9) น้ำตกแม่วมหลวง บ้านนาจิว ตำบลแม่อูคอ ห่างจากที่ว่าการอำเภอขุนยวม ไปทางทุ่งบัวตอง ประมาณ 15 ก.ม. เทียวได้ตลอดปี

- 10) น้ำพุร้อนหนองแห้ง บ้านหนองแห้ง ตำบลเมืองปอน ห่างจากที่ว่าการอำเภอขุนยวม 26 ก.ม. ริมทางถนนสายขุนยวม - แม่สะเรียง แยกเข้าไป ประมาณ 1 ก.ม. ชม น้ำพุร้อนตามธรรมชาติและอาบน้ำแร่ตลอดปี

2.1.4) ศักยภาพและข้อจำกัดของการพัฒนา

การวิเคราะห์ศักยภาพและโอกาสการพัฒนาอำเภอขุนยวม โดยกระบวนการประชาคม

ดังนี้

จุดแข็ง

1. มีความเป็นอยู่ที่ดี
2. มีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย
3. มีความสามัคคี
4. มีการสื่อสารทั่วถึง
5. มีประเพณี วัฒนธรรมของชนเผ่า
6. มีอากาศและธรรมชาติดี
7. มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและชีวิตการกินอยู่ที่ดี

จุดอ่อน

1. คนว่างงานนอกฤดูกาลเพาะปลูก
2. การพัฒนาที่ผ่านมาไม่เกิดจากความต้องการของชุมชน
3. ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจ
4. การคมนาคมไม่สะดวก
5. การพัฒนาไม่ต่อเนื่อง
6. ผลผลิตมีราคาตกต่ำ
7. ฤดูกาลท่องเที่ยวสั้น มีเฉพาะฤดูหนาว
8. ประชากรมีการศึกษาต่ำ
9. มีการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตรมากเกินไป
10. ขาดหน่วยงานส่งเสริมด้านประเพณี วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว

โอกาส

1. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอำเภอขุนยวมเชิงอนุรักษ์
2. พัฒนาคนสร้างจิตสำนึก
3. พัฒนาอาชีพที่ยั่งยืน และมีอาชีพเสริมให้ประชาชน
4. มีนักท่องเที่ยวเดินทางผ่านอำเภอจำนวนมาก
5. ส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

ข้อจำกัด

1. การพัฒนาไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน
2. มีข้อจำกัดกฎหมาย / นโยบาย ด้านป่าไม้ อุทยาน

3. ราชการยึดหลักการมากเกินไป (ขั้นตอนมาก)
4. พื้นที่ทำกินและอยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ทำให้ไม่สามารถขยายพื้นที่ทำกินได้

2.2 ข้อมูลทั่วไปรายหมู่บ้าน ในพื้นที่ ตำบลขุนยวม

2.2.1) บ้านขุนยวม

ตั้งอยู่ที่ 1 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พิกัด LA 882801

ตั้งอยู่ที่ 2 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พิกัด LA 884808

● ประวัติความเป็นมา

เมืองขุนยวมเป็นหมู่บ้านเล็กๆ มีตั้งแต่ลำห้วยซึ่งอยู่ติดกับวัดโพธารามขึ้นไป ทางทิศเหนือถึงศาลเจ้าพ่อหลักเมือง แต่เดิมหมู่บ้านนี้มีชื่อว่า “กุ่มลม” เพราะเหตุว่าหมู่บ้านนี้มีอากาศหนาวเย็นเนื่องจากมีลมพัดผ่านอยู่ตลอดเวลา ในอดีตเป็นถิ่นที่อยู่ของชนเผ่ากะเหรี่ยง ละว้า มอญ ซึ่งอพยพมาจากเขตพม่าเข้ามาอยู่ตรงบริเวณท้ายสนามบินในปัจจุบัน

ต่อมามีชาวไทยใหญ่ คนหนึ่งมาจากฝั่งซ้ายของแม่ลำสาละวิน (แม่น้ำคง) ชื่อว่า “ชานกะเล” ได้มาเป็นบุตรเขยของพะก่าหม่องที่บ้านปางหมู (ปางหมู อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน ในปัจจุบัน) ได้เกลี้ยกล่อมชาวเผ่ากะเหรี่ยงที่อยู่กันอย่างกระจายบนภูเขาสูงมาอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านในเขตชุมชนโดยมีชานกะเลและปู่ขุนโทะ ก็ได้อพยพครอบครัวจากเมืองแม่ฮ่องสอนมาอยู่ขุนยวม และได้ยกให้ชานกะเลเป็นผู้ปกครองเมืองขุนยวม โดยมีปู่ขุนโทะ เป็นผู้ช่วยเหลือและต่อมาประมาณ 7-8 ปี ในขณะที่ชานกะเลปกครองอยู่ที่เมืองขุนยวม นี้ เมืองขุนยวมได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วมีผู้อพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่มากมาย หมู่บ้านขุนยวมจึงได้ขยายขึ้นมาทางทิศเหนือเรื่อยๆ ความอันนี้เองได้เคลื่อนลื้อไปถึงเมืองเชียงใหม่ ขณะนั้นขุนยวมได้อยู่ความปกครองของเชียงใหม่ โดยมี พระเจ้าอินทรี วิชยานนท์ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ขณะนั้นทรงเห็นว่า ชานกะเล เป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็งและซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน ชานกะเลจึงถูกเรียกตัวไปช่วยราชการเชียงใหม่ ประมาณ 2 ปีเศษ ชานกะเลก็ได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาสิงหนาทราชา ไปปกครองเมืองแม่ฮ่องสอน ในปี พ.ศ.2417 แทนเพราะทรงเห็นว่าเมืองแม่ฮ่องสอนมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่า และมีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นกว่าเมืองขุนยวม และทางเมืองขุนยวมก็ได้มีชาวไทยใหญ่ ชาวกระเหรี่ยงมาอาศัยอยู่อย่างมากขึ้น และได้ตั้งให้ปู่ขุนโทะ เป็นพระยาขันธเสมาราชาอนุรักษ์ ปกครองเมืองขุนยวม แทน

ต่อมาเมื่อพระยาสิงหนาทราชาเจ้าเมืองแม่ฮ่องสอน ถึงแก่กรรมลง ทางเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็ได้แต่งตั้งเจ้านางเมียะ ภรรยาของพระยาสิงหนาทราชาเป็นผู้ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนแทน แล้วให้พระยาขันธเสมาราชาอนุรักษ์ต้องย้ายจากเมืองขุนยวมไปอยู่เมืองแม่ฮ่องสอน และได้มอบหมายให้พระยาพะก่าตองเป็นผู้ปกครองดูแลเมืองแม่ฮ่องสอนเกือบผิดใจกัน เหตุการณ์นั้นก็คือ เจ้าผู้ปกครองนครเชียงใหม่ ได้ส่งเจ้าราดออกมาตรวจดูแลเหตุการณ์ทางชายแดน เมื่อเดินทางมาถึงขุนยวม ได้พบสาวงามผู้หนึ่งซึ่งเป็นบุตรสาวของ นายแหลง คนสนิทของพะก่าตอง เจ้าราดเกิดความรักใคร่ชอบใจ แต่สาวเจ้าไม่เล่นด้วยเจ้าราดจึงใช้อำนาจกระทำข่มขืนบุตรสาว นายแหลง เมื่อนายแหลงเห็นว่าเจ้าราดกระทำเกินเหตุเช่นนั้นกับบุตรสาวจึงเกิดความโมโหเป็นอย่างมาก พอเจ้าราดก้าวออกมา

จากประตูห้อง นายแหลงจึงได้ใช้ดาบฟันเจ้าราดถึงแก่ความตายคาประตุนั้นเอง เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ พระยาพะกาดทองจึงได้นำศพเจ้าราดไปตั้งไว้ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน (บริเวณ ณ แห่งนี้จึงได้รับสมญานามว่า “กุ้งเจ้าราด” มาจนถึงทุกวันนี้) และมีหนังสือแจ้งไปยังเจ้าเมืองเชียงใหม่ เจ้าเมืองเชียงใหม่จึงได้ส่งคนออกมาไต่สวนได้ความว่าเจ้าราดกระทำผิดจริง เรื่องก็เป็นอันเงียบไป

ผู้ปกครองเมืองขุนยวมต่อจากพะกาดทอง คือ เจ้าพระยากางกยา พระยารัตนเขต พระมูลละบริหาร (ท้าววิบูลย์) และคนสุดท้ายคือ ท้าวคำนวน ยวมกิจประชากร

พ.ศ.2443 ทางราชการได้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองปายและเมืองยวม (แม่สะเรียง)ตั้งเป็นเขตเมืองเรียกว่า บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก ตั้งที่ว่าการที่เมืองขุนยวม

พ.ศ.2446 ได้ย้ายที่ว่าการจากเมืองขุนยวมไปตั้งที่ว่าการใหม่ที่เมืองยวม (แม่สะเรียง) เรียกว่า “บริเวณพายัพเหนือ”

พ.ศ.2451 ได้ย้ายที่ว่าการจากเมืองขุนยวมไปตั้งใหม่เมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองปาย และเมืองยวม(แม่สะเรียง) ให้จัดตั้งเป็นอำเภอ และตั้งเป็นที่ว่าการอำเภอตามชื่อนั้นๆ ให้ขึ้นอยู่กับปกครองของมณฑลพายัพ

พ.ศ.2476 มีการยุบเลิกมณฑลและตั้งเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอนและอำเภอต่างๆให้ขึ้นอยู่กับจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทยและทางราชการได้แต่งตั้งนายอำเภอมาปกครองจนถึงทุกวันนี้

เมืองขุนยวมเปลี่ยนชื่อมาจาก “กุ่มลม” เป็นอำเภอขุนยวมตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาและตั้งให้ท้าวคำนวน ยวมกิจประชากร เป็นกำนัน ช่วยปกครองดูแลเมืองขุนยวม จึงถือว่าท้าวคำนวน ยวมกิจประชากร เป็นกำนันคนแรกของอำเภอขุนยวม

● สภาพภูมิศาสตร์และการคมนาคม

บ้านขุนยวมเป็นหมู่บ้านตั้งอยู่บนไหล่เขาจนถึงยอดเขา โดยมีจุดสูงสุดอยู่ที่บริเวณที่ว่าการอำเภอเก่า เป็นหมู่บ้านที่มีอากาศดีมากที่สุด 3 ถู คือ ถูหนาวอากาศจะหนาวมาก ถูฝนก็ไม่ชื้นแฉะ ถูร้อนอากาศก็ไม่ค่อยร้อนมาก เพราะมีลมพัดตลอดเย็นสบาย ตัวหมู่บ้านมีพื้นที่ประมาณ 5.09 ตารางกิโลเมตร

● อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านแม่สุริน ระยะทางห่างจากตัวอำเภอขุนยวม 12 กม.
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านเมืองปอน ระยะทางห่างจากตัวอำเภอขุนยวม 12 กม.
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านต่อแพ ระยะทางห่างจากตัวอำเภอขุนยวมประมาณ 5 กม.
ทิศตะวันออก	ติดกับแม่น้ำยวม

● การคมนาคม

การคมนาคมที่บ้านขุนยวมใช้ติดต่อหมู่บ้าน อำเภอและจังหวัดอื่นๆ โดยใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ได้ตลอดปี แต่ในฤดูฝนถนนจะลื่นเป็นบางช่วงและมักจะมีดินทรุด เลื่อนลงมาบนไหล่ทางหรือน้ำพัดหัวสะพานขาดเป็นบางครั้ง ระยะสั้นๆ เท่านั้น

● ประชากร

ประชากรของบ้านขุนยวม ปัจจุบันประกอบด้วยชนเผ่าต่างๆ หลายเผ่า คือ ไทยใหญ่ (ไต) คนเมือง กะเหรี่ยง ม้ง(แม้ว) แต่เดิมแบ่งเขตกันอยู่เป็นสัดส่วน เช่น ไทยใหญ่ จะอาศัยอยู่บริเวณตัวเมือง คนเมืองจะอยู่ท้ายหมู่บ้าน กะเหรี่ยงและม้งจะอยู่บริเวณหัวหมู่บ้านแบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ

หมู่ที่ 1 มีจำนวนครัวเรือน 785 หลังคา 847 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 2,699 คน ชาย 1,310 คน หญิง 1,389 คน

หมู่ที่ 2 มีจำนวนครัวเรือน 507 หลังคา 599 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 1,528 คน ชาย 709 คน หญิง 819 คน

● อาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านขุนยวม ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน เลี้ยงหมู รับจ้างและรับราชการฯ

● ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี

เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ เป็นชาวไทยใหญ่และคนเมือง ซึ่งนับถือศาสนาพุทธและเป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ดังนั้นวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆจึงคล้ายกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป เช่น มีประเพณีการแต่งกายเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง มีประเพณีประจำเดือนต่างๆ ทั้ง 12 เดือน

● ประเพณีต่าง ๆ

อำเภอกันยวม มีประเพณีแตกต่างจากจังหวัดอื่นในบางเรื่องซึ่งได้ถือสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ก็มีประเพณีที่น่าสนใจ ดังนี้

1) เดือนก่ำ เป็นเดือนที่ 2 ของทางไทยใหญ่ ตรงกับเดือนมกราคมในเดือนนี้มีการทำข้าวปุกถวายเป็นพุทธบูชาและนำไปแจกทานให้แก่บ้านใกล้เคียง (ข้าวปุกมีลักษณะการนำข้าวเหนียวมาตำและใส่งาดำ รับประทานกับน้ำอ้อยเคี้ยว)

2) เดือนสามตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ ในเดือนนี้มีการทำบุญข้าวหย่ากั่วถวาย (ข้าวหย่ากั่วมีลักษณะคล้ายข้าวเหนียวแดง)เป็นพุทธบูชาและนำไปแจกทานภายในหมู่บ้าน

3) เดือนห้า ตรงกับเดือนเมษายน ในเดือนนี้มีการจัดงานเทศกาลสงกรานต์ มีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ

4) เดือนหกตรงกับเดือนพฤษภาคม ในเดือนนี้จะมีการก่อเจดีย์ทราย บิदारมารดา ญาติผู้ใหญ่ทำขนมห่อแจกทาน

5) เดือนแปด ตรงกับเดือนกรกฎาคม เป็นเดือนเข้าพรรษา จะมีการบวชพระตลอดฤดูเข้าพรรษา มีการถวายอาหารคาว หวาน ถวายพระและมีการต่างซอมต่อ (ถวายข้าวมธุปายาส)และมีการทำขนมแจกจ่ายแก่บ้านใกล้เคียงและผู้เฒ่าผู้แก่ จะมีการไปนอนวัดตลอดเวลาในเวลาที่อยู่ในพรรษาทุกวันพระ

6) เดือนเก้า ตรงกับเดือนสิงหาคม ในเดือนนี้มีการจัดงานสลากภัต หรือไทยใหญ่

เรียกว่า มหาตุ๊ก ซึ่งจะทำกันที่วัดโดยมีการบอกบุญจากวัดที่จัดงาน ชาวบ้านก็จะนำต้นสลากภัตรไปที่วัด และติดเลขหมายกำกับไว้ พระสงฆ์ สามเณรที่ได้รับนิมนต์มากก็จะจับสลากได้เลขหมายใดก็จะไปรับต้นสลากจากศรัทธาของต้นสลากนั้น ๆ มีการถวาย

7) เดือน 11 ตรงกับเดือนตุลาคม ในเดือนนี้จะมีงานประเพณีเทศออกพรรษาซึ่งจะมีการแห่รูปสัตว์ในตำนาน เช่น นางนาคโต ไปตามถนนหนทางในหมู่บ้าน ซึ่งได้สืบทอดประเพณีนี้มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เมื่อครั้งพระพุทธองค์ได้เสด็จขึ้นไปเทศนาโปรด เทศกาลออกพรรษาจะจัดในเดือน 11 ขึ้น 13 ค่ำ เป็นต้นไปจนถึง 15 ค่ำ มีการทำบุญตักบาตรมีการทำจองพาราประดับตามบ้านเรือนและจุดประทีปโคมไฟในตลอดกลางคืน

8) ปอยส่างลอง (งานบรรพชาสามเณร) นิยมจัดในช่วงเดือนมีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคม เพราะเป็นช่วงเวลาที่ยังโรงเรียนปิดภาคเรียน นักเรียนมีโอกาสดูบวชเรียนได้เป็นเวลานาน การจัดงานแต่ละครั้งมักจะจัด 3 วัน หรือ 5 วัน งานบวชเณรครั้งหนึ่งๆ มักจะจัดร่วมกันหลายคน

9) ปอยล้อหรือปอยเหลิม เป็นประเพณีทำบุญศพพระภิกษุที่มรณภาพ หรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่ตนเคารพนับถือถึงแก่กรรม ซึ่งจัดว่าเป็นงานใหญ่งานหนึ่งซึ่งอาจจัด 5-7 วัน แล้วแต่กำลังศรัทธาของประชาชน หรือเจ้าภาพ

10) วานปะลึก เป็นประเพณีการสืบทอดบ้านหรือ ทำบุญบ้าน หรือสืบทอดเมืองนิยมทำกันหลังจากเสร็จสิ้นจากงานเทศกาลสงกรานต์ไปแล้ว ในการทำพิธีจะต้องนำน้ำมัน ส้มป่อย ทราย ใบคา ใบถั่วระ ใบมะยม ใบฝรั่ง หนามเจ็ดชนิด ตาแหลว(ใช้ไม้ไผ่จักสานขัดกันเป็นรูปวงกลม) ด้ายสายสิญจน์ รูปเทียน ไม้ขีดไฟ เมื่อพระสงฆ์ทำพิธีเสร็จแล้วก็นำสิ่งของเหล่านี้กลับไปบ้าน นำทรายหว่านภายในบ้านและใช้ตาแหลวกับไม้ต่าง ๆ ดังกล่าวผูกแขวนไว้เหนือประตูบันไดขึ้นบนบ้าน ซึ่งถือหลักว่าคนในครอบครัวจะอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข

11) จำก้าเพจอ เป็นการทำบุญถวายอาหารแด่พระสงฆ์และถวายข้าวแก่อุบาสก อุบาสิกา ที่ไปจำศีลอยู่ที่วัดในระหว่างจำพรรษาในช่วงวันพระ รุ่งขึ้นในวันหลังจากวันพระตอนเช้า เจ้าภาพจะจัดอาหารไปแจกทานแก่ผู้ที่จำศีลภาวนาในคืนวันพระ เพื่อจะได้รับประทานอาหารแต่เช้าตรู่ หลังจากที่ได้ถือศีลอดอาหารเย็นในวันพระถือว่าได้กุศลแรง

● โบราณสถานโบราณวัตถุ

วัดม่วยต่อ ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเปิดวัดที่เก่าแก่คู่บ้านขุนยวมมาช้านาน สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.1216 ผู้ริเริ่มในการก่อสร้างคือ “ลุงจองจาย” วัดม่วยต่อมีเจดีย์องค์ใหญ่ที่สวยงาม มีโบสถ์ ศาลาการเปรียญและพระประธานเป็นศิลปะแบบไทยใหญ่ผสมพม่า ที่สวยงามมาก

● แหล่งวิทยาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 1) มีการรักษากระดูกหักแบบไสยศาสตร์ให้หายได้ คือ นายคำปัน ใจตุ่น
- 2) สวนรุกขชาติ อยู่ห่างจากตัวอำเภอขุนยวมไปทางถนนแผ่นดินหมายเลข 108 ประมาณ 6 กิโลเมตร มีพันธุ์ไม้ ต้นไม้ใหญ่ที่ร่มรื่นและเย็นสบาย ในปี พ.ศ.1536 ได้มีโครงการดิน

กล้วยไม้สุพรรณชาติ และกล้วยไม้ตามธรรมชาติเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงเดือน มีนาคม-เมษายน จะออกดอกบานสะพรั่งไปทั้งป่า

- 3) ศูนย์วัฒนธรรม เป็นพิพิธภัณฑ์อนุสรณ์สถานสงครามโลกครั้งที่ 2 ของทหารญี่ปุ่น และเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเก่าประมาณ 100 เมตร

● **ข้อมูลและหลักฐานอ้างอิง**

- เอกสารบรรยายสรุปที่ทำการปกครองอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- เอกสารประวัติหมู่บ้านของโรงเรียนบ้านขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- เอกสารประวัติหมู่บ้านของโรงเรียนขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.2.2) บ้านแม่สุริน

ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พิกัด LA 893941

● **ประวัติความเป็นมา**

ย้อนหลังประมาณ 100 ปี หมู่บ้านแม่สุรินมีสภาพเป็นป่า มีที่ราบริมฝั่งแม่น้ำเป็นที่อาศัยของ สัตว์ป่านานาชนิด มีชาวไทยใหญ่ (ไต) มาปลูกเรือนมาทำกินหาเลี้ยงชีพอยู่อย่างกระจัดกระจาย ผู้ที่นำชาวบ้านมาสร้างบ้านเรือนคนแรก คือ นายลาวลือ ไม่มีเชื้อสกุล ได้มาทำการบุกเบิกที่ราบแม่น้ำแม่สุรินเป็นไร่ ที่นา จนต่อมาชาวบ้านก็ได้ตั้งให้ นายลาวลือ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านแม่สุริน

● **ภูมิศาสตร์และการคมนาคม**

บ้านแม่สุริน ตั้งอยู่บริเวณที่ราบริมแม่น้ำแม่สุริน เป็นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก

● **อาณาเขตติดต่อ**

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่บ้านห้วยฟาน หมู่ที่ 5 ตำบลขุนยวม
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่บ้านขุนยวม อำเภอขุนยวม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่บ้านหัวแม่สุริน หมู่ที่ 2 ตำบลแม่อูคอ อำเภอขุนยวม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่บ้านแม่สะเป่ใต้ หมู่ที่ 4 ตำบลขุนยวม

การคมนาคม มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ผ่านแม่สุริน และอยู่ห่างจากตัวอำเภอขุนยวม 12 กิโลเมตรสามารถเดินทางไปมาได้สะดวกตลอดปี

● **ประชากร**

บ้านแม่สุริน มีจำนวนหลังคาเรือน ทั้งหมด 201 หลังคา มีประชากรทั้งหมด 804 คน ประชาชนเป็นคนไทยใหญ่ (ไต) และคนเมือง

● **อาชีพ**

อาชีพของประชาชนบ้านแม่สุริน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตร เช่น ทำไร่ ทำนา ปลูกกระเทียมฯ

- **ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี**

ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาที่ชาวบ้านแม่สุรินเคารพยึดมั่นมาโดยตลอด วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ จึงเหมือนกับประเพณีของชาวไทยใหญ่ และคนเมืองทั่วไปในอำเภอขุนยวม เช่น ปอยส่างลอง (บวชลูกแก้ว) ออกพรรษา วันเข้าพรรษา วันสงกรานต์

- **โบราณสถานโบราณวัตถุ**

พระธาตุกองมู ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ใช้สำหรับการประกอบพิธีทางศาสนาต่างๆ เช่นวันวิสาขบูชา บวชลูกแก้ว

- **แหล่งวิทยาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น**

- 1) ห้วยน้ำฮูออน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นลักษณะที่ไหลออกมาจากภูหินภายในถ้ำ จะมีน้ำไหลอยู่ตลอดปี
- 2) ฝ่ายน้ำล้น ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นฝ่ายกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรของหมู่บ้านมีบริเวณพักผ่อนและทัศนียภาพที่สวยงาม

- **ข้อมูลและเอกสารอ้างอิง**

- 1) สัมภาษณ์จาก นายจัน ประดิษฐ์ นายอารีเย คำปา
- 2) เอกสารประวัติหมู่บ้านของโรงเรียนบ้านแม่สุริน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.2.3) บ้านแม่สะเป่ใต้

ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พิกัดที่ LA 810935

- **ประวัติความเป็นมา**

บ้านแม่สะเป่ใต้ แต่เดิมผู้มาตั้งบ้านเรือนครั้งแรกคือ นายหม่อมมี ไม่มีเชื้อสกุล เป็นชาวกระเหรี่ยง ซึ่งย้ายมาจากห้วยสอติอ (ชาวบ้านสร้างบ้านเรือนอยู่ตามที่ทำมาหากินอย่างกระจัดกระจาย) คำว่า แม่สะเป่ เป็นชื่อต้นมะขินดหนึ่งที่ขึ้นอยู่มากมายในบริเวณนี้ มีความหมายเปรียบเสมือนว่า มีการอยู่อย่างสงบสุขมีอายุยืนเหมือนต้นไม้ และมีลูกหลานมากมายเสมือนผลของต้นไม้มแม่สะเป่

- **ภูมิศาสตร์และการคมนาคม**

บ้านแม่สะเป่ใต้ ตั้งอยู่บริเวณบนเชิงเขาและมีป่าไม้ล้อมรอบหมู่บ้าน มีแม่น้ำแม่สะเป่ไหลผ่าน อยู่ห่างจากชายแดน 24 กิโลเมตร และห่างจากศูนย์อพยพห้วยทรายขาว (กะเหรี่ยงคยา) 18 กิโลเมตร

การคมนาคม การเดินทางไปบ้านแม่สะเป่ใต้ สามารถเดินทางโดยรถยนต์ รถจักรยานยนต์ สภาพถนนแบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงแรกจากตัวอำเภอขุนยวมไปตามทางหลวงหมายเลข 108 ถึงปากทางแยกระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร ช่วงที่สอง จากทางแยกบริเวณหน่วยรักษาป่าไปถึงบ้านแม่สะเป่ใต้ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร ระยะทางส่วนนี้เป็นทางของ รพช. ลงดินลูกรัง ถนนจะลื่นเป็นบางจุดในช่วงฤดูฝน อยู่ห่างจากตัวอำเภอขุนยวมประมาณ 17 กิโลเมตร

- **อาณาเขตติดต่อ**

ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่บ้านห้วยฟาน หมู่ที่ 5 ตำบลขุนยวม ระยะทาง 12 กิโลเมตร

ทิศใต้ ติดต่อกับ หมู่บ้านขุนยวม อำเภอขุนยวม ระยะทาง 20 กิโลเมตร

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ หมู่บ้านหัวแม่สุริน หมู่ที่ 2 ต.แม่อุค อ.ขุนยวมระยะทาง 18 กม.

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ หมู่บ้านแม่สะเปเหนือ หมู่ที่ 4 ตำบลขุนยวม ระยะทาง 5 กิโลเมตร

- **ประชากร**

ประชากรบ้านแม่สะเปใต้ เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง(สะกอ) มีจำนวนหลังคาเรือน 65 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งหมด 282 คน เป็นชาย 49 คน หญิง 133 คน

- **อาชีพ**

ประชากรบ้านแม่สะเปใต้ มีอาชีพทางการเกษตร เช่น ทำนา ปลูกกระเทียม ทำไร่เลื่อนลอย ไร่จำ

- **ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี**

เนื่องจากชาวบ้านแม่สะเปใต้เป็นชาวกระเหรี่ยงนับถือศาสนาคริสต์ จึงมีวัฒนธรรมประเพณีเหมือนกับกะเหรี่ยงชาวคริสต์ทั่วไป มีการแต่งกายเป็นเอกลักษณ์ประจำเผ่า คือ หญิงสาวที่ยังไม่มีแต่งงานจะสวมเสื้อผ้าเป็นชุดมีขาว(เรียกว่า เซวา) ซึ่งแปลว่า ความบริสุทธิ์ เช่นเดียวกับผู้สวมใส่ ส่วนหญิงสาวที่แต่งงานแล้วจะสวมใส่เสื้อสีดำปกคลุมตามความสามารถของตนเอง ผ้าถุงสีแดงผู้ชายจะสวมเสื้อสีแดง เสื้อผ้าเหล่านี้เป็นฝีมือการทอเองทั้งสิ้น

การพูด การเขียน ประชาชนบ้านแม่สะเปใต้มีภาษาพูด ภาษาเขียนเป็นของตนเอง ส่วนประเพณีอื่นๆ ก็คล้ายชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงในอำเภอขุนยวม โดยทั่วไป

- **แหล่งวิทยาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น**

- การจักสาน มีการจักสานเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนและถ่ายทอดต่อๆ กันไปในครอบครัว
- การทอผ้า มีการทอผ้าขึ้นใช้เอง และถ่ายทอดต่อกันในครอบครัว

- **ข้อมูลและหลักฐานอ้างอิง**

- เอกสารประวัติหมู่บ้านของโรงเรียนบ้านแม่สะเปใต้ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- สัมภาษณ์จาก นายจิเฮ สติตสุนทร ผู้อำนวยการของหมู่บ้านเป็นลูกหลานของ นายหม่อมมี ไม่มีชื่อสกุล

2.2.4) บ้านแม่สะเปเหนือ

ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พิกัดที่ LA 796906

- **ประวัติความเป็นมา**

บ้านแม่สะเปเหนือ ผู้ก่อตั้งหมู่บ้านคือ นายพะลุสา สรรเสริญบุญ ที่ตั้งหมู่บ้านนี้ก็เพราะแสงอาทิตย์ทำกินและสาเหตุที่ตั้งหมู่บ้านนี้มีความเป็นมาดังนี้ แต่เดิมแม่สะเปไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ นายพะลุสา ซึ่งเป็นชาวกะเหรี่ยงที่นับถือ ศาสนาคริสต์ ได้มาสืบหาที่ทำกินในปี พ.ศ.2499 ซึ่งเห็นว่ามีแหล่งน้ำทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ตลอดจนสัตว์บกและสัตว์น้ำ นานาชนิดมีอยู่เป็นจำนวนมาก และในปีเดียวกันนี้เอง นายพะลุสาจึงได้ย้ายครอบครัวจากบ้านขุนแม่สะมาต ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มาอยู่ที่บ้านแม่สะเป

เหตุที่ตั้งหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านสะเป” ก็เนื่องมาจากเมื่อครั้งที่ได้มาสืบหาที่ทำกิน เขาได้เห็นไม้สะเป (ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ภาษาถิ่นเรียกว่า ไม้สะเป) ขึ้นอยู่มากมายในบริเวณนี้ เมื่อมีผลสุก จะมี นก ลิง ชะนี มากินเป็นจำนวนมาก ดังนั้นเขาจึงได้ตั้งชื่อ ตามต้นไม้ที่ว่า บ้านไม้สะเป ต่อมาเปลี่ยนเป็น บ้านแม่สะเป นั่นเอง

ต่อมา ได้มีผู้คนอพยพมาจากบ้านแม่เฒ่า (บ้านแม่เฒ่าในปัจจุบัน) ได้เข้าตั้งถิ่นฐานอยู่ 2 จุด คือ จุดที่ 1 ที่บ้านห้วยหนองแดง โดยมี นายพะดินี ไม่มีชื่อสกุล ได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นคนแรก คำว่า “หนองแดง” นั้นมีเรื่องเล่าว่า เดิมเป็นหุบเขา ต่อมาเกิดพังทลายลงมาปิดขวางลำห้วยเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ ประมาณ 1 กิโลเมตร น้ำในหนองแห่งนี้จะเป็นสีแดงในฤดูฝนและจะมีสีเขียวหรือน้ำเงินในฤดูแล้ง จึงเรียกหนองน้ำแห่งนี้ว่า “หนองแดง” และตั้งชื่อตามหนองน้ำแห่งนี้ว่า “บ้านหนองแดง” จุดที่ 2 ห้วยขี้เปื้อะ โดยมี นายสะเนะแอ๊ะ เป็นผู้นำเข้ามาตั้งหมู่บ้านอยู่ เหตุที่เรียกว่า “ห้วยขี้เปื้อะ” ก็เพราะว่าลำห้วยที่นายสะเนะแอ๊ะมาอยู่นั้น มีรอยหมูป่ามาหากินมากมายจนเป็นขี้โคลนไปหมด (ขี้โคลน ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า ขี้เปื้อะ) จึงเรียกชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ ว่า “บ้านห้วยขี้เปื้อะ” มาจนถึงทุกวันนี้

● ภูมิศาสตร์และการคมนาคม

บ้านแม่สะเป มีลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ป่าไม้ที่สลับซับซ้อนมากอากาศก็ดีตลอดปี สภาพภูมิอากาศมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูหนาว ฤดูฝน

การคมนาคม การคมนาคมในระหว่างหมู่บ้านแม่สะเปเหนือกับอำเภอขุนยวม ติดต่อกันได้โดยสะดวกทั้งรถยนต์ รถจักรยานยนต์ อยู่ห่างจากตัวอำเภอขุนยวม 25 กิโลเมตร เป็นถนนลูกรังของ รพช. 18 กิโลเมตร และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ระยะทาง 7 กิโลเมตร ถนนจะลื่นและเป็นหลุมเป็นบ่อบางจุดในช่วงฤดูฝน ในช่วงฤดูร้อนหินจะโผล่ เป็นหลุมเป็นบ่อมีฝุ่นมากจะต้องใช้ความระมัดระวังในการขับขี่เข้าไปหมู่บ้านในช่วงฤดูนี้

● อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่บ้านแม่สุริน หมู่ที่ 3 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่บ้านนาหัวแหลม ตำบลแม่เฒ่า อำเภอขุนยวม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่บ้านขุนยวม ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ประเทศพม่า

● ประชากร

ประชากรบ้านแม่สะเปเหนือ มีประชากรทั้งสิ้น 272 คน โดยแยกเป็นชาย 152 คน หญิง 120 คน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงสะกอ

- อาชีพ

ประชากรบ้านแม่สะเปเหนือ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น ทำไร่ ทำนา ปลูกกระเทียม และรับจ้าง ฯลฯ

- ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี

ส่วนใหญ่ของประชากรบ้านแม่สะเปเหนือ นับถือศาสนาคริสต์ มีศาสนาอื่นปะปนเล็กน้อย ประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ จึงเหมือนกับประเพณีของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงทั่วไปของ อำเภอ ขุนยวม เช่น การมัดมือ การแต่งงาน วันคริสต์มาส งานศพ ฯ

- แหล่งวิทยาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น

- การทอผ้า มีการทอผ้าใช้เอง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำเผ่า
- การจักสาน มีการจักสานเป็นเครื่องใช้ในครอบครัว และถ่ายทอดสืบต่อไปในครอบครัว

- แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

- หนองแดง เป็นหนองน้ำที่แปลกประหลาดมาก มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจมากในฤดูฝนน้ำจะมีสีแดง ในฤดูร้อนน้ำจะเป็นสีเขียว

- ข้อมูลและเอกสารอ้างอิง

- เอกสารประวัติหมู่บ้านของโรงเรียนบ้านแม่สะเป อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- สัมภาษณ์จาก นายพะลุสา สรรเสริญ
- สัมภาษณ์จาก นายทองดี สรรเสริญ อดีตผู้ใหญ่บ้าน บ้านแม่สะเป

2.2.5) บ้านห้วยสูง

บ้านห้วยสูง เป็นหอย่อมบ้านบริวารของบ้านห้วยฟาน หมู่ที่ 5 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- ประวัติความเป็นมา

บ้านห้วยสูง แต่เดิมเป็น 2 หมู่บ้านคือ บ้านห้วยคาและบ้านสูง ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่กระจัดกระจายไม่เป็นระเบียบยากแก่การปกครองดูแล คณะกรรมการหมู่บ้านจึงเห็นควรย้ายบ้านมารวมกันเพื่อสะดวกแก่การปกครอง ให้บริการต่าง ๆ ของรัฐเข้าไปดูแลช่วยเหลือได้สะดวกขึ้นนามลำห้วยสาเหตุที่ให้ชื่อว่า “ห้วยสูง” นั้นก็เพราะว่าได้ตั้งชื่อตามลำห้วยที่ตั้งหมู่บ้าน ซึ่งเดิมมีต้นไม้สูงใหญ่มากและมีหลายต้น (ไม้สูงเป็นภาษาไต แปลว่า ต้นไทร) ต่อ มาได้มี นายหม่อแช่มมะ (หม่อแชะเมี้ยะ) เป็นชาวกะเหรี่ยงจากบ้านแม่โถ อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ มาตั้งบ้านเรือนอยู่ 1 หลัง เพราะบ้านเดิมมีที่ทำกินคับแคบจำนวนประชากรก็มากขึ้น ต่อมา มีชาวบ้านจากบ้านแม่โถ บ้านหัวลา และหมู่บ้านใกล้เคียงได้อพยพเข้ามาอยู่เพิ่มมากขึ้น ในปัจจุบันมีจำนวนหลังคา

เรือนอยู่ที่ 26 หลังคา โดยมี นายบุญโท รอบพนาไพรสน เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านขึ้นกับบ้านห้วยฟาน หมู่ที่ 5 มาจนถึงปัจจุบันนี้

● สภาพภูมิศาสตร์และการคมนาคม

สภาพของบ้านห้วยสูง บ้านห้วยสูงตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขา โดยมีป่าไม้และภูเขาล้อมรอบ มีแม่น้ำแม่สุรินไหลผ่านและใช้ประกอบอาชีพในการเกษตร

การคมนาคม บ้านห้วยสูงตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอขุนยวมประมาณ 35 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ประมาณ 6 กิโลเมตร มีถนนลาล่องสายเก่าที่บริษัททำไม้สร้างเข้าไปชักลากไม้ เข้าถึงหมู่บ้านได้ ช่วงฤดูแล้ง ในฤดูฝนเส้นทางจะลื่นรกรและต้องอาศัยการเดินเท้า

● อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่บ้านแม่จำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะทาง 3 กม.

ทิศใต้ ติดต่อกับ หมู่บ้านแม่สุริน หมู่ที่ 3 ระยะทาง 3 กม.

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ หมู่บ้านห้วยฟาน ระยะทางห่างประมาณ 6 กม.

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านแม่จำ และถนนแผ่นดินหมายเลข 108 ระยะทางห่าง 6 กม.

● ประชากร

บ้านห้วยสูง มีจำนวนหลังคาเรือน 28 หลังคา มีจำนวนประชากรทั้งหมด 107 คน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง (สะกอ)

● อาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น ทำไร่ ทำนา ปลูกกระเทียม หาของป่า

● ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี

ประชากรบ้านห้วยสูงเป็นชาวกระเหรี่ยงเผ่าสะกอเป็นส่วนใหญ่ และนับถือศาสนาคริสต์ วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ คล้ายกับชาวคริสต์ในอำเภอขุนยวมโดยทั่วไป เช่น วันขึ้นบ้านใหม่ วันคริสต์มาส การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานศพ การแต่งกาย เสื้อผ้า ผ้าถุง ยาม เป็นฝีมือการทอขึ้นใช้เองมีการปักลวดลายสวยงาม การพูด มีการพูด และภาษาเขียนเป็นของตัวเอง

● ข้อมูลและเอกสารอ้างอิง

- ข้อมูลประวัติที่ตั้งโรงเรียนหมู่บ้านโรงเรียนบ้านห้วยฟาน อ.ขุนยวม จ. แม่ฮ่องสอน
- สัมภาษณ์ จาก นายวีระพันธ์ สุกุลจรรยาดี ผู้ใหญ่บ้านห้วยฟาน
- สัมภาษณ์จาก นายปรีชา กวางทุ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านห้วยฟาน

2.2.6) บ้านห้วยฟาน

บ้านห้วยฟาน ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พิกัดที่ LA 984812

● ประวัติความเป็นมา

บ้านห้วยฟาน ชื่อผู้ตั้งคือ พ่อเฒ่าส่วยโอ ดิวัน พ่อเฒ่าส่วยโอ ดิวัน เล่าว่า เดิม เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) เป็นชาวบ้านห้วยอี ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้เดินทางมาทำงานเลี้ยงช้างเพื่อเข้าไปทำไม้ในเขตพม่า และเดินทางมาเพื่อหาแหล่งที่อยู่ดี สมบูรณ์ที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกเพื่อทำมาหากิน เพราะหมู่บ้านเดิม (บ้านห้วยอี) ที่อาศัยอยู่นั้นมีสภาพภูมิประเทศรายล้อมรอบไปด้วยภูเขาสูง ประกอบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงทำให้ที่ทำมาหากินไม่เพียงพอ จึงทำให้พ่อเฒ่าส่วยโอ ดิวัน คิดเสาะหาที่ทำมาหากินแห่งใหม่ เมื่อเดินทางมาถึงเขตอำเภอขุนยวม ก็ได้เจอป่าแห่งหนึ่งมีที่ราบริมฝั่งแม่น้ำกว้างขวาง ปากี่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่านานาชนิดมีต้นไม้เขียวชอุ่มตลอดปี มีแม่น้ำแม่สุรินไหลผ่านตลอดปี และยังมีสัตว์ป่าประเภทต่างๆ ทั้งที่ดุร้ายและสัตว์ที่หายากมีอยู่มากมาย ซึ่งผู้คนพากันเกรงกลัวไม่กล้าที่จะเข้ามาตั้งรกรากอาศัยอยู่ที่นี้ แต่พ่อเฒ่าส่วยโอ ดิวัน ไม่กลัวเพราะนับถือศาสนาคริสต์มาก่อนเป็นที่เชื่อในพระเจ้า ได้เข้ามาสร้างเรือนขึ้นเป็นแห่งแรกในปี พ.ศ.2515 และเรียกชื่อบ้านแห่งนี้ว่า “บ้านห้วยฟาน”

สาเหตุที่ตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า บ้านห้วยฟาน พ่อเฒ่าส่วยโอ ดิวัน บอกว่าจากการสังเกตสัตว์ป่าในบริเวณนี้เป็นถิ่นที่อาศัยของสัตว์ป่าหลากหลาย ชนิด โดยเฉพาะ ฟาน (กั่ง) จะมีมากกว่าสัตว์ป่าอื่นๆ และเมื่อมันแก่ลงก็จะลงมาตายใกล้ลำห้วย ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน ชาวบ้านได้ตั้งลำห้วยแห่งนี้ว่า “ห้วยฟาน”(บางคนเล่าว่าในอดีตเคยมีฟานมาตายเพียงตัวเดียวเท่านั้น) และลำห้วยแห่งนี้ไหลมาบรรจบแม่สุรินที่บริเวณใกล้ๆ หมู่บ้านและที่โรงเรียนบ้านห้วยฟาน ปัจจุบัน ชาวบ้านจึงเรียกชื่อตามลำห้วยแห่งนี้ว่า “บ้านห้วยฟาน” จากนั้นมาไม่นานก็มีชาวบ้านจากบ้านห้วยอี และหมู่บ้านใกล้เคียงมาสร้างบ้านเรือนอาศัยเพิ่มอีก 4 หลังคาเรือน และในปี พ.ศ.2518 มีชาวบ้านมาอาศัยเพิ่มอีก 2 หลังคาเรือน และได้ร่วมกันสร้างโบสถ์คริสต์จักรขึ้นในปีนี้ด้วย และได้มีการจัดพิธีฉลองโบสถ์คริสต์จักรใหม่ขึ้น และได้มีการผู้นำทางศาสนา คือ นายพะเซ สายพวง เป็นผู้นำทางศาสนาได้ 3 ปี ต่อมานายตะแห่ง กวางทุ ก็ได้เป็นผู้นำศาสนาและได้แต่งตั้ง นายคำป้ออ้อ กวางทุ เป็นผู้ปกครองหมู่บ้านเป็นคนแรกและมีการแต่งตั้งกรรมการหมู่บ้าน เจริญชัย เลขาขึ้นเป็นผลให้บ้านห้วยฟานเจริญก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ ต่อมาได้มีการย้ายเข้ามาตั้งรกรากเพิ่มอีกเป็น 17 หลังคาเรือน ต่อมาในปี พ.ศ.2531 ได้มีศูนย์พัฒนาชาวเขาของกรมประชาสงเคราะห์ได้เข้ามาตั้งโรงเรียนเป็นครั้งแรก โดยมีครูสมบูรณ์ ศิริเกษตร เป็นครูคนแรก และในปีนี้ได้มีการคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านเป็นครั้งแรก คือ นายวีระพันธ์ สุกุลจรรยาดี ได้รับเลือกและดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน

บ้านห้วยฟานยังมีหย่อมบ้านในบริวารอยู่อีก 1 แห่ง คือ บ้านห้วยสูง (เดิมชื่อบ้านห้วยคา)

● ภูมิศาสตร์และการคมนาคม

สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านห้วยฟาน เป็นภูเขาสูงล้อมรอบหมู่บ้านและหมู่บ้านตั้งอยู่เชิงเขา มีแม่น้ำแม่สุรินไหลผ่าน มีที่ทำกินอยู่ตามที่ราบเชิงเขาริมฝั่งแม่น้ำ

สภาพอากาศ บ้านห้วยฟานมีสภาพอากาศที่แตกต่างจากหมู่บ้านอื่นๆ ในเขตอำเภอขุนยวม คือ มี 3 ฤดู ในฤดูหนาวอากาศจะหนาวมากและมีหมอกคลุมมีดเกือบตลอดทั้งวัน ในฤดูฝนจะมีฝนตก

ซุก ขึ้นและไปทั่วหมู่บ้าน และในฤดูร้อนอากาศจะร้อนอบอ้าวมากพื้นดินแข็งหญ้าแห้งตายหมด ไม่มีลมพัดผ่านเลย

● อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่บ้านกลาง ตำบลห้วยโป่ง ระยะทางประมาณ 12 กม.
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่บ้านแม่สะเป่ใต้ ระยะทางประมาณ 15 กม.
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่บ้านห้วยสูง (บ้านห้วยคา) ระยะทางประมาณ 5 กม.
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ศูนย์อพยพกระเหรี่ยงคะยา , พม่า ระยะทางประมาณ 30 กม.

● การคมนาคม บ้านห้วยฟาน สามารถติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียงได้ 3 เส้นทาง คือ

- 1) สายขุนยวม – แม่สะเป่ใต้ – บ้านห้วยฟาน ระยะทางประมาณ 35 กิโลเมตร รถยนต์ รถจักรยานยนต์ วิ่งได้ในบางฤดูเท่านั้น เพราะถนนจากบ้านแม่สะเป่ใต้ถึงบ้านห้วยฟาน เป็นถนนลาลองขึ้นตามลำห้วยม่วง หน้าฝนถนนลื่นทางขึ้นลงชันมากต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ
- 2) สายห้วยฟาน – ห้วยสูง – ขุนยวม ถนนใช้ได้ในวันแล้งเท่านั้น เพราะขึ้นตามแม่น้ำสุริน ตลอดทั้งสาย ออกมาบรรจบกับถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ใต้บ้านแม่จำ โดยการเดินเท้า
- 3) สายห้วยฟาน ผ่านบ้านกลาง แก่นฟ้า ป่าลาน ออกมาที่บ้านห้วยโป่ง ตำบลห้วยโป่ง ระยะทางประมาณ 45 กิโลเมตร ใช้ได้ในฤดูแล้งเท่านั้น (รถยนต์ รถจักรยานยนต์)เดินเท้าได้ทั้งปี

● ประชากร

ประชากรบ้านห้วยฟาน มีจำนวน 30 หลังคาเรือน จำนวนประชาชนทั้งหมด 107 คน บ้านห้วยสูงมีจำนวนหลังคาเรือน 209 คน ประชากรทั้งหมดเป็นชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง (สะกอ) (ข้อมูล : มีนาคม 2540)

● อาชีพ

ประชากรทั้งหมดมีอาชีพทางการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่ สวนกระเทียม ปลูกข้าวโพด หาของป่า เช่น น้ำผึ้ง

● ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี

ประชากรบ้านห้วยฟาน ห้วยสูงทั้งหมดนับถือศาสนาคริสต์ ส่วนใหญ่เป็นชาวเขา เผ่ากระเหรี่ยง (สะกอ) มีชาวพื้นเมืองปะปนเล็กน้อย เป็นผู้ยึดมั่นในพระเจ้าอย่างเคร่งครัดจะเห็นการหมั้นเวียนกันไปเข้าโบสถ์ตามหมู่บ้านต่างๆ โดยเฉพาะวันอาทิตย์ โดยเฉพาะวันอาทิตย์จะหยุดทำงานไม่เดินทางออกนอกหมู่บ้านโดยสิ้นเชิงและต้องเข้าโบสถ์ 5 เวลาด้วย

การแต่งกาย มีการแต่งกายโดยสวมเสื้อผ้าที่ทอขึ้นเองตามเฝ้าของตนเอง เช่น หญิงสาวจะสวมชุดขาว (เซวา) หญิง ที่แต่งงานแล้วจะสวมเสื้อพื้นสีดำปักกลดลายสวยผ้าถุงสีแดง ส่วนผู้ชายสวมเสื้อสีแดงมีลายสวยงามตามความสามารถของผู้ทอ

การพูด ชาวบ้านห้วยฟานเป็นชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงที่มีภาษาพูด ภาษาเขียนเป็นของตนเอง พูดกระเหรี่ยง เขียนเป็นภาษากระเหรี่ยง ภาษาโลเหมหรือโรมัน

ส่วนประเพณีอื่น ๆ ก็เหมือนกับชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงอื่นๆ ในเขตอำเภอขุนยวม เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันคริสต์มาส งานแต่งงาน งานศพ

● แหล่งวิทยาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น

มีการทอผ้าใช้เองทุกครัวเรือน (เสื้อผ้าประจำเผ่า) ปักกลดลายออกแบบสวยงามตามความสามารถของผู้ทอเอง โดยถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นลูก หลาน ต่อๆ ไป การจักสาน มีการจักสานเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น เสื่อ กระบุง ตะกล้า โดยถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นลูก หลานต่อๆ กันไปในครอบครัว

● สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

- ศูนย์อพยพที่ห้วยทรายขาว เป็นศูนย์อพยพของกะเหรี่ยง (คะยา) พม่า อยู่ห่างจากบ้านห้วยฟานประมาณ 12 กิโลเมตร
- ป่าไม้ สัตว์ป่า ภูเขา ที่เป็นธรรมชาติ ที่อุดมสมบูรณ์ แต่ยังไม่ได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

● ข้อมูลและเอกสารอ้างอิง

- สัมภาษณ์จาก นายตะแห่ กวางทู (นายปรีชา กวางทู) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านห้วยฟาน
- เอกสารประวัติหมู่บ้านของโรงเรียนบ้านห้วยฟาน ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.3 บทเรียนการแก้ไขไฟป่า หมอกควันที่ผ่านมาของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.3.1) บทเรียนของชุมชน

ในระยะเวลาที่ผ่านมาประเด็นปัญหาหมอกควันและไฟป่าเป็นปัญหาที่สำคัญและติดอันดับความเร่งด่วนในการแก้ไขในระดับจังหวัดมาโดยตลอด ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาในระดับจังหวัดนั้นได้มีการดำเนินการโดยใช้กลไกท้องถิ่น อันได้แก่ กลไกกำนันผู้ใหญ่บ้าน และกลไกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการจัดการ โดยมีหลักการให้คนกลุ่มดังกล่าวไปกระจายข่าว ประชาสัมพันธ์ รวมถึงการวางแผนการให้คนกลุ่มเหล่านี้สามารถที่จะบังคับใช้อำนาจกับคนที่เป้นต้นเหตุทำให้เกิดไฟป่าและหมอกควัน เป็นต้น

การแก้ไขปัญหาในลักษณะนี้ สร้างความล้มเหลวมาโดยตลอด อาทิ ไม่สามารถจัดการได้อย่างแท้จริง จากการสรุปบทเรียนในระดับชุมชน ได้บทเรียนที่มีความน่าสนใจ ดังนี้

- โครงสร้างการจัดการหมอกควัน และไฟป่าที่ทางการจัดขึ้นนั้น ไม่สอดคล้องกับความเป็น

จริง เช่น มีเพียงตัวแทน และแกนนำ ขับเคลื่อนกันเอง ไม่กระจายการจัดการ โดยไม่ได้มีความร่วมมือกันทั้งชุมชน เกิดมุมมองในส่วนของการได้ประโยชน์กันเฉพาะในกลุ่ม จึงทำให้ไม่เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ได้ผลจริง

➤ ชุมชนมีมุมมองว่า เป็นผู้ถูกระทำ เช่นการกล่าวหาและการกล่าวโทษว่าคนที่ดำเนินชีวิตอยู่ในป่า ในไร่ในนา เป็นต้นเหตุของไฟป่าและหมอกควัน การกล่าวโทษเป็นการกล่าวโทษที่ไม่ได้คำนึงถึงเงื่อนไขความจำเป็นในพฤติกรรมเหล่านั้น อีกทั้งการกล่าวโทษนั้น กล่าวเพียงคำพูดแต่ไม่ได้มีทางออกที่เป็นรูปธรรมให้ดำเนินงานต่อ เพื่อลดหมอกควัน

➤ การจัดการไฟป่า แบบมีการจัดสรรงบประมาณ ทำให้เป็นต้นเหตุของความไม่เข้าใจกัน ของชุมชน มองการจัดการปัญหาของตนเอง ด้วยการจ้างให้จัดการ

➤ ความจริงใจในการแก้ไขปัญหายังไม่เกิดขึ้นจริง ซึ่งเป็นสาเหตุมาจากชุมชน มองปัญหาเรื่องหมอกควันไฟป่า ที่ไม่ได้เป็นปัญหาของตนเอง

2.3.2) บทเรียนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินงานแก้ไขไฟป่า และหมอกควันนั้น มาพร้อมกับหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบ ซึ่งจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนในเวทีพัฒนาโครงการ ทำให้เห็นว่า ปัญหาหมอกควันและไฟป่านั้น เป็นปัญหาที่ยากลำบากในการแก้ไขเป็นอย่างมาก เนื่องจากหลักๆ แล้วเป็นการต่อสู้เรื่องแนวคิด ที่ว่า ไฟป่าเป็นปัญหาหรือไม่ มีความแตกต่างกันระหว่างเจ้าหน้าที่ และชาวบ้าน

บทเรียนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า แยกได้เป็น 2 เรื่อง อันแรกเป็นความรู้ของตัวหน่วยงานเอง และอันที่สองเป็นเรื่องของระบบการทำงานที่ติดกรอบมีการทำงานโดยแยกเป็นส่วนๆ ทำให้เนื้อหาไม่ต่อกัน เป็นต้น ซึ่งบทเรียนเหล่านั้นสามารถสะท้อนได้ดังนี้

➤ การบูรณาการงานเพื่อแก้ปัญหานั้นยังไม่เกิดขึ้นได้จริง เพราะทำงานในลักษณะการแยกส่วน ไม่ได้มีการหลอมรวมปัญหาและร่วมกันจัดการภายใต้แผนฉบับเดียว

➤ ทักษะและความรู้ของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะการเข้าใจถึงชุมชนอย่างแท้จริง ในฐานะของคนที่จะช่วยแก้ปัญหา ยังไม่มีประสิทธิภาพสูงสุด

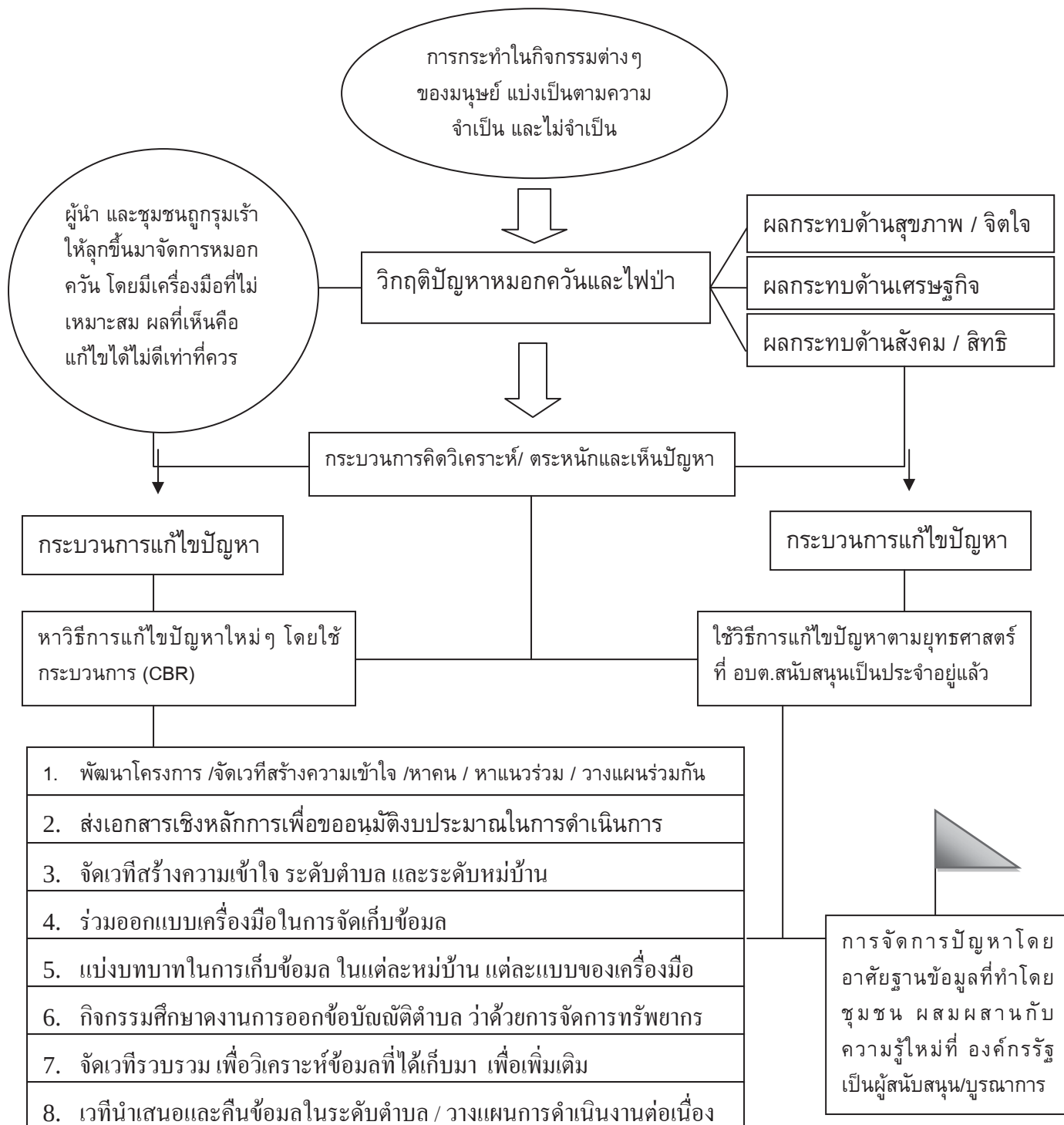
➤ การออกแบบกิจกรรม ไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่แท้จริง เช่นปัญหาคือคน แต่เน้นหนักการแก้ที่จัดทำแนวกันไฟ

➤ กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการส่งเสริมไม่ต่อเนื่อง ทำเพียงแต่ช่วงระยะเวลาที่เป็นปัญหาเท่านั้น ซึ่งขัดกับหลักการ สร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ต้องทำตลอด อย่างน้อยที่สุด 2-3 ปี

บทที่ 3

กระบวนการดำเนินการวิจัย

กรอบความคิดในกระบวนการขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

กระบวนการพัฒนาโครงการ (ระยะเวลา 6 เดือน)

3.1 เหตุปัจจัยอันมีผลทำให้เริ่มพัฒนาโครงการ

การพัฒนาโครงการ มีความหมายที่สำคัญ คือการหาความชัดเจนในการดำเนินงาน เช่น ความชัดเจนในประเด็นงาน โจทย์ที่คมชัดสามารถทำได้จริง ทำโดยวิธีการที่เป็น CBR มีความชัดเจนในตัวคนทำ การแบ่งบทบาทหน้าที่อย่างถูกต้องตามศักยภาพของที่มีวิจัยฯ และมีความชัดเจนในภาคีร่วมงาน มีการจัดลำดับบทบาทการหนุนเสริม ช่วงจังหวะแห่งการหนุนเสริมที่จะเดินไปข้างหน้าเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

กว่าที่จะเป็นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เรื่อง “การศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการลดหมอกควันตำบลขุนยวม โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน” นี้ มีที่มาและแนวความคิดสำคัญหลาย ๆ ส่วน ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสิ่งอันเป็นเหตุและปัจจัยในการ เริ่มต้นพัฒนาโครงการวิจัยชิ้นนี้ร่วมกัน ระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม และศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ซึ่งเริ่มต้นจากสิ่งที่เกิดขึ้นและการวิเคราะห์ปัญหา

3.1.1) เห็นปัญหาและผลของปัญหาที่ต้องวิเคราะห์เพื่อจัดการ

ในช่วงปี พ.ศ.2549 เป็นต้นมาตลอด 3 ปี (ในช่วงเดือนมกราคม ถึงเดือนพฤษภาคม) จังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมถึงจังหวัดใกล้เคียง เช่นเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย แพร่ น่าน ได้เกิดวิกฤตหมอกควัน ซึ่งสันนิฐานว่า เป็นหมอกควันที่เกิดขึ้นมาจากไฟที่ไหม้ลุกลามในป่าทั่วๆ ไป ทั้งในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย รวมถึงเขตประเทศเพื่อนบ้าน อันได้แก่ พม่า และลาว วิกฤตหมอกควันที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนนี้เอง ทำให้นักวิเคราะห์ หรือนักวิชาการผู้เกี่ยวข้องหลายท่าน ได้ให้ทัศนะและมุมมอง ในเชิงลบ บางท่านชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่เลวร้ายลงเช่น ความชื้นในดินที่ต่ำมากจนมีผลต่อสภาพอากาศที่ร้อนอย่างยาวนานทำให้ไฟไหม้ได้เร็วและนานกว่าปกติ หรือบางท่าน ก็ชี้ให้เห็นประเด็นการทำการเกษตรกรรมที่ไม่ได้ดูแลธรรมชาติ เช่นกรณีการเผาไร่ เผาสวน หรือเผาป่า โดยไม่มีแนวกันไฟลุกลามเข้าสู่ป่า หรือแม้กระทั่งบางท่านได้วิเคราะห์ว่าสาเหตุของการเกิดไฟป่านั้นเกิดขึ้นมาจากการเผาของชาวเขาที่ทำมาหากินของป่าอยู่ในป่า เป็นต้น

เมื่อเกิดวิกฤตการณ์หมอกควัน เกิดทัศนคติมุมมองในเรื่องต้นตอของปัญหาที่หลากหลายและแตกต่างกัน ในขณะเดียวกันก็เกิดการวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากหมอกควันและไฟป่า หลายสาเหตุหลายส่วน เช่นผลกระทบทางสุขภาพโดยตรงของประชาชนทั่วไป ผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ ผลกระทบในเชิงสังคม ซึ่งสามารถระบุรายละเอียดของผลกระทบที่สำคัญๆ ได้ดังนี้

1) ผลกระทบที่เกิดกับสิ่งมีชีวิตทางระบบทางเดินหายใจ ซึ่งเกิดจากกระบวนการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ของเศษวัชพืชจึงมีเขม่าควัน หมอกควันและก๊าซพิษต่างๆ เช่น ก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์ ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ ก๊าซระเหยจากสารกลุ่มไฮโดรคาร์บอนต่างๆ ฯลฯ รวมทั้งฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 10 ไมโครเมตรที่เรียกว่า พีเอ็มเทน (PM 10) ซึ่งเป็นขนาดที่เล็กพอที่จะเข้าสู่ระบบทางเดินหายใจของคนได้ ฝุ่นละอองเหล่านี้จึงมีทั้งที่เป็นเขม่าควันธรรมชาติหรืออาจรวมตัวเป็นเขม่าควันที่มีสารประกอบจากสารเคมีอันตรายบางชนิดปนเปื้อนได้ ฝุ่นละอองของคาร์บอนจะมีผลระคาย

เครื่องระบบทางเดินหายใจ อันได้แก่ จมูก คอ หลอดลม และปอด ถ้าฝุ่นละอองที่เล็กกว่า 10 ไมโครเมตรจะสามารถเข้าสู่ปอดได้ และมีผลทำให้ปอดอักเสบ ส่วนก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์มีผลทำให้ขาดออกซิเจนซึ่งหากขาดเป็นเวลานานอาจทำให้ถึงแก่ชีวิตได้ ส่วนสารไดออกซิน ก๊าซจากสารอินทรีย์ระเหย และก๊าซโอโซน มีผลทำให้ระคายเคืองทางเดินหายใจและทำให้ปอดอักเสบ และอาจทำให้เกิดโรคมะเร็งได้ถ้าได้รับสารนี้เป็นเวลานานหลายปี สุดท้ายคือก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ จะมีผลระคายเคืองทางเดินหายใจ ทำลายเนื้อเยื่อปอด อาจทำให้ปอดบวมน้ำได้และเมื่อผสมกับน้ำในร่างกายจะมีฤทธิ์เป็นกรดเป็นอันตรายถึงชีวิต (ข้อมูลผลกระทบด้านสุขภาพ ทสจ.แม่ฮ่องสอน 2552)

2) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ในส่วนของผลกระทบต่อเศรษฐกิจนั้นโดยมากจะไม่ได้เกิดขึ้นในพื้นที่ของตำบลขุนยวมโดยตรง เพราะพื้นที่ตำบลขุนยวมไม่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญหรือธุรกิจที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวโดยตรง หมอกควันที่เกิดขึ้นในพื้นที่ส่งผลในวงกว้างระดับจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล พิจารณาในแง่มูลค่าทางเศรษฐกิจพบว่า ปี พ.ศ.2550 ได้มีการประเมินความเสียหายในภาพรวมของภาคเหนือตอนบนพบว่ามากกว่า 2,000 ล้านบาท เช่นการยกเลิกเที่ยวบินโดยเฉพาะที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในเดือนมีนาคม 2550 รวมจำนวน 42 เที่ยวบิน จากปกติ 266 เที่ยวบิน เหลือเพียง 148 เที่ยวบิน ส่งผลกระทบทางด้านการท่องเที่ยวโดยตรง เพราะจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีเศรษฐกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวสูง (ผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากสาเหตุหมอกควันภาคเหนือ ทสจ.แม่ฮ่องสอน)

3) ผลกระทบทางด้านสังคม นอกจากหมอกควันที่เกิดขึ้นจะมีผลทำให้เกิดผลกระทบทางด้านสุขภาพ หรือด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังมีผลกระทบทางตรงต่อปัญหาสังคม อาทิ การขาดรายได้ของสถานประกอบการท่องเที่ยว (เฉพาะในบางพื้นที่) ทำให้ต้องมีการเลิกจ้างชั่วคราว ซึ่งกระทบโดยตรงต่อผู้เป็นแรงงานที่จะขาดรายได้หลักประจำวัน

แต่อย่างไรก็ตามในท้ายที่สุดปัญหา และผลกระทบที่ได้กล่าวมานั้น ยังถือเป็นเพียงทัศนะคติหรือความเห็นส่วนบุคคลที่ยังไม่ได้รับการพิสูจน์อย่างแท้จริง ว่าสาเหตุ หรือผลกระทบที่คนในพื้นที่ได้รับที่แท้จริงของหมอกควันนั้นเป็นอย่างไร และกิจกรรมใดกันแน่ที่สร้างให้เกิดสัดส่วนการเกิดหมอกควันมากที่สุด คำถามดังกล่าวยังเป็นคำถามสำคัญที่รอการพิสูจน์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2549 เป็นต้นมา

3.1.2) การวิเคราะห์พื้นที่ความสัมพันธ์กับปัญหา

ในพื้นที่ตำบลขุนยวมมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณผลัดใบในฤดูแล้งช่วงระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายนของทุกปี ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวสภาพอากาศจะร้อนอบอ้าวแดดจัดและแรง น้ำในลำห้วยจะแห้งขอด สภาพอากาศเช่นนี้เป็นผลทำให้พื้นที่ป่าแห้งแล้งอย่างหนัก ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นที่ประกอบไปด้วย ประชากรหลายชาติพันธุ์ใน 6 หมู่บ้าน ก็ยังคงดำเนินกิจกรรมตามแบบวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ตนเองโดยมากแล้วจะพึ่งพาอาศัยพื้นที่ป่าในการหาอาหาร หรือทำไร่ (ช่วงเวลาก่อนเตรียมพื้นที่สำหรับปลูกข้าวในฤดูฝน) กิจกรรมเหล่านี้ถูกกำหนดให้สืบทอดปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษอย่างยาวนานบนพื้นฐานของธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนจาก

ปฏิทินการผลิตของชนเผ่าปากาเกอะญอ ที่แบ่งช่วงเวลาและกระบวนการขั้นตอนในการผลิตที่สัมพันธ์กับฤดูกาลต่างๆอย่างเหมาะสม ในช่วงเวลาที่มีการเตรียมพื้นที่ทางการเกษตร ซึ่งกระบวนการขั้นตอนนี้มีการใช้ไฟเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผาวัชพืชน้ำดินให้โล่งเตียน ก่อนที่จะมีการลงเมล็ดข้าวเมื่อฤดูฝนย่างกรายเข้ามา การเผาเพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกที่กล่าวถึงจึงกลายเป็นประเด็นหนึ่งที่ถูกมองจากสังคมภายนอกว่าเป็นต้นตอและสาเหตุของการลุกลามเข้าพื้นที่ป่า เกิดเป็นไฟป่าทำให้มีหมอกควันหนาแน่นจนถึงขั้นวิกฤติในปี 2549 – 2551 แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่ไร่นั้น ยังหมายรวมถึงการเตรียมพื้นที่ทางการเพาะปลูกทั้ง ที่นา ที่สวนด้วย

จะเห็นว่า พื้นที่ ต.ขุนยวมนั้นประกอบไปด้วยพี่น้องชาติพันธุ์ ราว 4 ชาติพันธุ์ ได้แก่ ปาเกอญอ ไทยใหญ่ และคนเมืองอพยพ และม้ง ซึ่งทั้ง 4 ชาติพันธุ์นั้น มีวิธีการดำรงอยู่อย่างมั่นคง โดยเฉพาะความมั่นคงทางด้านอาหาร ที่สามารถเก็บหาได้ภายในป่าตามฤดูกาล การผลิตเองใน ไร่นา สวน และการซื้อที่มีรายได้หลักมาจากการขายผลผลิตในสวน หรือการหาของป่ามาขาย และการได้อาหารมาจากวัฒนธรรมประเพณี และการแบ่งปัน ซึ่งยังมีความเข้มแข็งอยู่ในทุกชาติพันธุ์ แต่อย่างไรก็ตาม ไฟ หมอกควัน การมีอาหารของคนในพื้นที่ ยังไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด

สิ่งที่อธิบายแล้วนั้น เพื่อให้เห็นวิถีโดยปกติของ คนในพื้นที่ ต.ขุนยวมที่มีความเกี่ยวข้องกับหมอกควัน และไฟป่า ในบางกิจกรรมของวิถีชีวิต

3.1.3) พื้นที่จุดประกายการเกิดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นฯ

เมื่อเกิดวิกฤติหมอกควันและไฟป่าในปี พ.ศ. 2549-2551 จังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการไฟป่าและหมอกควันขึ้น หลายยุทธศาสตร์ เช่น การส่งเสริมให้ความรู้ สร้างอาสาสมัครจัดการสอดส่องดูแลเรื่องไฟป่า การกำหนดให้ อบต.จัดการหลัก จัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ที่มีความจำเป็นในการจัดการไฟป่า เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานในระดับจังหวัดที่ดูแลเรื่องนี้โดยตรง ได้แก่ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน (ทสจ.) ซึ่งภารกิจเร่งด่วนในช่วงเวลานั้น คือการสืบค้นให้เห็นต้นตอของปัญหาอย่างชัดเจน ว่าหมอกควันและไฟป่าแท้จริงแล้วเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ในขณะเดียวกันก็ถือเป็นการณรงค์ให้คนเข้าใจปัญหาหมอกควันและไฟป่าที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้รับผลกระทบอยู่ด้วย

กิจกรรมที่ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน ได้จัดขึ้น มีชื่อว่าเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรปลอดการเผานำร่องการดำเนินงานมาตรการจัดระเบียบการเผา (โซนนิ่ง) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการป้องกันและกำจัดหมอกควันและไฟป่า จ.แม่ฮ่องสอน” เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2552 ณ ที่ว่าการอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน และได้เชิญวิทยากรจัดกระบวนการเรียนรู้ จากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน เป็นตัวหลัก ในขณะนั้น ได้แก่ คุณอรุณี เวียงแสง คุณกิตติศัพท์ วันทา

ในกิจกรรมดังกล่าวนี้มีผู้เข้าร่วมอบรม เป็นตัวแทนของแต่ละตำบลในพื้นที่อำเภอขุนยวมจำนวน 200 คน แต่วิทยากรที่จะดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้นั้นมีไม่เพียงพอในการจัดกระบวนการ

กลุ่มย่อยรายตำบล ทีมวิทยากรหลักจึงได้เชิญวิทยากรในพื้นที่อำเภอขุนยวมเข้าร่วมเป็นวิทยากรกลุ่มย่อย อีกจำนวน 8 คน ซึ่ง ประกอบไปด้วย วิทยากรกระบวนการจากเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก อ.ขุนยวม นักพัฒนาอิสระ ตัวแทนผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ ที่เคยร่วมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ อำเภอขุนยวม เป็นต้น

ในการจัดกระบวนการกลุ่มย่อยรายตำบลในเวทีนั้น ได้มีการจัดบทบาทของวิทยากรกระบวนการเป็น 2 ส่วน ได้แก่วิทยากรกลาง ในการดำเนินการตามขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการแต่ละกลุ่มย่อย มีบทบาทชวนคุย และบันทึกเพื่อทำแผนที่ความคิด สามารถแสดงรายละเอียดการจัดบทบาททีมวิทยากร ดังนี้

ตารางที่ 9 ตารางแสดงรายชื่อและบทบาทหน้าที่วิทยากรกระบวนการในเวทีหมอกควัน ทสจ.

ที่	ตำบล	ชื่อวิทยากรชวนคุยในกลุ่มย่อยรายตำบล	วิทยากรดำเนินรายการ
1	เมืองปอน	นายกิตติศัพท์ วันทา	คุณอรุณี เวียงแสง
2	แม่อากี	นายสมชัย แซ่ตัน	
3	ขุนยวม	นายสาคร ทานา	
4	แม่เงา	นายบุญสุข เตือนขวัญ	
5	แม่ยวมน้อย	นายเดชาวุธ กรองบริสุทธิ์	
6	แม่อูคอ	นายทวี ถิ่นวนา	

ซึ่งในแต่ละกลุ่มย่อยที่ได้มีการจัดบทบาทหน้าที่ จะทำหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้เข้าร่วมกลุ่มย่อย โดยเฉพาะเรื่องสถานการณ์ ปัญหาสาเหตุของการเกิดไฟป่า/ ทนุเดิมและศักยภาพในการจัดการไฟป่า / และแนวทางในการจัดการไฟป่าโดยชุมชน เป็นต้น

บรรยายภาคเวทีวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ.2552 ณ.ศาลาประชาคม อ.ขุนยวม การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดตั้งเครือข่ายปลอดการเผา นำร่องการดำเนินงานมาตรการจัดระเบียบการเผา (โซนนิ่ง) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการป้องกันและกำจัดหมอกควันและไฟป่า จ.แม่ฮ่องสอน”

หลังจากมีการระดมความคิดเห็นภายในกลุ่มย่อยรายตำบลทุกตำบลแล้ว ได้มีการนำเสนอเป็นรายตำบล และมีการจัดลำดับความสำคัญใน 4 ประเด็น เพื่อชี้เป้าหมายการแก้ไขปัญหาและสภาพความเป็นจริงของปัญหาเรื่องหมอกควันและไฟป่า ในพื้นที่ อ.ขุนยวม ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำเสนอและความคิดเห็นของชุมชนไปพิจารณา ปรับใช้ให้เกิดแผนในการจัดการ การนำเสนอดังกล่าวได้นำเสนอครบทุกตำบล แต่ในที่นี้จะขอนำเสนอผลสรุปในส่วนของตำบลขุนยวม เพื่อเชื่อมโยงเข้าสู่การเริ่มต้นดำเนินงานวิจัยฯ ดังนี้

สรุปโดยวิทยาการประจำกลุ่ม คุณสาคร ทานา

สถานการณ์ทางด้านการเกษตรและการเผาในพื้นที่ ต.ขุนยวม เริ่มจากการมีชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน ประกอบไปด้วย ไทยใหญ่ คนเมือง กระเหรี่ยง มีการทำระบบเกษตรแบ่งเป็นพื้นที่ราบสำหรับปลูก ข้าวนาดำ ข้าวนาจ่อม ถั่วเหลืองนา กระเทียม และสำหรับเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัว ควาย ส่วนพื้นที่ดอน สำหรับการปลูก ข้าวโพด ถั่วเหลือง งาขาว และสุดท้ายที่สูงไว้สำหรับปลูก ข้าวไร่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง เป็นต้น

ในพื้นที่ตำบลขุนยวมนั้นมีระบบเกษตรทั้ง 3 ภูมินิเวศน์ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นระบบที่สูง และที่ราบระหว่างภูเขา เป็นการทำเกษตรแบบอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก โดยเฉพาะพื้นที่สูง ยกเว้นที่ราบจะมีระบบเหมืองฝายที่จัดการโดยชุมชน เช่นที่บ้านขุนยวม หมู่ 1,2 เป็นต้น

รายได้หลักของประชากรส่วนใหญ่มาจากพืชเป็นหลัก ได้แก่ ข้าวที่เหลือบริโภค ถั่วเหลือง ข้าวโพด งา กระเทียม รองลงมาได้แก่จากสัตว์ เช่น วัว ควาย นอกจากนี้ยังมีการรับจ้างนอกภาคเกษตรถือเป็นรายได้หลัก/เสริม ในบางพื้นที่ที่ไม่สามารถทำการเกษตรได้ดี

หมอกควันจะเริ่มเกิดขึ้นในเดือนมีนาคม (เริ่มการเผา) เมษายน (เผาமாக) พฤษภาคม (สิ้นสุดการเผา) ซึ่งสาเหตุแห่งการเผานั้นคนในกลุ่มย่อยตำบลขุนยวม ให้ความเห็นว่าเกิดจากการกลั่นแกล้งกัน ของคนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการไฟป่า ในเรื่องผลประโยชน์ ความขัดแย้ง หรืออยากได้เงินค่าจ้างจัดการไฟป่า อันดับที่สองเห็นว่าเกิดจากการเผาเพื่อให้พืชผลทางการเกษตรได้ผลงอกงาม (เตรียมพื้นที่ทางการเกษตร) อันดับสามคิดว่าน่าจะเป็นการเผาจากความคึกคะนอง อันดับสี่ได้ให้น้ำหนักกับการหาของป่า เห็ดชนิดต่างๆ สัตว์ป่า ฯลฯ อันดับห้าเห็นว่าเพื่อความสะดวกในการเดินเข้าไปในป่า เผาให้โล่ง ป้องกันสัตว์มีพิษเช่นงู อันดับหกเกิดจากความประมาท เช่น ก่อไฟแล้วไม่ดับ และอันดับสุดท้ายได้แก่เผาเพื่อให้เกิดพืชเลี้ยงสัตว์ (หญ้าออกใหม่)

ผลกระทบที่เกิดจากการเผา ทำให้เสียสุขภาพ เป็นโรคต่างๆ เช่น ทำให้ไอ แสบตา หายใจไม่ออก (โรคระบบทางเดินหายใจ) นอกจากนั้นยังทำให้สภาพอากาศไม่ดี เช่น เกิดฝุ่นละออง อากาศเป็นพิษ อากาศร้อน และอย่างสุดท้ายคือทำให้การคมนาคมไม่สะดวก โดยเฉพาะการขับขี่ยานพาหนะ

อย่างไรก็ตามในชุมชนแต่ละชุมชนยังคงมีทุนเดิม /ศักยภาพในการจัดการไฟป่าภายในชุมชนอยู่ เช่นมีข้อตกลงร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน ไม่เผาพร้อมกัน มีการทำแนวกันไฟ และชิงเผาก่อน มีข้อห้ามในระดับชุมชน มีคณะทำงานระดับชุมชน ภายนอกชุมชนเองก็มีโครงการต่างๆ ของภาครัฐบาลหรือท้องถิ่น เช่นสถานีไฟฟ้าแม่สุรินให้ความรู้เรื่องไฟป่าแก่ชุมชน / อบต.สนับสนุนงบประมาณและ

อุปกรณ์ / อำเภอกำหนดนโยบายควบคุมดูแล มีอาสาสมัครไฟฟ้าของหมู่บ้าน และโครงการต่างๆ มีเครือข่ายระดับหมู่บ้าน/ ตำบล ที่ได้รับการหนุนเสริมจากราชการส่วนท้องถิ่น

แนวทางการจัดการและข้อตกลงร่วมกันในทัศนคติของชุมชน ต.ขุนยวม เห็นว่าควรจัดเวทีให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ทั้งในระดับหมู่บ้าน / ตำบล ประกาศ ประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง สร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนอย่างแท้จริง จัดตั้งเครือข่ายเกษตรปลอดการเผาในระดับหมู่บ้าน/ตำบล ผลักดันให้เข้าสู่แผนการแก้ไขของ อบต./ อบจ./อำเภอ / จังหวัด และส่วนราชการต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นต้น

3.2 เวทีพัฒนาโครงการในระดับตำบล (จำนวน 3 ครั้ง)

จากประเด็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีดังกล่าว กลายเป็นพื้นที่สำหรับจุดประกาย ในการที่จะหาทางออกจากปัญหาไฟป่าและหมอกควัน เบื้องต้นมีการสะท้อนความคิดเห็นจากกลุ่มวิทยากรกระบวนการในการสรุปบทเรียนหลังจากเป็นวิทยากรแล้วเสร็จ โดยคุณทวี ถิ่นวนา นักพัฒนาอิสระ มีแนวความคิดที่จะใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ศึกษาข้อมูลในระดับอำเภอ และหาแนวทางออกเพื่อเสนอต่อหน่วยงานพัฒนาต่างๆ ภายในอนาคต ซึ่งในเวทีย้อยวันนั้นได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยหลายๆ ท่านเห็นว่า การจะทำงานวิจัยโดยเฉพาะประเด็นหมอกควัน หรือไฟป่านั้น เป็นเรื่องใหม่ ยังไม่มีใครเคยทำ และเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนเป็นอย่างมาก จึงน่าเป็นห่วงในเรื่องพื้นที่หากมีการทำในระดับ อำเภอ จึงมีการเสนอให้ขยายพื้นที่ให้สามารถจัดการได้ง่าย ให้เป็นโครงการนำร่อง ทำให้เห็นกระบวนการที่สำคัญ และความรู้ที่ชัดเจนก่อน อาจมีการขยับงานในระดับหมู่บ้านก่อน ไปสู่ตำบล และสู่อำเภอ ตามลำดับ ซึ่งผลการหารือและสรุปผลจากเวทีของที่มหาวิทยาลัย ดังนี้

3.2.1) เวทีพัฒนาโครงการครั้งที่ 1

เป็นวงพูดคุยสรุปบทเรียนของวิทยากรกระบวนการที่เข้าร่วมเป็นวิทยากรในเวทีวันที่ 11 มิ.ย.52 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแกนนำ และผู้ทำงานภาคประชาสังคม

● ทบทวนการทำงานกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด

เป็นการร่วมงานกันครั้งแรกในฐานะวิทยากรกระบวนการ ในเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดตั้งเครือข่ายเกษตรปลอดการเผานำร่องการดำเนินงานมาตรการจัดระเบียบการเผา (โซนนิ่ง) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการป้องกันและกำจัดหมอกควันและไฟป่า จ.แม่ฮ่องสอน” ซึ่งจัดขึ้นในวันนี้ โดยมอบให้ทีมวิทยากรออกแบบกระบวนการในช่วงแบ่งกลุ่มย่อยระดมความคิด สู่การบรรลุเป้าหมายของเวที คือ เกิดเครือข่ายเกษตรปลอดการเผานำร่องการดำเนินงานมาตรการจัดระเบียบการเผา (โซนนิ่ง) ฯ

● ผลโดยย่อที่ได้จากเวทีคือ

- ได้ข้อมูลความรู้รายตำบล ตามกรอบเนื้อหาที่กำหนด ได้แก่ 1) สถานการณ์ด้านการเกษตรในตำบล 2) สาเหตุของการเกิดไฟป่าในตำบล 3) ศักยภาพ/ ทุนเดิมในการจัดการไฟป่าโดยชุมชน 4) แนวทางการจัดการสู่เกษตรปลอดการเผา

- ได้รู้จักผู้เข้าร่วมประชุมที่เป็นตัวแทนจาก 43 หมู่บ้าน 6 ตำบล จำนวน 268 คน เพื่อเป็นฐานในการเชื่อมประสานในการทำงานในอนาคต
- ได้ฝึกฝนการจัดการในกลุ่มย่อย ที่ต้องคุมเวทีคนเดียว (ตั้งคำถาม จับประเด็น สันทนาการ)
- ได้ความรู้ในประเด็นนี้เพิ่ม ในด้านวิชาการ
- ได้ความชัดเจนในการกำหนดพื้นที่ และแนวทางการขึ้นโจทย์วิจัย

อย่างไรก็ตามพบว่า การจัดงานครั้งนี้ ผู้จัดไม่มีการสรุปข้อมูลความรู้ที่ได้จากเวที จึงเป็นหน้าที่ของทีมนักวิชาการ (อรุณี กิตติศัพท์ บุญสุข สาคร สมชัย โกมินทร์ เดชาวูร ทวี) แต่เนื่องจาก 3 คนหลังอาจไม่ถนัด การสรุปจึงเป็นหน้าที่ของ 5 คนแรกเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการวิเคราะห์สู่การพัฒนาโจทย์ต่อไป

● กระบวนการพัฒนาโครงการวิจัยฯ

ทีมชุมชนวมคิดอยากจะทำวิจัยด้านการจัดการไฟฟ้า มาเมื่อ 2 ปีก่อน แต่ยังไม่มีการเริ่มต้นพัฒนาโครงการ เพราะความไม่พร้อมของทีม (เวลา กลัวความขัดแย้ง /ไม่สำเร็จ) ผู้สนใจมี 2 คน คือ คุณทวี ถิ่นวนา สนใจทำในระดับอำเภอ เพราะมีฐานชุมชนและฐานงานเดิมในพื้นที่ที่สามารถต่อยอดได้ และมีบุญสุข เตือนชวัลย์ ที่สนใจทำในระดับตำบล เพราะอยากเริ่มจากพื้นที่เล็กก่อนขยายออกไปตำบลอื่น ๆ จึงใช้โอกาสมที่มีข้อมูลพื้นฐานจากงานวิจัยในพื้นที่ การจัดเวทีในพื้นที่ทั้งระดับจังหวัด อำเภอ และการจัดการโดยภาครัฐ เป็นจุดเริ่มของการพูดคุยครั้งแรกในวันนี้

● โจทย์ในใจ (เสนอโดยคุณบุญสุข เตือนชวัลย์)

วิธีสร้างความเข้าใจของคำว่า “รูปแบบการปลดการเผาทางการเกษตร” ในพื้นที่อำเภอขุนยวม เป็นอย่างไร

- 2) การศึกษารูปแบบการเผาอย่างไรเพื่อลดผลกระทบจากการเผาในการเกษตรในอ.ขุนยวม
- 3) การศึกษารูปแบบการลดการเผาอย่างไรที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ในอ.ขุนยวม
- 4) การศึกษารูปแบบการจัดการหมอกควันจากการเผาเพื่อการเกษตรในพื้นที่ขุนยวม

● การใช้คำ ใช้คำว่า “ลดหมอกควัน” แทน “ปลดการเผา” เพราะคำว่า ปลดการเผาไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ในสภาพความเป็นจริง ชาวบ้านจะไม่ยอมรับ และอาจไม่ยอมรับร่วมโครงการ

● กรอบเนื้อหา

เป็นการศึกษาการเกิดไฟฟ้าจากทุกสาเหตุ ไม่เพียงแต่จากอาชีพการเกษตรเท่านั้น เพราะจากข้อมูลในเวที เราพบว่า สาเหตุของการเผามาจากด้านการเกษตรเพียง 5-15 % ของสาเหตุทั้งหมด ส่วนใหญ่จะเป็นการเผาเพื่อหาของป่า และการกลั่นแกล้งกันของคน

● ขอบเขตพื้นที่

น่าจะทำในระดับตำบลก่อน และต้องเป็นตำบลที่สามารถเชื่อมกับ อบต และชุมชนได้ จึงเลือกตำบลขุนยวม ที่มีอยู่ 6 หมู่บ้าน และมีเหตุผลอื่น ๆ ที่เลือกดังนี้

- 1) มีคนในทีมสนใจทำวิจัยอยู่ใน อบต. หลายคน เช่น บุญสุข และเดชาวุธ เป็นรองนายกฯ สาคร เป็น ส.อบต. บ้านแม่สุริน สามารถผลักดันให้อบต.สนับสนุนได้ และสามารถหาตัวต่อในระดับหมู่บ้านได้ สามารถขยายงานวิจัย ไปสู่การใช้ประโยชน์ใน อบต. ได้ตามยุทธศาสตร์ Node
- 2) มีพื้นที่ครอบคลุม ทั้ง 3 ภูมินิเวศ คือ ที่ราบ ที่ดอน และที่สูง ที่มีรูปแบบทำการเกษตร และวิถีชีวิตแตกต่างกัน รวมทั้งเผ่าพันธุ์ที่แตกต่าง สามารถเป็นตัวแทนที่ดี ที่จะค้นหารูปแบบการจัดการในบริบทที่หลากหลาย
- 3) มีศูนย์อพยพ ในพื้นที่

หมายเหตุ การทำวิจัยอาจดูศักยภาพของแต่ละหมู่บ้าน โดยไม่จำเป็นต้องทำพร้อมกันหมดทั้ง 6 หมู่บ้านก็ได้ หรืออาจเลือกเฉพาะหมู่บ้านที่เป็นตัวแทนของภูมินิเวศ เผ่าพันธุ์ก็ได้

● นักวิจัยทีมวิจัย

อยากสร้างนักวิจัยใหม่ ๆ น่าจะค้นหาได้ระหว่างพัฒนาโครงการ อยากได้คนของ อบต. มาเป็นนักวิจัย แต่ก็อาจมีข้อจำกัดด้านเวลาและทักษะวิจัย เพราะเรื่องนี้เป็นประเด็นใหม่ ทำหาย อาจต้องมีการประสานหลายภาคส่วน รวมถึงการเท่าทันสถานการณ์ เพราะมีความซับซ้อน

ดังนั้นยังไม่ได้ข้อสรุปในเรื่องนักวิจัยและทีม ในช่วง 3 เดือนของการพัฒนาโครงการ น่าจะสามารถค้นหาคนที่เหมาะสมได้

● ผู้เกี่ยวข้อง

มี อบต. เป็นแกน ร่วมกับตัวแทนชุมชน 6 หมู่บ้าน เป็นทีมหลักในการวิจัย ผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ได้แก่ ภาครัฐ 1) สถานีไฟฟ้าแม่สุริน 2) ป่าไม้ดอยเวียงหล้า 3) สาธารณสุข 4) นายอำเภอ 5) ทรพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด ท้องถิ่น 1) ส.อบต. ทุกหมู่บ้าน 2) ผู้นำ/ แกนนำชุมชน 3) ท้องถิ่นอำเภอ 4) อบจ.อื่น ๆ 1) เครือข่ายเกษตรทางเลือกอำเภอขุนยวม 2) เกษตรกรในเครือข่ายศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน 3) UNDP

● กำหนดการพัฒนาโครงการครั้งที่ 2

ในสัปดาห์แรกของเดือนกรกฎาคม 2552 โดยใช้โอกาสในวันประชุมประจำเดือนของ อบต. ขุนยวม โดยบรรจุลงในวาระการประชุม ในช่วงเช้า ประมาณ 3 ชั่วโมง ให้ทีม Node ไปออกแบบเวทีเอง กลุ่มเป้าหมายประมาณ 30 คน (รวมทีม Node)

ผู้เข้าร่วมในตำบลจะเป็น ส.อบต. จำนวน 12 คน ผู้บริหาร อบต. 4 คน เจ้าหน้าที่ 6 คน ส่วนราชการ 5 คน รวม 27 คน สถานที่ประชุมคือ อบต.ขุนยวม บุญสุข จะเป็นผู้ประสานมายัง Node เกี่ยวกับวันจัดเวทีที่แน่นอน

3.2.2) เวทีพัฒนาโครงการครั้งที่ 2 (อย่างเป็นทางการ)

จัดเวทีวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2552 ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม โดยมีผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น 31 คน

กระบวนการและสาระในเวที ดังนี้

● **ทบทวนความเป็นมาและแนวคิดการจัดการไฟฟ้าโดยชุมชน (อบต.ขุนยวม)**

สืบเนื่องจากสำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้จัดเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรปลอดการเผา” รณรงค์การดำเนินงานมาตรการจัดระเบียบการเผา (โซนนิ่ง) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการป้องกันและกำจัดหมอกควันและไฟฟ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2552 ณ หอประชุมที่ว่าการอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยสำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ให้เกียรติเชิญทีมวิทยากรจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ให้สร้างเวทีระดมความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วมของตัวแทนคนอำเภอขุนยวมประมาณสองร้อยกว่าคนครบทุกตำบลในเรื่องของการจัดการปัญหาไฟฟ้าและหมอกควัน โดยเฉพาะปัญหาหมอกควันที่เกิดจากการเผาทางการเกษตร ซึ่งทีมวิทยากรของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ก็ได้เปิดโอกาสให้เจ้าของพื้นที่ได้ร่วมเป็นวิทยากรในเวทีระดับอำเภอครั้งนี้ด้วย ซึ่งก็เป็นโชคดีที่คนในทีม อบต.ขุนยวมของเราได้ร่วมเป็นวิทยากรทั้งหมด 3 คน ได้แก่ คุณบุญสุข คุณเดชาวุฒิ (รองนายก อบต.ขุนยวม) และคุณสาคร ทานา สมาชิก อบต.ขุนยวม ซึ่งในการได้ร่วมเป็นวิทยากรครั้งนั้น ผลสรุปสุดท้ายได้เห็นภาพรวมของข้อมูลที่ประกอบด้วยแนวคิดของคนในตำบลต่างๆ ในการจัดการไฟฟ้าได้อย่างน่าสนใจมีความเป็นไปได้ และน่าที่จะมีการส่งเสริมแนวความคิดนั้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้เป็นการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาแบบใหม่อย่างจริงจัง และเกิดประสิทธิภาพสูงสุดบนฐานของชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะแนวคิดในการจัดการปัญหาไฟฟ้าและหมอกควันโดยชุมชน

ผลที่ได้จากเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการฯ

- ได้ข้อมูลความรู้รายตำบล ตามกรอบเนื้อหาที่กำหนด ได้แก่ 1) สถานการณ์ด้านการเกษตรในตำบล 2) สาเหตุของการเกิดไฟฟ้าในตำบล 3) ศักยภาพ/ ทนุเดิมในการจัดการไฟฟ้าโดยชุมชน 4) แนวทางการจัดการสู่เกษตรปลอดการเผา
- ได้รู้จักผู้เข้าร่วมประชุมที่เป็นตัวแทนจาก 43 หมู่บ้าน 6 ตำบล จำนวน 268 คน เพื่อเป็นฐานในการเชื่อมประสานในการทำงานในอนาคต
- ได้ฝึกฝนการจัดการในกลุ่มย่อยที่ต้องคุยเวทีคนเดียว (ตั้งคำถาม จับประเด็น สันทนาการ) ได้ความรู้ในประเด็นนี้เพิ่ม ในด้านวิชาการ ได้ความชัดเจนในการกำหนดพื้นที่ และแนวทางการขึ้นใจห้วยวิจัย

หลังจากที่เวทีอบรมเชิงปฏิบัติการฯ ของสำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน แล้วเสร็จ ทีมวิทยากรก็ได้มีการสรุปและประเมินผลการเป็นวิทยากร ซึ่งพบว่าได้ข้อมูลรายตำบลอย่างละเอียดที่น่าสนใจ ซึ่งทีมวิทยากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวมก็ให้ความสนใจในประเด็นดังกล่าว จึงมีการหารือต่อเนื่องว่าข้อมูลที่ได้จากเวทีน่าจะมีการขับเคลื่อนต่อไปในเชิงลึกโดยนำเริ่มต้นที่ อบต. เพราะอบต. ก็เป็นองค์กรที่ต้องจัดการเรื่องของไฟฟ้าและหมอกควันเป็นหน้าที่หนึ่งในทุก ๆ ปี อยู่แล้ว ซึ่งก็ยอมรับว่าที่ผ่านมาเป็นการแก้ไขปัญหาไฟฟ้านั้นเป็นการแก้ไขที่ปลายเหตุ เช่น ทำแนวกันไฟ จัดคนเฝ้าระวัง หรือการรณรงค์ประชาสัมพันธ์บ้างเป็นบางโอกาส ซึ่งในการหารือ

ครั้งนั้นศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเองก็มีความสนใจประเด็นเรื่องของไฟฟ้า เพราะเป็นประเด็นใหม่ที่ยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างจริงจังในจังหวัดแม่ฮ่องสอน แถมยังเป็นเรื่องที่เป็นนโยบายของจังหวัด ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอนมีความพร้อมที่จะให้การสนับสนุน อบต. ขุนยวมในเรื่องงบประมาณในการศึกษาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวภายใต้ เครื่องมือของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ผลลัพธ์ของการทำงานร่วมกัน คือ อบต.ขุนยวม จะได้ค้นพบแนวทางการจัดการไฟฟ้าโดยชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพว่าเป็นอย่างไร และยังได้แนวทางในการสนับสนุนกิจกรรมในการจัดการไฟฟ้าตามแผนงบประมาณแต่ละปี ซึ่ง สกว.เองก็จะได้ใช้แนวทางดังกล่าวในการส่งเสริมและสนับสนุนให้พื้นที่อื่นๆ เห็นความสำคัญ รู้จักใช้กระบวนการศึกษาปัญหาอย่างเป็นระบบ แก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง ซึ่งในการร่วมมือกันครั้งนี้ ยังมีสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด อีกหน่วยงานหนึ่งที่จะให้การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างเต็มที่ในการทำงาน

● แนวทางในการทำงาน / แนวคำถามในการวิจัย

แนวคิดเบื้องต้นในเรื่องการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและหมอกควันของ อบต.ขุนยวมนั้นเป็นที่น่าสนใจและมีความเป็นไปได้ แต่แนวทางในการทำงานนั้น อบต.ขุนยวม ต้องปรับแนวทางการทำงานแบบใหม่ซึ่งจะต้องมีนวัตกรรมอยู่ที่บ้าน หากทำสำเร็จก็เป็นผลงานของ อบต. สำหรับแนวคิดการทำงานแบบใหม่นี้ต้องมีคำถามตามมาว่าทำอย่างไรให้ชาวบ้านเข้ามาช่วย และทำอย่างไรให้ชาวบ้านเข้าใจมองปัญหาเรื่องหมอกควันเป็นปัญหาของตนเอง ในส่วนของ อบต. หรือทีมที่จะต้องร่วมกันวางแผนว่าจะทำอย่างไรเพราะว่าเรื่องนี้ก็ถือว่าเป็นหน้าที่ประจำอยู่แล้ว การใช้คำก็เป็นเรื่องสำคัญเช่นกันเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจ ถ้าใช้คำว่าเกษตรปลอดการเผาชาวบ้านคงไม่มีใครอยากร่วมด้วย เพราะว่ากระบวนการทำการเกษตรนั้นต้องมีการเผา โดยเฉพาะที่สูง (ที่ไร่หมุนเวียน) แต่ปัญหาก็คือเผายังไงที่จะไม่กระทบเรื่องหมอกควัน เราจะจัดการอย่างไรนี่คือโจทย์ ซึ่งปัญหาของหมอกควันก็ไม่ได้เกิดจากภาคการเกษตรเพียงเท่านั้น เกิดจากการเผาขยะก็มากเช่นกัน ดังนั้นแนวทางในการขึ้นโจทย์หรือแนวทางในการทำงานนั้น อาจต้องตอบว่าตำบลขุนยวมจะลดหมอกควันได้อย่างไร มีวิธีหรือแนวทางการทำให้คนของเราช่วยกันลดหมอกควันได้อย่างไร ทั้งวิธีการลดหมอกควันจากการเผาขยะและเผาวัชพืช หรืออื่นๆ เป็นต้น

ดังที่ได้กล่าวมาว่าในการทำงานเรื่องนี้จำเป็นที่จะต้องสร้างความเข้าใจให้ชุมชนเข้าใจก่อนว่าปัญหาหมอกควันเป็นปัญหาของใคร เป็นเรื่องอะไร ต้องมีสิ่งโน้มน้าวจิตใจให้ชุมชนเห็นผลกระทบและประโยชน์ที่จะได้รับ ถ้าเขามองเห็นว่ามีประโยชน์ต่อเขาจริงๆ เขาจะเข้ามาร่วมกับเรา หรือที่เรามองกันว่าต้องเริ่มที่จิตสำนึก ชุมชนคนส่วนใหญ่ต้องมีจิตสำนึก ซึ่งกระบวนการที่จะทำให้เกิดสำนึกนั้น งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นช่วยได้ด้วยการค้นหาข้อมูลร่วมกันให้เห็นถึงผลกระทบ ให้เห็นเนื้อหาของข้อมูลร่วมกัน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับกรอบแบบของพวกเราโดยการ กำหนดกรอบเนื้อหาและคนที่จะไปลงมือทำข้อมูลว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ให้เขาค้นเจอปัญหาด้วยตัวเองจึงจะรู้สึกเริ่มเกิดสำนึก

● กรอบเนื้อหา

เป็นการศึกษาสถานการณ์และสาเหตุของการเกิดไฟฟ้าจากทุก ๆ สาเหตุ ค้นหาศักยภาพ ค้นหา องค์ความรู้ ภูมิปัญญาหรือทุนเดิมในการจัดการไฟฟ้าและหมอกควันโดยชุมชนท้องถิ่น สู่แนวทางการลดหมอกควันหรือแนวทางในการจัดการโดยชุมชน ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่สาเหตุจากอาชีพการเกษตรเท่านั้น เป็นการศึกษาสาเหตุทุกสาเหตุที่ทำให้เกิดหมอกควันทั้งระบบ

• ขอบเขตพื้นที่

สำหรับขอบเขตพื้นที่นั้นน่าจะทดลองทำในระดับตำบลก่อน โดยการเชื่อมงานกับ อบต. ใช้ฐานพื้นที่ของ อบต.ขุนยวม เป็นหลักและนำร่อง รวมทั้งหมด 6 หมู่บ้าน ในความเป็นจริงนั้นอาจมีหมู่บ้านที่ไม่มีความพร้อมในการร่วมงานอยู่ ก็ต้องเริ่มต้นที่หมู่บ้านที่มีความพร้อมก่อน โดยไม่จำเป็นที่จะต้องยึดติดว่าระดับตำบลควรครบทุกหมู่บ้าน เป็นต้น

ในส่วนของความหลากหลายของภูมินิเวศในพื้นที่ ได้แก่ ที่ราบ ที่ดอน และที่สูงที่มีรูปแบบในการทำเกษตร และวิถีชีวิตแตกต่างกัน รวมทั้งเผ่าพันธุ์ที่แตกต่าง สามารถเป็นตัวแทนที่ดี ที่จะค้นหารูปแบบการจัดการในบริบทที่หลากหลาย

• นักวิจัย/ทีมวิจัย

ในการทำงานร่วมกับ อบต.นั้น ถือเป็นเรื่องที่ดีที่จะได้มีการขยายงานวิจัยเข้าสู่ อบต.ให้ อบต. นำเครื่องมืองานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหา สำหรับทีมวิจัยหรือตัวนักวิจัยอยากสร้างนักวิจัยใหม่ ๆ น่าจะค้นหาได้ระหว่างพัฒนาโครงการ อยากได้คนของ อบต. มาเป็นนักวิจัย ซึ่งให้เห็นว่าเป็นตัวแทนของ อบต.ไม่ใช่ทำเฉพาะบุคคล กลไกที่เหมือนกันที่เป็นตัวต่อในแต่ละหมู่บ้านถ้าเป็นไปได้น่าจะใช้กลไกของ สมาชิก อบต. แต่ก็อาจมีข้อจำกัดด้านเวลาและทักษะในเรื่องเกี่ยวกับวิจัย เพราะเรื่องนี้เป็นประเด็นใหม่ ทำหาย อาจต้องมีการประสานหลายภาคส่วน รวมถึงการเท่าทันสถานการณ์ เพราะมีความซับซ้อน ดังนั้นยังไม่ได้ข้อสรุปในเรื่องนักวิจัยและทีม ในช่วง 3 เดือนของการพัฒนาโครงการ น่าจะสามารถค้นหาคนที่เหมาะสมได้

• ผู้เกี่ยวข้อง

- องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม เป็นแกนหลักร่วมกับตัวแทนชุมชน 6 หมู่บ้าน
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว.(ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.มส) เป็นผู้สนับสนุนทุนวิจัย พี่เลี้ยงร่วมคิดร่วมทำ
- สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน ให้การหนุนเสริมความรู้/ ข้อมูล ด้านวิชาการ และโครงการนำร่องอย่างเป็นรูปธรรม (ต่อยอด)
- เครือข่ายเกษตรทางเลือกอำเภอขุนยวม

ในขณะนี้ องค์การและหน่วยงานรวมถึงกลุ่มที่จะร่วมมือในการจัดการและแก้ไขปัญหาเรื่องหมอกควันและไฟฟ้า สู่รูปแบบการลดการเผาในพื้นที่ อบต.ขุนยวมนั้น มี 4 องค์การหลักๆ ที่จะให้การสนับสนุนตามเงื่อนไขและข้อจำกัดของแต่ละองค์กร สำหรับองค์กรหรือหน่วยงานในพื้นที่ อ.ขุนยวม จะได้มีการเชิญเข้าร่วมเวทีพัฒนาโครงการเพื่อสรรหาภาคีความร่วมมือ ซึ่งขณะนี้ยังไม่ได้ข้อมูลที่ชัดเจนซึ่งคาดว่าจะได้รับความชัดเจนในเวทีพัฒนาโครงการครั้งต่อไป ซึ่งได้วิเคราะห์รายชื่อ

ของหน่วยงานและองค์กรจากบทบาทหน้าที่ในการจัดการไฟฟ้าและหมอกควันเป็นหน้าที่ประจำทุกปีอยู่แล้ว เช่นสถานีควบคุมไฟฟ้าแม่สุริน ป่าไม้ดอยเวียงหล้า สำนักงานสาธารณสุขอำเภอขุนยวม ฝ่ายปกครองได้แก่อำเภอ แกนนำชุมชน กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยฯ รวมถึงเกษตรในพื้นที่

- **กระบวนการสร้างความเข้าใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (โดย คุณธนันชัย มุ่งจิต)**

ช่วงพัฒนาโครงการ ช่วงนี้เป็นการสร้างความเข้าใจทีมหลัก หรือการสร้างความเข้าใจในพื้นที่ช่วงนี้เป็นการสร้างความเข้าใจแนวทางในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งต้องใช้เวลาในการพัฒนาโครงการแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- **รูปแบบการทำงานกรอบช่วงเวลา**

- การศึกษาข้อมูล ปัญหาเรื่องไฟฟ้าและหมอกควันจากทุกสาเหตุ อะไรบ้าง แต่ละสาเหตุนั้นมีผลกระทบอย่างไร อะไรบ้าง ผู้ที่มาเกี่ยวข้องกับปัญหาคือใครบ้าง (6 เดือนแรก)
- การศึกษาความรู้ภูมิปัญญา เรามีภูมิปัญญาในการจัดการอย่างไรบ้าง ในยุคปัจจุบันนี้ยังใช้ได้ยูริเปลา เพื่อนำไปวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริงเพื่อนำไปพูดและวางแผนการแก้ไขปัญหา นำข้อเท็จจริงไปพูด เมื่อเห็นข้อเท็จจริง ต้องมี
- การวิเคราะห์ความสำคัญในการแก้ไขปัญหา อะไรก่อนและหลังสู่ข้อสรุปสู่กระบวนการจัดทำแผนเชิงปฏิบัติการ
- กระบวนการสรุปผล แม้จะไม่สำเร็จ แต่จะเห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาจากสิ่งที่ผิดพลาดที่เราเห็น
- การสรุปบทเรียนเป็นระยะ ทำได้ไม่ได้เพราะอะไร องค์ประกอบของคนเป็นอย่างไร ความรู้ที่พอหรือไม่พออย่างไร

- **นัดหมายเวทีพัฒนาโครงการครั้งต่อไป**

กลุ่มเป้าหมายที่น่าจะเชิญเข้าร่วมเวทีพัฒนาโครงการครั้งต่อไป น่าจะเป็นผู้นำหมู่บ้านทั้งผู้นำทางการ กำนันผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำด้านภูมิปัญญา ครบทั้ง 6 หมู่บ้าน รวมถึงผู้บริหารของทีม อบต.ขุนยวมด้วย กำหนดการในการนัดหมายพัฒนาโครงการเวทีต่อไป น่าจะเป็น **ช่วงเดือนสิงหาคม** แต่ยังไม่สามารถระบุวันที่ได้ซึ่งต้องพิจารณาดูอีกครั้งหนึ่งเนื่องจากว่าทาง อบต.เองก็ติดภารกิจ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะแจ้งวันที่และเวลาให้ทราบอีกครั้งหนึ่ง

ก่อนที่จะมีการอนุมัติโครงการน่าจะมีการลงพื้นที่แถบที่สูงประมาณ 2-3 ชุมชน เพื่อดูพื้นที่และทำการเปิดเวทีสร้างความเข้าใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้ชุมชนได้รับรู้และเข้าใจ รวมถึงการหารือกับชุมชนด้วยว่าเรื่องที่กำลังจะทำชาวบ้านคิดอย่างไร จะช่วยเหลือได้อย่างไร และเป็นการหาคนที่ จะเข้าร่วมในทีมด้วย ซึ่งหลังจากมีการพัฒนาโครงการเวทีในระดับผู้นำในเดือนสิงหาคมแล้ว เวทีต่อไปอาจลงพื้นที่ ซึ่งจะหารือในเวทีพัฒนาโครงการครั้งต่อไปในเดือนสิงหาคม

3.2.3) เวทีพัฒนาโครงการครั้งที่ 3

เวทีพัฒนาโครงการอย่างเป็นทางการครั้งที่ 3 วันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ.2552 ณ ห้องประชุม องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 36 คน

กระบวนการ/ประเด็นพูดคุย

- 1) ทบทวนความเป็นมา
- 2) สถานการณ์ปัญหาไฟป่าและหมอกควัน จากหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง
- 3) ความคิดเห็นหรือแนวความคิดจากผู้เข้าร่วม /กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 4) การวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง
- 5) พัฒนาโจทย์วิจัย / คำถามวิจัย ให้คมชัด
- 6) กิจกรรมต่อเนื่องในการพัฒนาโจทย์ (การนัดหมายพัฒนาโครงการครั้งต่อไป)

• ทบทวนความเป็นมา

สืบเนื่องจากสำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้จัดเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรปลอดการเผา นำร่องการดำเนินงานมาตรการจัดระเบียบการเผา (โซนนิ่ง) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการป้องกันและกำจัดหมอกควันและไฟป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2552 ณ หอประชุมว่าการอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยสำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ให้เกียรติเชิญที่มวิทยากรจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ให้สร้างเวทีระดมความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วมของตัวแทนคนอำเภอขุนยวมประมาณสองร้อยกว่าคนครบทุกตำบลในเรื่องของการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน โดยเฉพาะปัญหาหมอกควันที่เกิดจากการเผาทางการเกษตร ซึ่งที่มวิทยากรของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ก็ได้เปิดโอกาสให้เจ้าของพื้นที่ได้ร่วมเป็นวิทยากรในเวทีระดับอำเภอครั้งนี้ด้วย ซึ่งก็เป็นโชคดีที่คนในทีม อบต.ขุนยวมได้ร่วมเป็นวิทยากรทั้งหมด 3 คน ได้แก่ คุณบุญสุข เตือนชวัลย์ คุณเดชาวุฒิ กรองบริสุทธิ์ (รองนายก อบต.ขุนยวม) และคุณสาคร ทานา (สมาชิก อบต.ขุนยวม) ซึ่งในการได้ร่วมเป็นวิทยากรครั้งนั้น ผลสรุปสุดท้ายได้เห็นภาพรวมของข้อมูลที่ประกอบด้วยแนวคิดของคนในตำบลต่างๆ ในการจัดการไฟป่าได้อย่างน่าสนใจมีความเป็นไปได้ และน่าที่จะมีการส่งเสริมแนวความคิดนั้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้เป็นการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่าแบบใหม่อย่างจริงจัง และเกิดประสิทธิภาพสูงสุดโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะแนวคิดหรือภูมิปัญญาในการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควันโดยชุมชน จากผลสรุปและแนวคิดเบื้องต้นที่ได้จากเวทีดังกล่าว จึงนำไปสู่การพูดคุยต่อเนื่องเพื่อหาแนวทางของการจัดการปัญหาโดยชุมชน ซึ่งวิธีคิดได้เริ่มจากการประมวลผลข้อมูลจากเวทีที่ผ่านมาเป็นฐานในการคิด

หลังจากที่เวทีอบรมเชิงปฏิบัติการฯ ของสำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน แล้วเสร็จ ที่มวิทยากรก็ได้มีการสรุปและประเมินผลการเป็นวิทยากร ซึ่งพบว่าได้ข้อมูลรายตำบลอย่างละเอียดที่น่าสนใจ ซึ่งที่มวิทยากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวมก็ให้ความสนใจในประเด็นดังกล่าว จึงมีการหารือต่อเนื่องว่าข้อมูลที่ได้จากเวทีน่าจะมีการขับเคลื่อนต่อไปในเชิงลึกโดยน่าจะเริ่มต้นที่ อบต. เพราะอบต. เป็นองค์กรที่ต้องจัดการเรื่องของไฟป่าและหมอกควันเป็นหน้าที่

หนึ่งในทุกๆปี อยู่แล้ว ซึ่งก็ยอมรับว่าที่ผ่านมาเป็นการแก้ไขปัญหาไฟป่านั้นเป็นการแก้ไขที่ปลายเหตุ เช่น ทำแนวกันไฟ จัดคนเฝ้าระวัง หรือการณรงค์ประชาสัมพันธ์บ้างเป็นบางโอกาส ซึ่งในการหาหรือครั้งนั้นศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเองก็มีความสนใจประเด็นเรื่องของไฟป่า เพราะเป็นประเด็นใหม่ที่ยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างจริงจังในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และยังเป็นเรื่องที่เป็นนโยบายของจังหวัด ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอนมีความพร้อมที่จะให้การสนับสนุน อบต. ขุนยวมในเรื่องงบประมาณในการศึกษาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวภายใต้ เครื่องมือของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ผลลัพธ์ที่จะได้จากการทำงานร่วมกัน คือ อบต.ขุนยวม จะได้ค้นพบแนวทางการจัดการไฟป่า โดยชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพว่าเป็นอย่างไร และยังได้แนวทางในการสนับสนุนกิจกรรมในการจัดการไฟป่าตามแผนงบประมาณแต่ละปี ซึ่ง สกว.เองก็จะได้ใช้แนวทางดังกล่าวในการส่งเสริมและสนับสนุนให้พื้นที่อื่นๆ เห็นความสำคัญ รู้จักใช้กระบวนการศึกษาปัญหาอย่างเป็นระบบ แก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง ซึ่งในการร่วมมือกันครั้งนี้ ยังมีสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด อีกหน่วยงานหนึ่งที่จะให้การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างเต็มที่ในการทำงาน แต่ละหน่วยงานจะได้รับประโยชน์เพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในองค์กรของตน (ต่างคนต่างได้รับประโยชน์ในลักษณะของ WIN WIN)

● เนื้อหาสรุปเวทีพัฒนาโครงการครั้งที่ผ่านมา

องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวมมีแนวคิด และต้องการที่จะใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการค้นหาและแสวงหาแนวทางในการจัดการปัญหาหมอกควันและไฟป่าโดยอาศัยฐานคิดที่เกิดขึ้นจากชุมชนในรูปแบบของความรู้ดั้งเดิม หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีแนวทางที่จะร่วมมือกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน และอีกหลายหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบและดูแลเรื่องของไฟป่าและหมอกควันอยู่ ณ ขณะนี้ จากเวทีพัฒนาโครงการอย่างเป็นทางการที่ผ่านมานั้นได้มีการพูดคุยและหารือเบื้องต้นเกี่ยวกับกรอบเนื้อหาในการวิจัย ซึ่งจะเป็นการศึกษาศถานการณ์และสาเหตุของการเกิดไฟป่าจากทุก ๆ สาเหตุ ค้นหาศักยภาพ ค้นหา องค์ความรู้ ภูมิปัญญาหรือทุนเดิมในการจัดการไฟป่าและหมอกควันโดยชุมชนท้องถิ่น สู่แนวทางการลดหมอกควันหรือแนวทางในการจัดการโดยชุมชน ซึ่งไม่ใช่เพียงแต่สาเหตุจากอาชีพการเกษตรเท่านั้น เป็นการศึกษาสาเหตุทุกสาเหตุที่ทำให้เกิดหมอกควันทั้งระบบ โดยมีขอบเขตพื้นที่ในการทำงานเป็นระดับตำบล (ตำบลขุนยวม) ก่อน โดยการเชื่อมการทำงานกับ อบต. ใช้ฐานพื้นที่ของ อบต.ขุนยวม เป็นหลักและนำร่อง ซึ่งมีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมดรวม 6 หมู่บ้าน และจะเริ่มต้นการทำงานกับหมู่บ้านที่มีความพร้อมก่อน โดยไม่จำเป็นต้องยึดติดว่าระดับตำบลควรครบทุกหมู่บ้าน แต่อาจเน้นในเรื่องของความหลากหลายของภูมิโนเวศในพื้นที่ ได้แก่ ที่ราบ ที่ดอน และที่สูงที่มีรูปแบบในการทำเกษตรหรือการดำรงวิถีชีวิตแตกต่างกัน (ลักษณะของการเผาที่อาจแตกต่างกัน) รวมทั้งความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ สามารถเป็นตัวแทนที่ดี ที่จะค้นหารูปแบบการจัดการในบริบทที่หลากหลาย และกลไกในการทำงานหรือทีมในเบื้องต้นได้สรุปไว้ว่า จะทำงานร่วมกับ อบต. ถือเป็นเรื่องที่ดีที่จะได้มีการขยายงานวิจัยเข้าสู่ อบต.ให้ อบต.นำเครื่องมืองานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหา สำหรับทีมวิจัย

หรือตัวนักวิจัยอยากสร้างนักวิจัยใหม่ ๆ ซึ่งคาดว่าจะค้นหาได้ระหว่างกระบวนการพัฒนาโครงการ ซึ่งคนที่เขามานั้นต้องให้เห็นว่าเป็นตัวแทนของ อบต. ไม่ใช่ทำเฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง กลไกทีมก็มีความสำคัญเช่นกันเพราะจะต้องเป็นตัวต่อในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งยังไม่ได้ข้อสรุปในเรื่องของตัวคน /นักวิจัยและทีมวิจัย โดยได้ตั้งเป้าหมายในการค้นหาตัวคนในเวทีพัฒนาโครงการครั้งต่อไป

• ประโยชน์ที่จะเกิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (การจัดการไฟฟ้าโดยชุมชน)

แนวความคิดในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเรื่องการจัดการไฟฟ้าโดยชุมชน ผ่านการประสานความร่วมมือระหว่าง อบต. ชุนยวม และ สกว. มส. ร่วมกับชุมชน และหนุนเสริมจากหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ นั้น เป็นแนวคิดในการทำงานระบบร่วมทุน การรวมหุ้น ที่เมื่อสิ้นสุดการดำเนินกิจกรรมแล้ว ต่างหน่วยงานหรือต่างฝ่ายก็จะได้รับประโยชน์ร่วมกัน เป็นการร่วมกันคิดร่วมกันทำ และเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

- ชุมชนจะได้ประโยชน์อะไรจากการทำงานวิจัย เมื่อหมอกควันและปัญหาไฟฟ้าถูกมองว่าเป็นปัญหาของคนในชุมชน เป็นปัญหาของสังคม เป็นปัญหาระดับประเทศ ที่ส่งผลกระทบต่อภาพแวดล้อมของโลก ทำให้สภาพอากาศในโลกร้อนขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้นเห็นผลและใกล้ตัวคนในชุมชนมากที่สุดก็คือเรื่องของสภาพแวดล้อมที่เลวร้าย ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสุขภาพตามมา เช่นโรคระบบทางเดินหายใจที่เกิดขึ้นในชุมชน หน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่โดยตรงในการจัดการและแก้ไขปัญหาเรื่องนี้ ก็พยายามในการแก้ไขปัญหาอย่างเต็มที่ แต่ผลลัพธ์คือเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ ทำให้ต้นตอของปัญหาไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้อง ดังนั้นการแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและหมอกควันด้วยการใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าไปศึกษาเรื่องของสาเหตุที่แท้จริง และแนวทางในการจัดการจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สามารถเลือกใช้ในการแก้ไขปัญหา แต่เป็นแนวทางใหม่ที่ต้องมีการทดลองโดยอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชน ร่วมกันคิด และร่วมกันทำ ดังนั้นเมื่อปัญหาหมอกควันและไฟฟ้าเป็นปัญหาที่นับวันจะเป็นเรื่องใหญ่ขึ้น และส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน วิธีการแก้ไขปัญหาแบบเดิมๆ ยังไม่อาจจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เครื่องมือตัวใหม่อย่างงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงน่าจะมีการทดลองนำไปใช้ในการจัดการปัญหา เป็นทางเลือกที่เมื่อถูกต้องคนในชุมชน รวมถึงชุมชนจะได้รับประโยชน์ในฐานะที่เลือกเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องนั่นเอง

- องค์การบริหารส่วนตำบลชุนยวมจะได้รับประโยชน์อะไรจากงานวิจัย การแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและหมอกควันเป็นภาระหน้าที่หนึ่งของ อบต. ที่จะต้องดูแลรับผิดชอบ และจัดการภายใต้งบประมาณจำนวนหนึ่งที่ได้รับการสนับสนุน และด้วยภาระหน้าที่ของ อบต. ที่มากมายหลายอย่าง การจัดการปัญหาเรื่องหมอกควันและไฟฟ้าจึงเป็นไปในลักษณะของการป้องกัน เฝ้าระวัง และการรณรงค์ ซึ่ง อบต. ชุนยวมยอมรับว่าที่ผ่านมาวิธีการดังกล่าวเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ ปัญหาไม่ได้รับการแก้ไขให้หมดสิ้นไป ดังนั้นเมื่อ อบต. มีคำถามว่าจะทำอย่างไรในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้เกิดประสิทธิภาพ อบต. เองก็ไม่สามารถที่จะหาเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพเข้ามาจัดการปัญหาดังกล่าวได้ เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของงบประมาณ คนทำงาน และความรู้ในการจัดการ ซึ่งเมื่อมีการร่วมทุน รวมความคิดในการทำงานร่วมกัน สกว. มองประเด็นเรื่องไฟฟ้าเป็นประเด็นใหม่ที่น่าจะมีการศึกษาหาแนวทางในการแก้ไข จึงมีแนวความคิดในการร่วมมือกับ อบต. ในการสนับสนุน

งบประมาณในการศึกษาหาแนวทางในการจัดการโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานสำคัญ ซึ่งผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น คือ อบต.จะได้รับการช่วยเหลือ จะได้รับแนวทางที่ สกว.อาจเป็นผู้ชี้เป้า โดยการนำเครื่องมือทางสังคม และการศึกษาเข้ามาใช้ควบคู่กับแนวทางดั้งเดิมหรือที่เราเรียกกันว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นนั่นเอง

- **สถานการณ์ไฟฟ้าและหมอกควัน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง**

- **หน่วยงานป้องกันรักษาป่า ที่ มส 24 อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน**

บทบาทหน้าที่ หน่วยป้องกันรักษาป่า มส 24 เป็นหน่วยงานของกรมป่าไม้ซึ่งมีหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่า (เน้นการออกตรวจตราพื้นที่ป่าที่รับผิดชอบ) และได้รับหน้าที่พิเศษพ่วงเรื่องของการป้องกันไฟฟ้าในพื้นที่ตำบลขุนยวมเข้าไปด้วยทั้งหมด (การดับไฟ) หน่วยป้องกันรักษาป่า มส 24 มีพื้นที่ดูแลผืนป่าแม่เงาและป่าแม่สาเพ็ง ซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณกว้างติดต่อกับเขตรับผิดชอบของป่าไม้ ต.ห้วยโป่ง อ.เมือง การดูแลเรื่องไฟป่านั้นเป็นไปได้อย่างลำบากและไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากมีเจ้าหน้าที่ทั้งหมด 14 คน เจ้าหน้าที่ทั้งหมดเป็นลูกจ้างประจำ 3 คน ข้อจำกัด ในการดำเนินงานมีข้อจำกัดในเรื่องของงบประมาณที่ไม่เพียงพอ ซึ่งได้รับค่าน้ำมันในการดำเนินกิจกรรมลงพื้นที่ตรวจตราตลอดเดือน เดือนละ 5,000 บาท

- **หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ มส 6 (ขุนยวม)**

บทบาทหน้าที่ หน่วยป้องกันรักษาป่าที่ มส. 6 (ขุนยวม) มีพื้นที่รับผิดชอบตำบลแม่เงาและแม่อูคอ รวม 2 ตำบล มีหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่การออกตรวจป่าในพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งมีเจ้าหน้าที่จำนวน 13 คน (บทบาทหน้าที่นั้นเหมือนกันกับหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ มส 24) ซึ่งในฤดูกาลของไฟป่าก็มีหน้าที่เพิ่มเติมคือการดับไฟป่า ในการทำงานของหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ มส. 6 นั้นส่วนใหญ่จะมีปัญหาในการทำงานกับชาวบ้านที่ไม่เข้าใจและไม่ให้ความร่วมมือ แต่ในกลไกการทำงานนั้นหน่วยงานของเราก็มีอาสาสมัครในแต่ละหมู่บ้านเป็นกลุ่มหรือเครือข่ายที่นำโดยกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านทำกิจกรรมต่างๆ ในการรักษาป่าต้นน้ำ หรือรับงบประมาณจากที่อื่นๆ เข้ามาทำแนวกันไฟในพื้นที่ดูแลของหน่วยฯ ที่เป็นพื้นที่ของหมู่บ้านด้วย บางหมู่บ้านที่ได้รางวัลระดับอำเภอ คือบ้านแม่หาดที่ได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับหนึ่ง

ข้อจำกัด งบประมาณในการจัดการไม่เพียงพอ โดยเฉพาะค่าน้ำมันรถในการเดินทางเข้าพื้นที่เพื่อจัดการเรื่องการดับไฟป่า

- **หน่วยงานจัดการไฟฟ้าแม่สุริน**

บทบาทหน้าที่ หน่วยจัดการไฟฟ้าแม่สุรินทำหน้าที่ในการจัดการป้องกันและระงับเหตุไฟไหม้ป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้า ต.ขุนยวม ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ทำงานประจำทั้งหมด 14 นาย มีกลไกที่เป็นอาสาสมัครในหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน ทำหน้าที่ช่วยเหลือในการป้องกันและระงับเหตุในช่วงฤดูที่เกิดไฟป่า โดยอาสาสมัครเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก อบต.ในพื้นที่ โดยเฉพาะวัสดุและอุปกรณ์(ส่วนใหญ่) ค่าตอบแทน (ส่วนน้อย) ทำงานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่การทำงานของหน่วยจัดการไฟฟ้าแม่สุรินนั้นไม่ได้ทำแค่เขตรับผิดชอบเท่านั้น เมื่อมีการแจ้งเหตุใน

พื้นที่อื่นๆ ก็เป็นหน้าที่และมีความจำเป็นที่จะต้องไปซึ่งก็ทำให้เป็นการทำงานที่หนักเกินกำลังคน ทำให้งานที่ได้ไม่ค่อยประสบความสำเร็จนัก แต่ก็สามารถระงับเหตุได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น

ข้อจำกัด ข้อจำกัดในการทำงานนอกจากในเรื่องของงบประมาณแล้ว เรื่องของพื้นที่และภาพลักษณ์ก็สำคัญ เพราะหน่วยงานไฟฟ้าแม่สรริจะถูกมองว่าเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการดับไฟเป็นการเฉพาะและทุกพื้นที่ ถ้าหากเกิดเหตุแล้วไม่ไป ก็ทำให้ถูกต่อว่า ซึ่งจริงๆ แล้วพื้นที่รับผิดชอบก็ถูกระบุชัดเจนอยู่แล้ว ปัญหานี้ถือเป็นข้อจำกัดที่สำคัญในการทำงานของหน่วยงานจัดการไฟฟ้า

การจัดการไฟฟ้าโดยชุมชน ในช่วงเวลาที่ผ่านมา (6 ชุมชน)

ในหมู่บ้าน อาสาสมัครป้องกันไฟฟ้าได้รับงบประมาณจาก อบต. ร่วมกับฝ่ายปกครอง ซึ่งชุมชนมีครบทุกหมู่บ้าน

- หมู่ที่ 6 บ้านแม่สะเปเหนือ มีปัญหาในเรื่องงบประมาณในการจัดการ มีอาสาทุกปี แต่เบี้ยเลี้ยงวันละไม่ถึง 50 บาท/คน/วัน ในส่วนของอุปกรณ์ ปีที่ผ่านมาได้รับไม้ดับไฟ 2 อัน ที่ฉีดน้ำ 1 อัน บ้านแม่สะเปเหนือมีวิธีการดูแลจัดการดูแลงบประมาณโดยผู้ใหญ่บ้าน
- หมู่ที่ 5 บ้านห้วยฟาน มีการประชุมแกนนำผู้ใหญ่บ้านบ่อยครั้ง แต่ไม่มีงบประมาณสนับสนุนค่าเดินทาง บางครั้งมีก็น้อยไม่เพียงพอ การประชุมแต่ละครั้งไม่ค่อยเห็นผลอย่างจริงจัง การทำกิจกรรมดับไฟฟ้าเมื่อไม่มีงบประมาณนั้นสามารถเชิญชวนชาวบ้านได้ แต่เมื่อมีเงินงบประมาณเข้าไปแล้วชาวบ้านไม่ค่อยให้ความร่วมมือ (หากไม่มีการจ้าง) บ้านห้วยฟานเริ่มมีเงินสนับสนุนเข้าไปเมื่อ 2 ปีที่ผ่านมา มีหน่วยงานจัดการไฟฟ้าเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำแนวกันไฟ โดยปกติชาวบ้านก็จัดการโดยการพูดคุยกันอยู่แล้ว สาเหตุที่การดำเนินงานค่อนข้างยากลำบากเพราะมีการทำมาหากินกับป่าทั้งกลางวันกลางคืน และมีความหลากหลายเผ่าพันธุ์ เป็นปัญหาในการดูแลที่ไม่ทั่วถึง
- หมู่ที่ 2 บ้านขุนยวม ได้รับงบประมาณจาก อบต.ปีละ 30,000 บาท ซึ่งเฉลี่ยได้คนทำงาน/อาสาสมัคร ประมาณ 15 คน จ้างเหมารวมวันละ 850 บาท ทั้งหมด 2 เดือน ได้รับเบี้ยเลี้ยงคนละ 50 บาทต่อวัน กิจกรรมที่ทำเป็นกิจกรรมในการทำแนวกันไฟ หรือการเฝ้าระวังป้องกันเหมือนกับทุกๆ ที่ วิธีการต่อไปอาจมีการหาอาสาที่มาด้วยใจ และจัดระเบียบเรียงคิวในการจัดการเป็นครอบครัว ละ 1 คน ต่อวัน โดยการขอความช่วยเหลือกัน เขตพื้นที่ติดต่อของหมู่ 2 ติดกับเทศบาลบางครั้งปัญหาเกิดขึ้นมาจากคนในเขตเทศบาล
- หมู่ที่ 1 บ้านขุนยวม อยากเปลี่ยนนิยามคำว่าอาสา เพราะอาสาน่าจะมาจากใจมากกว่าการจ้างด้วยเงิน ควรมีการพัฒนาศักยภาพอาสาให้ลึกด้วยความคิดและเข้าใจระบบการจัดการและจิตสำนึก ที่ผ่านมามีการจัดการโดยการจัดการชิงเผา ซึ่งสาเหตุมาจากการเผาเพื่อเก็บหาของป่าเป็นส่วนใหญ่

- หมู่ที่ 3 บ้านแม่สุริน การจัดการที่ผ่านมามีปัญหาเรื่องการจัดการงบประมาณเนื่องจากความไม่เข้าใจของคนในหมู่บ้านส่วนหนึ่ง ถึงขนาดบางครั้งเกิดจากการกลั่นแกล้ง ครั้นจะเอาเรื่องจริงๆ ก็มีความละเอียดอ่อนมาก ยากในการจัดการ ที่ผ่านมามีการจัดการโดยการทำแนวกันไฟ ยากลำบากในการจัดการเพราะพื้นที่ติดถนนใหญ่ หมายเลข 108 การจะทำกิจกรรมใดๆ ควรมีการจัดการประชุมสร้างความเข้าใจในระดับชุมชนในการจัดการงบประมาณต่อไป

● ความคิดเห็นหรือแนวความคิดจากผู้เข้าร่วม

การดำเนินกิจกรรมใดๆ สิ่งสำคัญอันดับแรกควรสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนเป็นอันดับแรกก่อน เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือ และความเข้าใจ

ได้เห็นภาพที่แต่ละพื้นที่สะท้อนปัญหาออกมา ทั้งระดับชุมชน และระดับองค์กรสนับสนุนอย่าง อบต. ที่ผ่านมามีการแก้ไขปัญหามาโดยการตั้งรับซึ่งผลของการแก้ไขปัญหาก็ไม่เป็นที่ดีขึ้น แต่ต่อไปในอนาคตนั้นเราจะมีการเปลี่ยนแปลงกลวิธีในการจัดการ มีแนวทางใหม่ๆ อย่างไรในการจัดการ ซึ่งเป็นที่มาของเวทีในการระดมความคิดเห็นเพื่อเป็นคำถามว่าเราจะเปลี่ยนวิธีการใหม่ๆ นั้นอย่างไร

ซึ่งวิธีการจัดการในระยะแรกนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการจัดการหาข้อมูลว่า แต่ละพื้นที่ หรือแต่ละภูมิโนเวศมีการจัดการที่เอื้อต่อการจัดการไฟป่าโดยชุมชนอย่างไร ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยในระยะแรก จะใช้กระบวนการอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับชุมชน เป็นการหาข้อมูลที่ใช้เวลาประมาณ 8 เดือน

- มีหน่วยงานสนับสนุนได้เช่น UNDP ภายใต้งบประมาณช่วยเหลือชุมชนรอบศูนย์อพยพ
- สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

กิจกรรมการจัดการ อาจเป็นเรื่องของการสร้างจิตสำนึกก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นกิจกรรมในการดับไฟป่าอย่างเดียว ซึ่งปัญหานี้เป็นปัญหาระดับโลกไม่ใช่ปัญหาของคนชนวนยอมอย่างเดียว

สาเหตุที่เลือก อบต. ชุนยอม เพราะว่าความใกล้ชิดกับ อบต. ชุนยอมมีมาก ทั้งตัวบุคคลอย่างเช่นท่านนายก อบต. รองนายก และสมาชิกอีกหลายคน จึงเลือกที่ อบต. ชุนยอมในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนร่วมกับหน่วยงานได้ เป็นการทดลองให้ อบต. อื่นๆ ได้เห็นการจัดการแบบใหม่

- ไฟป่าเป็นปัญหาของใคร
- เมื่อลดไฟป่าแล้วชุมชนจะได้ประโยชน์อะไร
- ไฟป่าและหมอกควันกระทบต่อวิถีชีวิตของเราอย่างไร
- สร้างสำนึกให้รู้ว่าปัญหาไฟป่าเป็นเรื่องที่ชุมชนมีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นเรื่องใกล้ตัว

● การวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้อง

- องค์การบริหารส่วนตำบลชุนยอม เป็นแกนหลักร่วมกับตัวแทนชุมชน 6 หมู่บ้าน ได้แก่หมู่บ้านชุนยอม หมู่ 1, 2 บ้านแม่สุริน หมู่ 3 บ้านห้วยฟาน หมู่ 5 บ้านแม่สะเป เหนือหมู่ 6 และบ้านแม่สะเปใต้ หมู่ 4

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว.(ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.มส) เป็นผู้สนับสนุนทุนในการศึกษาวิจัย โดยมีพี่เลี้ยงนักวิจัยร่วมคิดและร่วมลงมือทำ
- สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน ให้การหนุนเสริมความรู้/ ข้อมูล ด้านวิชาการ และโครงการนำร่องอย่างเป็นรูปธรรม (ต่อยอด)
- เครือข่ายเกษตรทางเลือกอำเภอขุนยวม ให้การหนุนเสริมความรู้ในการจัดการเศษวัสดุพืช แทนการเผา (แนวทางการจัดการ/ การลดการเผา)
- UNDP โครงการช่วยเหลือชุมชน 14 ชุมชนรอบศูนย์อพยพ เป็นโอกาสในการได้รับงบประมาณเข้ามาหนุนเสริมและจัดการเรื่องไฟฟ้าและหมอกควัน

● พัฒนาโจทย์วิจัย / คำถามวิจัย ให้คมชัด

งานวิจัยจะช่วยแก้ปัญหาได้อย่างไร

1.) งานวิจัยจะช่วยให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนโดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาสาเหตุ หรือข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการโดยชุมชน ซึ่งเมื่อมีข้อมูลครบถ้วนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็จะนำไปสู่การจัดทำแผนปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหาหรือที่เราเรียกว่าแผนงาน ข้อมูลที่ชัดเจนจะทำให้เกิดแผนงานที่ชัดเจนตามไปด้วยเช่นกัน

2.) นอกจากจะได้ข้อมูลที่ชัดเจนแล้ว งานวิจัยยังเป็นตัวชี้เป้าให้กับ อบต.หรือหน่วยงานฯ โดยเฉพาะปัญหาและสาเหตุของปัญหาได้อย่างชัดเจน เช่นปัญหาไฟฟ้าที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาของใครหรือปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นมีใครได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์อย่างไร นอกจากนั้นแล้วยังสามารถชี้เป้าในเชิงพื้นที่ได้ว่าแต่ละหมู่บ้านเป็นอย่างไรมีปัญหามากน้อยเพียงไหน รวมถึงมีหมู่บ้านไหนที่มีการจัดการที่ดี เป็นต้น

3.) การศึกษาด้วยงานวิจัยจะทำให้เห็นหน่วยงาน หรือองค์กรร่วมสนับสนุนภายใต้กิจกรรมหรืองานที่มีลักษณะไม่แตกต่างกัน เช่นในกรณีงบประมาณไม่เพียงพอให้เกิดการบูรณาการงบประมาณรวบรวมแผนกิจกรรมที่เป็นเรื่องเดียวกัน ทำด้วยกันและร่วมกันคิดสู่ประโยชน์หรือผลลัพธ์ที่ต่างคนต่างได้ ซึ่งงานวิจัยอาจเป็นตัวร้อยแต่ละหน่วยงานประสานความร่วมมือได้ เช่น UNDP หรือ ทสจ.

4.) งานวิจัยในเชิงเนื้อหาและกระบวนการจะช่วยเสริมความรู้ที่เท่าทันปัญหา เช่นเรื่องของภาวะโลกร้อน ผลกระทบที่เกิดกับชาวบ้านและผู้เกี่ยวข้อง

5.) สุดท้ายคืองานวิจัยจะช่วยค้นหาแนวทางวิธีการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาแบบใหม่ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของ ความรู้ วิธีการ การจัดการงบประมาณ ตั้งแต่ในระดับ อบต. ถึงระดับชุมชน

ปัญหาที่อยู่เหนือระดับชุมชน

การกำหนดมาตรการแก้ไขปัญหาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในพื้นที่ระดับจังหวัด เป็นการขาดความเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวบ้าน กับไฟฟ้า

● กิจกรรมต่อเนื่องในการพัฒนาโจทย์ (การนัดหมายพัฒนาโครงการครั้งต่อไป)

หลังจากที่ได้พัฒนาโครงการการจัดการไฟฟ้าโดยชุมชน ในรูปแบบเวทีพัฒนาโครงการอย่างเป็นทางการ จำนวน 2 ครั้ง ซึ่งได้ประเด็นสำคัญและแนวทางในการพัฒนาโจทย์วิจัยแล้ว แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาโครงการนั้นจำเป็นที่จะต้องสร้างความเข้าใจแก่คนทุกระดับที่เป็นผู้เกี่ยวข้องทั้งระบบตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเริ่มตั้งแต่แกนนำในกลไกการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวมที่เป็นตัวต่อการร่วมทุนในการจัดการไฟฟ้า ซึ่งกลไกเหล่านี้ให้ความเห็นว่ นอกจากที่จะสร้างความเข้าใจแก่พวกเขาแล้วควรมีการกำหนดลงพื้นที่เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนทุกชุมชนที่จะเป็นกลุ่มเป้าหมายในการให้ความร่วมมือจัดการไฟฟ้าด้วย โดยการสร้างความเข้าใจที่ดีให้กับคนในชุมชนนั้นจะทำให้เกิดความเข้าใจและคนในชุมชนตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน นำไปสู่การจัดการไฟฟ้าและหมอกควันร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการระดมความคิดเห็นและเสนอแนะการลงพื้นที่เพื่อพัฒนาโครงการอย่างต่อเนื่องในเวทีพัฒนาโครงการครั้งนี้ ผู้เข้าร่วมพร้อมเจ้าหน้าที่ได้ร่วมกันกำหนดปฏิทินการลงพื้นที่ของ 6 ชุมชน ในเขตพื้นที่ของ อบต.ขุนยวม เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ซึ่งได้กำหนดวันเวลาในการลงพื้นที่ดังกล่าว ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 10 แสดงปฏิทินการลงพื้นที่เพื่อสร้างความเข้าใจในระดับหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	วัน – เวลา	เวลา	ผู้ติดต่อ/ประสานงาน
หมู่ที่ 1 บ.ขุนยวม	4 กันยายน 2552 ณ ศาลาวัดกิ้วทรายมูล	19.00 – 21.00 น	คุณสม 089-9664680
หมู่ที่ 2 บ.ขุนยวม	5 กันยายน 2552 ณ ศาลาวัดโพธาราม	19.00 – 21.00 น	คุณสวาท 086-1802289
หมู่ที่ 4 บ.แม่สะเป่ใต้	6 กันยายน 2552 โบสถ์	08.00 – 10.00 น	คุณทุเรียน 080-1341034
หมู่ที่ 6 บ.แม่สะเป่เหนือ (3 หย่อมบ้าน) หมู่ที่ 3 บ.แม่สุริน	โบสถ์ (วัดบ้านแม่สุริน)	14.00 – 16.00 น 19.00 – 21.00 น	คุณเช 081-0275041 คุณสาคร 053-060238
หมู่ที่ 5 บ.ห้วยฟาน	10 กันยายน 2552 หอประชุมห้วยฟาน	13.00 – 15.00 น	คุณวีรพันธ์ 081-1798129

หมายเหตุ ปฏิทินอาจมีการปรับเปลี่ยนวันเวลาได้ตามความเหมาะสม

3.3 เวทีพัฒนาโครงการในระดับหมู่บ้าน (6 หมู่บ้าน /5 ครั้ง)

3.3.1) เวทีสร้างความเข้าใจและพัฒนาโจทย์วิจัย บ.แม่สะเปเหนือ

วันที่ 6 กันยายน 2552 เวลา 14.00 น.

บ้านแม่สะเปเหนือเป็นหมู่บ้านของพี่น้องปากาเกะญอ ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม เป็นระบบเกษตรกรรมที่สูง มีที่ราบบ้างแต่ไม่มากนัก พื้นที่ป่าเป็น 2 ลักษณะภูมิเวศ คือทางทิศเหนือจรดตะวันออกเป็นป่าเบญจพรรณ/ผลัดใบ ส่วนทางด้านทิศใต้จรดทิศตะวันตก เป็นป่าไม้แบบป่าชื้น และยังเป็นป่าต้นน้ำสายสำคัญ ส่วนการเดินทางจากตัว อำเภอขุนยวมถึงหมู่บ้านแม่สะเปเหนือ ระยะทางประมาณ

20-30 กิโลเมตร การเดินทางใช้เวลาประมาณ 30 นาที บ้านแม่สะเปเหนือเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในการบริหารงานของ อบต.ขุนยวม และเป็นหมู่บ้านเป้าหมายสำคัญในการร่วมโครงการการจัดการไฟป่าในครั้งนี้

ประเด็นการพูดคุย

1.) ทำความรู้จักกับ สกว. (คุณธนชัย มุ่งจิต ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน)

สกว.ย่อมาจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ซึ่งเป็นองค์กรสนับสนุนการวิจัย ในกำกับดูแลของสำนักนายกรัฐมนตรี การสนับสนุนงานวิจัยนั้น สกว.แบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ หลายฝ่าย ซึ่งในส่วนของคุณ์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอนนั้น สังกัดฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมี ยุทธศาสตร์ที่สำคัญเน้นการมุ่งเข้าไปเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่น เน้นการให้คนใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ด้วยการเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ชุมชนสู่ การกำหนดโจทย์/คำถาม และทบทวนทุนเดิมในพื้นที่ การออกแบบและการวางแผนปฏิบัติการวิจัย เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล สู่การทดลองปฏิบัติจริง

2.) ความเป็นมาของเวที (คุณกิตติศัพท์ วันทา /คุณเดชาวุฒิ กรองบริสุทธิ์)

โครงการนี้มีจุดเริ่มต้นเนื่องจากสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน ได้จัดเวทีประชุมเสวนาและระดมความคิดเห็นเรื่องเครือข่ายเกษตรปลอดการเผา เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2552 โดยได้เชิญทีมวิทยากรจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นำโดยคุณอรุณี เวียงแสง ที่ปรึกษาศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ซึ่งทีมวิทยากรในขณะนั้นประกอบไปด้วย คน 2 กลุ่มคือ เจ้าหน้าที่จากศูนย์ฯ และเครือข่ายเกษตรทางเลือก อ.ขุนยวม ซึ่งคนในเครือข่ายเกษตรทางเลือก อ.ขุนยวมก็เป็นคนใน อบต.ขุนยวม ประกอบไปด้วย คุณบุญสุข เตือนขวัลย์ และคุณเดชาวุฒิ กรองบริสุทธิ์ (รองนายกฯ) โดยในเวทีนั้น หลังจากวิทยากรเชิงเนื้อหาได้ บรรยายให้ความรู้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทีมวิทยากรได้แบ่งกลุ่มย่อยเป็นรายตำบลรวม 6 ตำบล เพื่อ ระดมความคิดเห็นในเรื่องของสถานการณ์ไฟป่าในแต่ละตำบล เนื้อหาประกอบด้วย สาเหตุ/ ปัญหา / ที่มา/ ช่วงเวลาในการเกิด และระดมความคิดเห็นเรื่องศักยภาพ/ ทุนเดิมในการจัดการ ทั้งภายใน

และภายนอกชุมชน สุดท้ายสู่เรื่องของแนวทางการจัดการโดยชุมชน แบ่งเป็นแผนระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งได้ข้อมูลทั้งหมดของแต่ละตำบลรวมถึงภาพรวมในเรื่องดังกล่าวข้างต้นของอำเภอขุนยวม หลังจากแล้วเสร็จเวทีฯ ตัวแทนของ อบต.ขุนยวมนำโดยคุณบุญสุข คุณเดชาวุฒิ และคุณสาคร ได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ NODEหารือต่อเนื่องโดยต่างให้น้ำหนักว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจถ้า อบต.จะทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ซึ่งความจำเป็นก็เนื่องจากการแก้ไขปัญหไฟป่าและหมอกควันเป็นหน้าที่ประจำของ อบต.ที่ต้องทำอยู่แล้วเป็นประจำทุกปี แต่ผลลัพธ์ในการจัดการที่ผ่านมาไม่ค่อยประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น ดังนั้นเมื่อมีโอกาสและมีภาคีให้ความร่วมมือจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการร่วมกันทำงาน ในส่วนของ สกว.เองก็มีความสนใจประเด็นเรื่องไฟป่าอยู่แล้วเพราะเป็นประเด็นที่ไม่เคยมีการศึกษาวิจัย อีกทั้งยังเป็นยุทธศาสตร์จังหวัดที่สำคัญอีกด้วย แต่ในการที่จะทำงานร่วมกันนั้นจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในระดับปฏิบัติการ คือชุมชนจะต้องเห็นและคิดในแบบเดียวกันว่าปัญหาไฟป่าเป็นปัญหาของชุมชน หลังจากที่ได้แนวทางแล้วจึงได้มีการนัดหมายเพื่อพัฒนาโครงการ เป็นเวทีพัฒนาโครงการที่มีเป้าหมายในการสร้างความเข้าใจให้แก่ระดับแกนนำในโครงสร้างการทำงานของ อบต. ประกอบด้วย ทีมผู้บริหารและสมาชิก อบต. เวทีพัฒนาโครงการครั้งที่สองได้เชิญแกนนำในระดับชุมชนเข้าร่วมด้วย ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ไฟป่าฯ ป่าไม้ฯ ได้ข้อสรุปว่าควรจะมีเวทีในการสร้างความเข้าใจในระดับชุมชนทุกชุมชนด้วย รวม 6 หมู่บ้าน จึงเป็นที่มาของเวทีสร้างความเข้าใจระดับชุมชนครั้งนี้

ทำไมพื้นที่การทำงานจะต้องเป็น อบต.ขุนยวม

มักมีคำถามจากเวทีว่าทำไมต้องมาจัดการไฟป่าที่ขุนยวม ทั้งๆ ที่ไฟป่าและหมอกควันไม่ได้ไหม้ที่ขุนยวมอย่างเดียว ซึ่งก็ต้องให้คำตอบว่าจริงแล้วการจัดการไฟป่าตามแนวความคิดของ อบต.และสกว.นั้นไม่ได้หมายความว่าต้องการให้หยุดการเผา เข้าใจดีว่าจริง ๆ แล้วระบบการเผาของบ้านเราเป็นของควบคู่กันกับระบบเกษตรกรรมและวิถีชีวิตที่อยู่คู่กับป่า ซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ภายในระยะเวลาสั้น ๆ อีกทั้งสภาพป่าที่เป็นป่าเบญจพรรณ ป่าผลัดใบ ที่แห้งแล้งในช่วงฤดูแล้งเป็นเชื้อเพลิงอย่างดีต่อการเกิดเหตุไฟไหม้ป่า สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทุกคนรู้และเข้าใจเป็นอย่างดี การที่เลือกพื้นที่ อบต.ขุนยวมเพื่อจัดการในเรื่องนี้ย่อมอยากให้มองว่าเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหางานวิจัยเปรียบเสมือนเครื่องมือชิ้นหนึ่ง ที่ อบต.ขุนยวมหยิบใช้ในการจัดการกับปัญหาของพวกเขา แต่จำเป็นที่จะต้องทำโดยคนในชุมชน เพราะคนนอกชุมชนไม่สามารถที่จะรู้ถึงปัญหาและวิธีการที่แท้จริงได้ อบต.จึงนำเครื่องมือที่ชื่อรายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตัวนี้ มอบให้กับชุมชนเป็นคนทำ โดยให้การสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ ให้ทีมพี่เลี้ยงจาก สกว.หนุนเสริมเรื่องกระบวนการที่จำเป็น นอกจากความอยากที่ต้องการหาแนวทางใหม่ ๆ ในการจัดการแล้วสิ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดงานชิ้นนี้ขึ้นมาก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง อบต.ขุนยวมและ สกว. อยู่ในระดับที่ดี โดยเฉพาะทีมบริหารที่ผ่านและเคยแก้ไขปัญหาด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาแล้วหลายชิ้นนั่นเอง จึงเป็นเหตุให้การทำงานร่วมกับ อบต.ขุนยวมกลายเป็นที่แรกของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3) สรุปสถานการณ์การจัดการไฟป่าระดับพื้นที่ บ.แม่สะเปเหนือ

ช่วงเวลา 2 ปีที่ผ่านมาได้เกิดปรากฏการณ์หมอกควันไฟป่าในระดับที่รุนแรง ทำให้มีงบประมาณในการป้องกัน และดับไฟป่าขึ้นมาให้กับชุมชน ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่น้อยมาก เฉลี่ยต่อคนประมาณไม่เกิน 50 บาท เปรียบเทียบกับเรื่องานที่มีมากบวกกับความเสี่ยงเข้าไปด้วย แต่ไม่สามารถปฏิเสธการทำได้เนื่องจากเป็นนโยบายสั่งการของจังหวัด ซึ่งกลไกในการจัดการเรื่องนี้คือชุดของผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำการจัดการก็เป็นไปตามสภาพ ที่ที่ห่างไกลไม่สามารถไปถึงได้ก็ปล่อยให้ไหม้ไป ที่ที่มีไฟไหม้ถ้าสามารถดับได้ก็ดับ หากดับไม่ได้ก็ปล่อยให้ไหม้ไปเหมือนกัน ผลของการดับไฟป่าด้วยนโยบายดังกล่าวไม่ค่อยได้ผล เพราะประเด็นสำคัญคือชุมชนไม่สามารถควบคุมให้คนไม่จุดได้ ยิ่งเป็นคนนอกที่สัญจรผ่านไปมาบนถนนหลวง แต่ภายในชุมชนก็จัดการได้ดีในระดับหนึ่งแล้ว สถานการณ์ในการเกิดไฟป่าของชุมชนในช่วงที่ผ่านมาส่วนใหญ่นั้นแล้วจะเกิดจากการลามเข้ามาทางด้านทิศตะวันออก ดังแผนที่ที่ผู้เข้าร่วมได้ช่วยกันร่าง

4) คาดการณ์สถานการณ์ระดับจังหวัด

ในสถานการณ์เช่นนี้ที่มีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นในระดับอำเภอครบทุกอำเภอของ สنج. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอนนั้น คาดการณ์ว่าในปีต่อไป อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายของจังหวัดในเรื่องแนวทางในการจัดการไฟฟ้า เมื่อเรามองถึงเรื่องที่เราจะทำก็ เป็นสิ่งที่ดีที่อาจสอดคล้องกับนโยบายที่จะเกิดขึ้นใหม่ด้วย และประเด็นที่สำคัญก็คือว่าเราจะมีข้อมูลที่จะ บอกกับสังคมได้ว่าสาเหตุจริงๆ ของการเกิดไฟฟ้านั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมต่างๆ ภาค เกษตรกรรมในระบบที่สูงอย่างเดียว เพราะในระบบเกษตรที่สูงนั้นก็มีการจัดการกันอยู่ในระดับหนึ่ง แล้ว เช่นการเผาในช่วงเวลาที่สั้นๆ และมีแนวกันไฟตลอดแนวไร่ของตนเอง สาเหตุที่จะเกิดขึ้นจาก การเผาไร่นั้นจึงเชื่อว่าไม่น่าที่จะเป็นสาเหตุหลัก แต่ที่กล่าวมานั้นเป็นเพียงแนวคิด ข้อเท็จจริงก็ต้อง มีการพิสูจน์กันว่าเป็นอย่างไร ซึ่งในกระบวนการวิจัยนั้น จะมีพี่เลี้ยงที่ลงพื้นที่เพื่อให้ความช่วยเหลือ ในเรื่องของกระบวนการ อบต.ก็จะเป็นหน่วยงานหลักที่จะทำงานเรื่องนี้ โดยอาศัยกลไกที่มีอยู่ใน พื้นที่ทั้ง 6 หมู่บ้าน ร่วมกับกลไกอื่นๆ ที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่อยู่แล้ว หากสามารถทำข้อมูลในเรื่องการ จัดการไฟฟ้าโดยแนวทางการจัดการของชุมชนที่แท้จริงแล้วสามารถที่จะนำเรื่องดังกล่าวพัฒนาเป็น แผนปฏิบัติการสู่ข้อเสนอในระดับจังหวัดได้อีกด้วย

5) กลไกการจัดการโดยชุมชน

- อาสาสมัครไฟฟ้าที่เกิดขึ้นจากการสนับสนุนของ อบต.ร่วมกับ ปกครองอำเภอ ซึ่งส่วน ใหญ่จะเป็นแกนนำในระดับชุมชน ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย ผรส. (ยังไม่ได้รับรายชื่อ)
- ตัวแทนจาก สมาชิก อบต.ขุนยวมในหมู่บ้าน
- แกนนำตามธรรมชาติ/และแกนนำทางพิธีกรรมหรือผู้ที่ให้ความสนใจอยากร่วมทีมวิจัย

6) ข้อคิดเห็นจากเวทีสร้างความเข้าใจในระดับชุมชน

ผู้ใหญ่บ้าน บ.แม่สะเปเหนือ

ข้อเสนอ / แนวทางการจัดการ

- ไม่เห็นด้วยกับการชิงเผา เพราะคำว่าชิงเผามีคนเข้าใจ ความหมายน้อย เมื่อมีคำว่าชิงเผาทุกคนก็อยากเผาก็เผา ผลของการชิงเผาเลวร้ายกว่าเดิม ที่ผ่านมาได้มีการชิงเผา แนวทางการลดหมอกควันจึงไม่น่าจะเป็นวิธีการชิงเผา การจัดการที่ผ่านมาหมู่บ้านแม่สะเปเหนือมีการทดลอง ทางทิศใต้ของหมู่บ้านไม่ให้ไฟไหม้เป็นพื้นที่ทดลองและเปลี่ยนแปลง

- การจัดการในแบบชุมชนของบ้านแม่สะเปเหนือ อาจเป็นแบ่งช่วงเวลาในการเผา เพราะไฟไม่ได้รุนแรง เหมือนพื้นที่อื่นๆดังที่เสนอว่าไม่ต้องชิงเผา แต่มีการแบ่ง ช่วงในการเผา ซึ่งในชุมชนของบ้านแม่สะเปเหนือไม่น่า

นำห้วง ที่เป็นปัญหาก็คิดว่าน่าจะเป็นพื้นที่อื่นๆ ที่มีบริเวณพื้นที่ติดต่อกันกรณีของไฟที่ลามเข้ามา ซึ่งถ้าได้ทำงานร่วมกันแล้ว หมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดต่อกัน หากมีการชิงเผาก็ต้องแจ้งวันเวลาและสร้างความเข้าใจเสียก่อนเพราะรูปแบบในการจัดการแตกต่างกัน

- แบ่งเป็นโซนการเผา แต่ควรเป็นโซนในระดับอำเภอ ควรมีการชิงเผาเป็นอำเภอ ใช้ขอบเขตของอำเภอเป็นตัวตั้ง ไล่ทำการเผาตั้งแต่สับเมยขึ้นไปจนถึงอำเภอปลาย ซึ่งมีข้อแม้ว่าพื้นที่อำเภอที่ติดต่อกันไม่ควรเผาพร้อมกันเพราะจะทำให้ไฟไหม้และมีหมอกควันรุนแรง

3.3.2) เวทีสร้างความเข้าใจและพัฒนาจิตวิทยาราย บ.แม่สะเป่ได้

วันที่ 6 กันยายน 2552 เวลา 10.00 น.

หมู่บ้านแม่สะเป่ได้เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตพื้นที่การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านทั้งหมดเป็นพี่น้องชาวปกาเกอะญอมีวิถีการอยู่กับการทำการเกษตรกรรม ซึ่งเป็นระบบเกษตรที่สูงเป็นส่วนใหญ่ ในการลงพื้นที่เพื่อสร้างความเข้าใจประเมินเบื้องต้นจากการสอบถามทราบว่า

ชาวบ้านยังไม่เข้าใจว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคืออะไรและมีวิธีการดำเนินงานอย่างไร โดยเฉพาะเรื่องการจัดการไฟป่าด้วยแล้วเป็นเรื่องที่น่าสนใจเพราะเกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านโดยตรง ซึ่งกระบวนการในการสร้างความเข้าใจครั้งนี้ได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่าให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูลว่าจะเกิดโครงการในการจัดการไฟป่าขึ้นในพื้นที่หมู่บ้านของตนเอง โดยความร่วมมือระหว่าง อบต. สกว. ชุมชน และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้ชุมชนเข้าใจในแนวทางเบื้องต้นว่าการจัดการไฟป่าไม่ใช่การห้ามไม่ให้เผาป่า แต่เป็นการตั้งคำถามว่าถ้าจำเป็นที่จะต้องเผาแล้วจะมีวิธีการเผาอย่างไรให้เกิดผลกระทบต่อตนเอง ชุมชน และสังคมข้างเคียงน้อยที่สุด นอกจากการสร้างความเข้าใจเบื้องต้นแล้วเป้าหมายอีกประการในการจัดเวที คือการมองหาตัวคนที่สนใจอยากเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นกลไกในการจัดการระดับชุมชน

คุณเดชาวุฒิ กรองบริสุทธิ์ (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม)

ในฐานะที่เป็นคนในพื้นที่และมีหน้าที่ในการบริหารตำบล/หมู่บ้านได้แนะนำทีมพี่เลี้ยงจาก สกว. แม่ฮ่องสอน และกล่าวถึงที่มาที่สำคัญที่ทำให้ อบต. มีความจำเป็นต้องใช้เพื่อท้องถิ่นเข้ามาเป็นเครื่องมือสำคัญในการหาแนวทางใหม่ๆ เพื่อจัดการกับปัญหาไฟป่าและหมอกควันเป็นการสร้างความเข้าใจโดยการชี้แจงข้อมูลเบื้องต้นให้กับผู้เข้าร่วมโดยการสื่อสารภาษาท้องถิ่น (ปกาเกอะญอ) “ความจำเป็น ของ อบต. ก็คือ เราทำเรื่องนี้อยู่แล้วเป็น

ประจำปีแต่ผลลัพธ์ในการจัดการไม่เคยเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เราต้องหาแนวทางใหม่ๆ คิดใหม่และแก้ไข รูปแบบใหม่ๆ โดยยึดวิถีความเป็นปกาเกอะญอ”

● **บทบทน์ที่มาภาพรวม** (โดยคุณนันทชัย มุ่งจิต / คุณกิตติศัพท์ วันทา)

โครงการนี้มีจุดเริ่มต้นเนื่องจากสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน ได้จัดเวทีประชุมเสวนาและระดมความคิดเห็นเรื่องเครือข่ายเกษตรปลอดการเผา เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2552 โดยได้เชิญที่มวิทยากรจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นำโดยคุณอรุณี เวียงแสง ซึ่งที่มวิทยากรในขณะนั้นประกอบไปด้วย คน 2 กลุ่มคือ เจ้าหน้าที่จากศูนย์ฯ และเครือข่ายเกษตรทางเลือก อ.ขุนยวม ซึ่งก็เป็นคนของ อบต.ขุนยวม ประกอบไปด้วย คุณบุญสุข เตือนชวัลย์ และคุณเดชาวุฒิ กรองบริสุทธิ์ (รองนายกฯ) โดยในเวทีนั้น หลังจากวิทยากรเชิงเนื้อหาได้บรรยายให้ความรู้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ที่มวิทยากรได้แบ่งกลุ่มย่อยเป็นรายตำบลรวม 6 ตำบล เพื่อระดมความคิดเห็นเรื่องของ สถานการณ์ไฟป่าในแต่ละตำบล ประกอบด้วย สาเหตุ/ ปัญหา / ที่มา/ ช่วงเวลาในการเกิด และระดมความคิดเห็นเรื่องศักยภาพ/ ทุณเดิมในการจัดการ ทั้งภายใน และภายนอกชุมชน สุดท้ายสู่เรื่องของการจัดการโดยชุมชน แบ่งเป็นแผนระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งได้ข้อมูลทั้งหมดของแต่ละตำบลรวมถึงภาพรวมในเรื่องดังกล่าวข้างต้นของอำเภอขุนยวม หลังจากแล้วเสร็จเวทีตัวแทนของ อบต.นำโดยคุณบุญสุข คุณเดชาวุฒิ และคุณสาคร ได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ NODE ได้หารือต่อเนื้อหาก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจหาก อบต.จะใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน โดยมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่กล่าวมาว่าเป็นหน้าที่ปกติของ อบต.ที่ต้องทำอยู่แล้ว แต่ผลลัพธ์ในการจัดการไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้นเมื่อมีโอกาสและมีภาคีให้ความร่วมมือ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการร่วมกันทำงาน ซึ่งในส่วนของ สกว.เองก็มีความสนใจประเด็นเรื่องไฟป่าอยู่แล้วเพราะเป็นประเด็นที่ไม่เคยมีการศึกษาวิจัย อีกทั้งยังเป็นยุทธศาสตร์จังหวัดที่สำคัญอีกด้วย แต่ในการที่จะทำร่วมกันนั้นจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในระดับปฏิบัติการ คือชุมชนจะต้องเห็นและคิดในแบบเดียวกันว่าปัญหาไฟป่าเป็นปัญหาของชุมชน หลังจากที่ได้แนวทางแล้วจึงได้มีการนัดหมายเพื่อพัฒนาโครงการ เป็นเวทีพัฒนาโครงการที่มีเป้าหมายในการสร้างความเข้าใจให้แก่ระดับแกนนำในโครงสร้างการทำงานของ อบต. ประกอบด้วยทีมผู้บริหารและสมาชิก อบต. เวทีพัฒนาโครงการครั้งที่สองได้เชิญแกนนำในระดับชุมชนเข้าร่วมด้วย ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ไฟป่าฯ ป่าไม้ฯ ได้ข้อสรุปว่าควรมีเวทีในการสร้างความเข้าใจในระดับชุมชนทุกชุมชนด้วย รวม 6 หมู่บ้าน จึงเป็นที่มาของเวทีสร้างความเข้าใจระดับชุมชนครั้งนี้

ในสถานการณ์เช่นนี้ที่มีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นในระดับอำเภอครบทุกอำเภอของ สนง. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอนนั้น คาดการณ์ว่าในปีต่อไป อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องนโยบายของจังหวัดในเรื่องแนวทางในการจัดการไฟป่า เมื่อเรามองถึงเรื่องที่เราจะทำก็เป็นสิ่งที่ดีที่อาจสอดคล้องกับนโยบายที่จะเกิดขึ้นใหม่ด้วย และประเด็นที่สำคัญก็คือว่าเราจะมีข้อมูลที่จะบอกกับสังคมได้ว่าสาเหตุจริงๆ ของการเกิดไฟป่านั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมต่างๆ ภาคเกษตรกรรมในระบบที่สูงอย่างเดียว เพราะในระบบเกษตรที่สูงนั้นก็มีการจัดการกันอยู่ในระดับ

หนึ่งแล้ว เช่นการเผาในช่วงเวลาที่สั้นๆ และมีแนวกั้นไฟตลอดแนวไร่ของตนเอง สาเหตุที่จะเกิดขึ้นจากการเผาไร่นั้นจึงเชื่อว่าไม่น่าที่จะเป็นสาเหตุหลัก แต่ที่กล่าวมานั้นเป็นเพียงแนวคิด ข้อเท็จจริงก็ต้องมีการพิสูจน์กันว่าเป็นอย่างไร ซึ่งในกระบวนการวิจัยนั้น จะมีพี่เลี้ยงที่ลงพื้นที่เพื่อให้ความช่วยเหลือในเรื่องของกระบวนการ อบต.ก็จะเป็นหน่วยงานหลักที่จะทำงานเรื่องนี้ โดยอาศัยกลไกที่มีอยู่ในพื้นที่ทั้ง 6 หมู่บ้าน ร่วมกับกลไกอื่นๆ ที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่

ทิศทางกลไกการทำงานของ บ.แม่สะเปใต้ บ้านแม่สะเปใต้ได้รับงบประมาณในการจัดการไฟป่ามาแล้วประมาณ 2 ปี ซึ่งการจัดการไฟป่าเป็นการป้องกัน และป้องกันในรูปแบบของการเฝ้าระวัง และการดับไฟในจุดที่เกิดเหตุไฟไหม้ป่า ซึ่งวิธีการเหล่านี้ เป็นวิธีการที่ควบคู่กับนโยบายของจังหวัดที่มีผลลัพธ์ไม่ประสบผลเท่าที่ควรจะเป็นสิ่งที่ประสบผลและเป็นกลไกสำคัญที่สามารถเข้ามาร่วมจัดการในรูปแบบของที่วิจัยได้ก็คือตัวคนที่เป็นอาสาสมัครไฟป่าของหมู่บ้านที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งของภาครัฐในช่วง 1-2 ปีที่ผ่านมา ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นแกนนำของชุมชน ทั้งแกนนำธรรมชาติ และแกนนำทางการ

● **หมายเหตุ**

เวทีพัฒนาโครงการที่บ้านแม่สะเปใต้ มีเวลาในการพูดคุยจำกัด เพราะชาวบ้านที่มาเข้าร่วมจะต้องเตรียมตัวเข้าทำพิธีกรรมทางศาสนา (เข้าโบสถ์) อีกทั้งแกนนำหลักๆ ติดภารกิจไม่สามารถเข้าร่วมในเวทีได้ เนื้อหาในการพูดคุยจึงเป็นเรื่องของการแจ้งให้ทราบว่าจะมีโครงการเกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของ อบต.และสกว. ซึ่งอาจมีการจัดเวทีในลักษณะนี้อีกหลายครั้งเพื่อสร้างความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง และหาแนวทางในการจัดการร่วมกันสู่แผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันของ อบต. ขุนยวม

3.3.3) เวทีสร้างความเข้าใจและพัฒนาโจทย์วิจัยฯ บ.แม่สุริน

วันที่ 6 กันยายน 2552 เวลา 19.30 น.

วิธีการสร้างความเข้าใจ

- การนำเสนอด้วยสื่อนำเสนอ (Microsoft Power Point ข้อมูลเวทีทรัพยากรฯ)

ประเด็นพูดคุยในเวที

1.) ทำความรู้จักกับ สกว.(คุณนันทชัย มั่งจิต ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน)

สกว.ย่อมาจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ซึ่งเป็นองค์กรสนับสนุนการวิจัย ในกำกับดูแลของสำนักนายกรัฐมนตรี การสนับสนุนงานวิจัยนั้น สกว.แบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ หลายฝ่าย ซึ่งในส่วนของคุณ์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอนนั้น สังกัดฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมี ยุทธศาสตร์ที่สำคัญเน้นการมุ่งเข้าไปเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่น เน้นการให้คนใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ด้วยการเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ชุมชนสู่ การกำหนดโจทย์/คำถาม และทบทวนทุนเดิมในพื้นที่ การออกแบบและการวางแผนปฏิบัติการวิจัย เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล สู่การทดลองปฏิบัติจริง

2.) ความเป็นมาของเวที

โครงการนี้มีจุดเริ่มต้นเนื่องจากสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน ได้จัดเวทีประชุมเสวนาและระดมความคิดเห็นเรื่องเครือข่ายเกษตรปลอดการเผา เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2552 โดยได้เชิญทีมวิทยากรจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นำโดยคุณอรุณี เวียงแสง ที่ปรึกษาศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ซึ่งทีมวิทยากรในขณะนั้นประกอบไปด้วย คน 2 กลุ่มคือ เจ้าหน้าที่จากศูนย์ฯ และเครือข่ายเกษตรทางเลือก อ.ขุนยวม ซึ่งคนในเครือข่ายเกษตรทางเลือก อ.ขุนยวมก็เป็นคนใน อบต.ขุนยวม ประกอบไปด้วย คุณบุญสุข เตือนชวัลย์ และคุณเดชาวุฒิ กรองบริสุทธิ์ (รองนายกฯ) โดยในเวทีนั้น หลังจากวิทยากรเชิงเนื้อหาได้บรรยายให้ความรู้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทีมวิทยากรได้แบ่งกลุ่มย่อยเป็นรายตำบลรวม 6 ตำบล เพื่อระดมความคิดเห็นในเรื่องของสถานการณ์ไฟป่าในแต่ละตำบล เนื้อหาประกอบด้วย สาเหตุ/ปัญหา / ที่มา/ ช่วงเวลาในการเกิด และระดมความคิดเห็นเรื่องศักยภาพ/ ทุนเดิมในการจัดการ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน สุดท้ายสู่เรื่องของแนวทางการจัดการโดยชุมชน แบ่งเป็นแผนระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งได้ข้อมูลทั้งหมดของแต่ละตำบลรวมถึงภาพรวมในเรื่องดังกล่าวข้างต้นของอำเภอขุนยวม หลังจากแล้วเสร็จเวทีฯ ตัวแทนของ อบต.ขุนยวมนำโดยคุณบุญสุข คุณเดชาวุฒิ และคุณสาคร ได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ NODE หรือต่อเนื่องโดยต่างให้นำหน้าว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจถ้า อบต.จะใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ซึ่งความจำเป็นก็เนื่องจากว่าการแก้ไขปัญหไฟป่าและหมอกควันเป็นหน้าที่ประจำของ อบต.ที่ต้องทำอยู่แล้วเป็นประจำทุกปี แต่ผลลัพธ์ในการจัดการที่ผ่านมาไม่ค่อยประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น ดังนั้นเมื่อมีโอกาสและมีภาคีให้ความร่วมมือจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการร่วมกันทำงาน ในส่วนของ สกว.เองก็มีความสนใจประเด็นเรื่องไฟป่าอยู่แล้วเพราะเป็นประเด็นที่ไม่เคยมีการศึกษาวิจัย อีกทั้งยังเป็น

ยุทธศาสตร์จังหวัดที่สำคัญอีกด้วย แต่ในการที่จะทำงานร่วมกันนั้นจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในระดับปฏิบัติการ คือชุมชนจะต้องเห็นและคิดในแบบเดียวกันว่าปัญหาไฟป่าเป็นปัญหาของชุมชน หลังจากที่ได้แนวทางแล้วจึงได้มีการนัดหมายเพื่อพัฒนาโครงการ เป็นเวทีพัฒนาโครงการที่มีเป้าหมายในการสร้างความเข้าใจให้ระดับแกนนำในโครงสร้างการทำงานของ อบต. ประกอบด้วย ทีมผู้บริหารและสมาชิก อบต. เวทีพัฒนาโครงการครั้งที่สองได้เชิญแกนนำในระดับชุมชนเข้าร่วมด้วย ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ไฟป่าฯ ป่าไม้ฯ ได้ข้อสรุปว่าควรจะมีเวทีในการสร้างความเข้าใจในระดับชุมชนทุกชุมชนด้วย รวม 6 หมู่บ้าน จึงเป็นที่มาของเวทีสร้างความเข้าใจระดับชุมชนครั้งนี้

ทำไมพื้นที่การทำงานจะต้องเป็น อบต.ขุนยวม

มักมีคำถามจากเวทีว่าทำไมต้องมาจัดการไฟป่าที่ขุนยวม ทั้งๆ ที่ไฟป่าและหมอกควันไม่ได้ไหม้ที่ขุนยวมอย่างเดียว ซึ่งก็ต้องให้คำตอบว่าจริงแล้วการจัดการไฟป่าตามแนวความคิดของ อบต. และสกว. นั้นไม่ได้หมายความว่าต้องการให้หยุดการเผา เข้าใจดีว่าจริง ๆ แล้วระบบการเผาของบ้านเราเป็นของควบคู่กันกับระบบเกษตรกรรมและวิถีชีวิตที่อยู่คู่กับป่า ซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ภายในระยะเวลาสั้น ๆ อีกทั้งสภาพป่าที่เป็นป่าเบญจพรรณ ป่าผลัดใบ ที่แห้งแล้งในช่วงฤดูแล้งเป็นเชื้อเพลิงอย่างดียิ่งต่อการเกิดเหตุไฟไหม้ป่า สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทุกคนรู้และเข้าใจเป็นอย่างดี การที่เลือกพื้นที่ อบต.ขุนยวมเพื่อจัดการในเรื่องนี้ย่อมหวังว่าเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหา งานวิจัยเปรียบเสมือนเครื่องมือชิ้นหนึ่ง ที่ อบต.ขุนยวมหยิบใช้ในการจัดการกับปัญหาของพวกเขา แต่จำเป็นที่จะต้องทำโดยคนในชุมชน เพราะคนนอกชุมชนไม่สามารถที่จะรู้ถึงปัญหาและวิธีการที่แท้จริงได้ อบต.จึงนำเครื่องมือที่ชื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตัวนี้ มอบให้กับชุมชนเป็นคนทำ โดยให้การสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ ให้ทีมพี่เลี้ยงจาก สกว.หนุนเสริมเรื่องกระบวนการที่จำเป็น นอกจากความอยากที่ต้องการหาแนวทางใหม่ ๆ ในการจัดการแล้วสิ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดงานชิ้นนี้ขึ้นมาก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง อบต.ขุนยวมและ สกว. อยู่ในระดับที่ดี โดยเฉพาะทีมบริหารที่ผ่านและเคยแก้ไขปัญหาด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาแล้วหลายชิ้นนั่นเอง จึงเป็นเหตุให้การทำงานร่วมกับ อบต.ขุนยวมกลายเป็นที่แรกของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3) สรุปสถานการณ์การจัดการไฟป่า บ.แม่สุริน

ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีงบประมาณในการจัดการไฟป่าผ่านลงมาทางผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัคร ได้คำตอบแทนในการดับไฟป่า หรือเข้าเวรยามเฝ้าระวัง วันและไม่เกิน 50 บาท ซึ่งถือว่าน้อยมาก สถานการณ์ไฟป่าและหมอกควัน บ.แม่สุริน นั้นถือว่ารุนแรงเพราะมีถนนหลวงหมายเลข 108 ตัดผ่านทำให้เกิดไฟไหม้หลายจุดตลอดแนวเส้นทาง อาสาสมัครก็ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง หรือบางพื้นที่ไฟไหม้ในพื้นที่ที่ห่างไกลบนดอยสูง ก็ไม่สามารถเดินทางไปดับได้ อีกทั้งไม่มีนโยบายในเรื่องของการสร้างความเข้าใจ ทำให้ไฟป่าอยู่ในสถานะที่รุนแรงจนทำให้เกิดหมอกควันส่งผลกระทบต่อความเป็นวิกฤติของหลายจังหวัดที่ผ่านมา

ภายใต้สถานการณ์ที่รุนแรงนี้ชุมชนได้ร่วมกันมองว่าปัญหาน่าจะเกิดขึ้นจากการเผาของน้ำมือมนุษย์ ซึ่งสรุปว่าเป็นการเผาเพื่อการกลั่นแกล้งเป็นอันดับหนึ่ง เพราะมีหลายกรณีและหลาย

สาเหตุที่บ่งชี้ลักษณะนั้น เช่นการไหม้ใกล้ๆ กับป้อมยามรักษาความเรียบร้อยเรื่องเหตุไฟฟ้า ในขณะที่อาสาสมัครไม่อยู่ ซึ่งการเผาลักษณะนี้ไม่มีประโยชน์ที่ได้จากการเผาเลยแม้แต่น้อย ที่สำคัญไม่สามารถเอาผิดกับใครได้ เปรียบเสมือนการทำงานที่เหนื่อยแต่ไม่เคยประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

คาดการณ์สถานการณ์ระดับจังหวัด

ในสถานการณ์เช่นนี้ที่มีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นในระดับอำเภอครบทุกอำเภอของ สนง. ทรพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอนนั้น คาดการณ์ว่าในปีต่อไป อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายของจังหวัดในเรื่องแนวทางในการจัดการไฟฟ้า เมื่อเรามองถึงเรื่องที่เราจะทำก็เป็นสิ่งที่ดีที่อาจสอดคล้องกับนโยบายที่จะเกิดขึ้นใหม่ด้วย และประเด็นที่สำคัญก็คือว่าเราจะมีข้อมูลที่จะบอกกับสังคมได้ว่าสาเหตุจริงๆ ของการเกิดไฟฟ้านั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมต่างๆ ภาคเกษตรกรรมในระบบที่สูงอย่างเดียว เพราะในระบบเกษตรที่สูงนั้นก็มีจัดการกันอยู่ในระดับหนึ่งแล้ว เช่นการเผาในช่วงเวลาที่สั้นๆ และมีแนวกันไฟตลอดแนวไร่ของตนเอง สาเหตุที่จะเกิดขึ้นจากการเผาไร่ นั้นจึงเชื่อว่าไม่น่าที่จะเป็นสาเหตุหลัก แต่ที่กล่าวมานั้นเป็นเพียงแนวคิด ข้อเท็จจริงก็ต้องมีการพิสูจน์กันว่าเป็นอย่างไร ซึ่งในกระบวนการวิจัยนั้น จะมีพี่เลี้ยงที่ลงพื้นที่เพื่อให้ความช่วยเหลือในเรื่องของกระบวนการ อบต. ก็จะเป็นหน่วยงานหลักที่จะทำงานเรื่องนี้ โดยอาศัยกลไกที่มีอยู่ในพื้นที่ทั้ง 6 หมู่บ้าน ร่วมกับกลไกอื่นๆ ที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่อยู่แล้ว หากสามารถทำข้อมูลในเรื่องการจัดการไฟฟ้าโดยแนวทางการจัดการของชุมชนที่แท้จริงแล้วสามารถที่จะนำเรื่องดังกล่าวพัฒนาเป็นแผนปฏิบัติการสู่ข้อเสนอในระดับจังหวัดได้อีกด้วย

4) กลไกการจัดการโดยชุมชน บ.แม่สุริน

- อาสาสมัครไฟฟ้าที่เกิดขึ้นจากการสนับสนุนของ อบต.ร่วมกับ ปกครองอำเภอ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นแกนนำในระดับชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยฯ
- ตัวแทนจาก สมาชิก อบต.ในหมู่บ้าน
- แกนนำตามธรรมชาติ/และแกนนำทางพิธีกรรมหรือผู้ที่ให้ความสนใจอยากร่วมทีมวิจัย

5) ข้อคิดเห็นจากเวทีสร้างความเข้าใจในระดับชุมชน

- ไฟฟ้าจะไม่มีทางหายไปได้ตราบดีที่ชาวบ้านยังหาของป่าอยู่
- บริบทของแม่ฮ่องสอนเป็นป่าแล้ง / ผลัดใบ ถ้าไฟไหม้หนึ่งปี จะเกิดการทับถม หากทับถมมากๆ เมื่อเกิดไฟไหม้จะทำให้มีความรุนแรงจนทำให้ต้นไม้ขนาดกำลังโตตายได้
- การจัดการโดยวิธีการแบบเดิมๆ ไม่มีทางจะได้ผล เพราะแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ แต่ที่ต้องทำอยู่เพราะไม่มีทางเลือก และเป็นนโยบายสั่งการที่ผู้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม
- สาเหตุปัญหาไฟฟ้าที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งในพื้นที่ บ.แม่สุรินได้แก่การกลั่นแกล้ง
- ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าหมอกควัน จริงๆ แล้วมาจากพื้นที่ไหน

- ปัญหาที่รุนแรงเกิดขึ้นมาจากนโยบายที่ทำทลาย เช่นในเวลาที่ผ่านมามีนโยบายและคำสั่งให้จับกุมผู้เผาป่าให้ได้ ปรากฏว่าไฟไหม้รุนแรงขึ้น
- เป็นแนวทางที่ดีที่จะสามารถกำหนดการเผาด้วยชุมชนเอง เพราะยอมรับว่าการเผานั้นไม่สามารถที่จะทำให้หมดไปได้
- กระบวนการชิงเผาสามารถช่วยลดหมอกควันได้ แต่ทำโดยลำพังไม่ได้ต้องมีการพูดคุยกันในระดับหมู่บ้านข้างเคียง

3.3.4) เวทีสร้างความเข้าใจและพัฒนาโจทย์วิจัยฯ บ.แม่สุริน

วันที่ 8 กันยายน 2552 เวลา 19.00 น.

วิธีการสร้างความเข้าใจ

- การนำเสนอด้วยสื่อนำเสนอ (Microsoft Power Point ข้อมูลเวทีทรัพยากรฯ)

1.) ทำความรู้จักกับ สกว. (กิตติศัพท์ วันทา ผู้ช่วยผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน)

สกว.ย่อมาจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ซึ่งเป็นองค์กรสนับสนุนการวิจัย ในกำกับดูแลของสำนักนายกรัฐมนตรี การสนับสนุนงานวิจัยนั้น สกว.แบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ หลายฝ่าย ซึ่งในส่วนของคุณ์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอนนั้น สังกัดฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญเน้นการมุ่งเข้าไปเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่น เน้นการให้คนใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ด้วยการเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ชุมชนสู่การกำหนดโจทย์/คำถาม และทบทวนทุนเดิมในพื้นที่ การออกแบบและการวางแผนปฏิบัติการวิจัย เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล สู่การทดลองปฏิบัติจริง

2.) ความเป็นมาของเวที (กิตติศัพท์ วันทา , เดชาวุฒิ กรองบริสุทธิ์)

โครงการนี้มีจุดเริ่มต้นเนื่องจากสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน ได้จัดเวทีประชุมเสวนาและระดมความคิดเห็นเรื่องเครือข่ายเกษตรปลอดการเผา เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2552 โดยได้เชิญทีมวิทยากรจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นำโดยคุณอรุณี เวียงแสง ที่ปรึกษาศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ซึ่งทีมวิทยากรในขณะนั้นประกอบไปด้วย คน 2 กลุ่มคือ เจ้าหน้าที่จากศูนย์ฯ และเครือข่ายเกษตรทางเลือก อ.ขุนยวม ซึ่งคนในเครือข่ายเกษตรทางเลือก อ.ขุนยวมก็เป็นคนใน อบต.ขุนยวม ประกอบไปด้วย คุณบุญสุข เตือนชวัลย์ และคุณเดชาวุฒิ กรองบริสุทธิ์ (รองนายกฯ) โดยในเวทีนั้น หลังจากวิทยากรเชิงเนื้อหาได้บรรยายให้ความรู้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทีมวิทยากรได้แบ่งกลุ่มย่อยเป็นรายตำบลรวม 6 ตำบล เพื่อระดมความคิดเห็นในเรื่องของสถานการณ์ไฟป่าในแต่ละตำบล เนื้อหาประกอบด้วย สาเหตุ/ ปัญหา / ที่มา/ ช่วงเวลาในการเกิด และระดมความคิดเห็นเรื่องศักยภาพ/ ทุนเดิมในการจัดการ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน สุดท้ายสู่เรื่องของแนวทางการจัดการโดยชุมชน แบ่งเป็นแผนระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งได้ข้อมูลทั้งหมดของแต่ละตำบลรวมถึงภาพรวมในเรื่องดังกล่าวข้างต้นของอำเภอขุนยวม หลังจากแล้วเสร็จเวทีฯ ตัวแทนของ อบต.ขุนยวมนำโดยคุณบุญสุข คุณเดชาวุฒิ และคุณสาคร ได้

ร่วมกับเจ้าหน้าที่ NODE หรือต่อเนื่องโดยต่างให้น้ำหนักว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจถ้า อบต.จะใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและหมอกควัน ซึ่งความจำเป็นก็เนื่องจากการแก้ไขปัญหไฟฟ้าและหมอกควันเป็นหน้าที่ประจำของ อบต.ที่ต้องทำอยู่แล้วเป็นประจำทุกปี แต่ผลลัพธ์ในการจัดการที่ผ่านมาไม่ค่อยประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น ดังนั้นเมื่อมีโอกาสและมีภาคีให้ความร่วมมือจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการร่วมกันทำงาน ในส่วนของ สกว.เองก็มีความสนใจประเด็นเรื่องไฟฟ้าอยู่แล้วเพราะเป็นประเด็นที่ไม่เคยมีการศึกษาวิจัย อีกทั้งยังเป็นยุทธศาสตร์จังหวัดที่สำคัญอีกด้วย แต่ในการที่จะทำงานร่วมกันนั้นจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในระดับปฏิบัติการ คือชุมชนจะต้องเห็นและคิดในแบบเดียวกันว่าปัญหาไฟฟ้าเป็นปัญหาของชุมชนหลังจากที่ได้แนวทางแล้วจึงได้มีการนัดหมายเพื่อพัฒนาโครงการ เป็นเวทีพัฒนาโครงการที่มีเป้าหมายในการสร้างความเข้าใจให้แก่ระดับแกนนำในโครงสร้างการทำงานของ อบต. ประกอบด้วยทีมผู้บริหารและสมาชิก อบต. เวิร์พัฒนาโครงการครั้งที่สองได้เชิญแกนนำในระดับชุมชนเข้าร่วมด้วย ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ไฟฟ้าฯ ป่าไม้ฯ ได้ข้อสรุปว่าควรจะมีเวทีในการสร้างความเข้าใจในระดับชุมชนทุกชุมชนด้วย รวม 6 หมู่บ้าน จึงเป็นที่มาของเวทีสร้างความเข้าใจระดับชุมชนครั้งนี้

ทำไมพื้นที่การทำงานจะต้องเป็น อบต.ขุนยวม

มักมีคำถามจากเวทีว่าทำไมต้องมาจัดการไฟฟ้าที่ขุนยวม ทั้งๆ ที่ไฟฟ้าและหมอกควันไม่ได้ใหม่ที่ขุนยวมอย่างเดียว ซึ่งก็ต้องให้คำตอบว่าจริงแล้วการจัดการไฟฟ้าตามแนวความคิดของ อบต.และสกว.นั้นไม่ได้หมายความว่าต้องการให้หยุดการเผา เข้าใจดีว่าจริงๆ แล้วระบบการเผาของบ้านเราเป็นของควบคู่กันกับระบบเกษตรกรรมและวิถีชีวิตที่อยู่คู่กับป่า ซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ภายในระยะเวลาสั้น ๆ อีกทั้งสภาพป่าที่เป็นป่าเบญจพรรณ ป่าผลัดใบ ที่แห้งแล้งในช่วงฤดูแล้งเป็นเชื้อเพลิงอย่างง่ายต่อการเกิดเหตุไฟไหม้ป่า สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทุกคนรู้และเข้าใจเป็นอย่างดี การที่เลือกพื้นที่ อบต.ขุนยวมเพื่อจัดการในเรื่องนี้ย่อมอยากให้มองว่าเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหา งานวิจัยเปรียบเสมือนเครื่องมือชิ้นหนึ่ง ที่ อบต.ขุนยวมหยิบใช้ในการจัดการกับปัญหาของพวกเขา แต่จำเป็นที่จะต้องทำโดยคนในชุมชน เพราะคนนอกชุมชนไม่สามารถที่จะรู้ถึงปัญหาและวิธีการที่แท้จริงได้ อบต.จึงนำเครื่องมือที่ชื่อว่่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตัวนี้ มอบให้กับชุมชนเป็นคนทำ โดยให้การสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ ให้ทีมพี่เลี้ยงจาก สกว.หนุนเสริมเรื่องกระบวนการที่จำเป็น นอกจากความอยากที่ต้องการหาแนวทางใหม่ๆ ในการจัดการแล้วสิ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดงานชิ้นนี้ขึ้นมาก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง อบต.ขุนยวมและ สกว. อยู่ในระดับที่ดี โดยเฉพาะทีมบริหารที่ผ่านและเคยแก้ไขปัญหาด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาแล้วหลายชิ้นนั่นเอง จึงเป็นเหตุให้การทำงานร่วมกับ อบต.ขุนยวมกลายเป็นที่แรกของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3.) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคืออะไร (อ.วัลลภ สุวรรณสภา อดีตนักวิจัย)

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นงานที่เริ่มจากปัญหาของชาวบ้าน ชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สู่การแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง หากถามว่างานวิจัยจะเข้าไปแก้ไขปัญหได้อย่างไร ซึ่งเป็นเรื่องของกระบวนการ เรียกว่ากระบวนการมีส่วนร่วม ปัญหาของเราตอนนี้คือไฟฟ้าและหมอก

ควันท้องไฟกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ หรือแม้กระทั่งภาวะโลกร้อน สิ่งเหล่านี้ก็คือโจทย์ โจทย์ที่เราจะต้องสร้างกระบวนการทำความเข้าใจ วิเคราะห์โจทย์ ทบทวนและทำความเข้าใจร่วมกัน โดยไม่จำเป็นต้องให้คนเข้ามาร่วมเป็นจำนวนมาก งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องเข้ามาด้วยใจ กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะต้องมีการทำงานอย่างต่อเนื่อง ทำเรื่อยๆ อย่างการสร้างทำความเข้าใจ การทบทวนโจทย์ จะต้องทำตลอดเวลาที่มีการพบปะกัน หรือในเวที และงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็ต้องการคนเข้าร่วมให้คิดร่วมกันว่าเราจะมีวิธีการทำอย่างไรให้เข้าไปถึงเป้าหมายของโครงการที่เราวางไว้ ซึ่งตรงนั้นจะเข้าไปสู่งานวิจัยที่เรียกว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่น งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นไม่ได้จบแค่การศึกษาและหมดยุคประมาณ แต่หมายถึงว่าจบงานวิจัยแล้วชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาของตนเอง ตามโจทย์ได้อย่างยั่งยืน หรือค้นพบแนวทางและคำตอบซึ่งบางครั้งก็ไม่ใช่เรื่องของ การแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ แต่อาจได้เรื่องใหม่ที่มีประโยชน์ทดแทน ซึ่งก็สามารถที่จะนำไปขับเคลื่อนต่อไปได้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นงานหน้าหมี

4). ประเด็นแลกเปลี่ยนเรื่องแนวทางการจัดการของชุมชน บ.ขุนยวม หมู่ 2

ในเรื่องของพื้นที่ระหว่างเขตเทศบาล ต.ขุนยวม และนอกเขตเทศบาลที่เป็นเขต อบต. ขุนยวม นั้นยังไม่มีชัดเจน เพราะส่วนใหญ่แล้วประชากรในเขตเทศบาลจะมีที่สวนสำหรับเพาะปลูกอยู่ในเขต อบต.(รอบนอกทางด้านทิศตะวันตกของอำเภอขุนยวม) ดังนั้นเมื่อจะหาแนวทางในการจัดการไฟฟ้า ในพื้นที่ดังกล่าว จึงต้องสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างคนในเขตและนอกเขตเทศบาล จะทำเพียงแค่งานกลุ่มคนในเขตของ อบต.ก็คงจะไม่สามารถจัดการได้ กระบวนการสร้างความเข้าใจในเวทีแลกเปลี่ยนครั้งนี้กลุ่มแกนนำผู้เข้าร่วมได้เสนอข้อคิดเห็น ซึ่งหลังจากสรุปแล้วพบว่า เป็นความคิดเห็นที่พูดคุยถึงเรื่องแนวทางในการจัดการปัญหาไฟฟ้าและหมอกควัน ซึ่งรายละเอียดในการจัดการนั้นจะต้องมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนในเนื้อหาเชิงลึกต่อไป ข้อคิดเห็นในเรื่องของแนวทางในการจัดการสามารถสรุปโดยย่อได้ดังต่อไปนี้

- การจัดการไฟฟ้าในช่วงเวลาที่ผ่านมาเป็นเรื่องของแนวทางก็ถือเป็นเรื่องที่ดีแต่ดีน้อยหน่อย น้อยเพราะไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะเห็นว่าแนวทางในการจัดการปีก่อนๆ ก็ได้ผลอยู่ระดับหนึ่งพื้นที่หนึ่งซึ่งไม่ใช่ทั้งหมด ก็พอที่จะจัดการไปลักษณะนั้นเรื่อยๆ ได้ แต่ตั้งแต่ปี 49 –50 สองปีที่ผ่านมาสถานการณ์เปลี่ยนไปการจัดการแบบเก่าล้าสมัย และใช้ไม่ได้ผลแล้ว ซึ่งเป็นเรื่องที่เราจะต้องมาคิดร่วมกันว่าเราจะจัดการกันต่อไปอย่างไร เป็นเรื่องที่น่ายินดีที่ สกว.เข้ามาเป็นเพื่อนในการร่วมจัดการ
- ที่ผ่านมามีการจัดการแบบการเฝ้าระวังนั้น คนที่ทำเป็นคนในพื้นที่รอบนอกของอำเภอ ขุนยวมซึ่งอยู่ในเขตรับผิดชอบของ อบต. และได้รับงบประมาณของ อบต.สนับสนุน ซึ่งในการจัดการก็เกิดปัญหาเพราะคนในเขตเทศบาลมีพื้นที่สวน ที่นา หรืออื่นๆ อยู่รอบนอก คนในเขตฯใช้ประโยชน์พื้นที่เสียเป็นส่วนใหญ่และมีจำนวนมากเกินกว่าที่จะดูแลได้ ซึ่งอาสาของ อบต.ขุนยวม บ้างก็โดนกลั่นแกล้ง เช่นการแกล้งเผา แต่ก็จับใครไม่ได้ แต่ในปีที่ผ่านมาถือว่าดีขึ้นเพราะมีเพื่อนร่วมเฝ้าระวังอย่างแกนนำในเทศบาล และมีงบประมาณของเทศบาลเข้ามาช่วยกันดูแล ซึ่งจะได้ดูแลอย่างทั่วถึง

- ผู้ใหญ่บ้านจะต้องเป็นแกนหลักในการประกาศและประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง ต้องทำให้ทุกคนมองเป็นปัญหาเดียวกัน ทำให้ทุกคนดูแลร่วมกันแบบค่อยเป็นค่อยไป และให้เกิดกฎเกณฑ์ร่วมกัน ถ้าหากไม่ช่วยกันก็เชื่อว่าไม่สามารถที่จะจัดการได้
- สาเหตุเกิดจากความเห็นแก่ตัว โดยเฉพาะเรื่องเห็ด ที่มีความเชื่อว่าเห็ดจะเกิดถ้าหากมีการเผาหน้าดิน
- ไฟป่าเป็นวิถีชีวิต เป็นรายได้ประจำปีส่วนหนึ่ง เช่นการเก็บเห็ดต่างๆ
- ถ้าหากไม่ให้เกิดไฟประจำปี จะเกิดการสะสมเชื้อเพลิงจำนวนมาก ถ้าหลาย ๆ ปีเกิดอุบัติเหตุไฟไหม้ จะทำให้เกิดความรุนแรงจนไม่สามารถควบคุมได้
- เป็นไปไม่ได้ว่าไปไม่จับถมและสะสมนานโดยไม่สลาย คิดว่าไม่มีการสะสมเชื้อเพลิงได้อย่างแน่นอน เพราะไปไม่จะย่อยสลาย
- ชุมนวมไฟจะเริ่มไหม้ในเดือนเมษายนของทุกปี เราน่าจะมีการจัดการชิงเผา (เผาสวนดอย) ตั้งแต่เดือนมีนาคม (ทยอยถึงเดือนเมษายน)
- ควรมีเวทีสร้างความเข้าใจและแบ่งช่วงเวลาในการเผา เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงเมษายน ซึ่งถ้าหากเผาแต่เนิ่นๆ จะช่วยลดปริมาณหมอกควันได้
- สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดเหตุการณ์รุนแรงของไฟ เกิดขึ้นจากคำพูดของผู้ใหญ่ที่ทำทนาย เนื่องจากว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน
- หากจะลดหมอกควัน อันดับแรกจะต้องเริ่มการจัดการในระดับภาคเกษตรก่อน ควรมีการแยกเผาจัดระเบียบและแยกการเผา ที่นา ที่สวน ที่ป่า
- จะต้องทำปฏิทินการเผาของหมู่บ้านชุมชน หมู่ที่ 2

3.3.5) เวทีสร้างความเข้าใจและพัฒนาจิตวิทยวิจัย บ.ห้วยฟาน และห้วยอมบ้านห้วยสูง วันที่ 10 กันยายน 2552

หมู่บ้านห้วยฟาน หมู่ที่ 5 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน เป็นหมู่บ้านของพี่น้องชาว ปากาเกอะญอประกอบไปด้วย 2 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ.ห้วยฟาน และบ.ห้วยสูง ประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นระบบเกษตรกรรมที่สูง (ไร่หมุนเวียน) และการทำเกษตรกรรมที่ราบ ลุ่มน้ำแม่สุรินซึ่งมีจำนวนไม่มากนักที่ดินลุ่มน้ำแม่สุรินส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ ลักษณะ นส.3 แต่บางส่วนเสียหายเพราะเกิดจากน้ำหลาก ทำให้การปลูกข้าวส่วนใหญ่จะเป็นการปลูกในไร่ หมุนเวียน ลักษณะทางกายภาพ บ.ห้วยฟานและบ้านห้วยสูงมีทำเลที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก เพราะเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีน้ำไหลตลอดปีทั้งจากน้ำแม่สุริน และลำห้วยสาขาอื่นๆ นอกจากข้าวแล้วชาวบ้านที่นี่ยังนิยมปลูกยางและเงาะดำเพื่อเป็นสินค้าทางการเกษตรส่งออกขาย

1.) แนะนำ สกว.

สกว.ย่อมาจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ซึ่งเป็นองค์กรสนับสนุนการวิจัย ใน กำกับดูแลของสำนักนายกรัฐมนตรี การสนับสนุนงานวิจัยนั้น สกว.แบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ หลายฝ่าย ซึ่งในส่วนของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอนนั้น สังกัดฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมี ยุทธศาสตร์ที่สำคัญเน้นการมุ่งเข้าไปเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่น เน้นการให้คนใช้ ประโยชน์จากงานวิจัย ด้วยการเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ชุมชนสู่ การกำหนดโจทย์/คำถาม และทบทวนทุนเดิมในพื้นที่ การออกแบบและการวางแผนปฏิบัติการวิจัย เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล สู่การทดลองปฏิบัติจริง

2.) ความเป็นมาของเวที

โครงการนี้มีจุดเริ่มต้นเนื่องจากสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน ได้จัดเวทีประชุมเสวนาและระดมความคิดเห็นเรื่องเครือข่ายเกษตรปลอดการเผา เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2552 โดยได้เชิญที่มวิทยากรจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นำโดยคุณอรุณี เวียง แสง ที่ปรึกษาศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ซึ่งที่มวิทยากรในขณะนั้นประกอบ ไปด้วย คน 2 กลุ่มคือ เจ้าหน้าที่จากศูนย์ฯ และเครือข่ายเกษตรทางเลือก อ.ขุนยวม ซึ่งคนใน เครือข่ายเกษตรทางเลือก อ.ขุนยวมก็เป็นคนใน อบต.ขุนยวม ประกอบไปด้วย คุณบุญสุข เตือนข วลัย และคุณเดชาวุฒิ กรองบริสุทธิ์ (รองนายกฯ) โดยในเวทีนั้น หลังจากวิทยากรเชิงเนื้อหาได้ บรรยายให้ความรู้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ที่มวิทยากรได้แบ่งกลุ่มย่อยเป็นรายตำบลรวม 6 ตำบล เพื่อ ระดมความคิดเห็นในเรื่องของสถานการณ์ไฟฟ้าในแต่ละตำบล เนื้อหาประกอบด้วย สาเหตุ/ ปัญหา / ที่มา/ ช่วงเวลาในการเกิด และระดมความคิดเห็นเรื่องศักยภาพ/ ทุนเดิมในการจัดการ ทั้งภายใน และภายนอกชุมชน สุดท้ายสู่เรื่องของแนวทางการจัดการโดยชุมชน แบ่งเป็นแผนระยะสั้นและระยะ ยาว ซึ่งได้ข้อมูลทั้งหมดของแต่ละตำบลรวมถึงภาพรวมในเรื่องดังกล่าวข้างต้นของอำเภอขุนยวม หลังจากแล้วเสร็จเวทีฯ ตัวแทนของ อบต.ขุนยวมนำโดยคุณบุญสุข คุณเดชาวุฒิ และคุณสาคร ได้ ร่วมกับเจ้าหน้าที่ NODEหารือต่อเนื่องโดยต่างให้น้ำหนักว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจถ้า อบต.จะใช้ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาไฟฟ้าและหมอกควัน ซึ่งความ จำเป็นก็เนื่องจากการแก้ไขปัญหไฟฟ้าและหมอกควันเป็นหน้าที่ประจำของ อบต.ที่ต้องทำอยู่แล้ว เป็นประจำทุกปี แต่ผลลัพธ์ในการจัดการที่ผ่านมาไม่ค่อยประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น ดังนั้น

เมื่อมีโอกาสและมีภาคีให้ความร่วมมือจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการร่วมกันทำงาน ในส่วนของ สกว. เองก็มีความสนใจประเด็นเรื่องไฟฟ้าอยู่แล้วเพราะเป็นประเด็นที่ไม่เคยมีการศึกษาวิจัย อีกทั้งยังเป็นยุทธศาสตร์จังหวัดที่สำคัญอีกด้วย แต่ในการที่จะทำงานร่วมกันนั้นจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในระดับปฏิบัติการ คือชุมชนจะต้องเห็นและคิดในแบบเดียวกันว่าปัญหาไฟฟ้าเป็นปัญหาของชุมชน หลังจากที่ได้นำแนวทางแล้วจึงได้มีการนัดหมายเพื่อพัฒนาโครงการ เป็นเวทีพัฒนาโครงการที่มีเป้าหมายในการสร้างความเข้าใจให้แก่ระดับแกนนำในโครงสร้างการทำงานของ อบต. ประกอบด้วย ทีมผู้บริหารและสมาชิก อบต. เวทีพัฒนาโครงการครั้งที่สองได้เชิญแกนนำในระดับชุมชนเข้าร่วมด้วย ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ไฟป่าฯ ป่าไม้ฯ ได้ข้อสรุปว่าควรมีเวทีในการสร้างความเข้าใจในระดับชุมชนทุกชุมชนด้วย รวม 6 หมู่บ้าน จึงเป็นที่มาของเวทีสร้างความเข้าใจระดับชุมชนครั้งนี้

ทำไมพื้นที่การทำงานจะต้องเป็น อบต.ขุนยวม

มักมีคำถามจากเวทีว่าทำไมต้องมาจัดการไฟฟ้าที่ขุนยวม ทั้งๆ ที่ไฟฟ้าและหมอกควันไม่ได้ไหม้ที่ขุนยวมอย่างเดียว ซึ่งก็ต้องให้คำตอบว่าจริงแล้วการจัดการไฟฟ้าตามแนวความคิดของ อบต. และสกว. นั้นไม่ได้หมายความว่าต้องการให้หยุดการเผา เข้าใจดีว่าจริงๆ แล้วระบบการเผาของบ้านเราเป็นของควบคู่กันกับระบบเกษตรกรรมและวิถีชีวิตที่อยู่คู่กับป่า ซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ภายในระยะเวลาสั้น ๆ อีกทั้งสภาพป่าที่เป็นป่าเบญจพรรณ ป่าผลัดใบ ที่แห้งแล้งในช่วงฤดูแล้งเป็นเชื้อเพลิงอย่างดีต่อการเกิดเหตุไฟไหม้ป่า สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทุกคนรู้และเข้าใจเป็นอย่างดี การที่เลือกพื้นที่ อบต.ขุนยวมเพื่อจัดการในเรื่องนี้ยากให้มองว่าเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหา งานวิจัยเปรียบเสมือนเครื่องมือชิ้นหนึ่ง ที่ อบต.ขุนยวมหยิบใช้ในการจัดการกับปัญหาของพวกเขา แต่จำเป็นที่จะต้องทำโดยคนในชุมชน เพราะคนนอกชุมชนไม่สามารถที่จะรู้ถึงปัญหาและวิธีการที่แท้จริงได้ อบต.จึงนำเครื่องมือที่ชื่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตัวนี้ มอบให้กับชุมชนเป็นคนทำ โดยให้การสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ ให้ทีมพี่เลี้ยงจาก สกว.หนุนเสริมเรื่องกระบวนการที่จำเป็น นอกจากความอยากที่ต้องการหาแนวทางใหม่ๆ ในการจัดการแล้วสิ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดงานชิ้นนี้ขึ้นมาก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง อบต.ขุนยวมและ สกว. อยู่ในระดับที่ดี โดยเฉพาะทีมบริหารที่ผ่านและเคยแก้ไขปัญหาด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาแล้วหลายชิ้นนั่นเอง จึงเป็นเหตุให้การทำงานร่วมกับ อบต.ขุนยวมกลายเป็นที่แรกของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3.) ประเด็นแลกเปลี่ยนเรื่องแนวทางการจัดการโดยชุมชน บ.ห้วยฟาน

- การจัดการแบบเดิมๆ ที่ทำการเผาระวัง มีความรู้สึกเหนื่อย และการเผาระวังไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเพราะทุกคนยังมองไม่เห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งต้องอาศัยการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงและความร่วมมือ
- อยากเปลี่ยนวิธีการในการจัดการไฟฟ้าเหมือนกัน เพราะที่ผ่านมาไม่ได้ผล มีการส่งคนไปอบรมพอกลับมาก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะคนทำงานเผาระวังมีน้อยกว่าคนเผา ควบคุมไม่ได้

- ชาวบ้านเองก็ไม่อยากให้ไฟไหม้ เพราะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ทางการเกษตร บ่อยครั้งไฟลามเข้าสู่พื้นที่ไร่ หรือไหม้ใบตองที่ใช้ทำหลังคา สาเหตุเพราะไฟมาก่อนเวลา ไม่เหมือนในอดีต
- ขณะนี้ปัญหาและสาเหตุของการเกิดไฟป่า เกิดขึ้นจากอะไรกันแน่
- ในส่วนของวิธีคิดเรื่องการชิงเผาจะต้องมีกฎระเบียบของชุมชนควบคุมไปด้วย
- หากมีที่ทำกินถาวรก็จะทำให้ไฟาลดปริมาณลง เพราะพื้นที่ไร่มีความเสี่ยงในการเกิดไฟป่า
- เมื่อก่อนพี่น้องปาเกอะญออยู่บนดอยยังไม่ได้ลงมาอยู่ที่ราบลุ่มแบบนี้มีเหตุการณ์ไฟไหม้ป่าเหมือนกัน แต่คนในสมัยก่อนมีการดูแลดีกว่าปัจจุบันมาก มีพื้นที่สำหรับไหม้ และที่สำคัญมีการช่วยเหลือกันหากเกิดไฟ เป็นการช่วยกันดับ ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้านเดียวกันหรือหมู่บ้านข้างเคียง แต่เดี๋ยวนี้พอเกิดไฟไหม้ป่าขึ้นไม่มีใครช่วยดับ มองว่าเป็นความแตกต่างของสมัยก่อนและสมัยนี้ ในสมัยนี้ไฟป่าจึงมีความรุนแรงนั่นเอง
- การทำฝ่ายชะลอความชื้นก็จะช่วยได้ในระดับหนึ่งทำให้ป่ามีความชื้นเก็บน้ำไว้สำหรับเตรียมดับไฟได้ด้วย
- งบประมาณในการจัดการมาช้าเช่นการทำฝ่ายชะลอความชื้นงบมาเดือนเมษายน ซึ่งเป็นฤดูแล้ง การทำจึงยากลำบาก เพราะไม่มีน้ำให้เก็บ หรือบางลำห้วยก็ไม่มีน้ำไหลเลย ถึงทำก็ไม่สามารถชะลอความชื้นได้
- การจัดการในไร่หมุนเวียนของตนเอง ทำแนวกันไฟในไร่ทุกไร่ อาจเป็นลักษณะของการเอามือกัน โดยมีการเลี้ยงอาหาร ฯลฯ
- ในเรื่องของการชิงเผา เนื่องจากไม่ได้มีการพูดคุยกันกับพื้นที่อื่นๆ ทำให้พอที่อื่นๆ ชิงเผาเราไม่มีโอกาสเตรียมตัวบางครั้งเกิดผลเสียหายต่อพื้นที่ทางการเกษตร ประเด็นนี้มองว่าต้องมีการพูดคุยกัน และวางแผนร่วมกันในระดับหมู่บ้านด้วย
- ต้องมีการทำประชาคมเรื่องพื้นที่ในการจัดการไฟป่า ซึ่งต้องเอาเฉพาะที่สามารถจัดการได้เท่านั้น เพราะที่ผ่านมาในพื้นที่ของหมู่บ้านกว้างเกินกว่าที่จะสามารถดูแลได้
- อยากเปลี่ยนชื่อของคำว่าไฟป่า มาใช้คำว่าไฟหน้าดินแทน เพราะฟังแล้วสบายใจกว่า และไฟแบบนี้ไม่รุนแรงแค่เป็นไฟที่ไหม้เพื่อเปิดหน้าดิน สำหรับหาเห็ดหรือทำให้โล่งเตียนเท่านั้น ต้นไม้ไม่ได้รับผลกระทบมากเท่าใด อีกทั้งเป็นการไหม้ในช่วงเวลาสั้นๆ เท่านั้น
- การประชาสัมพันธ์แต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกัน ขุนยวมค่อนข้างเคร่งครัด แต่พื้นที่ข้างเคียงอย่างห้วยโป่งกลับไม่ค่อยสนใจ การทำงานอย่างเป็นระบบจึงมีปัญหา

4.) ทิมงานในพื้นที่ บ.ห้วยสูงและ บ.ห้วยฟาน

- อาสาสมัครไฟป่าของแต่ละหมู่บ้าน
- แกนนำหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผรส สอบต.
- ปราชญ์ผู้รู้ผู้ที่สนใจ

3.4 การพัฒนาเอกสารเชิงหลักการ

3.4.1) การยกร่างเอกสารเชิงหลักการฉบับที่ 1

หลังจากที่ได้พัฒนาโครงการ โดยมีฐานข้อมูลสำคัญจากเวทีวันที่ 11 มิถุนายน 2552 และฐานข้อมูลจากความคิดเห็นของแต่ละท่านผู้มีประสบการณ์ ทั้งปราชญ์ชุมชนที่ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนโดยการลงพื้นที่แต่ละชุมชน รวมถึงข้าราชการที่รับผิดชอบโดยตรง หรือผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ที่เข้าร่วมในเวทีพัฒนาโครงการที่จัดขึ้น ณ องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม

สำหรับโครงการนี้เป็นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โครงการแรกๆ ที่ดำเนินการในโครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหัวหน้าโครงการ และมีรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ช่วย แต่บทบาทในการทำงานนั้น ได้มีการแบ่งอย่างชัดเจน ซึ่งทุกคนมีหน้าที่เป็นเสมือนหัวหน้าโครงการทุกคน เนื่องจากเข้าใจได้ว่านายกองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวมนั้นมีการปฏิบัติงานมาก ไม่สามารถที่จะดำเนินงานได้อย่างเต็มที่ ซึ่งต่อมาได้มีการมอบหมายให้รองนายก คุณเดชาวุธ กรองบริสุทธิ์ เป็นผู้ดูแล และดำเนินการแทนในขณะที่ นายกฯ ดิดราขการต่างๆ

ในการยกร่างเอกสารเชิงหลักการนั้น คุณเดชาวุธ กรองบริสุทธิ์ ได้เป็นผู้รวบรวมข้อมูลทั้งหมด และเขียนร่างเอกสารเชิงหลักการ ชื่อโครงการ “ศึกษาวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่าโดยใช้วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น” ส่งให้ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน เป็นผู้ตรวจทานให้คำแนะนำ ซึ่งร่างเอกสารเชิงหลักการฉบับแรก ได้รับการเสนอแนะจากผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ดังนี้

- ยังไม่สามารถเขียนให้เห็นโจทย์ที่ชัดเจนมากนัก ตัวโครงการเขียนเป็นงานเชิงพัฒนา มากกว่าเชิงวิจัย
- ชื่อโครงการน่าจะสั้นไม่กว้างมากเกินไป เพราะคำว่าประเพณีวัฒนธรรม เป็นคำที่กว้างมาก อาจจะขมวดเข้าสู่โจทย์และวัตถุประสงค์ได้ยาก
- แผนกิจกรรมยังไม่มีความชัดเจน และยังไม่เหมาะสมกับก้อนงานที่เสนอเพื่อศึกษา

หลังจากที่ได้รับข้อเสนอให้มีการปรับเอกสารเชิงหลักการ ก็ได้มีการปรับและสร้างความเข้าใจสิ่งที่ผู้ประสานงานต้องการให้มีการปรับ โดยใช้เวลาในการปรับประมาณ 15 วัน จึงทำการส่งเอกสารเชิงหลักการในฉบับที่ 2

3.4.2) การยกร่างเอกสารเชิงหลักการฉบับที่ 2

ในส่วนของร่างเอกสารเชิงหลักการที่มีการปรับครั้งที่ 2 เพื่อส่งให้ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน เป็นผู้ช่วยพิจารณาเบื้องต้น ได้มีการปรับตามที่ได้รับคำแนะนำ โดยครั้งนี้ได้มีการเปลี่ยนชื่อโครงการใหม่ เป็น ชื่อการศึกษารูปแบบหรือแนวทางที่เหมาะสมในการลดหมอกควันตำบลขุนยวม โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการปรับแผนกิจกรรมให้ชัดเจนเหมาะสมกับเวลาดำเนินงาน และพยายามสกัดให้เห็นโจทย์ที่เล็ก คม และชัด มีแนวทางในการทำงานที่เห็นอย่างชัดเจนว่าจะมี คนช่วยทำ นำ และคนหนุนได้อย่างไร

ร่างเอกสารเชิงหลักการในฉบับที่ 2 นี้ได้รับข่าวดีจากผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่าสามารถใช้ส่งไปยังภาค เพื่อพิจารณาได้แล้ว แต่ก็ยังมีความผิดพลาดในรูปแบบของการเขียน และคำผิดที่ไม่ได้ตรวจสอบอย่างถูกต้อง แต่มอบหมายให้พี่เลี้ยงเป็นคนจัดการให้เพื่อความรวดเร็ว และสามารถส่งพิจารณาให้ขึ้นโครงการได้ตามเวลาที่กำหนด

กระบวนการพัฒนาโครงการจนถึงการ ยกร่างเอกสารเชิงหลักการ ส่งพิจารณายังสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานภาค จ.เชียงใหม่ ใช้เวลาทั้งสิ้น 4 เดือน

3.5 เวทีสร้างความเข้าใจตามโจทย์การทำงาน โดยแนวทาง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(วันที่ 18 พฤษภาคม 2553)

ประเด็นพูดคุยและสร้างความเข้าใจ

- 1.) กล่าวเปิด/เกริ่นนำ โดยนายสุตชีวี ชมงานดี นายกองค้การบริหารส่วนตำบลขุนยวม / หัวหน้าโครงการวิจัย
- 2.) อธิบายที่มาของโครงการวิจัย โดยนายบุญสุข เตือนชวัลย์ รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบลขุนยวม /นักวิจัยร่วม

ที่มาของการดำเนินการการศึกษาในรูปแบบหรือแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการลดหมอกควัน ตำบลขุนยวมโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน นั้น มีพัฒนาการในยุคแรกมาจากสืบเนื่องจากสำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้จัดเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรปลอดการเผา” ร้องการดำเนินงานมาตรการจัดระเบียบการเผา (โซนนิ่ง) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการป้องกันและกำจัดหมอกควันและไฟป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2552 ณ หอประชุมที่ว่าการอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยสำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ให้เกียรติเชิญทีมวิทยากรจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ให้สร้างเวทีระดมความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วมของตัวแทนคนอำเภอขุนยวมประมาณสองร้อยกว่าคนครบทุกตำบลในเรื่องของการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน โดยเฉพาะปัญหาหมอกควันที่เกิดจากการเผาทางการเกษตร ซึ่งทีมวิทยากรของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ก็ได้เปิดโอกาสให้เจ้าของพื้นที่ได้ร่วมเป็นวิทยากรในเวทีระดับอำเภอครั้งนี้ด้วย ซึ่งก็เป็นโชคดีที่คนในทีม อบต.ขุนยวมได้ร่วมเป็นวิทยากรทั้งหมด 3 คน ได้แก่ คุณบุญสุข เตือนชวัลย์ คุณเดชาวุฒิ กรองบริสุทธิ์ (รองนายก อบต.ขุนยวม) และคุณสาคร ทานา (สมาชิก อบต.ขุนยวม) ซึ่งในการได้ร่วมเป็นวิทยากรครั้งนั้น ผลสรุปสุดท้ายได้เห็นภาพรวมของข้อมูลที่ประกอบด้วยแนวคิดของคนในตำบลต่างๆ ในการจัดการไฟป่าได้อย่างน่าสนใจมีความเป็นไปได้ และน่าที่จะมีการส่งเสริมแนวความคิดนั้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้เป็นการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหามอกควันและไฟป่าแบบใหม่อย่างจริงจัง และเกิดประสิทธิภาพสูงสุดโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะแนวคิดหรือภูมิปัญญาในการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควันโดยชุมชน จากผลสรุปและแนวคิดเบื้องต้นที่ได้จากเวทีดังกล่าวจึง

นำไปสู่การพูดคุยต่อเนื่องเพื่อหาแนวทางของการจัดการปัญหาโดยชุมชน ซึ่งวิธีคิดได้เริ่มจากการประมวลผลข้อมูลจากเวทีที่ผ่านมาเป็นฐานในการคิด ดังนี้

ผลที่ได้จากเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ

- ได้ข้อมูลความรู้รายตำบล ตามกรอบเนื้อหาที่กำหนด ได้แก่ 1) สถานการณ์ด้านการเกษตรในตำบล 2) สาเหตุของการเกิดไฟฟ้าในตำบล 3) ศักยภาพ/ ทุนเดิมในการจัดการไฟฟ้าโดยชุมชน 4) แนวทางการจัดการสู่เกษตรปลอดการเผา
- ได้รู้จักผู้เข้าร่วมประชุมที่เป็นตัวแทนจาก 43 หมู่บ้าน 6 ตำบล จำนวน 268 คน เพื่อเป็นฐานในการเชื่อมประสานในการทำงานในอนาคต
- ได้ฝึกฝนการจัดการในกลุ่มย่อย ที่ต้องคุมเวทีคนเดียว (ตั้งคำถาม จับประเด็น สันทนาการ)
- ได้ความรู้ในประเด็นไฟฟ้าและหมอกควันเพิ่มโดยเฉพาะในด้านวิชาการ
- ได้ความชัดเจนในการกำหนดพื้นที่ และแนวทางการขึ้นโจทย์วิจัย

หลังจากที่เวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ ของสำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน แล้วเสร็จ ทีมวิทยากรก็ได้มีการสรุปและประเมินผลการเป็นวิทยากร ซึ่งพบว่าได้ข้อมูลรายตำบลอย่างละเอียดที่น่าสนใจ ซึ่งทีมวิทยากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวมก็ให้ความสนใจในประเด็นดังกล่าว จึงมีการหารือต่อเนื่องว่าข้อมูลที่ได้จากเวทีน่าจะมีการขับเคลื่อนต่อในเชิงลึกโดยน่าจะเริ่มต้นที่ อบต. เพราะอบต. เป็นองค์กรที่ต้องจัดการเรื่องของไฟฟ้าและหมอกควันเป็นหน้าที่หนึ่งในทุกๆ ปี อยู่แล้ว ซึ่งก็ยอมรับว่าที่ผ่านมาเป็นการแก้ไขปัญหาไฟฟ้านั้นเป็นการแก้ไขที่ปลายเหตุ เช่น ทำแนวกันไฟ จัดคนเฝ้าระวัง หรือการรณรงค์ประชาสัมพันธ์บ้างเป็นบางโอกาส ซึ่งในการหารือครั้งนั้นศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเองก็มีความสนใจประเด็นเรื่องของไฟฟ้า เพราะเป็นประเด็นใหม่ที่ยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างจริงจังในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และยังเป็นเรื่องที่เป็นนโยบายของจังหวัด ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอนมีความพร้อมที่จะให้การสนับสนุน อบต. ขุนยวมในเรื่องงบประมาณในการศึกษาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวภายใต้ เครื่องมือของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ผลลัพธ์ที่จะได้จากการทำงานร่วมกัน คือ อบต.ขุนยวม จะได้ค้นพบแนวทางการจัดการไฟฟ้าโดยชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพว่าเป็นอย่างไร และยังได้แนวทางในการสนับสนุนกิจกรรมในการจัดการไฟฟ้าตามแผนงบประมาณแต่ละปี ซึ่ง สกว.เองก็จะได้ใช้แนวทางดังกล่าวในการส่งเสริมและสนับสนุนให้พื้นที่อื่นๆ เห็นความสำคัญ รู้จักใช้กระบวนการศึกษาปัญหาอย่างเป็นระบบ แก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง ซึ่งในการร่วมมือกันครั้งนี้ ยังมีสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด อีกหน่วยงานหนึ่งที่จะให้การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างเต็มที่ในการทำงาน แต่ละหน่วยงานจะได้รับประโยชน์เพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในองค์กรของตน (ต่างคนต่างได้รับประโยชน์ในลักษณะของ WIN WIN)

หลังจากที่ได้มีการพัฒนาโครงการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงได้นำเสนอโครงการส่งศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน เพื่อนำเสนอส่ง สกว.สำนักงานภาค พิจารณาโครงการ และได้อนุมัติงบประมาณในการดำเนินการมา จำนวนทั้งสิ้น 158,150 บาท เพื่อดำเนินการศึกษาวิจัยตามแผนที่ได้กำหนดไว้ต่อไป

3.5.1) การแลกเปลี่ยนในเวที

คุณประมินทร์ วัฒนาวารี จากสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สถานการณ์ความรุนแรงของสภาพอากาศในปีนี้อาจเลวร้ายและทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องหมอกควัน เนื่องจากปีนี้ฝนตกช้า จำนวนหมอกควันในอากาศมาก เช่นวันที่ 17-19 เมษายน 2553 ทะลุสูงถึง 500 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ถือเป็นวิกฤติเกินค่ามาตรฐาน ในความเป็นจริงต้องประกาศเป็นพื้นที่ภัยพิบัติ แต่เราไม่สามารถช่วยได้โดยเฉพาะเรื่องงบประมาณ เพราะมีกติกาก่อนและเงื่อนไขไว้ว่า ภัยพิบัติที่ทางการจะสามารถช่วยได้ต้องเกิดขึ้นจากธรรมชาติ แต่ปัญหาหมอกควันนั้นเป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากน้ำมือของมนุษย์ หากมีการใช้งบประมาณแล้ว เกรงว่าจะมีการเผอย่างหนักในปีถัดไป ซึ่งมองว่าการเผาเป็นเรื่องใหญ่ ประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ การเผาในที่โล่ง การเผาวัสดุภัณฑ์ทางการเกษตรที่ขาดการควบคุม และการเผาขยะมูลฝอยต่างๆ ซึ่งการเผาเหล่านี้ชุมชนมักไม่ค่อยมีการจัดการ การหารูปแบบที่เหมาะสมเมื่อปี พ.ศ.2552 สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้มีข้อสรุปออกมาแล้วจากพื้นที่ จึงมีแผนระดับจังหวัดแต่นำเสียดายที่ลงลึกไม่ถึงชุมชนจริงๆ

ในส่วนของงบประมาณไทยเข้มแข็ง ตอนนี้มีแผนรองรับในการแก้ไขปัญหาแล้ว แต่ยังติดขัดในเรื่องการโอนงบประมาณ ซึ่งถ้าหากดำเนินการแล้วเสร็จแล้วก็พร้อมที่จะสนับสนุนพื้นที่ อบต.ขุนยวม ที่มีความพร้อมอยู่แล้วได้

เมื่อแผนงบประมาณในการแก้ไขปัญหาไม่สามารถลงลึกถึงชุมชนได้จริง ก็เลยต้องหาแนวทางใหม่ๆ เช่นใช้โครงการวิจัยขับเคลื่อน เช่นตัวอย่างโครงการการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบในการควบคุมการเผาในที่โล่ง กรณีศึกษาหมู่บ้านขุนกลาง หมู่ที่ 11 ต.ปางหมู อ.เมืองแม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน” ซึ่งจะได้นำเสนอดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

1) ชื่อโครงการ การพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบในการควบคุมการเผาในที่โล่งกรณีศึกษาหมู่บ้านขุนกลาง

2) ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหามลพิษทางอากาศที่เกิดจากหมอกควันก่อให้เกิดผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ ฯลฯ ปัญหาหมอกควันจากการเผาในที่โล่งที่พบกันโดยทั่วไปนั้นเกิดจากการเผาขยะของชุมชน การเผาเศษวัสดุทางการเกษตร และการเผาป่า เมื่อพฤติกรรมการเผาเหล่านี้เกิดจากชุมชนเอง การควบคุม การป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากวิกฤตการณ์หมอกควันที่เกิดจากการเผาในที่โล่ง จึงสมควรเกิดขึ้นในชุมชนด้วยเช่นกัน การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหาสาเหตุ พฤติกรรมการเผา ส่งเสริมความรู้ที่ถูกต้องเพื่อความตระหนักและใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อ

พัฒนารูปแบบของการควบคุมการเผาในที่โล่งได้อย่างเหมาะสมจนเกิดการยอมรับของชุมชน จะเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในขยายผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากวิกฤตการณ์หมอกควันจากการเผาในที่โล่ง ได้ในระยะสั้นและระยะยาว รวมทั้งเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนสืบต่อไป

3) วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย

เพื่อพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบการควบคุมการเผาในที่โล่ง โดยมุ่งเน้น ผลสัมฤทธิ์กิจกรรม 3 กิจกรรม ดังนี้

- (1) จัดตั้งธนาคารขยะรีไซเคิลชุมชน (เพื่อลดการเผาขยะมูลฝอย)
- (2) จัดตั้งเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลดการเผา (เพื่อวางแผนจัดระเบียบลดและควบคุมการเผาในพื้นที่เกษตรกรรม)
- (3) จัดทำแผนป้องกันไฟป่าหมู่บ้าน (เตรียมการจัดทำแนวกันไฟป่าแบบผสมผสาน)

4) กรอบแนวคิดในการวิจัย

- (1) พฤติกรรมและสาเหตุการเผาในที่โล่งของประชาชนในหมู่บ้าน
 - (2) การให้ความรู้ที่ถูกต้องในการควบคุมการเผาในที่โล่งแก่กลุ่มผู้นำในหมู่บ้าน
 - (3) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านในการควบคุมการเผาในที่โล่ง
- รูปแบบที่เหมาะสมในการควบคุมการเผาในที่โล่งในหมู่บ้าน
- จัดตั้งธนาคารขยะรีไซเคิลชุมชน
 - จัดตั้งเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลดการเผา
 - แผนจัดระเบียบลดและควบคุมการเผาในพื้นที่เกษตรกรรม
 - แผนป้องกันไฟป่าหมู่บ้าน(เตรียมการจัดทำแนวกันไฟป่าแบบผสมผสาน)

5) ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการศึกษาวิจัย

- (1) ทราบถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาการเผาในที่โล่งในหมู่บ้านที่ขาดการควบคุม
- (2) ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาและควบคุมการเผาในที่โล่งได้อย่างเหมาะสม
- (3) ได้หมู่บ้านต้นแบบที่ใช้เป็นแนวทางในการป้องกันแก้ไขปัญหาและควบคุมการเผาในที่โล่งต่อไป

6) ขอบเขตในการศึกษาวิจัย

- (1) สาเหตุของการเผาในที่โล่งในหมู่บ้านที่ขาดการควบคุม
- (2) ดำเนินการแก้ไขปัญหาการเผาในที่โล่ง จากการมีส่วนร่วมภาคประชาชน ในหมู่บ้านเป้าหมาย
- (3) รวบรวมมาตรการการป้องกันและแนวทางการแก้ไขปัญหาการเผาในที่โล่ง เพื่อเป็นต้นแบบขยายผลต่อไป

7) ข้อจำกัดของงานวิจัย

ห้วงเวลาอันจำกัดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไม่ครบรอบปี (ทุกฤดูกาล) การดำเนินการแก้ไข ปัญหาเชิงปฏิบัติการจะสรุปได้เฉพาะในช่วงเวลาที่วิจัย (การจัดตั้งธนาคารขยะรีไซเคิลชุมชน) ส่วนใน ห้วงเวลาที่เหลือสามารถสรุปจากปฏิทินงานหรือแผนปฏิบัติงานที่ร่วมกันวางไว้เท่านั้น

8) นิยามศัพท์เฉพาะ

การเผาในที่โล่ง หมายความว่า ไฟไหม้ การเผาไหม้ หรือไฟคุกรุ่นใดๆ หรือการเผาวัสดุใดๆ ที่เกิดขึ้นในที่เปิดโล่ง โดยที่ฝุ่น คว้น ก๊าซ และสารพิษอื่นจากการเผาไหม้ สามารถแพร่กระจายไปในบรรยากาศ

การควบคุมการเผาในที่โล่ง หมายความว่า การใช้แนวทางปฏิบัติ มาตรการ กฎระเบียบ หรือกฎหมาย เพื่อควบคุมไฟไหม้ การเผาไหม้ หรือไฟคุกรุ่นใดๆ หรือการเผาวัสดุใดๆ ที่เกิดขึ้นในที่ เปิดโล่ง โดยไม่ก่อให้เกิดไฟลุกลามและสามารถควบคุมหรือลดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายความว่า การมีส่วนร่วมของกลุ่มคน องค์กร หน่วยงาน ใน ลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการเผาในที่โล่ง และปัญหาหมอก คว้นตั้งแต่เริ่มต้นได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา กำหนดวิธีแก้ไขปัญหาวางแผน และดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตัวของชุมชน รวมถึงการร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการจัด กิจกรรมดังกล่าว

ธนาคารขยะรีไซเคิล หมายความว่า รูปแบบหนึ่งในการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการคัดแยก ขยะมูลฝอย โดยเริ่มต้นที่เยาวชนและชุมชนเป็นหลัก และใช้สถานที่ในชุมชนดำเนินการ เพื่อให้ เยาวชนและชุมชนเกิดความเข้าใจในการคัดแยกขยะมูลฝอย รับผิดชอบในการจัดการขยะมูลฝอย รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน หลักการของธนาคารขยะรีไซเคิลให้ สมาชิกคัดแยกขยะรีไซเคิลและคิดมูลค่าของขยะมูลฝอยที่คัดแยกเป็นจำนวนเงิน บันทึกเป็นยอดเงิน ฝากของสมาชิก โดยสมาชิกสามารถเบิกถอนได้ในวันที่เปิดดำเนินการ ธนาคารขยะรีไซเคิลต่างจาก ธนาคารทั่วไปคือ สมาชิกไม่ต้องนำเงินมาที่ธนาคารแต่เอาขยะรีไซเคิลที่จะทิ้งเข้ามาเปลี่ยนเป็น จำนวนเงินฝากในบัญชี

เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลดการเผา หมายความว่า กลุ่มชาวบ้านเกษตรกรที่มีระบบการ จัดการระบบการผลิตที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมรักษาสมดุลของธรรมชาติและหลากหลายทาง ชีวภาพโดยมีระบบการจัดการนิเวศวิทยาที่คล้ายคลึงกับธรรมชาติ และหลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่างๆ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ที่เกิดจากการ ตัดต่อทางพันธุกรรมที่อาจเกิดมลพิษในสภาพแวดล้อม เน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงบำรุงให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้ดินพืชมีความแข็งแรง สามารถต้านทานโรคและแมลงได้ด้วยตนเอง รวมถึงการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ (กรมวิชาการเกษตร) และเป็นกลุ่มเกษตรกรที่ให้ความสำคัญต่อการลดการเผาในแปลงเกษตรด้วย

แนวกันไฟป่าแบบผสมผสาน หมายความว่า แนวกีดขวางตามธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อ หยุดยั้งไฟป่าหรือเพื่อเป็นแนวตรวจการณ์ไฟ หรือเป็นแนวตั้งรับในการดับไฟป่า โดยการจัดการ

จัดทำแนวกั้นไฟฟ้าให้เกิดประโยชน์หลากหลายประการในทุกฤดูกาล เช่น ใช้เป็นแนวกั้นไฟฟ้าในฤดูร้อน(แล้ง) ใช้เป็นแหล่งเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรโดยจัดการในฤดูฝน (ปลูกพืชผักพื้นบ้าน ไม้ผล พืชสมุนไพร/เครื่องเทศ กล้วยไม้ท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับโครงการธนาคารอาหารชุมชน) ใช้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยเน้นในฤดูหนาว และอาจสามารถพัฒนาเป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติต่อไปได้อีกด้วย

บทที่ 2 วาทกรรมและงานที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 วิธีดำเนินงาน

ระยะแรก

- 1) ศึกษาข้อมูล แนวคิด ทฤษฎี และประมวลสรุปแนวทางการศึกษาวิจัย
- 2) เตรียมระบบการทำงาน
- 3) เลือกพื้นที่ศึกษา
- 4) จัดทำแผนการวิจัย

ระยะที่ 2

- 1) เตรียมความพร้อมและทดสอบเครื่องมือ
- 2) จัดประชุมครั้งที่ 1 แสวงหาการมีส่วนร่วม
- 3) จัดอบรมให้ความรู้กลุ่มเป้าหมายและกลุ่มผู้สนใจ
- 4) คัดเลือกจุดสาธิต / ธนาคารขยะ/แปลงเกษตรสาธิต / แนวกั้นไฟ
- 5) ประชุมชี้แจงจุดสาธิตและมอบอุปกรณ์
- 6) ติดตามแนะนำจุดสาธิต
- 7) เก็บข้อมูลและผลการปฏิบัติ

ระยะที่ 3

- 1) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการอภิปรายแนวทางการควบคุมการเผาในที่โล่ง
- 2) จัดประชุมยกร่างระเบียบการควบคุมการเผาในที่โล่ง
- 3) จัดประชุมทำประชาพิจารณ์ร่างระเบียบการควบคุมการเผาในที่โล่ง

บทที่ 4 ผลจากการศึกษาวิจัย

กิจกรรม

- ประชุมคณะผู้วิจัย/ประสานงานกับผู้นำชุมชน สรรวจคัดเลือกจุดสาธิตกิจกรรมที่วิจัย/และจัดวางรูปแบบและแผนการศึกษาในพื้นที่
- ประชุมเชิงปฏิบัติการผู้นำชุมชน ครั้งที่ 1 (การแสวงหาการมีส่วนร่วมต่อการจัดการควบคุมการเผาในที่โล่ง)
- อบรมให้ความรู้การควบคุมการเผาในที่โล่งและผลกระทบ แก่ผู้นำและภาคีเครือข่ายในหมู่บ้าน
- ประชุมเชิงปฏิบัติการผู้นำชุมชน ครั้งที่ 2 (การวางแผนดำเนินงานจัดตั้งเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลดการเผา,จัดตั้งธนาคารขยะรีไซเคิลในชุมชน และจัดทำแนวกั้นไฟฟ้าแบบผสมผสาน)

- ประชุมย่อยชี้แจงจุลสาริตพร้อมมอบอุปกรณ์/ผู้วิจัยติดตามให้คำแนะนำเยี่ยมจุลสาริต
- ประชุมเชิงปฏิบัติการผู้นำชุมชน ครั้งที่ 3 (ยกร่างระเบียบชุมชน การควบคุมการเผาในที่โล่ง และการวางแผนปฏิบัติงาน/ปฏิทินงานกิจกรรมเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลดการเผา, ธนาคารขยะรีไซเคิลในชุมชน และแนวกันไฟป่าแบบผสมผสาน)
- จัดทำประชาพิจารณ์ระเบียบ(กฎ)การควบคุมการเผาในที่โล่ง โดยสำรวจความคิดเห็นประชาชนในหมู่บ้าน
- บันทึกผลการวิจัย/ สรุปและวิเคราะห์ผลการวิจัย
- เผยแพร่ผลงานวิจัยและส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ผู้เข้าร่วมกระบวนการศึกษามีความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด เกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาการเผาในที่โล่ง และผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ได้วิเคราะห์ร่วมกัน คือ สภาพปัญหา สาเหตุ และผลกระทบต่อชุมชน แหล่งกำเนิด และประเภทของการเผาในที่โล่ง และได้กำหนดการอบรมให้ความรู้การควบคุมการเผาในที่โล่งและผลกระทบฯ แก่ผู้นำและภาคีเครือข่ายในหมู่บ้านในระหว่างวันที่ 20-21 มีนาคม 2553 ณ วัดทุ่งเปา บ.ขุนกลาง

ได้ให้ความรู้แก่ผู้เข้ารับการอบรม เกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาการเผาในที่โล่ง และผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและในอนาคต สภาพปัญหา สาเหตุ และผลกระทบต่อชุมชน พร้อมนี้ ได้จัดตั้งเครือข่ายเกษตรอินทรีย์/ธนาคารขยะ/ให้แนวคิดการจัดการแนวกันไฟป่าแบบผสมผสาน และฝึกปฏิบัติตามจุลสาริต 3 จุด

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย

นายประหยัด สุวรรณ รักษาการพัฒนากการ อ.ขุนยวม

ดีใจที่เห็นโครงการอย่างนี้เกิดขึ้นในพื้นที่ อ.ขุนยวม ที่ผ่านมามีการถกเถียงกัน และไม่ยอมรับว่าใครเป็นอย่างไร ผมมีความคิดเห็นว่าโครงการนี้จำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาวิจัยอื่นๆ เป็นฐานข้อมูลด้วย จะได้เกิดความสมบูรณ์ และสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสู่การนำเสนอข้อมูลในระดับอำเภอ ซึ่งในขณะดำเนินงานควรมีการนำเสนอเป็นระยะ เพื่อที่จะได้แลกเปลี่ยนและได้ข้อแนะนำใหม่ๆ อีกประการที่ผมคิดก็คือว่าถ้าหากจะแก้ไขปัญหามอกควันนั้นไม่มีสูตรสำเร็จหรือสูตรที่ตายตัว ต้องมีหลายวิธี เช่นการทำแนวกันไฟ ใช้ไฟกันไฟ ไม่ให้เกิดการลุกลาม เช่นทำแนวกันไฟ 5-10 เมตรแล้วก็เผา หรืออาจเป็นการเผาพื้นที่แบบสลับปีอาจจะทำให้ลดปริมาณลงไปได้ครึ่งหนึ่ง ส่วนเรื่องธนาคารขยะของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมน่าสนใจและน่าที่จะนำไปต่อยอด ในอีกส่วนที่สำคัญคือการยอมรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่นการเช่าพื้นที่ป่า ถ้าหากมีการให้เช่าคาดว่าจะเกิดความเป็นเจ้าของช่วยกันดูแลรักษาได้

3.6 เวทีในการออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

เวทีในการออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เป็นเวทีที่สำคัญเวทีหนึ่ง เปรียบเสมือนหัวใจของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หากเครื่องมือดี เนื้อหาครอบคลุมก็สามารถทำงานสำเร็จไปกว่าครึ่ง ดังนั้น การที่จะมีการจัดเวทีออกแบบเครื่องมือนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องวางแผนการล่วงหน้า เพื่อให้เป็นเวทีที่มีประสิทธิภาพ และได้เครื่องมือที่เหมาะสมในการเก็บข้อมูล อีกทั้งยังเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญของทีมวิจัยได้อีกด้วย

ก่อนมีการจัดเวที 1 วัน ทีมวิจัยหลักประกอบไปด้วยหัวหน้าโครงการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม คุณสุทธวี ชมงานดี คุณบุญสุข เตือนขวัญ คุณเดชาวุธ กรองบริสุทธิ์ และคุณบุญโท ขอบวนาไพโรสน ได้หารือร่วมกัน เพื่อเรียนรู้เครื่องมือที่ใช้สำหรับเก็บข้อมูลในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โครงการอื่นๆ จากการรวบรวมมาให้โดยพี่เลี้ยงโครงการ คุณกิตติศัพท์ วันทา เพื่อสร้างความเข้าใจอย่างชัดเจนถึงสาระและความต้องการของเวทีว่ามีเป้าหมายอย่างไร และต้องการได้อะไรบ้างจากเวที ซึ่งแยกเป็น 2 ส่วนคือตัวเครื่องมือ และการพัฒนาศักยภาพในการออกแบบเครื่องมือ ดังนั้นจึงได้ทำการร่วมกันออกแบบเวที ขอเสนอโดยสรุป ดังนี้

กระบวนการในเวทีออกแบบเครื่องมือ

- การเช็คความพร้อมของทีม การสร้างความสัมพันธ์ การแนะนำตัว สร้างความคุ้นเคย
- ทบทวน อธิบายที่ไปที่มาของโครงการ ทำอะไร อย่างไร ที่ไหนบ้าง ผลจะเป็นอย่างไร
- ชี้แจงความหมายของคำว่าเครื่องมือ คืออะไร มีหน้าตาเหมือนจอบและเสียมที่ใช้ในภาคการเกษตรหรือป่าว เรานำมันมาใช้ประโยชน์อะไรบ้าง
- แบ่งกลุ่มย่อย โดยให้ทีมหลักเป็นคนรันเวทีในกลุ่มย่อย ตามกรอบประเด็น 6 เรื่องที่จะศึกษา ในกลุ่มย่อยก็จะเป็นการวิเคราะห์ประเด็นเพื่อหาคำถามย่อยๆ สำหรับบรรจุในเครื่องมือ
- นำเสนอผลการระดมความคิดเห็นในกลุ่มย่อย โชว์หน้าตาของเครื่องมือที่วานี้
- ให้ทีมวิจัยหลักรวบรวมเครื่องมือและนำไปจัดพิมพ์ บันทึก เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

เมื่อได้ร่วมกันออกแบบกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันแล้วนั้น จึงกลับเข้ามาสู่การเรียนรู้ของทีมวิจัยหลัก โดยมีการหารือและวางกระบวนการในการเตรียมงานดังนี้

กระบวนการเตรียมพร้อม

- 1) เป็นการรวบรวมเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เคยใช้ มาให้ทีมศึกษาประกอบไปด้วย การวางกรอบการพูดคุยในเวที เพื่อสรุปเชิงสังเคราะห์ การออกแบบสอบถาม การออกแบบสัมภาษณ์ การสังเกต และการเก็บข้อมูลมือ 2
- 2) ศึกษากรอบ หรือขอบเขตข้อมูลภายใต้โครงการนี้ ว่าพูดถึงเรื่องอะไรบ้าง และจะมีเครื่องมือแบบใดที่จะตอบสนองการได้มาซึ่งข้อมูลเหล่านั้น

กรอบเนื้อหาที่ใช้พิจารณา

- ศึกษาสถานการณ์หมอกควันและไฟป่าแต่ละชุมชน
- ศึกษาสาเหตุการเกิดหมอกควันและไฟป่า
- ศึกษาศักยภาพ/ ทุนเดิมในการจัดการไฟป่า และหมอกควันโดยชุมชน
- ศึกษาแนวทางการจัดการหมอกควันที่เหมาะสมกับบริบท ที่ราบ ที่สูง
- ศึกษาการจัดการหมอกควันและไฟป่าตามหลักวิชาการที่เคยนำไปใช้ในพื้นที่
- ศึกษากลไกการจัดการหมอกควัน-ไฟป่า ต.ขุนยวม ระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล

3) ทำความเข้าใจเครื่องมือเหล่านั้น และเลือกเครื่องมือ

4) ทดลองทำเครื่องมือที่ตนเองถนัดที่สุด ตามกรอบเนื้อหา (แบ่งกลุ่มย่อย)

สาระการพูดคุย

จากการดำเนินการหารือตามกระบวนการขั้นต้น ทำให้ทีมวิจัยหลักได้ศึกษาเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเบื้องต้น อย่างละเอียด พี่เลี้ยงได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องมือกับประเด็นกรอบเนื้อหา อธิบายถึงแหล่งข้อมูลที่ทีมวิจัยสามารถเข้าถึงอยู่ตรงไหน และจำเป็นต้องใช้ทักษะใดบ้างในการเข้าถึงข้อมูลเหล่านั้น

ทีมวิจัยได้ลองเลือกเครื่องมือที่เหมาะสมกับกรอบเนื้อหาในการดำเนินงานที่ตนเองสนใจ แบ่งกลุ่มย่อยและแบ่งบทบาทเพื่อรับผิดชอบในแต่ละประเด็นเนื้อหา สาเหตุที่ต้องมีการศึกษาก่อนเบื้องต้นนั้น เนื่องจากว่าเวทีในการหารือ หรือออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลนั้น จะทำได้เพียงเวลาที่จำกัดเท่านั้น เนื่องจากมีผู้เข้าร่วมที่มาจากหลายภาคส่วน โดยเฉพาะข้าราชการที่เกี่ยวข้องและตัวแทนชุมชน ส.อบต. ที่เดินทางมาจากหมู่บ้านที่ห่างไกล มีเวลาในการจัดจริงเพียงแค่วันละ 6 ชั่วโมง วิธีการจัดการเวทีได้ดีที่สุดคือต้องมีการเตรียมพร้อมของทีมหลัก และนำเสนอเพื่อแลกเปลี่ยนภายในเวที

ตารางที่ 11 สรุปกรอบประเด็นเนื้อหาที่จะศึกษา การเลือกเครื่องมือและผู้รับผิดชอบ

ที่	กรอบประเด็นเนื้อหา	เครื่องมือ	ผู้รับผิดชอบ
1	สถานการณ์หมอกควันและไฟป่าแต่ละชุมชน	เวทีที่แลกเปลี่ยน แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์	เดชารุท
2	สาเหตุการเกิดหมอกควันและไฟป่า	เวทีที่แลกเปลี่ยน แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์	บุญโท
3	ศักยภาพ/ ทุนเดิมในการจัดการไฟป่า และหมอกควันโดยชุมชน	เวทีที่แลกเปลี่ยน แบบสอบถาม	บุญสุข

		แบบสัมภาษณ์	
4	แนวทางการจัดการไฟฟ้าที่เหมาะสมกับ บริบทที่ราบ ที่สูง	เวทีแลกเปลี่ยน	เดชาวุธ
5	การจัดการหมอกควันและไฟฟ้าตามหลักวิชาการที่ เคยนำไปใช้ในพื้นที่	ข้อมูลมือ 2 แบบสอบถาม	สุดชีวี
6	กลไกการจัดการหมอกควัน-ไฟฟ้า ต.ขุนยวม ระดับ หมู่บ้าน และระดับตำบล	เวทีแลกเปลี่ยน	บุญสุข / เดชาวุธ

ในการจัดเวทีได้มีการทดลองออกแบบเครื่องมือตามที่ได้เลือกประเด็นหลักไว้แล้ว มีการทดลองวิเคราะห์ประเด็นคำถามย่อยในแต่ละประเด็นใหญ่ภายในกลุ่ม เพื่อสร้างเครื่องมือให้มีความสมบูรณ์แบบ และเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพในการวิเคราะห์และการออกแบบเครื่องมือ ซึ่งหลังจากที่ได้ทดลองวิเคราะห์ประเด็นแล้ว ทำให้ได้ผลของการวิเคราะห์โดยที่มวิชัยหลักในเบื้องต้น ดังนี้

ตารางที่ 12 แสดงเนื้อหาย่อยของประเด็นที่จะทำการศึกษา

ที่	กรอบประเด็นเนื้อหา	ประเด็นคำถามย่อย
1	สถานการณ์หมอกควันและไฟฟ้าแต่ ละชุมชน	ช่วงเวลาที่เกิด ความรุนแรงของไฟฟ้าและหมอกควัน ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ความแตกต่างเป็นอย่างไร น้อยลง มากขึ้น หรือเท่าเดิมเพราะอะไร การ เปลี่ยนแปลงของหมอกควันไฟฟ้านั้นดูจากอะไร พื้นที่ แบบใด ตรงไหน ที่มักมีปัญหาไฟฟ้าเป็นประจำ พื้นที่ ไหนที่ไม่เกิด หรือเกิดน้อยเพราะอะไร เป็นต้น
2	สาเหตุการเกิดหมอกควันและไฟฟ้า	<u>สาเหตุจากความจำเป็น</u> เช่นทำไร่ ทำนา ทำสวน ทำเมื่อไหร่ (เผา)อย่างไร ช่วง ระยะเวลาในการเผา เพราะอะไรต้องเผา <u>สาเหตุจากความไม่จำเป็น (ที่ชุมชนเห็น)</u> เกิดขึ้นจากอะไร เผาทำไม มีพฤติกรรมใดบ้างที่ทำให้ เกิดการเผา เรียงลำดับความสำคัญของการเผาว่า สาเหตุใดมากที่สุด
3	ศักยภาพ/ ทุนเดิมในการจัดการไฟ ฟ้า และหมอกควันโดยชุมชน	<u>ศักยภาพระดับบุคคล</u> ผู้รู้ ผู้นำ ผู้มีประสบการณ์คือใคร รู้อะไร ทำอะไร บทบาทในแต่ละระดับเป็นอย่างไร <u>ศักยภาพระดับชุมชน</u> ชุมชนมีอะไรที่มาช่วยในการจัดการหมอกควันได้บ้าง นอกจากคนในชุมชน งบประมาณของรัฐมีหรือไม่ ใคร สนับสนุนบ้าง สนับสนุนให้ทำอะไร จำนวนงบเท่าไร

		ชุมชนมีกฎ กติการ่วมกันอย่างชัดเจน และบังคับใช้ ได้ผลหรือไม่ อย่างไร
4	แนวทางการจัดการไฟฟ้าที่เหมาะสม กับ บริบทที่ราบ ที่สูง	<u>แนวทางระดับบุคคล</u> จะปลูกจิตสำนึกอย่างไร จะขยายความรู้จากคนเก่าที่รู้ ไปสู่คนใหม่ที่ไม่รู้อย่างไร ทั้ง 2 ภูมิภาค <u>แนวทางระดับชุมชน</u> กฎกติกา ระเบียบร่วมที่ชัดเจน สามารถทำได้ควรมี หน้าตาเป็นอย่างไร วิธีการขั้นตอนในการสร้างระเบียบ ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่ จำเป็นควรทำหรือไม่ ทำอย่างไร ช่วยอะไร
5	การจัดการหมอกควันและไฟฟ้าตาม หลักวิชาการที่เคยนำไปใช้ในพื้นที่	มีใครเข้ามาทำอะไรบ้าง อันเนื่องด้วยการแก้ไขปัญหา หมอกควันและไฟฟ้า ทั้งการส่งเสริมความรู้ การ พัฒนา การอุดหนุนให้ทำกิจกรรมใดๆ แล้วเขามี วิธีการขั้นตอน ความรู้ และผลในการปฏิบัติการเป็น อย่างไร
6	กลไกการจัดการหมอกควัน-ไฟฟ้า ต.ขุนยวม ระดับหมู่บ้าน และระดับ ตำบล	<u>กลไกระดับชุมชน</u> ต้องมีใครบ้าง มีหน้าที่ทำอะไร ทำตอนไหน <u>กลไกระดับตำบล</u> ต้องมีใครบ้าง ใครจะเป็นคนนำ ใครจะเป็นคนหนุน จะ อยู่ต่อไปอย่างไร พื้นที่ตรงไหน ใครจะเป็นพี่เลี้ยง

เมื่อได้ผลการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมตามประเด็นย่อยต่างๆ เหล่านี้แล้ว ทำให้เห็นประเด็น
คำถามที่ต้องการหาคำตอบ ซึ่งมีหลายคำถาม ถือเป็นความท้าทายมาก จึงเป็นหน้าที่ของทีมหลักที่
จะนำข้อมูลเหล่านี้มาจัดทำเป็นเครื่องมือที่สามารถหยิบไปใช้ได้จริง โดยกลไกที่วิจัยในระดับหมู่บ้าน
ที่ออกมาแบบร่วมกัน เครื่องมือที่ได้หลักการมาแล้วได้แก่ กระบวนสำหรับเก็บข้อมูลในเวที การ
ออกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสังเกต หรือข้อมูลมือ 2 เป็นต้น

จากการนำมาจัดทำเป็นเครื่องมือทำให้ได้เครื่องมือเบื้องต้น ซึ่ง ทีมวิจัยได้ส่งให้ศูนย์
ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ช่วยพิจารณาในส่วนของคำถามย่อย เพื่อให้ครอบคลุมถึง
คำตอบที่สามารถตอบโจทย์วิจัยได้อย่างชัดเจน เท่าที่สามารถเก็บข้อมูลได้ภายในพื้นที่

ข้อสังเกตจากเวทีออกแบบเครื่องมือ ยังถือว่าเป็นเรื่องใหม่ ทีมวิจัยส่วนใหญ่แม้ว่าจะเป็นผู้นำ
ชุมชน แต่ก็ยังไม่สามารถที่จะเข้าใจได้ภายในเวทีเดียว ดังนั้นจึงเป็นภาระของทีมวิจัยหลักที่จะต้อง
เร่งสร้างความเข้าใจในทุกกิจกรรมที่ดำเนินงานทั้งในระดับตำบล และในระดับชุมชน เพื่อให้สามารถมี
คนเข้ามาช่วยทีมได้อย่างเต็มที่ และมีพลังเพิ่มมากขึ้น ในส่วนของเครื่องมือที่ได้ออกแบบ สำหรับเก็บ
ข้อมูลนั้นได้แนบไว้ในภาคผนวกของรายงานวิจัย

3.7 การจัดเก็บข้อมูล

การจัดเก็บข้อมูลภายใต้กรอบประเด็นของโครงการนี้ มีความจำเป็นที่จะต้องใช้เครื่องมือที่มาจากการออกแบบ อย่างน้อย 4 เครื่องมือ มีรายละเอียด ดังนี้

3.7.1) การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสรุปเชิงสังเคราะห์ผ่านเวทีต่าง ๆ

การเก็บข้อมูลในบางเรื่องบางประเด็น ความคิดเห็นของคนหลายๆ คนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้บนฐานประสบการณ์ของแต่ละคน เช่น พัฒนาการของหมอกควันและไฟฟ้า แนวทางในการแก้ไข เป็นต้น ประเด็นดังที่ได้เสนอนี้ จำเป็นที่จะต้องใช้คนหลายๆ คนร่วมกันพูดคุยในลักษณะของเวที

ในโครงการนี้มีการจัดเวทีหลายต่อหลายเวที ซึ่งเป็นรูปแบบการเก็บข้อมูลส่วนใหญ่ของโครงการภายใต้ประเด็นทรัพยากร แต่การเก็บข้อมูลด้วยเวที มิใช่เพียงแค่สรุปว่าคนที่เข้าร่วมพูดคุยอะไรกันไปบ้าง แต่จำเป็นต้องให้เขาพูดคุยในประเด็นที่เราต้องการ อยู่ในกรอบข้อมูลความรู้นั้นๆ เพราะฉะนั้นจะอย่างไร ซึ่งทีมวิจัยได้รับการหนุนเสริมจากพี่เลี้ยงให้มีการออกแบบงานร่วมกัน การออกแบบงานร่วมกันในที่นี้มีความหมายว่า การวางระบบทั้งกรอบประเด็นและคนจัดการเวที รวมถึงการสรุปที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเราเรียกว่าการสรุปงานเชิงสังเคราะห์ สังเคราะห์ที่แปลว่าการหลอมรวมหลายๆ หลายส่วน ให้เป็นหนึ่งเดียว เห็นหัวใจสำคัญว่าสื่อสารในเรื่องใด

ขั้นตอนในการออกแบบงาน ก่อนการจัดเวทีแต่ละครั้งภายใต้โครงการดังกล่าวนี้ อาจมีขั้นตอนโดยสรุป ดังต่อไปนี้

- การนัดหมายเพื่อพูดคุยเตรียมความพร้อมประกอบไปด้วยผู้เกี่ยวข้อง ทีมวิจัยหลัก ผู้นำหรือคนอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- การร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีการ ขั้นตอน ของเวทีแต่ละเวที ว่าต้องการอะไรบ้าง บนพื้นฐานของความเป็นจริงที่สามารถทำได้ โดยดูเวลาที่จัด ดูคนที่เข้าร่วม ดูทีมงานที่จะช่วยในการสังเคราะห์ข้อคิดเห็นความรู้ต่างๆ
- การแบ่งบทบาทคนทำงานในทีมวิจัยหลัก ควรจะชัดเจนที่สุด ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 บทบาทหน้าที่หลักๆ ได้แก่ คนรันเวที มีหน้าที่ในการคุมกระบวนการ ที่ได้ออกแบบร่วมกัน (คนรันกระบวนการจำเป็นต้องมีทักษะการพูดดึงดูดความสนใจ เสียงดังฟังชัด รู้ช่วงจังหวะการเบรกการปล่อยให้ผู้เข้าร่วมพูด ที่สำคัญจะต้องมีทักษะในการควบคุมประเด็นไม่ให้ออกนอกกรอบที่ได้วางไว้) บทบาทที่ 2 คือคนจับประเด็น คนนี้มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าคนรันกระบวนการ คนจับประเด็นจะต้องเป็นคนที่มีสมาธิสูง เข้าใจในเรื่องที่คนอื่นพูด เก็บรายละเอียดของข้อมูลไม่ให้ตกหล่น และสุดท้าย บทบาทคนสรุปงานทั้งหลายที่ได้พูดคุยมา โดยใช้ฐานข้อมูลจากผู้จับประเด็น และจากการนั่งฟังเพื่อจดจำ เป็นต้น

ภายใต้โครงการดังกล่าวได้มีการออกแบบกระบวนการ เพื่อจัดเวทีและจัดเก็บข้อมูลเกือบตลอดทั้งโครงการ สามารถประมวลให้เห็นการเก็บข้อมูลในลักษณะของเวที ที่มาจากการสรุปเชิงสังเคราะห์ ได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 13 ตารางรายการจัดเวที ที่มีการเก็บข้อมูลด้วยการสรุปเชิงสังเคราะห์

ที่	เชิงกิจกรรมเวที ที่มีการสรุปเชิงสังเคราะห์	วัน/เดือน/ปี ที่จัด
1	เวทีพัฒนาโครงการอย่างเป็นทางการ จำนวน 7 ครั้ง - เพื่อหาแนวทางการดำเนินงานโครงการ ค้นหาคนทำ และโจทย์	มิถุนายน ถึงสิงหาคม
2	เวทีสร้างความเข้าใจในระดับตำบล /เข้าใจในงานที่กำลังดำเนินการ	
3	เวทีออกแบบเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูล	
4	เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงานการออกข้อบัญญัติตำบล	
5	เวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดการหมอกควันไฟป่าโดยชุมชน	
6	เวทีสรุป รวบรวม และสังเคราะห์ข้อมูล	
7	เวทีนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยในระดับตำบล	

3.7.2) การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก

ในการออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลนั้น ได้วิเคราะห์แล้วว่าต้องมีข้อมูลในบางประเด็น เช่น ความรู้ภูมิปัญญาในการจัดการป่า จัดการไฟ จัดการไร่หมุนเวียน ไม่ให้ไฟไหม้ลุกลามเข้าสู่ป่า เป็นข้อมูลที่มีความซับซ้อน เพราะต้องเชื่อมโยงเกี่ยวกับความเชื่อ การถือเป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งมีคำถามอยู่ตลอดเวลาว่าเพราะอะไร ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการออกแบบเครื่องมือพิเศษสำหรับเก็บข้อมูลในประเด็นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับเรื่องนี้

ในโครงการได้ออกแบบเครื่องมือเกี่ยวกับการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ในเรื่องขององค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการจัดการไฟป่าและหมอกควัน ซึ่งถือเป็นสิ่งท้าทายสำหรับทีมเป็นอย่างมาก เพราะทักษะในการเก็บข้อมูลเชิงลึกนั้นเป็นทักษะขั้นพื้นฐานของนักวิจัยอย่างแท้จริง การเก็บข้อมูลเชิงลึกด้วยการสัมภาษณ์ มิใช่เพียงแค่การเขียน แต่เป็นการพูด การถาม การจดบันทึก การเรียนรู้ทักษะการพูดคุยอย่างไรเพื่อให้ได้สิ่งที่ตรงประเด็น และผู้สัมภาษณ์ ผู้ถูกสัมภาษณ์มีความสัมพันธ์ที่ดีซึ่งกันและกัน

การเก็บข้อมูลในลักษณะที่ใช้เครื่องมือนี้ ความสำคัญอยู่ที่ตัวผู้เก็บข้อมูล จะต้องมีความเข้าใจในประเด็นที่จะต้องศึกษา โดยการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์จะต้องเป็นการแปลสื่เพื่อสารอย่างถูกต้อง การเก็บประเด็นคำตอบจากผู้ถูกสัมภาษณ์ที่จะต้องเน้นความถูกต้องของข้อมูลให้มากที่สุด

ในการเก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือชิ้นนี้ ทำให้ได้มีการพัฒนาทักษะและความสามารถของทีมวิจัยได้จำนวนหลายคน โดยเฉพาะ คุณบุญโท และคุณเดชาวุธ ที่ยอมรับว่าเป็นเรื่องยาก แต่ก็ทำให้เข้าใจในวิถีของชุมชนได้มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน

ภายใต้โครงการนี้มีประเด็นในการเก็บข้อมูลเชิงลึก ไม่มากนัก โดยมีเพียงประเด็นในเรื่องของภูมิปัญญาในการจัดการของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งที่ปรากฏอย่างชัดเจนที่สุดได้แก่ชาติพันธุ์ปกาเกอญอเท่านั้นที่สามารถถอดองค์ความรู้ได้อย่างชัดเจน ชาติพันธุ์อื่นๆ มักไม่เห็นภูมิปัญญาที่

สำคัญทางด้านนี้ ซึ่งรายละเอียดและผลของการสัมภาษณ์เชิงลึกของทีมวิจัย นั้นจะได้นำเสนอในบทที่ 4 ผลของการศึกษาวิจัย

3.7.3) การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม

เช่นกันกับเครื่องมือที่ได้นำเสนอมาในเบื้องต้น ในการเก็บข้อมูลบางประเด็นนั้นจำเป็นที่จะต้องใช้เครื่องมือที่สั้นๆ กระชับใช้เวลาไม่มาก ซึ่งก็เป็นการพัฒนาเป็นเครื่องมือในรูปแบบของแบบสอบถาม ภายใต้โครงการนี้เราใช้แบบสอบถามในการศึกษาข้อมูลในเชิงปริมาณเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งไม่มีความซับซ้อนอันใด

ความสำคัญของเครื่องมือชนิดนี้ อยู่ตรงที่การออกแบบ และการสรุปข้อมูล ด้วยการใช้อคอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นพื้นฐานของนักวิจัย เพื่อประมวลผลและอธิบายผลอีกครั้งหนึ่ง การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามนี้ จะนิยมใช้กันมากในการศึกษาวิจัยทั่วๆ ไปโดยเฉพาะโครงการวิจัยที่ต้องรับรู้ข้อมูลเชิงปริมาณของสิ่งต่างๆ เป็นต้น

ข้อมูลที่ถูกเก็บด้วยแบบสอบถามโดยมากนั้น เป็นประเด็นสถานการณ์ ของการเกิดหมอกควัน ผู้ได้รับผลกระทบ จำนวนความเสียหาย และลำดับความสำคัญของสาเหตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างครอบคลุมและรอบด้าน

3.7.4) การเก็บข้อมูลด้วยการศึกษาข้อมูลมือสอง

ในโครงการนี้มีการเก็บข้อมูลมือ 2 หลายประเด็น โดยเฉพาะข้อมูลบริบทชุมชน เป็นข้อมูลที่ไม่สามารถเก็บได้เองโดยโครงการวิจัยทั้งหมด เนื่องจากระยะเวลา และจำนวนคนไม่เพียงพอ จึงได้มีการใช้ข้อมูลมือ 2 ในส่วนของบริบทชุมชน โดยเฉพาะข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่เป็นภาคีร่วมในการดำเนินงานอย่างชัดเจน ซึ่งมีการอ้างอิงอย่างถูกต้อง

นอกจากในส่วนของบริบทชุมชนแล้ว ข้อมูลมือ 2 ที่สำคัญและนำมาประกอบรายงานคือ ข้อมูลในการนำเสนอของผู้เข้าร่วมเวที ซึ่งถือเป็นสาระที่ทีมวิจัยได้ทำการสรุปรวมอยู่ในการสรุปเชิงสังเคราะห์ของแต่ละเวทีอีกด้วย หรือข้อมูลที่อ้างอิงเชิงสถิติที่ไม่ได้มีการเก็บเอง เช่นข้อมูลจำนวนผู้ป่วยที่ได้มีการศึกษาโดยสถานเฝ้าระวังเหล่านี้ เป็นต้น

ข้อมูลมือ 2 มีความสำคัญมากกับรายงานวิจัย เพราะจะช่วยเติมเต็มความสมบูรณ์ของรายงานได้ ดังที่กล่าวไปแล้วสิ่งสำคัญที่สุดคือเราจะนำข้อมูลเหล่านั้นมาได้ด้วยวิธีใด สำหรับการได้มาซึ่งข้อมูลมือ 2 ภายใต้โครงการนี้เป็นการได้มาโดยการสืบค้น ซึ่งเราได้มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการสืบค้นข้อมูลอย่างชัดเจน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการสืบค้นข้อมูล

3.7.5) การแบ่งบทบาทในการเก็บข้อมูล

ทีมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดบทบาทหน้าที่ในการเก็บข้อมูลผ่านเวทีชี้แจงโครงการแก่คณะทำงานและผู้เกี่ยวข้อง โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ตามความเหมาะสมและความถนัดของทีมวิจัยแต่ละคน ซึ่งจากการแบ่งบทบาทหน้าที่ได้บันทึกและรวบรวมไว้เบื้องต้น ดังต่อไปนี้

นักวิจัย / ผู้ช่วยนักวิจัย

หน้าที่หลักในกิจกรรมการเก็บข้อมูลของนักวิจัยนั้น เน้นการมีส่วนร่วมกับชุมชนและทีมวิจัย คอยตั้งคำถามและเติมเต็มข้อมูลเพื่อหาข้อบกพร่องของเครื่องมือที่อาจเก็บข้อมูลได้ไม่ครบถ้วน นอกจากนั้นได้กำหนดให้ผู้ช่วยนักวิจัยได้ทำหน้าที่จัดบันทึกข้อมูลในระหว่างการเก็บข้อมูล เพื่อเป็นการฝึกหัดจดบันทึก และเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนอย่างเป็นระบบ การร่วมเก็บข้อมูลจะทำให้ทีมวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยเห็นภาพและเข้าใจข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ซึ่งจะสามารถถ่ายทอดออกมาได้อย่างถูกต้องเมื่อต้องเขียนรายงานการวิจัย

ทีมวิจัยชุมชน

ในส่วนของทีมวิจัยและทีมชาวบ้านนั้นมีบทบาทในการร่วมเก็บข้อมูลกับนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ช่วยให้ข้อมูลกับนักวิจัย เติมเต็มข้อมูลในเวทีระดมความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ ถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะข้อมูลส่วนใหญ่ทีมชาวบ้านเองจะเป็นผู้รู้ และเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นมากกว่านักวิจัยที่เป็นบุคคลภายนอก

ทีมนักเรียน/เยาวชน

นักเรียนมีบทบาทในการเข้าร่วมเก็บข้อมูลในระดับเวที และกิจกรรมการสำรวจกล้วยไม้ เป็นกรร่วมศึกษาข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลในเบื้องต้น และเป็นผู้รับการถ่ายทอดความรู้

บทสรุปของกระบวนการเก็บข้อมูล

กระบวนการจัดเก็บข้อมูล เป็นหัวใจสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งการจะเก็บข้อมูลได้นั้น จำเป็นต้องมีการฝึกฝน การแบ่งบทบาทที่ชัดเจน และประสบการณ์ การเก็บข้อมูลในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ให้กับทีมวิจัยอย่างแท้จริง ซึ่งสิ่งนี้สำคัญมากกว่าการได้มาซึ่งข้อมูล ทักษะที่ทีมวิจัยได้เรียนรู้ ตั้งแต่การออกแบบ การเลือก และการใช้เครื่องมือ ถือเป็นประโยชน์ในการปรับประยุกต์ใช้ในงานของตนเองได้เป็นอย่างดี เพราะจะทำให้เกิดการคิดบนพื้นฐานของข้อมูลที่มิใช่ความเพ้อฝันเหมือนแต่อดีต ในบทนี้ได้นำเสนอให้เห็นว่ามีการมองความสำคัญของการเก็บข้อมูลภายใต้เครื่องมือแต่ละชนิดอย่างไร ซึ่งผลของการเก็บข้อมูลจะได้นำเสนอในบทต่อไป

3.8 การรวบรวม/สรุป และวิเคราะห์ผลของข้อมูล

ในส่วนของการรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้น เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์แบบมีส่วนร่วม เป็นการจัดในรูปแบบของเวทีแบ่งกลุ่มระดมความคิดเห็นตามโจทย์ และหัวข้อที่กำหนด โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเติมเต็มข้อมูลจากผู้เข้าร่วม ที่เป็นนักวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย ทีมที่ปรึกษา ผู้รู้ปราชญ์ชาวบ้าน และทีม

เครื่องมือและวิธีการที่ใช้

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล เป็นการใช้การระดมความคิดเห็น และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเติมเต็มข้อมูลในส่วนที่ไม่สมบูรณ์ การเก็บข้อมูลใช้วิธีการเก็บโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ รวบรวมไฟล์ภาพ ข้อมูลจากแบบสำรวจ และข้อมูลบันทึกเสียง

ในส่วนของการคืนข้อมูลสู่ชุมชนนั้น การดำเนินโครงการนี้แต่ละประเด็นได้มีการนำข้อมูลมา รวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน แนวความคิดเพื่อสะท้อนข้อมูลต่างๆ อยู่แล้ว แต่เพื่อความเป็นระบบ และเพื่อสร้างความเข้าใจให้ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบถึงผลการดำเนินงานระยะแรกของโครงการนี้

เครื่องมือที่ใช้

- การนำเสนอสถานการณ์ ผ่าน Power Point การแสดงความคิดเห็น และการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้

3.9 การสรุปบทเรียนการดำเนินงาน

3.9.1) ความสำคัญของการสรุปบทเรียน

การสรุปบทเรียนแต่ละครั้งมีความสำคัญกับการดำเนินกิจกรรมในการวิจัยมาก เพราะการ สรุปบทเรียนนั้นจะเป็นการบอกกับตัวเองว่าเราต้องรู้ และบทเรียนอะไรกับการดำเนิน กิจกรรมในแต่ละกิจกรรมที่ผ่านมา ซึ่งการสรุปบทเรียนจะสะท้อนปัญหา อุปสรรค รวมถึงข้อดี ข้อเสนอแนะในกระบวนการดำเนินงาน อันจะเป็นข้อค้นพบที่จะได้นำไปแก้ไข หรือปรับเปลี่ยนในการ ดำเนินงานและกิจกรรมครั้งต่อไป

3.9.2) กระบวนการสรุปบทเรียน

โครงการวิจัยนี้มีกระบวนการในการสรุปบทเรียนภายหลังการเตรียมความพร้อมทีมวิจัย ซึ่งกระบวนการสรุปบทเรียนได้รับการหนุนเสริมและเข้าไปมีส่วนร่วมของทีมพี่เลี้ยงโครงการ และทีม ที่ปรึกษา ในการจัดกระบวนการ เพื่อทดสอบว่าทีมวิจัยมีความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของ โครงการวิจัยหรือไม่ และยังเป็นการค้นหาแกนนำและอาสาสมัครที่มีใจเข้าร่วมโครงการ/ทีม ที่สำคัญ เพื่อแสวงหาความร่วมมือในชุมชน กระบวนการสรุปบทเรียนจะเน้นในประเด็นการมีส่วนร่วมของ ชุมชน เช่นการสรุปต้องบอกให้ได้อย่างชัดเจนว่าจะจัดการปัญหาหมอกควันโดยภูมิปัญญาได้อย่างไร แบบไหน แนวคิดของชุมชนเป็นอย่างไร ซึ่งรูปแบบของกระบวนการสรุปบทเรียนนั้นเป็นการจัดเวที เพื่อระดมความคิดเห็นของชุมชน นักวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย พี่เลี้ยง และทีมที่ปรึกษา จาก NODE โดยตั้งโจทย์และแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อแลกเปลี่ยนแนวความคิดตามประเด็นที่กำหนดให้ โดยใช้วิธีการ เขียนในกระดาษชิปชาร์จ และเตรียมนำเสนอในภาพรวม ซึ่งผลสรุปบทเรียนจะได้นำเสนอในบทที่ 4 ผลของการศึกษาวิจัย

3.9.3) เครื่องมือ/วิธีการที่ใช้ในการสรุปบทเรียน

ในกระบวนการสรุปบทเรียนที่ใช้วิธี จัดเวที ตั้งโจทย์ แบ่งกลุ่มระดมความคิดเห็นนำเสนอ และสรุปเชิงสังเคราะห์นั้น ใช้เครื่องมือในการสรุปบทเรียนคือ

- ตั้งประเด็นคำถาม เช่นทำไมต้องลดหมอกควัน ? หมอกควันเป็นปัญหาของใคร ? ใคร ได้รับประโยชน์ ? วิธีการที่จะลดทำอย่างไร ทำได้เมื่อไหร่ ?
- การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมเวที
- การนำเสนอเพื่อประมวลผลการระดมความคิดเห็น

- การสรุปเวทีเพื่อถอดบทเรียนที่ได้จากการระดมความคิดเห็น

3.10 การเขียนรายงานเพื่อสื่อสารสาธารณะ

3.10.1) การแบ่งบทบาทในการเขียนรายงาน

การเขียนรายงานโครงการวิจัยนี้ถูกเขียนขึ้นโดยผู้ช่วยนักวิจัยเป็นหลัก เนื่องจากท่านอื่นๆติดภารกิจและช่วยได้บ้างในบางเวลา ผู้รวบรวมคนสุดท้ายและร้อยเรียงรายงานเล่มนี้ ได้รับคำปรึกษาจากพี่เลี้ยงโครงการ ทีมหนุนเสริม และทีมที่ปรึกษา ซึ่งการเขียนรายงานวิจัยต้องใช้เวลาในการเขียนนานมากเป็นพิเศษ เนื่องจากทีมวิจัยไม่คุ้นเคยกับถนัดที่จะแสดงความคิดและประมวลความรู้ออกมาผ่านเป็นคำพูดมากกว่าการเขียนรายงาน และโอกาสในการฝึกหัดยังน้อยมาก

ในการเขียนรายงานนั้นมีการแบ่งบทบาทในเบื้องต้นให้แต่ละคนในทีมสรุปเชิงสังเคราะห์ให้สมบูรณ์แบบที่สุด รวบรวม และส่งให้ผู้เขียนเป็นผู้ร้อยเรียง โดยนอกจากพี่เลี้ยงโครงการแล้วยังมีที่ปรึกษาได้เข้ามาหนุนเสริม ติดตาม และนำหลักการเขียนมามอบให้

3.10.2) การใช้ประโยชน์จากรายงาน

หลังจากที่ทีมวิจัย ชุมชน ผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย ได้ร่วมกันดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สู่การนำไปเป็นกระบวนการในการแก้ไขปัญหาแล้ว เชื่อว่าในกระบวนการได้สร้างให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้สำหรับทุกคนที่เกี่ยวข้องไม่มากก็น้อย แต่สำหรับสิ่งที่เป็นผลลัพธ์อีกประการนอกจากการได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพแล้ว เรายังได้ความรู้ ผลของการวิจัย ที่ถูกบันทึกด้วยรายงาน ซึ่งก่อนที่เราจะดำเนินโครงการเราก็มักตั้งคำถามกันว่า แล้วรายงานวิจัยของเราเราจะมีการนำมันไปใช้ประโยชน์อย่างไร

รายงานวิจัยเล่มนี้จะเป็นรายงานที่ถูกนำเอาองค์ความรู้ ที่บรรจุอยู่พร้อมวิธีการ ไปใช้กำหนดเป็นแผนพัฒนา ในการจัดการหมอกควันไฟป่าของชุมชน ขององค์การบริหารส่วนตำบล และอาจมีการนำเสนอเพื่อใช้เป็นต้นแบบโดยการขยายผลขององค์กรภาคประชาสังคม เราอาจไม่ต้องหวังว่าเราจะเข้าใจหรือไม่เวลาอ่าน เพราะเป็นรายงานที่ชาวบ้าน และชุมชนร่วมกันเขียนขึ้นมา เพราะสิ่งพิเศษที่สุดคือเมื่อไม่เข้าใจ เราสามารถเข้ามาศึกษาและเรียนรู้ได้โดยทันที เพราะพื้นที่และคนทำอยู่ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนอยู่แล้ว ดังนั้นเราจึงมองว่ารายงานอาจไม่ใช่สิ่งสำคัญมากเท่ากับความรูที่เกิดขึ้นจริง และค้นหาสืบค้นได้ใกล้ตัว เรียนรู้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ด้วยการไถ่ถาม และช่วยกันขยายความรู้เพื่อเผยแพร่ออกไปให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ สำหรับประโยชน์ในฐานะวิทยาทาน

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

จากวิกฤติปัญหาหมอกควันและไฟป่าในพื้นที่ตำบลขุนยวม ผู้การสร้างแรงบันดาลใจในการแก้ไขปัญหาโดยเลือกเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ถูกเริ่มต้นด้วยหลักการสำคัญสามประการ คือ เป็นโจทย์ปัญหาที่ต้องการแก้ไขโดยชุมชน มีการปฏิบัติการแก้ไขโดยวิธีการหรือแนวทางของชุมชน และมีคนในชุมชนที่ประสบปัญหานั้นเข้ามาเกี่ยวข้องและดำเนินการจัดการปัญหานั้นด้วยตนเอง

หลักการดังกล่าวถูกนำมาสู่การดำเนินการพัฒนาโครงการ ทำให้ได้กรอบแนวทางในการศึกษาข้อมูลที่สำคัญ 6 ประการ ได้แก่ การศึกษาสถานการณ์หมอกควันและไฟป่าแต่ละชุมชน การศึกษาสาเหตุการเกิดหมอกควันและไฟป่า การศึกษาศักยภาพ/ ทุนเดิมในการจัดการไฟป่า และหมอกควันโดยชุมชน การศึกษาแนวทางการจัดการหมอกควันที่เหมาะสมกับบริบท ที่ราบ ที่สูง การศึกษาการจัดการหมอกควันและไฟป่าตามหลักวิชาการที่เคยนำไปใช้ในพื้นที่และสุดท้ายคือศึกษา กลไกการจัดการหมอกควัน-ไฟป่า ต.ขุนยวม ระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล จากผลการศึกษาทั้ง 6 ประการทำให้ได้ข้อมูลที่สำคัญเพื่อนำไปวิเคราะห์ผล

ในการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการแยกพื้นที่ออกเป็น 2 ลักษณะคือที่ราบและที่สูง โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาจับกลุ่มจากวิถีการดำรงชีวิต การทำการเกษตรกรรม และการคมนาคม การจัดกลุ่มจะทำให้ง่ายต่อการนำเสนอ เนื่องจากที่ราบและที่สูงจะมีความแตกต่างกันในเรื่องของหมอกควันและไฟป่า ในการแบ่งเป็นที่ราบและที่สูงมีการจัดกลุ่มดังนี้ บ้านขุนยวมหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 และบ้านแม่สุริน หมู่ที่ 3 จัดอยู่ในกลุ่มที่ราบ บ้านแม่สะเปเหนือ แม่สะเปใต้ ห้วยฟานและห้วยอม บ้านห้วยสูง จัดอยู่ในกลุ่มที่สูง

4.1 ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม

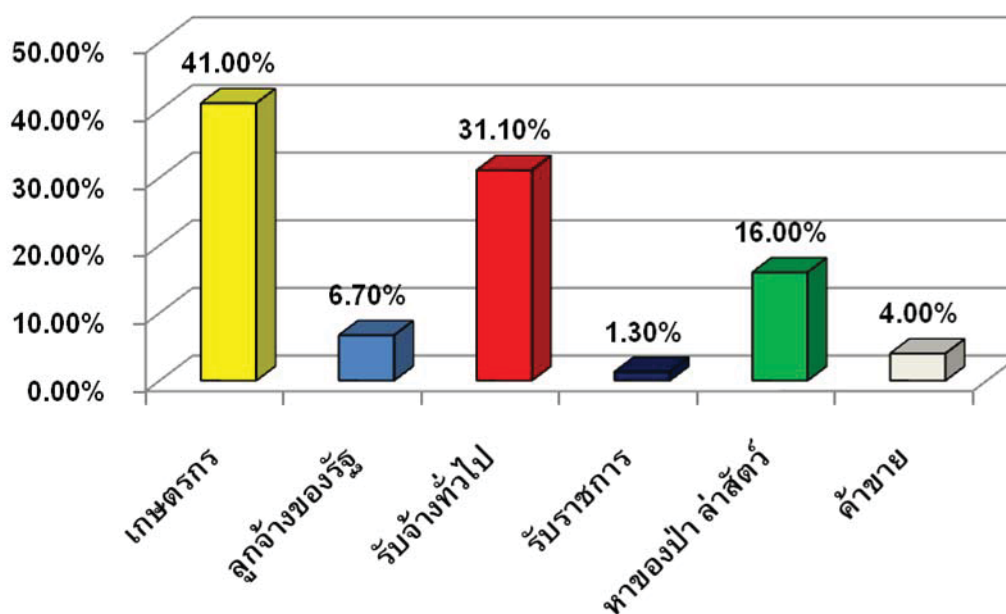
การดำเนินโครงการวิจัยเรื่องนี้ได้ดำเนินการผ่านกลไกการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม ซึ่งได้ทีมวิจัยที่เป็นแกนนำทางการเข้าร่วมเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละหมู่บ้าน รวมถึงฝ่ายปกครองด้วย ดังนั้นการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายจึงเป็นการคัดเลือกโดยทีมวิจัยที่เน้นผู้นำด้านต่างๆ ทั้งทางธรรมชาติ และทางการ รวมทั้งผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งตามภารกิจต่างๆ อาทิ หัวหน้าโครงการฯ หัวหน้ากลุ่มต่างๆ ที่อยู่ภายในชุมชน

การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการให้ข้อมูลรูปแบบของแบบสอบถาม ได้ใช้เกณฑ์ของอาชีพต่างๆ คละกัน และคำนึงถึงความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ของกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก ส่วนในชุดข้อมูลที่ถูกเก็บผ่านเวทีแลกเปลี่ยนตามกระบวนการที่ทีมวิจัยวางไว้นั้น ได้เปิดเวทีในระดับชุมชนไม่จำกัดผู้เข้าร่วม หลากหลาย เน้นข้อมูลเชิงลึกและรอบด้านข้อมูลในส่วนนี้จะนำไปเพิ่มเติมข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้ทำการศึกษาด้วยเครื่องมือแบบสอบถาม

4.1.1) อาชีพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ในส่วนของข้อมูลชุดแรกที่จะสำเอนั้นมาจากข้อมูลเชิงปริมาณในการเก็บแบบสอบถามผู้เกี่ยวข้อง ใน 6 กลุ่มอาชีพ จำนวน 151 คน สามารถแสดงเป็นสัดส่วนได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงสัดส่วนการละกลุ่มอาชีพเพื่อทำการสอบถามข้อมูลรวมทั้ง 6 หมู่บ้าน

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนกลุ่มเป้าหมายที่ทำการศึกษด้วยเครื่องมือแบบสอบถาม

ที่	กลุ่มอาชีพ	เพศ		รวม (คน)
		ชาย (คน)	หญิง(คน)	
1	เกษตรกรรวมทั้งที่สูงและที่ราบ	32	30	62
2	ลูกจ้างของรัฐ	6	4	10
3	รับจ้างทั่ว ๆ ไป	24	23	47
4	รับราชการ	1	0	2
5	หาของป่าขาย	21	3	24
6	ค้าขาย	1	5	6
รวม		85	66	151

4.1.2) รายได้ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ในการศึกษากรณีตัวอย่าง 151 คน หรือ 151 ครอบครัวนั้น ได้ทำการสำรวจเพื่อดูรายได้ขั้นพื้นฐานของครอบครัว เพื่อที่จะเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ถึง สาเหตุปัจจัยที่มีผลต่อการก่อให้เกิดไฟป่าหรือไม่ ส่วนใหญ่รายได้ของกลุ่มตัวอย่างจะมาจากอาชีพหลักของตนเองที่ได้นำเสนอในเบื้องต้น เช่นเกษตรกร หางานป่า รับจ้าง ค้าขาย ลูกจ้างรัฐ เป็นต้น ซึ่งผลของการสำรวจโดยเฉลี่ยแล้วพบว่า ประชาชนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จะมีรายได้โดยเฉลี่ยอยู่ที่ 6,120 บาท ต่อครอบครัว ซึ่งคิดเป็นรายได้วัน วันละ 20.4 บาท

4.2 สถานการณ์หมอกควันและไฟป่าในพื้นที่ตำบลขนอม

4.2.1) การให้ความหมายของหมอกควันและไฟป่าโดยชุมชน

ในอดีตที่ผ่านมาปัญหามอกควัน ยังไม่ได้ถูกนำมาพูดคุยและแก้ไขอย่างจริงจัง เนื่องจาก การเกิดของหมอกควันไม่ได้หนาแน่น และรุนแรงเท่ากับทุกวันนี้ อีกทั้งไม่ได้กระทบต่อกิจกรรมใดๆ อย่างชัดเจน ซึ่งในระดับชุมชนเองก็มีวิธีการดำรงชีพอยู่กับการเผา โดยเฉพาะการเตรียมพื้นที่ สำหรับเพาะปลูก เป็นต้น

ช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงได้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ.2549 เป็นต้นมา เนื่องจากมีการประกาศให้ พื้นที่ทั้งจังหวัดแม่ฮ่องสอน และทั่วภาคเหนือ เป็นพื้นที่ประสบภัยพิบัติหมอกควัน การประกาศเป็น พื้นที่ภัยพิบัติ และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ ทำให้หมอกควันกลายเป็นกระแสในสังคมทั่วไป เมื่อเป็นกระแสจึงทำให้เกิดการลุกขึ้นมาโดยผู้เกี่ยวข้องทั้งของรัฐและเอกชนครั้งใหญ่ รวมถึงองค์กร ภาคประชาชน มีปฏิบัติการแก้ไขโดยวิธีการต่างๆ มีความเชื่อในเรื่องนี้แตกต่างกันไปด้วย ความเชื่อ ที่แตกต่างจึงทำให้มีการปฏิบัติการผ่านกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ อาทิ การทำแนวกันไฟ การ อบรมอาสาสมัครดับไฟ การให้ความรู้เรื่องโทษภัยของหมอกควัน การพยายามค้นหาปัญหาที่แท้จริง และการนำนวัตกรรมใหม่ๆ เข้ามาจัดการ เป็นต้น

ผลจากการดำเนินงานภายใต้กิจกรรมต่างๆ เหล่านั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่ดูเหมือนว่าจะติดขัด อุปสรรคบางประการที่ไม่รู้ว่คืออะไร การแก้ไขจึงไม่ได้บรรลุผล ปัญหาเดิมจะจวนกลับมาเมื่อก้าว เข้าถึงเวลาที่หมอกควันจะต้องเกิด เป็นอย่างนี้อยู่ตลอดระยะเวลา 5 ปี ผลจากการไม่เกิด ความก้าวหน้าและแก้ไขได้ ทำให้เกิดแพะมากมาย ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ทำให้เกิดหมอกควัน เป็นผู้ จุดไฟ ซึ่งแพะทั้งหลายก็หนีไม่พ้นประชาชนชนบท ชนเผ่าที่ทำมาหากินอยู่กับป่า เกษตรกรผู้เป็นสัน หลังของชาติ การกล่าวโทษโดยไม่ชี้ทางออกที่ทำได้ จึงก่อให้เกิดความอึดอัดใจแก่ทุกฝ่าย ปัญหา หมอกควันจึงทวีความรุนแรงขึ้นและไม่มีทีท่าว่าจะยุติลงง่าย ๆ

ในขณะที่มีการจัดการและแก้ไขปัญหาหมอกควันอยู่อย่างเข้มข้นและต่อเนื่องนั้น ในความ เป็นจริงหาญไม่ว่าสาเหตุที่แท้จริงของปัญหานั้นยังไม่ได้ถูกคลี่คลาย ไม่มีใครสามารถตอบได้อย่างเต็ม ปากว่าจริง ๆ แล้วหมอกควันที่หนาแน่นอยู่เหล่านั้นมีที่มาจากที่ใดกันแน่ และใครเป็นผู้ทำให้เกิด หมอกควันเหล่านั้น เมื่อไม่มีฐานข้อมูลที่ต้องการ ก็ไม่สามารถเห็นปัญหาที่ชัดเจนและแก้ไขได้อย่างมี ประสิทธิภาพ และยังยื

ดังนั้นจึงเกิดโครงการวิจัยเพื่อศึกษาเรื่องนี้ขึ้นมาโดยเฉพาะ ซึ่งการศึกษาจะเป็นการค้นหา ความจริง และแนวทางที่ทำได้จริง ๆ โดยชุมชนจริง ๆ ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้วิธีการสำรวจ/สอบถาม โดยออกแบบสอบถามเพื่อค้นหาตัวเลขเชิงปริมาณที่สามารถวัดได้ หรือชี้ให้เห็นข้อมูลสำคัญ ๆ สำหรับนำเสนอเป็นสัดส่วนอย่างชัดเจน โดยมากจะเน้นไปที่ความคิดเห็น นอกจากแบบสอบถามก็จะมี การเติมเต็มเนื้อหาเชิงลึกจากแบบสอบถามด้วยการเก็บข้อมูลในลักษณะของเวทีแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นตามแผนงานต่างๆ ของโครงการวิจัย

ในช่วงแรกๆ ของโครงการนั้น ทีมวิจัยได้ทำการสอบถามถึงความเข้าใจเบื้องต้นของคนในชุมชนทั้งหมดเรื่องหมอกควันและไฟป่า โดยเฉพาะนิยามความหมาย ซึ่งมีคนในชุมชนทั้งที่ราบ และที่สูงได้แสดงความคิดเห็นและให้นิยามความหมายของคำว่าหมอกควันและไฟป่า ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงนิยามความหมายของหมอกควันและไฟป่าโดยชุมชน

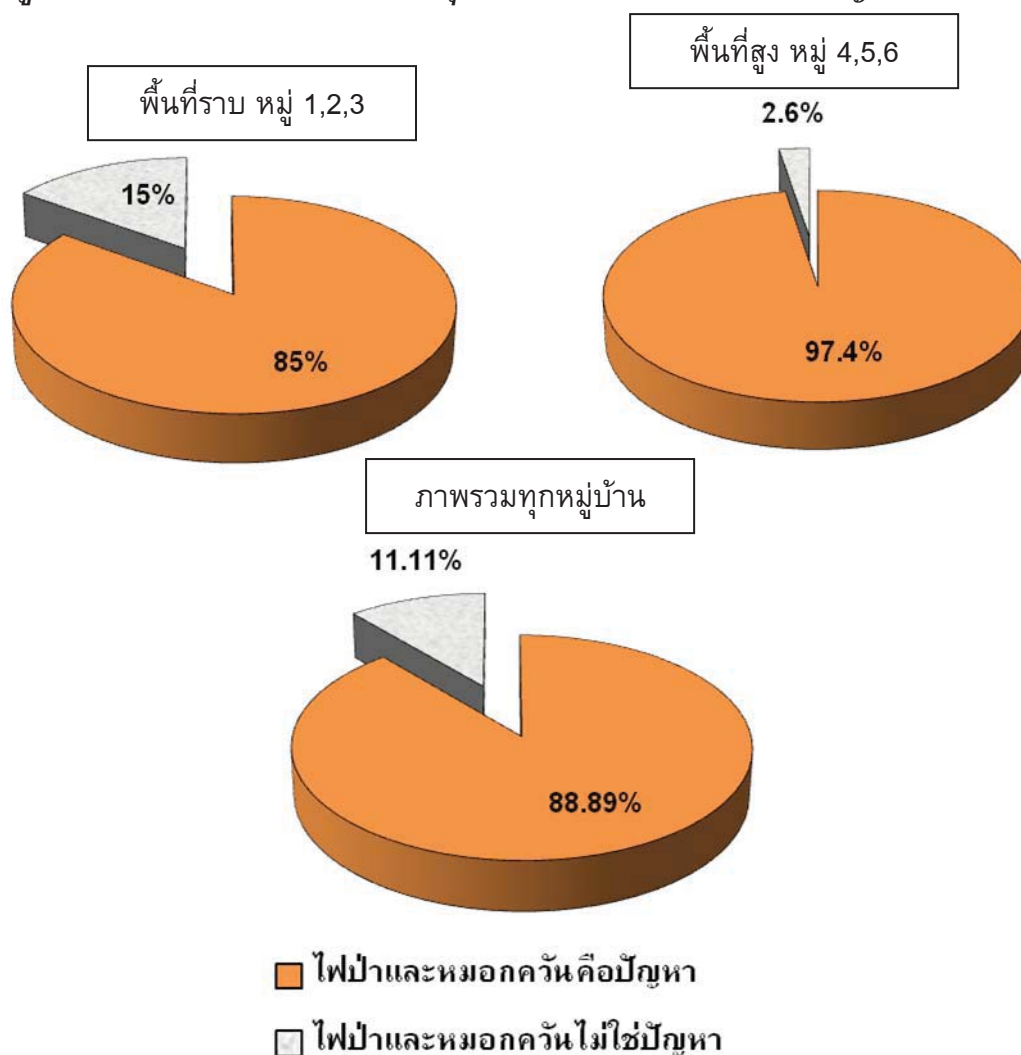
บริบทพื้นที่	นิยามความหมาย
ที่ราบ	1.) ไฟป่าทำให้เกิดหมอกควัน เป็นไฟที่ไหม้อยู่ในพื้นที่ป่า โดยการเผาของผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ต่างๆ 2.) หมอกควันคือควันที่เกิดจากการไหม้ ปลิวในอากาศโดยไม่สามารถควบคุมได้ 3.) ไฟป่าเป็นไฟที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ แต่กระทบกับสัตว์มากกว่า 4.) ไฟป่าและหมอกควัน เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่จะต้องจัดการ 5.) ไฟป่าคือไฟที่เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดอาหาร เช่น เห็ดชนิดต่างๆ
ที่สูง	1.) ไฟป่าคือไฟที่ไหม้อยู่ในพื้นที่ป่าที่ไม่มีเจ้าของและไม่มีการควบคุมไฟเหล่านั้น 2.) ไฟป่าคือไฟที่เกิดขึ้นจากฝีมือของคนที่ไม่ได้อยู่และหากินกับป่า 3.) ไฟป่าคือไฟอันตรายที่สามารถทำลายป่าต้นน้ำที่มีฝืนน้ำอาศัยอยู่ได้

4.2.2) ไฟป่าและหมอกควันเป็นปัญหาของชุมชนหรือไม่

ก่อนเริ่มดำเนินงาน ในช่วงการพัฒนาโครงการ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและถกเถียงกันอยู่บ่อยครั้งในเรื่องของการให้ความหมายของหมอกควันและไฟป่า รวมถึงคำถามว่าหมอกควันเป็นปัญหาของคนในชุมชนหรือไม่ ซึ่งในขณะนั้นมีคำตอบอยู่ 2 ลักษณะคือ เป็นปัญหา และไม่เป็นปัญหา โดยเหตุผลเบื้องต้นที่ตอบคือการเป็นปัญหา ก็มองในเรื่องของสุขภาพ มองในเรื่องของเศรษฐกิจ และการไม่ได้ประโยชน์อะไรจากการเกิดไฟป่า แต่ในลักษณะที่ 2 มีการมองว่าไม่เป็นปัญหา เพราะเห็นเป็นประจำ มีความผูกพัน เหมือนกับเป็นสิ่งที่ต้องเกิด และสำคัญคือการได้ประโยชน์จากการเผาอย่างชัดเจนที่สุด เช่นการหาของป่า การเปิดพื้นที่ให้โล่งสำหรับความสะดวกในการเดินเข้าไปหาของป่า เป็นต้น

ในการสำรวจและถามประเด็นดังกล่าว เพราะต้องการคำตอบของคนส่วนใหญ่ว่ามีความคิดเห็นอย่างไรในเรื่องของไฟป่าเป็นปัญหา หรือไม่ปัญหา ซึ่ง มีการสำรวจทั้งที่สูง และที่ราบ ทั้งกลุ่มอาชีพหลายกลุ่ม ซึ่งคำตอบก็มีทั้งสองด้าน ทั้งที่เป็นปัญหาและที่ไม่เป็นปัญหา โดยต่างฝ่ายต่างก็มีเหตุผลมาหักล้างซึ่งกันและกัน สามารถประมวลผลนำเสนอข้อมูลผลความคิดเห็นเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 แสดงความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเรื่องหมอกควันคือปัญหาหรือไม่

ในภาพรวมนั้นผู้ตอบแบบสอบถามให้ความคิดเห็นว่าหมอกควันและไฟป่านั้นเป็นปัญหากับพวกเขาอย่างแน่นอน ซึ่งการสรุปว่าหมอกควันเป็นปัญหากับตนเอง แสดงได้ว่าคนจำนวนนั้นเริ่มเกิดความตระหนักในเรื่องของปัญหาหมอกควันแล้ว แตกต่างจากตอนที่เริ่มดำเนินโครงการ ทำที่ความคิดเห็นว่าหมอกควันไม่ใช่ปัญหาจะกระแสมากกว่าอย่างเห็นได้ชัดเจน

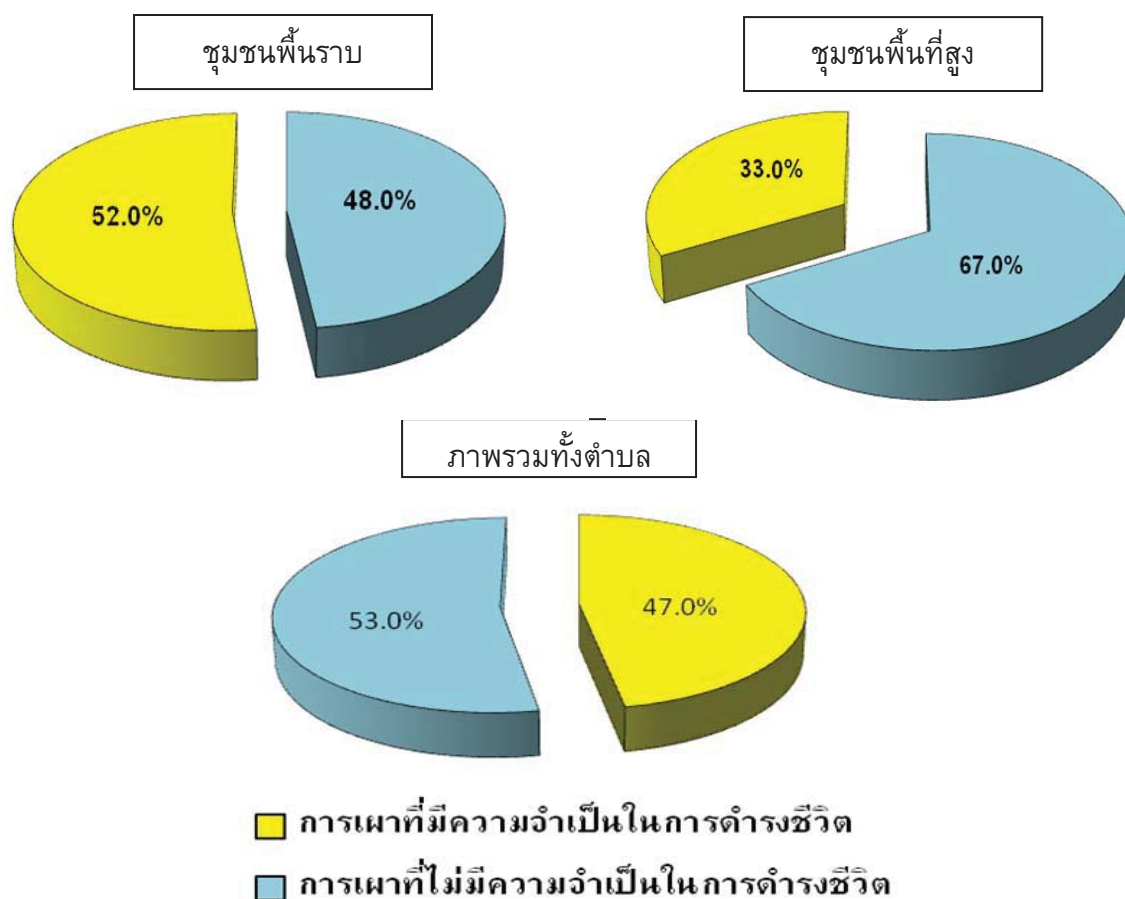
ในขณะที่กระแสดังกล่าวสร้างอิทธิพลให้หลายคนเปลี่ยนความคิดว่าหมอกควันเป็นปัญหา ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม จึงเป็นเรื่องที่น่ายินดี และน่าที่จะมีการดำเนินการแก้ไขผ่านกลุ่มคนทั้งหลายเหล่านี้อย่างเร่งด่วน อีกทั้งในส่วนของผู้ที่ยังให้ความคิดเห็นว่าหมอกควันไม่ใช่ปัญหาของพวกเขา คนกลุ่มนี้ก็เป็กลุ่มที่ต้องให้น้ำหนักมากที่สุดหากจะดำเนินการแก้ไข

4.2.3) ความจำเป็นในการเผา

เมื่อทราบแล้วว่าหมอกควันนั้นเป็นปัญหาอย่างยิ่งสำหรับภาพรวมของชุมชน จึงได้ทำการตั้งคำถามต่อเนื่องถึงสาเหตุของการเผา แต่สาเหตุของการเผานั้น เราอยากรู้สัดส่วนของความจำเป็นในการเผา และไม่จำเป็นในการเผา เพื่อให้ง่ายต่อการสร้างความเข้าใจในแนวทางในการแก้ไข เพราะ

เข้าใจได้ว่าความจำเป็นในการเผาไหม้ คงยากหากจะแก้ไข มากกว่าความไม่จำเป็นในการเผา ซึ่งโดยการประมวลผลข้อมูล ทำให้ได้ภาพที่น่าสนใจดังนี้

แผนภูมิที่ 3 เปรียบเทียบความคิดเห็นถึงความจำเป็นในการเผาระหว่างชุมชนพื้นที่ราบและชุมชนในพื้นที่สูง

จากความคิดเห็นโดยภาพรวมของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ตำบลขุนยวม เห็นว่าการเผาที่ไม่มีความจำเป็นนั้นมีสัดส่วนสูงมากกว่าการเผาที่มีความจำเป็นเล็กน้อย 53 ต่อ 47 เปอร์เซ็นต์ นั่นเป็นเพราะว่ากลุ่มตัวอย่างมองว่าการเกิดของไฟป่ามันมีลักษณะลุกลาม ซึ่งไม่ได้เกิดแค่จุดใดจุดหนึ่ง ดังนั้นการเผาเพียงจุดเดียวเล็กๆ ก็สามารถกลายเป็นการทำความเสียหายบนพื้นที่กว้างหลายกิโลเมตรได้หากไม่มีการควบคุม

4.2.3.1 การเผาที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของชุมชน

ความจริงจากชุมชน ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนทั้ง 6 ชุมชนในพื้นที่ของตำบลขุนยวมนั้น ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านปกติธรรมดา ที่มีวิถีชีวิตอยู่กับธรรมชาติที่สมบูรณ์มาแต่อดีต มีการอยู่ร่วมกันหลายเผ่าพันธุ์อย่างไม่มีปัญหาความขัดแย้งรุนแรงใดๆ ไม่ว่าจะเป็นชนเผ่ากระเหรี่ยง ไทยใหญ่ คนเมือง รวมถึงผู้เข้ามาภายหลังต่างชาติพันธุ์ต่างๆ

วิธีการดำรงชีพของคนที่นี่ จะถูกนำด้วยการพึ่งพาตนเองทางด้านการเพาะปลูก อันได้แก่ข้าว พืชเศรษฐกิจที่นำไปขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินเพื่อใช้จ่ายในส่วนที่หาหรือผลิตเองไม่ได้ ในส่วนของอาหารส่วนใหญ่ก็จะมีจากการหาจากป่า ซึ่งมีให้เก็บได้ทุกฤดูกาล เป็นผืนดินที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งก็ว่าได้

เมื่อได้ข้อสรุปที่ชัดเจนว่าอาชีพหลัก การอยู่รอดคือการเกษตรกรรม และการเก็บหาอาหารจากป่าเป็นหลัก นั่นก็แสดงว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องมียูและถูกสืบทอดต่อไป และเมื่อย้อนกลับมาเชื่อมโยงระหว่างความจำเป็นในการเผา บางท่านอาจจะไม่เข้าใจว่าเกี่ยวข้องกับระบบเกษตรกรรม และอาหารจากป่า ซึ่งสามารถและอธิบายได้ว่า

การเกษตรกรรม ในขั้นตอนการผลิตแบบชุมชนชนบทในพื้นที่ตำบลขุนยวมนั้น สามารถแบ่งพื้นที่การเกษตรกรรมออกเป็น 2 ระบบ คือระบบที่สูง (ใช้น้ำฝน) และระบบที่ราบ (ชลประทาน) ซึ่งทั้งสองระบบจะมีขั้นตอนในการเตรียมพื้นที่ คือการทำความสะอาดแปลงก่อนทำการเพาะปลูก ซึ่ง

การทำความสะอาดดังกล่าวจะใช้การเผาเป็นหลัก จะเกิดขึ้นในเดือนมีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคม ของทุกปี เมื่อทำความสะอาดด้วยการเผาแล้วจึงจะทำการเพาะปลูกตามขั้นตอนต่อไป ในขณะที่เดียวกันเมื่อมีคำถามกลับมาว่าเหตุใดจึงเตรียมพื้นที่ ทำความสะอาดพื้นที่ด้วยการเผา เหตุใดไม่ใช้การไถกลบ หรือการฆ่าหญ้าด้วยสารเคมี ในกรณีการไถกลบ

นั้นหากเป็นพื้นที่ราบไม่กว้างมากนักก็สามารถทำได้ และก็มีเกษตรกรบางส่วนที่ทำอยู่ แต่ในความเป็นจริงพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นที่ดอนค่อนข้างสูง ดังนั้นการไถกลบจึงกลายเป็นเรื่องใหญ่หากจะทำ และเชื่อว่าไม่สามารถทำได้ ถึงทำได้ก็จะไม่คุ้มค่ากับการลงทุน เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่แล้วไม่เน้นระบบทุนในการผลิต และอีกคำถามคือ เหตุใดไม่ใช้สารเคมี ก็เนื่องจากว่าเป็นการลงทุนที่มากเกินไปเพราะสารเคมีนั้นมีราคาแพง ทั้งนี้ยังไม่ได้มองเรื่องสุขภาพของผู้ใช้ ซึ่งไม่คุ้มค่าอย่างแน่นอน

ดังนั้นสิ่งที่เกษตรกรเลือกและคิดว่ามีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของเขา ก็คือการเผาเพื่อทำความสะอาดพื้นที่ก่อนทำการเพาะปลูก แต่อย่างไรก็ตามการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่ดังกล่าวก็ไม่ใช่ว่าการเผาที่ไม่เป็นระบบ การเผาดังกล่าวเป็นการเผาที่เป็นระบบ โดยเฉพาะระบบความเชื่อต่างๆ เป็นการแสดงความเคารพต่อธรรมชาติก่อนการเผา การทำแนวกันไฟเวลาเผา ซึ่งเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการป้องกันไฟป่าได้เป็นอย่างดี

อาหารจากป่า วิธีการกินของคนในอดีตได้สร้างความรู้ให้คนรุ่นหลังๆ สามารถปรับตัวและอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี สังเกตได้จากอาหารจากป่านั้นมีอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นจำพวกเห็ด หน่อไม้ ไม้กินยอด กินผล กินลำต้น กินหัว ซึ่งมีมากกว่าหนึ่งร้อยชนิด อาหารเหล่านี้

เห็ดน้ำหมาก หรือเห็ดหน้าแดง

เห็ดระโงกเหลือง และเห็ดระโงกขาว
หรือเห็ดมอนไข่ และเห็ดไข่ห่าน

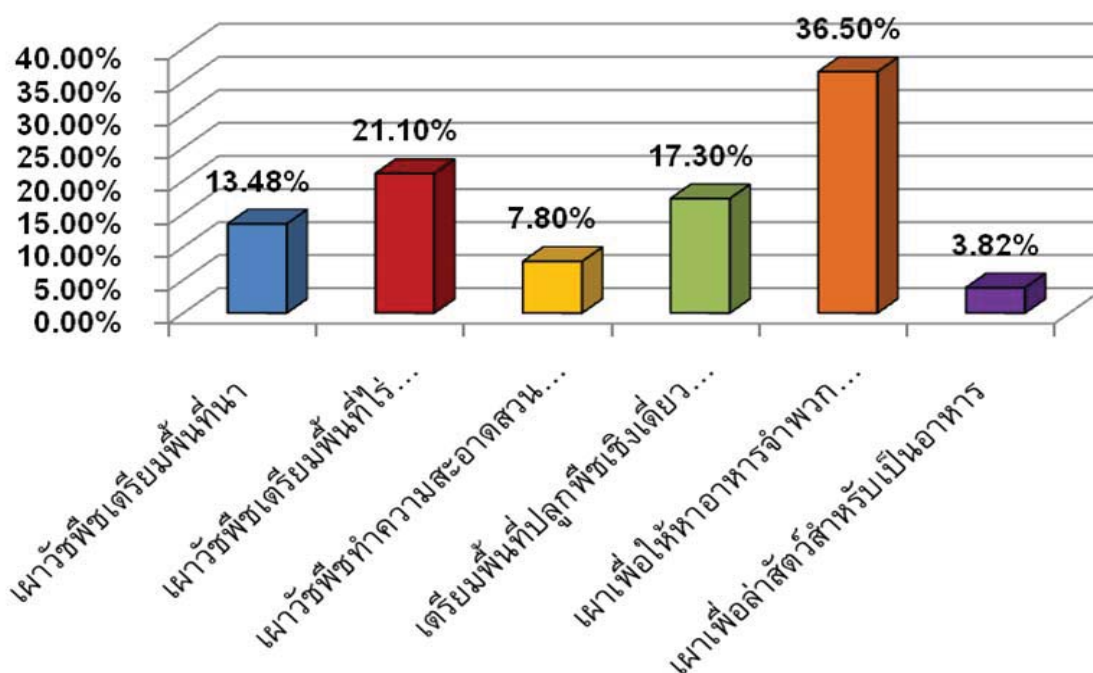
เห็ดถอบ/เห็ดเศรษฐกิจ

เป็นทุนที่สำคัญที่ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อได้อย่างมาก สังเกตจากการศึกษาข้อมูลรายได้ของคนแม่ฮ่องสอนนั้นจะอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งบางท่านก็ไม่เข้าใจว่าเขายู้อยู่กันอย่างไร คำตอบก็คือการมีอาหารที่สมบูรณ์สามารถแปลงเป็นกับข้าวที่อร่อยได้มากมายนั่นเอง อาหารจากป่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการเผาโดยตรงในระยะหลังๆ เมื่อปรากฏว่าเห็ดถอบ (ลักษณะกลมๆ ผิวดำอยู่บนผิวดิน) ได้เป็นที่นิยมและสร้างราคาอย่างดีในสังคมเมือง ดังนั้นจึงทำให้เป็นเห็ดชนิดที่เป็นอาหารและสร้างรายได้ประจำปีให้กับชาวบ้านในพื้นที่ จากข้อมูลการแลกเปลี่ยนพบว่าบางปีชาวบ้านมีรายได้จากการเก็บเห็ดถอบ

ขายประมาณ 10,000 บาท ถึง 50,000 บาท ต่อครอบครัว เป็นรายได้ที่มากกว่าการทำเกษตรทั้งปี แต่อย่างไรก็ตามความเกี่ยวข้องกับการเผาก็คือ เห็ดถอบจากหาได้ง่าย หาได้ในปริมาณมากๆ จะต้องเปิดป่าให้เห็นผิวดิน ซึ่งการหาจะทำได้ง่ายมองเห็นได้สะดวก ดังนั้นสิ่งนี้จึงเป็นการเร่งให้มีการเผาอยู่เป็นประจำ และที่สำคัญก็คือเป็นการเผาที่ไม่ได้มีแนวเขตและการควบคุม

แม้ว่าวิธีการกิน การหาอาหารจากป่าจะเป็นการสร้างให้เกิดหมอกควัน แต่ในส่วนของความรู้สึกเมื่อเทียบหมอกควันและอาหารแล้วพบว่า คนส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญอยู่กับอาหารที่หลากหลาย และยังเป็นเมนูโปรดสำหรับคนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นอีกด้วย

จากการศึกษาข้อมูลเพื่อให้เห็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นในการเผา จึงทำการประมวลผลระบุเป็นสัดส่วนเพื่อให้เห็นกิจกรรมภายใต้ความจำเป็น ดังนี้
 แผนภูมิที่ 5 แสดงสัดส่วนของแต่ละกิจกรรมที่มีการเผาตามความจำเป็นในชีวิต

การเผาในลักษณะนี้ว่าด้วยความจำเป็นนั้นจะมีช่วงเวลาในการเผาที่ชัดเจน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม และสิ้นสุดการเผาในเดือนพฤษภาคม ของทุกปี ส่วนกิจกรรมที่ไม่ใช่การเตรียมพื้นที่ทำการเกษตรก็มีการเผาในช่วงที่ป่าแล้ง ไม่มีฝนตก ซึ่งก็เป็นเพียงส่วนน้อย หากไม่ได้อยู่ในช่วงของภาวะวิกฤตก็ไม่ได้สร้างผลกระทบใดๆ มากนัก

และในส่วนของการเผาที่มีความจำเป็นนั้น โดยมากมีการเผาสัตว์ไบบ้างในแต่ละกิจกรรมที่มีความจำเป็นสามารถประมวลให้เห็นได้ดังตาราง

ตารางที่ 2 แสดงสัดส่วนและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดจากการเผาด้วยความจำเป็น

สัดส่วน (52%) ที่จำเป็น	กิจกรรมการเผา / เผาอะไร
เผาเพื่อเตรียมพื้นที่การเกษตรกรรม 22%	- เผาเศษวัชพืชต่างๆ ในพื้นที่นา เช่นฟางข้าว ตอซังข้าว ใบไม้ กิ่งไม้ ต้นหญ้า เพื่อเตรียมปลูกพืชต่างๆ เช่นกระเทียม ถั่วเหลืองนา และพืชผักอื่นๆ (ช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมกราคมของทุกปี) - เผาเศษวัชพืชในที่สวน ได้แก่ใบไม้ยืนต้นต่างๆ ที่ได้ปลูกไว้ เศษวัชพืช กิ่งไม้ ตอไม้ และขยะบางประเภท เพื่อทำความสะอาดสวน เตรียมพรวนดินให้น้ำและใส่ปุ๋ย (ช่วงเดือนมกราคม ถึง เดือนเมษายน) - เผาเศษวัชพืชในไร่หมุนเวียน ได้แก่ ตอไม้ กิ่งไม้ ต้นไม้ที่ตัด ต้นหญ้า เพื่อเตรียมปลูกข้าวไร่ (ช่วงเดือนมีนาคม ถึงเดือนเมษายน)

	4. เผาเศษวัชพืช เช่นหญ้า ตอไม้ กิ่งไม้ ที่ได้ถางไว้ เพื่อเตรียมปลูกพืชเชิงเดี่ยวต่างๆ เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์
เผาเพื่อหาอาหารจากป่า 30%	1. การเผาใบไม้ (ใบตองตึงแห้ง) กิ่งไม้ ตันไม้ตาย กอหญ้า วัชพืชอื่นๆ ทิ้งไว้ที่ขึ้นอยู่ในป่าอาหาร เพื่อให้โล่งเตียนเป็นการเปิดหน้าป่าเพื่อให้เห็นดิน อันจะทำให้หาอาหารจำพวกเห็ดได้สะดวก (โดยเฉพาะเห็ดที่มีราคาสูง เช่นเห็ดถอบ) การเผาลักษณะนี้จะเกิดขึ้นในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน 2. การเผาใบไม้ (ใบตองตึง ใบไผ่) กิ่งไม้ เศษวัชพืชอื่นๆ ที่ขึ้นทั่วไปในบริเวณที่เลือก เพื่อล่าสัตว์ ให้สัตว์ป่าหนีจากไฟที่ไหม้วิ่งไปในทางที่ตรงกันข้าม เพื่อให้เข้าทางสำหรับพรานป่าที่รอตกชุก (ลักษณะเช่นนี้จะเกิดขึ้นในช่วงตั้งแต่เดือนธันวาคมถึงเดือนเมษายน)

4.2.3.2 การเผาที่ไม่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของชุมชน

ความจริงในพื้นที่ นอกเหนือจากการเผาที่เป็นความจำเป็นในการทำการเกษตรกรรมและการหาอาหารแล้ว ยังมีการเผาอีกประเภทหนึ่งสร้างความเสียหายและสร้างความไม่เข้าใจถึงพฤติกรรมของคนกระทำ คือการเผาที่ไม่มีความจำเป็นใดๆ

เรื่องที่น่าสนใจและมีการสะท้อนจากเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทุกครั้ง ก็คือการกลั่นแกล้ง โดยเฉพาะอาสาสมัครเฝ้าระวังไฟป่า ที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล และฝ่ายปกครองอำเภอขุนยวม ซึ่งโดยมากก็จะเป็นกลไกของฝ่ายปกครอง และขององค์การบริหารส่วนตำบล ลักษณะของการกลั่นแกล้งก็คือการเผาในพื้นที่รับผิดชอบอยู่ตลอดเวลาแบบไม่มีเหตุผล ทำให้เป็นภาระของอาสาสมัครที่จะต้องบริหารจัดการในสภาพที่ไม่มีความพร้อม เช่นกำลังคน วัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ

เบื้องหลังความคิดการกลั่นแกล้งดังกล่าว เกิดขึ้นมาจากการจัดให้มีค่าตอบแทนสำหรับอาสาสมัครไฟป่าแต่ละหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 8-10 คน การคัดสรรคนที่จะเป็นอาสาสมัครก็มาจากแกนนำเป็นผู้ตัดสินใจ ทำให้มีกลุ่มคนที่ไม่พอใจ แสดงออกมาด้วยการกลั่นแกล้ง หรือบางรายไม่กลั่นแกล้งด้วยการเผา แต่จะไม่ช่วยดับไฟ กรณีเกิดไฟไหม้ เพราะมีความคิดว่าไม่ใช่หน้าที่ของตนเอง และตนเองก็ไม่ได้รับค่าตอบแทน เป็นต้น ในประเด็นนี้สิ่งที่ควรสร้างความเข้าใจก็คือตั้งแต่อดีตชาวบ้านจะมีการจัดการไฟป่าเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการทำแนวกันไฟรอบหมู่บ้านหรือที่ดิน หรือที่ป่าสำคัญๆ ของตนเอง โดยไม่ต้องมีการว่าจ้าง

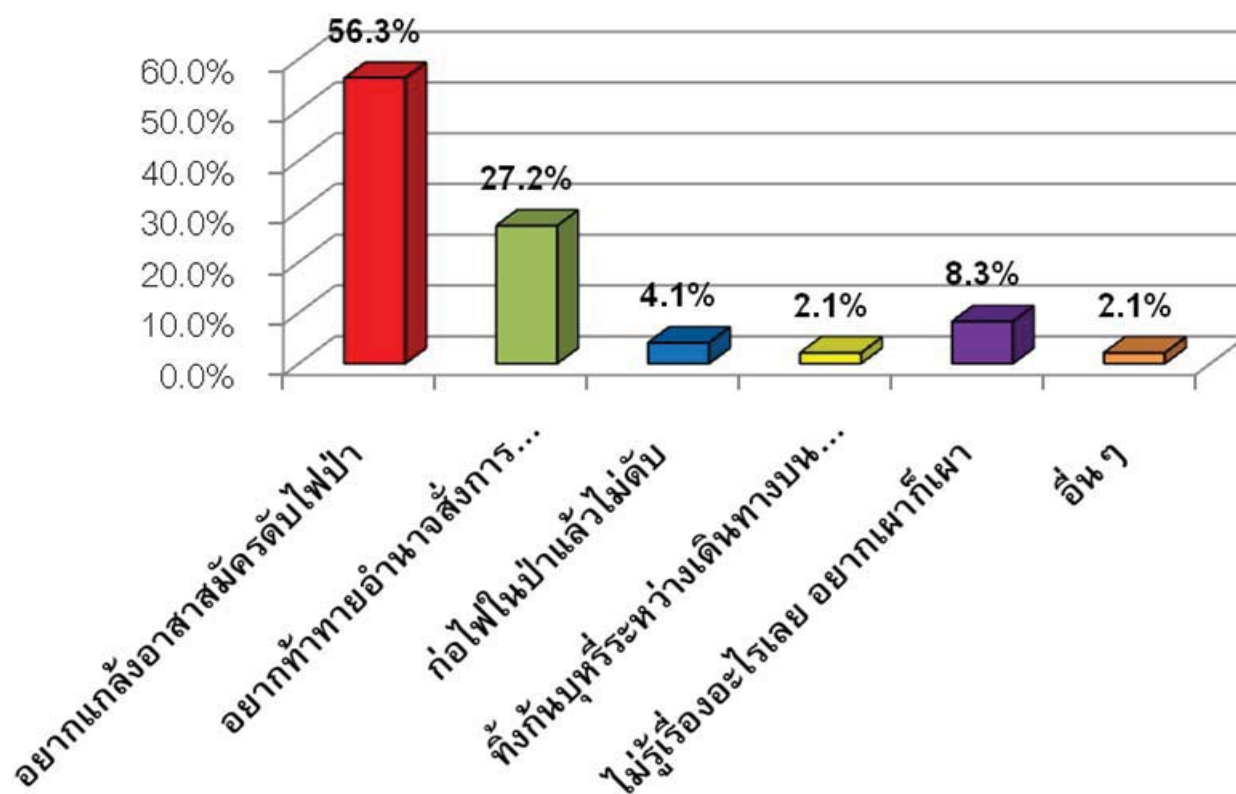
หรือให้ค่าตอบแทน เพราะทุกคนมองเป็นปัญหาร่วมกัน แต่การจ่ายค่าตอบแทนให้ผู้ใดผู้หนึ่งนั้น ถือว่าเป็นการตัดกลไกตรงนี้ไปอย่างน่าเสียดาย อีกทั้งยังสร้างปัญหาความไม่พอใจซึ่งกันและกัน อันเป็นปมเล็กๆ แห่งความขัดแย้งในชุมชนอีกด้วย

นอกจากปัญหาในเรื่องของการกลั่นแกล้งอาสาศัมครแล้ว การประชาสัมพันธ์ของสื่อ หรือคำให้สัมภาษณ์ของผู้ใหญ่ ผู้รับผิดชอบเรื่องนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญ หากมีการให้ถ้อยคำที่ทำทนาย ก็มักจะมีกระแสตอบรับคำทำทนายนั้นด้วยการเผาไม่ยั้ง และในความเป็นจริง เจ้าหน้าที่ของรัฐก็ไม่เคยที่จะจับกุมและลงโทษผู้จุดไฟเผาป่าได้แม้แต่รายเดียว ในส่วนของการสื่อประชาสัมพันธ์อาจจำเป็นต้องใช้ความนุ่มนวล เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ประสาบเป็นอย่างยิ่ง

ในทัศนะของผู้เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ให้ความเห็นว่าการเผาโดยไม่มี ความจำเป็น ภายใต้กิจกรรมต่างๆ นั้น เป็นสิ่งที่น่าจะถูกจัดการได้ง่ายกว่าการเผาในลักษณะที่มีความจำเป็น อีกทั้งสัดส่วนของการเผาที่มีความจำเป็นยังน้อยกว่าสัดส่วนการเผาที่ไม่มีความจำเป็น กิจกรรมต่างๆ ประเภทนี้สามารถนำสู่แผนการจัดการได้อย่างรวดเร็ว

จากการศึกษาข้อมูล และประมวลผล ทำให้ได้เห็นกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการเผาโดยไม่มี ความจำเป็นใดๆ ซึ่งแสดงสัดส่วนให้เห็นความหนาแน่นในการทำให้เกิดไฟภายใต้กิจกรรมต่างๆ ซึ่งมีผลตรงกันกับความคิดเห็นที่มีการแลกเปลี่ยนในเวทีทุกครั้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 เป็นต้นมา

แผนภูมิที่ 6 แสดงสัดส่วนสาเหตุการเผาโดยที่ไม่มีความจำเป็น

กิจกรรมที่มักเกิดการเผาด้วยเหตุผลแห่งความไม่จำเป็น ส่วนใหญ่มาจากความรู้สึกที่อยากกลั่นแกล้ง และความประมาท

ตารางที่ 3 แสดงสัดส่วนและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดจากการเผาด้วยความไม่จำเป็น

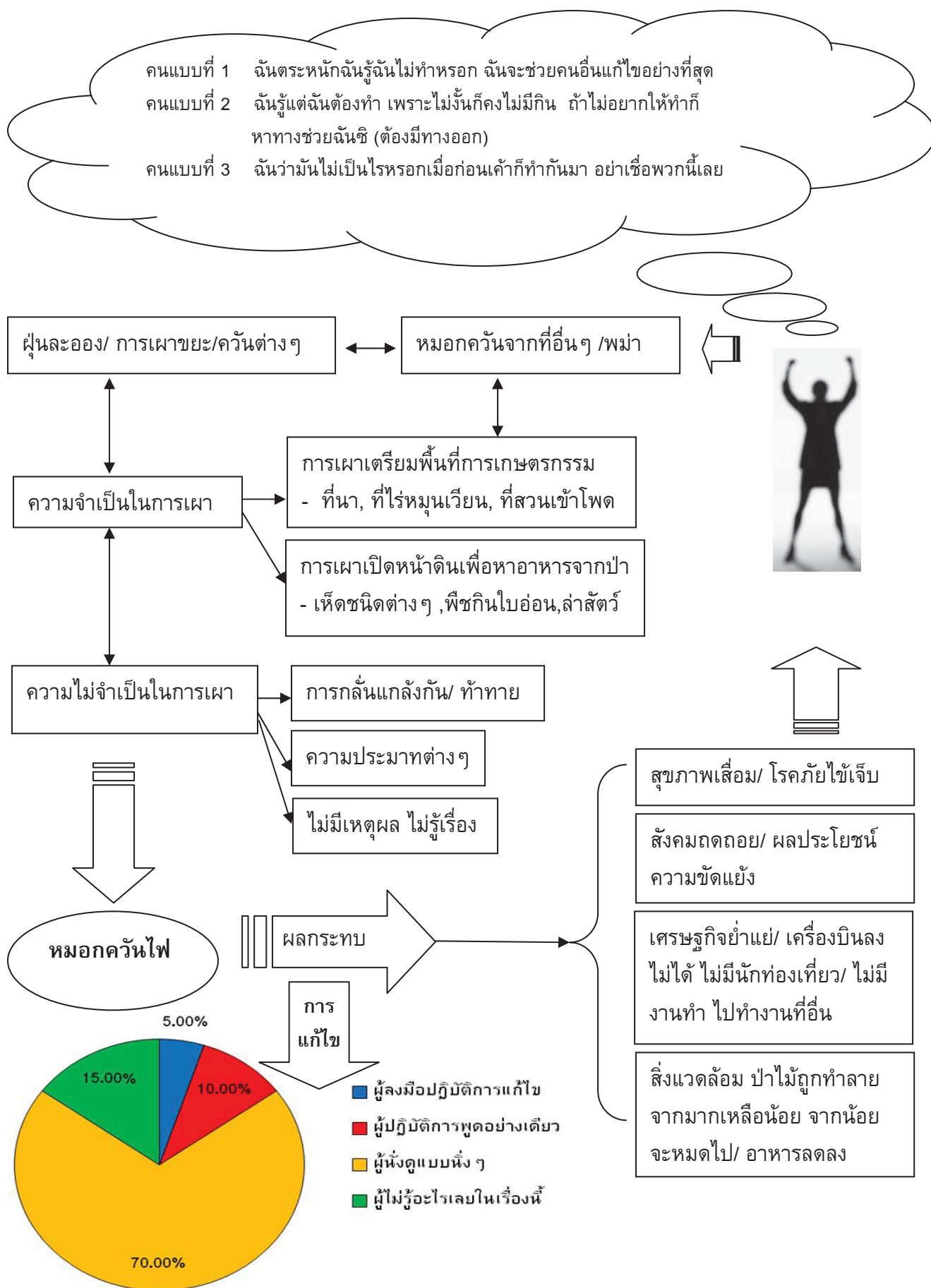
สัดส่วน (48%) ไม่จำเป็น	ลักษณะการเผา
การเผาเพราะอยาก กลั่นแกล้ง 40%	1) เผาเพื่อกลั่นแกล้งอาสาเฝ้าระวังไฟป่าในพื้นที่ตำบลขุนยวมทุกปีจะมีการจัดเวรยามเฝ้าระวังการเกิดไฟป่า มีค่าตอบแทนสำหรับผู้เข้าเวรยามเฝ้าระวัง ดังนั้นจึงมีผู้ไม่ประสงค์ดีที่คิดว่าไม่มีความจำเป็นต้องจัดเวรยามเฝ้าระวัง เพราะวันๆ หนึ่งไม่เห็นว่าจะมีการออกดับไฟ จึงกลั่นแกล้งโดยการเผาให้เกิดไฟขึ้นบ่อยๆ ชุดอาสาเฝ้าระวังจึงจะได้ทำงาน 2) เผาเพื่อทำลายอำนาจรัฐ นอกจากการกลั่นแกล้งอาสาสมัครแล้วการประชาสัมพันธ์อย่างเข้มข้นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางวิทยุหรือสื่ออื่นๆ ด้วยมาตรการที่รุนแรง อ้างกฎหมายพูดถึงการจับกุม ทำให้มีคนบางกลุ่มไม่เห็นด้วยกับแนวทางและคำพูดเหล่านั้น จึงอยากทำลาย ด้วยการเผาให้
การเผาเพราะความ ประมาท 8%	1) ประมาทจากการทิ้งก้นบุหรี่ของผู้สัญจรไปมาบนทางหลวงหมายเลข 108 ตลอดเส้นทาง 20 กิโลเมตร 2) การก่อไฟแล้วไม่ได้ดับ จากกรณีต่างๆ เช่นรถเสียต้องก่อไฟตลอดสองข้างทางหลวงหมายเลข 108 ราว 20 กม. 3) ไม่มีความรู้อะไรอยากเผาก็เผาตามใจชอบ 4) ความประมาทอื่นๆ ที่เกิดมาจากการจุดไฟ และทำให้ไฟลุกลามออกไป

4.2.4 สรุปสาเหตุของการเกิดหมอกควันและไฟป่า ในพื้นที่ ต.ขุนยวม

หมอกควันส่วนใหญ่เกิดมาจากไฟที่ไหม้อยู่ในพื้นที่ทั่วๆ ไปทั้งที่ทำกินและที่ป่า ส่วนไฟป่าเกิดขึ้นในป่าส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดมาจากพื้นที่ทำกินหรือพฤติกรรมที่เกษตรกรจะทำกิน ไฟที่ไหม่นั้นมีสาเหตุมาจากการเผาของมนุษย์แทบทั้งสิ้น ที่ต้องเผานั้นมี 2 เหตุผล เหตุผลอันที่ 1 คือทำไปเพราะความจำเป็นภายใต้กิจกรรมการดำรงชีวิตต่างๆ ที่เคยทำมาแต่อดีต ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมพื้นที่เกษตรกรรม การเผาเปิดหน้าดินเพื่อหาอาหารจากป่า และอันที่สองทำไปโดยไม่จำเป็นแต่เป็นเพราะคิดเห็นแตกต่างและอยากกลั่นแกล้ง

ไม่ว่าไฟที่เกิดขึ้นจะมาจากความจำเป็นหรือไม่จำเป็น ผลสุดท้ายก็จะส่งผลกระทบต่อมนุษย์เองทุกประการ ไม่ว่าจะเป็นสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อมก็ตาม ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่เป็นเรื่องสำคัญและซ่อนอยู่ภายในมาโดยตลอด นั่นคือความตระหนักรู้ หรือความรู้ที่แท้จริงถึงปัญหา ซึ่งขณะนี้ยังขาดความรู้เหล่านี้ไปมาก และมีผู้รู้น้อยเกินกว่าจะแก้ไขได้โดยลำพัง จากที่นำเสนอมาเบื้องต้น สามารถสรุปเป็นผังความคิดเรื่องสาเหตุและผลกระทบจากหมอกควัน ดังนี้

ผังความคิดที่ 1 เรื่องสาเหตุและผลกระทบจากหมอกควันไฟ

4.3 ระดับความรุนแรงของหมอกควันและไฟป่า

4.3.1) ตัวชี้วัดระดับความรุนแรงโดยชุมชน

จะสังเกตเห็นว่ากลุ่มเป้าหมายได้ให้นิยามความหมายว่าความรุนแรง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 ถึง ปี พ.ศ.2553 ซึ่งสามารถอธิบายตัวชี้วัดที่วัดถึงความรุนแรงโดยความเข้าใจของชุมชนดังนี้

1) ความรู้สึก ส่วนใหญ่เกษตรกรหรือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนหลากหลายอาชีพนั้น จะมีความรู้และภูมิปัญญาในการจัดการชีวิตของตนเองเป็นอย่างดี เมื่อมีเหตุการณ์ใดที่เปลี่ยนแปลงและไม่เหมือนเดิมจะสามารถรู้สึกได้โดยทันทีว่ามีการเปลี่ยนแปลงแล้ว เช่นจำนวนปริมาณฝนในแต่ละปี ความหนาวหรือร้อนในแต่ละปี หมอกควันมากน้อยในแต่ละปี ซึ่งสามารถวัดได้ด้วยความรู้สึกแทบทั้งสิ้น อีกทั้งประการนี้ยังมีความคิดเห็นว่าการวัดด้วยความรู้สึกคือของจริง เป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้มากกว่าการวัดด้วยเครื่องมือวิทยาศาสตร์ เพราะเครื่องมือวัดสภาพอากาศนั้นมีเพียงแห่งเดียว และวัดเพียงจุดเดียว แตกต่างจากความรู้สึก ที่ทุกคน และทุกพื้นที่สามารถสอบถามและแปรผลได้ดีกว่า

2) การเปลี่ยนแปลงของวงจรอาหาร ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีวิถีการดำรงชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติโดยเฉพาะอาหารการกิน ซึ่งจำนวนความรุนแรงของหมอกควันหรือไฟป่านั้นจะมีผลกระทบต่อวงจรอาหาร เช่นพืชบางชนิดจะลดน้อยลงเพราะไม่ได้รับแสงอย่างเต็มที่ เป็นต้น ดังนั้นการสังเกตดังกล่าวจึงกลายเป็นตัวชี้วัดได้เป็นอย่างดีถึงความรุนแรงของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

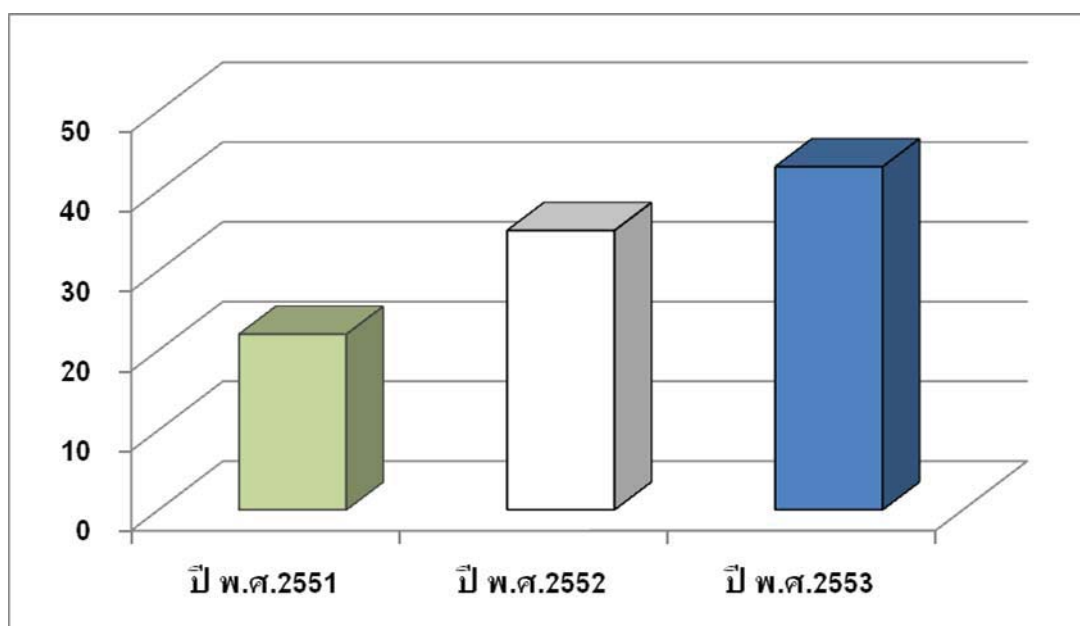
3) การเจ็บป่วย ชาวบ้านส่วนใหญ่รู้ว่าหมอกควันที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อสุขภาพโดยตรง เพราะเห็นได้ชัดจนทำให้เกิดอาการเจ็บคอ แสบตา ซึ่งเมื่อก่อนไม่เคยเป็น แต่ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมามีคนเป็นลักษณะนี้เป็นจำนวนมาก ดังนั้นการเจ็บป่วยจึงเป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่บ่งถึงความรุนแรงของหมอกควัน โดยวิธีการเปรียบเทียบกับสถานการณ์ปัจจุบันกับอดีต

ในการศึกษาระดับความรุนแรงของหมอกควันไฟป่าในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ไม่ได้ใช้เทคโนโลยีใดๆ ในการวัด แต่ได้พัฒนาตัวชี้วัดที่มาจากคำบอกเล่าผ่านประสบการณ์จริงของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งจากการทำการศึกษาด้วยเครื่องมือแบบสอบถาม และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเวทีใหญ่ระดับตำบล ได้พบข้อมูลเกี่ยวกับความรุนแรงของหมอกควันที่เกิดขึ้นมาจากการไหม้ในพื้นที่ป่าและอื่นๆ โดยสามารถวิเคราะห์ผลและนำเสนอผลการวัดระดับความรุนแรงดังกล่าวได้ดังนี้

4.3.2) ช่วงปีที่มีความรุนแรง

ตำบลขุนยวมเป็นตำบลที่มีพื้นที่ป่าราว 3 ประเภท ได้แก่ ป่าเต็งรัง ป่าชัน และป่าเสื่อมโทรมที่เกิดจากการบุกรุกทำลาย ซึ่งในป่าทั้ง 3 ประเภทนั้นจะมีความรุนแรงของการเกิดไฟป่าไม่เท่ากัน เช่นป่าเต็งรัง และป่าเสื่อมโทรมจะมีความรุนแรงของการเกิดมากที่สุด ส่วนป่าชันนั้นไม่ค่อยมีปัญหาเท่าใดนัก ข้อมูลจากการสำรวจ ได้พบว่าไฟป่าและหมอกควันเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นเป็นประจำในพื้นที่ แต่มีช่วงที่รุนแรงในบางปี ซึ่งเริ่มรุนแรงในปี พ.ศ.2549 เป็นต้นมา จากการศึกษาย้อนหลัง 3 ปี จะเห็นสัดส่วนความรุนแรงต่อเนื่อง ดังแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 8 แสดงความรุนแรงของหมอกควันและไฟป่าในพื้นที่

จากแผนภูมิที่ 3 จะเห็นว่าระดับความรุนแรงของหมอกควันและไฟป่า เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551- พ.ศ. 2553 สูงถึง 21 เปอร์เซนต์ โดยสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2551 ถึงปี พ.ศ. 2552 นั้น มีระดับความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นถึง 13% ซึ่งจากเวทีระดมความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่างบ้านขุนยวมได้ให้ความเห็นว่า มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้มีระดับความรุนแรงของหมอกควันเพิ่มสูงขึ้น ดังนี้

- 1) สภาพอากาศที่ร้อนนานกว่าปกติ ในปี พ.ศ. 2552 นั้น ฝนห่างไกลตกในช่วงปลายเดือน มิถุนายน และตกต่อเนื่องในต้นเดือนกรกฎาคม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าระยะเวลาการดำรงอยู่ของไฟป่ายาวนานมาก เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม จนถึงเดือน มิถุนายน ราวๆ 5 เดือน ฝนที่มาช้าทำให้วัชพืชที่เป็นเชื้อเพลิงอย่างดี ยิ่งแห้งและเป็นฉนวนกักไฟ
- 2) อาหารจากป่า จำพวกเห็ดมีราคาสูง ในปี พ.ศ.2552 ราคาเห็ดถอบ สูงถึงลิตรละประมาณ 200 บาท ในช่วงแรก ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดการเผาเพื่อหาเห็ด จำพวกเห็ดถอบเป็นบริเวณพื้นที่กว้าง
- 3) ปี พ.ศ.2552 ป่าแถบบริเวณ บ้านขุนยวมหมู่ที่ 2 ถึงบ้านเมืองปอน ต.เมืองปอน ตามถนนหมายเลข 108 มีการเบิกป่าเพื่อจับจองพื้นที่ทำเกษตรกรรมจำพวกข้าวโพดเป็นจำนวนมาก ซึ่งลักษณะของการจับจองจะมีการเผา ซึ่งการเผาในลักษณะดังกล่าวไม่มีการทำแนวกันไฟ สามารถสังเกตได้จากปริมาณ และบริเวณในการไหม้ของไฟป่าในบริเวณนั้น

ในปี พ.ศ.2552 ถึงปี 2553 มีระดับความรุนแรงของหมอกควันที่เพิ่มขึ้นคิดเป็น 8 เปอร์เซนต์ การเพิ่มขึ้นดังกล่าวก็มีเหตุปัจจัยที่สำคัญดังเช่นการเพิ่มขึ้นในปี 51-52 ด้วยเช่นกัน อาทิ

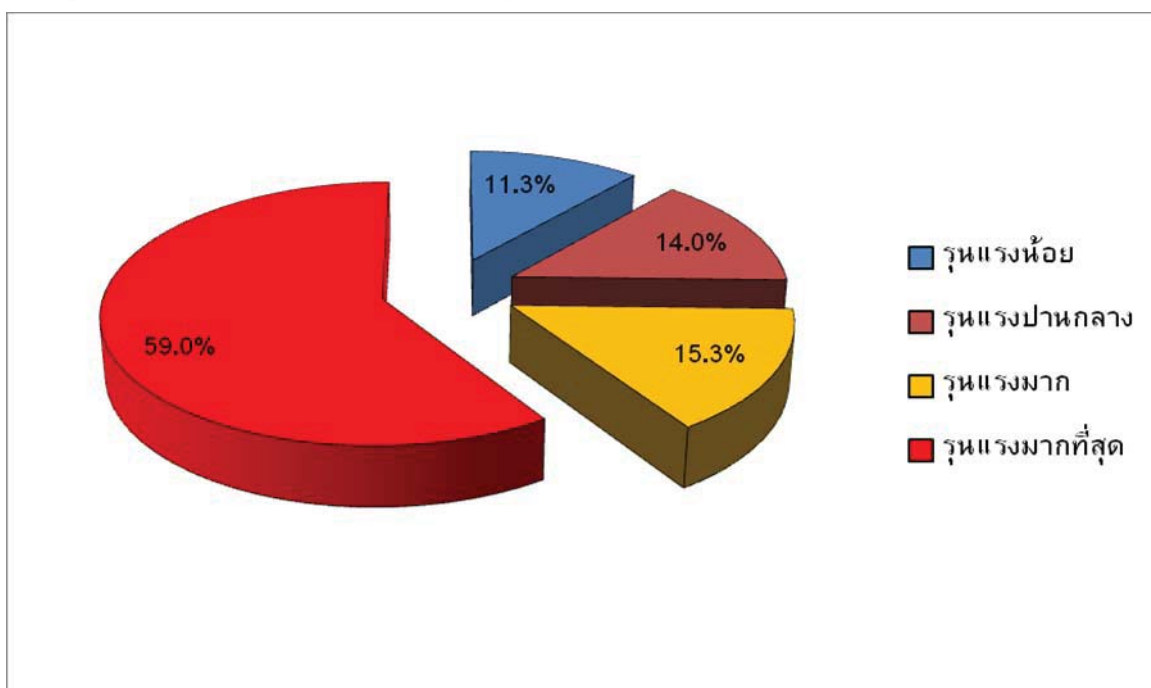
- 1) ปรากฏการณ์ความร้อนต่อเนื่อง และฝนมีปริมาณน้อย ต่อเนื่องจากปีที่ผ่านมา

- 2) มีอาสาสมัครเผ่าระวังไฟป่าและหมอกควันที่มีการจ้างอย่างเป็นเรื่องเป็นราว จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้
- 3) ราคาข้าวโพดที่พุ่งสูงขึ้น เกษตรกรหันมาปลูกข้าวโพดมากขึ้น รวมทั้งการขยายพื้นที่

4.1.2.3 ระดับความรุนแรง

ในการศึกษาเพื่อให้เห็นความรุนแรงได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในหมู่บ้านขุนยวม หมู่ที่ 1 และ 2 ว่ามีความคิดเห็นอย่างไรและให้ค่าน้ำหนักความรุนแรงในระดับใด ซึ่งผลจากการสำรวจนั้นได้ข้อมูลที่สามารถนำเสนอเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 9 ความคิดเห็น เรื่องระดับความรุนแรงของหมอกควันในช่วง 3 ปี

จะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างได้ใช้ตัวชี้วัด 3 ประการ ได้แก่ ความรู้สึก ความเสื่อมโทรมของแหล่งอาหารตามปกติ และเรื่องสุขภาพ เป็นตัวกำหนดในการตัดสินใจให้น้ำหนักว่า ไฟป่าและหมอกควันในช่วง 3 ปีที่ผ่านมาที่มีความรุนแรงมากที่สุดอย่างไม่เคยมีมาก่อน

4.4 ศักยภาพ/ ทุณเดิมในการจัดการไฟป่า และหมอกควันโดยชุมชน และ ตามหลักวิชาการ

4.4.1) ความรู้เชิงวิชาการที่นำมาใช้ในพื้นที่

การให้ความหมายของหมอกควันและไฟป่า

นิยามความหมายของไฟป่าโดยอ้าง US Forest อ้างโดย Brown and Davis (1973) ให้คำจำกัดความของไฟป่า ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายว่า ไฟที่ปราศจาก การควบคุมลุกลามไปอย่างอิสระและเผาผลาญเชื้อเพลิงธรรมชาติในป่า ได้แก่ดินอินทรีย์ ใบไม้แห้ง หญ้ากิ่งก้านไม้แห้ง ท่อนไม้ ตอไม้ วัชพืช ไม้พุ่ม ใบไม้สด และในระดับหนึ่ง สามารถเผาผลาญต้นไม้ที่ยังมีชีวิตอยู่

โดยลักษณะสำคัญที่แยกไฟป่าออกจากไฟที่เผาตามกำหนดคือ ไฟป่ามีการลุกลามอย่างอิสระ ปราศจากการควบคุมในขณะที่ไฟเกิดการเผาตามกำหนด จะมีการควบคุมการลุกลามตามขอบเขตที่กำหนดไว้เท่านั้น

ไฟป่าจะเกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่องเมื่อมีองค์ประกอบที่จำเป็น 3 ประการ คือ เชื้อเพลิง ความร้อน และออกซิเจน มารวมกันในสัดส่วนที่เหมาะสมที่จะเกิดการสันดาป จะทำให้การสันดาปสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม สำหรับไฟป่าแล้ว องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้มีลักษณะเฉพาะดังนี้

- 1) เชื้อเพลิงในการเกิดไฟป่า ได้แก่ อินทรีย์สารทุกชนิดที่ติดไฟได้ ได้แก่ ต้นไม้ ไม้พุ่ม กิ่งไม้ ก้านไม้ ดอกไม้ กอไม้ ลูกไม้เล็ก ๆ หญ้า วัชพืช รวมไปถึงดินอินทรีย์และถ่านหินที่อยู่ใต้ผิวดิน
 - 2) ออกซิเจน เป็นก๊าซที่เป็นองค์ประกอบหลักของอากาศโดยทั่วไป ในป่าจึงมีออกซิเจนกระจายอยู่อย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตามปริมาณและสัดส่วนออกซิเจนในอากาศในป่า ณ จุดหนึ่งอาจจะแปรผันได้ตามการแปรผันของความเร็ว และทิศทางลม
 - 3) ความร้อน แหล่งความร้อนที่ทำให้เกิดไฟป่าแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ แหล่งความร้อนจากธรรมชาติ เช่นฟ้าผ่า การเสียดสีของกิ่งไม้ การรวมแสงอาทิตย์ผ่านหยดน้ำค้าง ภูเขาไฟระเบิดและแหล่งความร้อนจากมนุษย์ซึ่งเกิดจากการจุดไฟในป่าด้วยสาเหตุต่างกัน
- องค์ประกอบทั้งสามประการเรียกว่า สามเหลี่ยมไฟ หากขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง ไฟป่าจะไม่เกิดขึ้น หรือไฟป่าที่เกิดขึ้นแล้ว และกำลังลุกลามก็จะดับลง ความรู้เรื่องสามเหลี่ยมมีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นความรู้พื้นฐาน เพราะต้องนำมาใช้ในการวางแผนปฏิบัติงานควบคุมทั้งวงจร

การปฏิบัติการจัดการหมอกควันและไฟป่าโดยความรู้ทางวิชาการ

1) การจัดการเชื้อเพลิง

เชื้อเพลิงเป็นหนึ่งในสามประกอบสามเหลี่ยมไฟ เชื้อเพลิงที่ทำให้เกิดไฟป่าคืออินทรีย์ที่ติดไฟได้ ได้แก่ ดอกไม้ ต้นไม้ ไม้พุ่ม กิ่งก้านไม้ ใบไม้ หญ้า และไม้พื้นล่าง รวมไปถึงเศษ ซากพืช ดินอินทรีย์ โดยทฤษฎีแล้วโดยเชื้อเพลิงเหล่านี้ ไฟป่าจะไม่เกิดขึ้นได้ แต่ในความเป็นจริง ทฤษฎีเป็นไปไม่ได้ เพราะเชื้อเพลิงในป่า เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งในระบบนิเวศป่าไม้นั้น นั่นเอง

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติถึงแม้จะไม่สามารถ กำจัดเชื้อเพลิงทั้งหมดออกไปได้ในป่า แต่ก็สามารถลดปริมาณเชื้อเพลิงได้บางส่วน หรือเปลี่ยนแปลงสภาพเชื้อเพลิง หรือตัดตอนความต่อเนื่องเชื้อเพลิงออกจากกัน ดังนั้น การจัดการเชื้อเพลิง จึงพิจารณาดำเนินการ เฉพาะพื้นที่ที่มีความเสี่ยงที่จะเกิดไฟป่าสูง มีการสะสมเชื้อเพลิงมากหากเกิดไฟป่า จะยากต่อการควบคุม มีชนิดเชื้อเพลิงและที่ติดไฟเกิดไฟป่าง่าย หรือในพื้นที่มีคุณค่าสูง เช่น สวนป่าเป็นต้น ซึ่งกิจกรรมจัดการเชื้อเพลิงเหล่านี้จะมีผลโดยตรง ทำให้พฤติกรรมไฟป่าเปลี่ยนแปลง ไปในลักษณะง่ายต่อการควบคุมมากขึ้น เช่น อัตราการลุกลามช้าลง และไม่ต่อเนื่อง ความรุนแรงไฟความสูงเปลวไฟลดลง การติดไฟของเชื้อเพลิง

ยากขึ้น เป็นขึ้น ดังนั้นแนวความคิดรวมยอดการจัดการเชื้อเพลิง คือการปรับเปลี่ยนเชื้อเพลิง จะมีผลพฤติกรรมไฟฟ้า ที่เกิดขึ้นมีการเปลี่ยนแปลงด้วย

เทคนิคการจัดการเชื้อเพลิง

มีหลายวิธี ในทางปฏิบัติจะต้องมีการผสมผสานหลายวิธี เข้าด้วยกันจึงจะเกิดประสิทธิภาพ เทคนิคหลักในการจัดการเชื้อเพลิง แบ่งได้ 3 ประเภทคือ

2) การลดเชื้อเพลิง

เป็นเทคนิคการลดความรุนแรงของไฟฟ้า โดยการลดทอนปริมาณของเชื้อเพลิงที่สะสมอยู่ในป่าให้น้อยลง ซึ่งการวางแผนลดปริมาณเชื้อเพลิงจะต้องพิจารณาหลักการสะสมเชื้อเพลิงในป่าเป็นหลัก โดยในกรณีของป่าธรรมชาติ จะต้องทำการลดปริมาณเชื้อเพลิงตามช่วงเวลาที่เหมาะสมตามการเพิ่มปริมาณของเชื้อเพลิงตามธรรมชาติ ทั้งนี้ เพื่อรักษาระดับเชื้อเพลิงให้อยู่ในปริมาณที่ยอมรับได้อยู่ตลอดเวลา การลดปริมาณเชื้อเพลิงทำได้หลายวิธี เช่นการเผาตามกำหนด การนำเชื้อเพลิงมาใช้ประโยชน์ เช่นนำไปทำปุ๋ย ทำเชื้อเพลิงอัดแท่ง การกำจัดเชื้อเพลิงโดยการเผาในเตาเผาเคลื่อนที่ การใช้เครื่องจักรกลไถเพื่อฝังกลบเชื้อเพลิง เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงประเภทของเชื้อเพลิง

คือการที่เชื้อเพลิงชนิดเดิมถูกแทนที่ด้วยเชื้อเพลิงชนิดใหม่ จึงมีคุณสมบัติในการติดไฟแตกต่างจากเดิม เช่น ติดไฟยากขึ้น หรือติดไฟและลุกไหม้ช้ากว่าเดิม ให้ความร้อนต่ำกว่าเดิม เป็นต้น

แนวความคิดในการเปลี่ยนแปลงประเภทของเชื้อเพลิงได้มาจากการตั้งถิ่นฐานของชาวตะวันตก ซึ่งมีการเปลี่ยนพรรณไม้ป่าให้กลายเป็นพรรณไม้บ้าน เปลี่ยนทุ่งหญ้าธรรมชาติเดิมเป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ เปลี่ยนป่าและทุ่งแพลงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีผลทำให้พฤติกรรมไฟป่าในพื้นที่นั้นๆ เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยโดยทั่วไปการเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปในลักษณะที่ความถี่และความรุนแรงของไฟลดลง อย่างไรก็ตามในบางกรณีกลับปรากฏว่าการเปลี่ยนแปลงประเภทของเชื้อเพลิงมีผลทำให้ความถี่และความรุนแรงของไฟเพิ่มขึ้น ในทางปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงประเภทของเชื้อเพลิงทั้งพื้นที่ ที่เป็นปลายได้ยากจึงอาจทำได้แค่บางส่วน เช่นทำเป็นแนวหรือทำเป็นหย่อมๆ เช่นการปลูกป่า หรือแนวทุ่งหญ้าเพื่อเปลี่ยนประเภทของเชื้อเพลิงนั้นๆ จากหญ้าเป็นใบไม้แห้งที่ติดไฟยากกว่าและลุกไหม้ช้ากว่าหญ้า

การแยกเชื้อเพลิง

คือการที่เชื้อเพลิงมีอันตรายน้อยลง และมีการจัดเรียงตัวอย่างต่อเนื่องถูกแยกออก หรือถูกตัดตอนออกจากกันด้วยแนวกันไฟ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันไม่ให้ ไฟเข้าไปในพื้นที่หรือป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามออกจากพื้นที่ ที่กำหนด ประโยชน์ของการแยกเชื้อเพลิงด้วยแนวกันไฟ จึงไม่ได้มีเพื่อลดโอกาสในการติดไฟ การลดความรุนแรงของไฟ การลดปริมาณ หรือการเปลี่ยนแปลงประเภทของเชื้อเพลิงหากแต่จะช่วย กำจัดขอบเขตของไฟป่า เพื่อให้หน่วยดับไฟป่าสามารถเข้าไปควบคุมไฟได้ง่ายขึ้นตามปรัชญาหลัก 2 ประสานในการป้องกันตนเอง คือการใช้ป้อมปราการที่มั่นคงแข็งแรง โดยแนวกันไฟ ประสานกับการตอบโต้ที่รวดเร็วรุนแรง โดยหน่วยดับไฟเคลื่อนที่ ถึงแม้ว่าเทคนิคการจัดการจะมีความหลากหลายแต่มีเพียงการทำแนวกันไฟและการชิงเผาที่ใช้การอยู่ในทางปฏิบัติกัน

กว้างขวาง ทั้งนี้เนื่องจากเทคนิคอื่นๆ ส่วนใหญ่มีข้อจำกัด สามารถใช้ได้บางกรณี หรือเฉพาะพื้นที่เท่านั้น

3) แนวกันไฟ

แนวกันไฟหมายถึง แนวขีดขวางตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อหยุดยั้งไฟป่า หรือเป็นแนวตรวจการณ์ไฟ หรือเป็นแนวตั้งรับในการดับไฟป่า แนวกันไฟโดยทั่วไปคือแนวที่มีการกำจัดเชื้อเพลิงที่จะทำให้เกิดไฟป่าออกไป โดยอาจจะกำจัดเชื้อเพลิงออกไปทั้งหมด จนถึงชั้นดินแท้ หรืออาจจะกำจัดเฉพาะเชื้อเพลิงที่ติดไฟง่าย ใบไม้ หญ้า ออกไป เท่านั้นก็ได้ แนวคิดในการทำแนวกันไฟเพื่อตัดช่วงต่อเนื่องของเชื้อเพลิงเป็นการป้องกันไม่ใช้ไฟลุกลามเข้าไปในพื้นที่ ที่จะคุ้มครอง หรือป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามออกจากพื้นที่ที่กำหนดแนวกันไฟ มีความแตกต่างจากแนวดับไฟ ตรงที่แนวกันไฟจะทำเอาไว้ล่วงหน้าก่อนการเกิดไฟป่า ส่วนแนวดับไฟ จะทำในขณะที่กำลังเกิดไฟไหม้ หรือทำขึ้นเพื่อการดับไฟทางอ้อม หรือเพื่อเป็นการดับไฟด้วยไฟ ซึ่งจะกล่าวถึงบริบทในบทที่ห้าด้วย

วิธีการดับไฟป่า

1) วัตถุประสงค์ของการทำแนวกันไฟ

เพื่อป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามเข้าไปในพื้นที่ที่จะคุ้มครอง ซึ่งอาจจะเป็นพื้นที่ป่าสมบูรณ์ สวนป่า แหล่งชุมชน หลัสวน หรือพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์อื่นๆ ในกรณีนี้ จะต้องสามารถคาดการณ์ทิศทางที่ไฟจะลุกลามเข้ามาได้อย่างแม่นยำ จากนั้นจึงทำแนวกันไฟสกัดทิศทางนั้น ทั้งแนวกันไฟจะมีประสิทธิภาพมาก หากสามารถทำแนวกันไฟ ไว้ในทิศทางที่แนวหัวไฟมาชนแนวกันไฟ เป็นมุมเฉียง ทั้งนี้เนื่องจาก ตามแนวมุมเฉียงแนวกันไฟ ยังมีความกว้างมากขึ้น ไฟข้ามยากขึ้น แต่ถ้าแนวหัวไฟตั้งฉากกับแนวกันไฟ ไฟจะมีโอกาสข้ามแนวได้ง่ายที่สุด เพราะในทิศทางนั้น แนวกันไฟจะมีความกว้างน้อยที่สุด เพื่อแบ่งพื้นที่คุ้มครองออกเป็นส่วนๆ สะดวกในการควบคุมไฟ กรณีนี้เช่นการทำแนวกันไฟ แบ่งพื้นที่ออกเป็นบล็อก เพื่อความสะดวกในการดับไฟป่า โดยหากเกิดไฟไหม้ในบล็อกใดจะพยายามป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามจากบล็อกนั้น เพราะไฟจะลุกลามสู่บล็อกอื่นๆ แนวกันไฟในลักษณะนี้ จะเรียกว่า Fuel breaks ซึ่งมักจะทำในพื้นที่ที่มีเชื้อเพลิงมาก เช่นสวนป่าหรือทุ่งหญ้าที่เมื่อเกิดไฟป่าขึ้น แนวไฟป่าจะมีความรุนแรง และรวดเร็ว มากจนไม่สามารถดับไฟทางตรงได้ เป็นการยอมเสียพื้นที่บางส่วน เพื่อรักษาพื้นที่ส่วนใหญ่เอาไว้ เพื่อใช้เป็นเส้นทางตรวจการณ์ระวังไฟป่า

แนวกันไฟจะทำหน้าที่เสมือนเส้นทางจำลองที่ใช้ในการตรวจหาไฟทางพื้นดิน โดยคนเดินเท้า จักรยานยนต์ หรืออาจจะใช้รถยนต์ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะแนวกันไฟนั้นเป็นแนวตั้งรับในการดับไฟป่า โดยใช้เส้นทางลำเลียงเจ้าหน้าที่เครื่องมือ เข้าไปดับไฟ และแนวตั้งรับในการดับไฟป่า โดยใช้เส้นทางลำเลียงเจ้าหน้าที่ และเครื่องมือเข้าไปดับไฟป่า และกรณีฉุกเฉิน สามารถหลัถอยมาใช้แนวกันไฟเป็นแนวตั้งรับที่ปลอดภัย

2) การสร้างแนวกันไฟ

โดยทั่วไปจะประกอบไปด้วยแนวสองชั้น คือชั้นนอก เป็นแนวกว้างที่กำจัดไม้พุ่ม และไม้พื้น

ล่างออกจนหมด และชั้นในซึ่งเป็นแนวที่แคบลง อยู่ภายในแนวแรก อีกทีหนึ่ง ซึ่งจะกำจัดเชื้อเพลิงออกทั้งหมด จนถึงชั้นผิวหน้าดิน แนวกันไฟสามารถสร้างได้ 6 วิธี

ใช้วิธีโกน คือการใช้แรงงานคนหรือเครื่องจักรกลส่วนใหญ่แล้ว แนวกันไฟ จะสร้างด้วยวิธีนี้ ในเขตบ่อน ซึ่งเกิดไฟเรือนยอดที่มีความรุนแรงสูง การสร้างแนวกันไฟ จะต้องกว้างกำจัดต้นไม้ใหญ่ออกจากแนว ดังนั้นจึงจำเป็นต้องใช้เครื่องจักรกลหนัก เช่นรถแทรกเตอร์ และรถบูโดโซ มาใช้ในการไถทำแนวกันไฟ แต่สำหรับประเทศไทย ซึ่งไฟส่วนใหญ่จะเป็นไฟผิวดิน ดังนั้นการทำแนวกันไฟส่วนใหญ่จึงเพียงแต่กำจัดเชื้อเพลิงบนผืนป่า จำพวกใบไม้ กิ่งไม้แห้ง หญ้า ใบพื้นล่างเล็กๆ ออกก็เพียงพอ ไม่จำเป็นต้องตัดไม้ยืนต้นทิ้ง ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องจักรกลหนัก หากแต่ใช้แรงงานคนหรือเครื่องมือเกษตร เช่น จอบ คราด มีด ขวาน ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้น เพื่อใช้ในการทำแนวกันไฟโดยเฉพาะ ก็เพียงพอ

การใช้สารเคมีในเขตบ่อน มีการใช้ยากำจัดวัชพืชเพื่อทำแนวกันไฟ กันอย่างกว้างขวาง เช่นโซเดียมไโอเซนาย แต่ยากำจัดวัชพืชส่วนใหญ่จะตกค้างอยู่ในดิน และมีอันตรายต่อสัตว์ป่า นอกจากนี้ยังมีการใช้สารหน่วงการไหม้ไฟ เช่น ไดแอมโมเนียมฟอสเฟส และโมโนแอมโมเนียมฟอสเฟส โดยการฉีดพ่นสารดังกล่าวลงบนเชื้อเพลิง พวกหญ้า หรือเชื้อเพลิงเบาสำหรับหน่วงการไหม้ไฟนี้ จะคงคุณสมบัติอยู่ตราบเท่าที่เชื้อเพลิงยังแห้ง แต่เมื่อถึงฤดูฝน น้ำฝนจะชะล้างสารดังกล่าวออกไป ซึ่งอาจจะไปตกค้างในดิน หรือชะล้างลงในแหล่งน้ำ ก่อให้เกิดปัญหาดิน และน้ำ มีพิษตกค้างได้ ดังนั้นในช่วงศตวรรษที่ผ่านมาจึงมีผู้พยายามคิดค้น สารหน่วงการไหม้ไฟที่ไม่มีพิษตกค้างต่อสิ่งแวดล้อมได้แก่โฟมที่สกัดจากโปรตีน เช่น Class A Foam ซึ่งเริ่มใช้กันแพร่หลายในหลายประเทศอยู่ในขณะนี้ เช่นอเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อย่างไรก็ตาม โฟมดังกล่าวยังมีราคาที่ย่อมเยาแพงอยู่

ใช้พื้นที่สีเขียวอยู่ตลอดปี โดยการปลูกพืชที่สีเขียวชุ่มอยู่ตลอดเวลาทั้งปีเป็นแนวเรียกว่า Green Belt แนวกันไฟจากพืชจะคงประสิทธิภาพอยู่ตราบเท่าที่พืชที่ปลูกยังคงความชุ่มชื้น และเขียวชอุ่ม พืชไม้ที่เลือกมาปลูกในแนวกันไฟนี้ จะต้องไม่ผลัดใบในฤดูแล้ง มีความอวบน้ำสูงมีเรือนยอดแน่นที่ปกคลุมดิน เพื่อให้แสงส่องถึงพื้นดินได้น้อย ทำให้มีวัชพืชขึ้นน้อยตามไปด้วยการทำแนวกันไฟชนิดนี้จะได้ผลดีถ้ามีการชลประทานช่วยให้น้ำแก่พืชที่ปลูกอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้แนวกันไฟคงความเขียวชุ่มชุ่มชื้นอยู่เสมอ สำหรับประเทศไทยได้เคยทดลองประยุกต์ใช้วิธีนี้มาบ้างในบางพื้นที่ โดยต้นไม้ที่นำมาทดลองปลูก ได้แก่ สะเดาช้าง ต้นแสยก และกล้วยป่า

ใช้การให้น้ำ วิธีนี้คล้ายๆ กับวิธีใช้พืช เพียงแต่ไม่จำเป็นต้องปลูกพืชใหม่ หากแต่เป็นการให้น้ำแก่พืชที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เพื่อให้พืชที่ปกคลุมแนวดังกล่าวคงความเขียวชุ่มชุ่มชื้นอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้อาจทำได้โดยการจัดระบบชลประทานให้น้ำไหลผ่านแนวกันไฟนี้ตลอดเวลา หรือใช้ระบบวางท่อน้ำตามแนวกันไฟ แล้วติดตั้งสปริงเกอร์สำหรับให้น้ำเป็นช่วงๆ หรือเจาะรูที่น้ำเป็นช่วงๆ เพื่อให้น้ำไหลซึมออกมาหล่อเลี้ยงพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ แนวกันไฟที่สร้างโดยวิธีนี้ เรียกว่าแนวกันไฟเปียก ซึ่งมีประสิทธิภาพในการยับยั้งไฟป่าได้ผลดีมาก แต่ราคาในการลงทุนสร้างก็สูงมากด้วยเช่นกัน

ในประเทศไทยได้มีการทดลองทำแนวกั้นไฟเปียกดังกล่าวที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

ใช้การเผา โดยการเผาพื้นที่เป็นแนวเพื่อกำจัดวัชพืช และเป็นการกระตุ้นการงอกของพืชใหม่และหญ้าสดซึ่งไม่ติดไฟ การทำแนวกั้นไฟด้วยวิธีนี้ใช้กันมานานและแพร่หลายมากในแทบทุกภูมิภาคของโลก เนื่องจากเสียค่าใช้จ่ายและแรงงานน้อยที่สุด แต่ได้แนวกั้นไฟที่มีประสิทธิภาพสูง ในประเทศไทยเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้การเผาเพื่อทำแนวกั้นไฟป้องกันบ้านเรือนและเรือกสวนไร่นา หาแต่การใช้วิธีนี้มีมาตรการควบคุมเป็นอย่างดี มิเช่นนั้นแล้วไฟอาจลุกลามออกไปนอกพื้นที่ได้

การใช้แนวธรรมชาติ ในหลายๆ โอกาส สามารถจะใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น ลำห้วย แนวผาหิน หรือที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ถนน ทางรถไฟ แนวสายไฟฟ้าแรงสูง มาปรับปรุงและดัดแปลงให้เป็นแนวกั้นไฟได้ โดยไม่ต้องสร้างแนวกั้นไฟขึ้นใหม่แต่อย่างใด

3) ข้อควรคำนึงในการสร้างแนวกั้นไฟ

ในทางปฏิบัติไม่สามารถกำหนดได้ว่าแนวกั้นไฟจะมีความกว้างมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้มีปัจจัยที่มีผลต่อความกว้างของแนวกั้นไฟที่ต้องพิจารณาหลายต่อหลายปัจจัย เช่นลักษณะของเชื้อเพลิง ลักษณะภูมิประเทศ ตลอดจนลักษณะอากาศโดยเฉพาะอย่างยิ่งทิศทางและความรุนแรงของลมในพื้นที่ ในป่าเต็งรังที่มีไฟไหม้ทุกปี แนวกั้นไฟกว้างเพียง 2-3 เมตร ก็อาจเพียงพอ แต่ในป่าไผ่หรือทุ่งหญ้า แนวกั้นไฟขนาดกว้าง 100-200 เมตร ก็อาจไม่สามารถยับยั้งไฟไว้ได้ อย่างไรก็ตามโดยทฤษฎีกว้างๆ แล้ว อย่างน้อยที่สุด แนวกั้นไฟจะต้องกว้างกว่าความยาวของเปลวไฟในแนวราบ หลักการทั่วไปในการกำหนดหลักเกณฑ์ความกว้างของแนวกั้นไฟ และข้อคำนึงอื่นๆ ในการทำแนวกั้นไฟ มีดังนี้

- แนวกั้นไฟในพื้นที่ลาดชัน ต้องกว้างกว่าแนวกั้นไฟในพื้นที่ราบ
- ถ้าปริมาณและความหนาแน่นของชั้นเชื้อเพลิงยิ่งมาก แนวกั้นไฟยิ่งกว้างมากขึ้น
- พื้นที่ที่เชื้อเพลิงเป็นหญ้าหรือมีเชื้อเพลิงอื่นที่จะก่อให้เกิดลูกไฟปลิวไปได้ไกล แนวกั้นไฟยิ่งต้องทำกว้าง
- ในพื้นที่โล่ง มีลม แนวกั้นไฟจะต้องทำกว้างมาก เพื่อป้องกันการปลิวของลูกไฟ และการพาความร้อนโดยลมข้ามแนวกั้นไฟ
- การทำแนวกั้นไฟในที่ลาดชันจะต้องขุดร่องตลอดแนวกั้นไฟด้านล่าง เพื่อใช้ดักไม่ให้เชื้อเพลิงจำพวกขอนไม้ติดไฟ ที่กลิ้งลงมาตามความลาดชัน สามารถกลิ้งผ่านแนวกั้นไฟไปได้
- หากสภาพภูมิประเทศเอื้ออำนวย ให้ทำแนวกั้นไฟให้ตรงที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้ความยาวของแนวกั้นไฟสั้นที่สุด ทั้งนี้เพื่อประหยัดเวลาและงบประมาณ ทั้งการทำและดูแลรักษา
- จุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของแนวกั้นไฟ จะต้องชนกับแนวใด ๆ ที่ทำหน้าที่เป็นแนวกั้นไฟด้วยเช่นกัน เช่น เริ่มต้นทำแนวกั้นไฟจากขอบถนน โดยให้แนวกั้นไฟตั้งฉากกับแนวถนน และไปสิ้นสุดแนวกั้นไฟที่ริมห้วย ในลักษณะนี้ไฟที่ไหม้เข้ามาหาแนวกั้นไฟจะไม่สามารถไหม้อ้อมออกแนวทางซ้ายหรือขวาได้ เนื่องจากติดแนวถนนและแนวห้วย

- หากต้องการใช้แนวกันไฟเป็นตรวจการณ์และส่งกำลังทางรถยนต์หรือจักรยานยนต์ จะต้องทำร่องระบายน้ำ เพื่อป้องกันการกัดเซาะหน้าดินจนเป็นร่องลึก
- เชื้อเพลิงที่กำจัดออกจากแนวกันไฟ อาจจะนำมารวมกองเป็นแนวตรงกลางแนวกันไฟแล้วเผาทิ้ง หรือนำออกไปทิ้งที่อื่น กรณีที่ต้องทิ้งเชื้อเพลิงเอาไว้ในพื้นที่ จะต้องไม่ทิ้งเชื้อเพลิงไว้ที่ขอบแนวกันไฟทางด้านที่คาดว่าไฟจะลามเข้ามา มิเช่นนั้นเมื่อไฟลามเข้ามาใกล้ ขอบแนวดังกล่าวซึ่งมีเชื้อเพลิงอยู่เป็นจำนวนมาก จะทำให้ไฟเพิ่มความรุนแรงขึ้นกว่าเดิมจนสามารถลุกลามข้ามแนวกันไฟไปได้

4) การซ่อมบำรุงแนวกันไฟ

แนวกันไฟที่สร้างเรียบร้อยแล้ว จะสามารถอำนวยความสะดวกและทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็ต้องมีการตรวจตราและบำรุงรักษาซ่อมแซม ให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์พร้อมใช้งานได้อยู่เสมอ ดังนี้

- หมั่นตรวจตรา กวาดเก็บและกำจัดเชื้อเพลิงจำพวกใบไม้ กิ่งไม้แห้งและหญ้าที่ตกลงมาทับถมอยู่บนพื้นแนวกันไฟชั้นใน ขณะเดียวกันต้องคอยกำจัดไม้พุ่มและไม้พื้นล่างที่งอกขึ้นใหม่บนแนวกันไฟชั้นนอกอยู่เสมอ
- ระวังไม้ใช้ไม้ล้มพาดขวางแนวกันไฟ เพราะเมื่อเกิดไฟไหม้ ไฟจะลามผ่านไม้ล้มนี้แล้วข้ามแนวกันไฟไปได้
- ตรวจตราซ่อมแซมร่องระบายน้ำของแนวกันไฟที่อยู่บนที่ลาดชันและแนวกันไฟที่ใช้เป็นทางแนวตรวจการณ์ เพื่อป้องกันการกัดเซาะพังทลายของดินจนเกิดเป็นร่องลึกบนแนวกันไฟ

5) ประสิทธิภาพของแนวกันไฟ

แนวกันไฟที่สร้างขึ้นล่วงหน้าเพื่อป้องกันไฟนั้น ถึงแม้ว่าจะทำอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ และมีการซ่อมบำรุงดูแลรักษาเป็นอย่างดีแล้วก็ตาม แต่ประสิทธิภาพของแนวกันไฟจะมีมากหรือน้อย ยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของสถานการณ์ในขณะนั้นๆ ด้วย คือ

- ถ้าไฟเกิดใกล้แนวกันไฟแล้วลุกลามเข้าหาแนวกันไฟ แนวกันไฟจะมีประสิทธิภาพในการหยุดยั้งไฟป่ามาก ทั้งนี้เนื่องจากแนวกันไฟเพียงเกิดมีขนาดเล็กและอัตราการลุกลามยังช้าอยู่
- หากไฟเกิดห่างแนวกันไฟมาก และพัฒนาเป็นไฟขนาดใหญ่ ลุกลามรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีลูกไฟปลิวแนวกันไฟนั้นก็จะมีประสิทธิภาพน้อยลงในการหยุดยั้งไฟ
- หากทิศทางของแนวกันไฟที่พุ่งเข้าหาแนวกันไฟ ทำมุมฉากกับแนวกันไฟ แนวกันไฟจะมีประสิทธิภาพน้อย เนื่องจากหัวไฟจะชนและข้ามแนวกันไฟตรงจุดที่มีระยะทางแคบที่สุด โอกาสที่ไฟจะข้ามแนวจึงมีสูง แต่ถ้าทิศทางของแนวหัวไฟทำมุมเอียงไปจากมุมฉากมากเท่าไร แนวกันไฟจะยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น เนื่องจากหัวไฟจะต้องข้ามแนวกันไฟในมุมเอียง ซึ่งระยะทางในการข้ามแนวกันไฟจะยาวขึ้น

การชิงเผา (Early Burning)

การชิงเผาเป็นวิธีการหนึ่งของการเผาตามกำหนด อันเป็นการใช้ประโยชน์จากไฟเพื่อการจัดการป่าไม้ การชิงเผามีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อลดปริมาณเชื้อเพลิงในป่าลง ทั้งนี้เพื่อเป็นการลดโอกาสในการเกิดไฟป่า หรือถ้าเกิดไฟป่าขึ้น ความรุนแรงและอันตรายของไฟนั้น จะมีน้อยลงสามารถควบคุมไฟได้ง่ายและปลอดภัย ในทวีปออสเตรเลียเรีย ใช้การชิงเผาเป็นกิจกรรมหลักในการควบคุมไฟป่า โดยชิงเผาเพื่อควบคุมปริมาณเชื้อเพลิงในป่าให้อยู่ในระดับที่ยอมรับได้อยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่าขนาดใหญ่ที่จะสร้างความเสียหายมากและยากต่อการควบคุม ความรู้และเทคนิคในการชิงเผาในออสเตรเลียจึงมีความก้าวหน้าเป็นอย่างยิ่ง โดยได้พัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยในการวางแผนและควบคุมการชิงเผา และมีการจัดการเพื่อลดปัญหาอันเกิดจากควันไฟ

ในประเทศอเมริกาการจัดการเชื้อเพลิงโดยการชิงเผามีบทบาทในการจัดการไฟป่ามากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการเกิดไฟป่าครั้งร้ายแรงในอุทยานแห่งชาติเยลโลว์ สโตน ในปี พ.ศ.2531 โดยสาเหตุสำคัญมาจากการสะสมของเชื้อเพลิงในปริมาณมหาศาลในอุทยานแห่งนี้

สำหรับประเทศไทยมีการชิงเผาเพื่อป้องกันไฟป่าในส่วนป่ามาเป็นเวลายาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะที่ต้นไม้มียังมีขนาดเล็ก ซึ่งจะมีเชื้อเพลิงจำพวกวัชพืชต่างๆ ขึ้นอยู่ในปริมาณมากสำหรับในป่าธรรมชาติ หลังจากที่เกิดไฟป่าไม่ได้ดำเนินการควบคุมไฟป่าในพื้นที่ป่าทั่วประเทศทำให้ในหลายพื้นที่มีการสะสมของปริมาณเชื้อเพลิงในปริมาณมาก และในปีใดที่เกิดไฟไหม้ป่า ไฟจะมีความรุนแรงมากจนยากต่อการควบคุมและเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อพนักงานดับไฟป่า ดังนั้น การชิงเผาจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในการควบคุมไฟป่าในป่าธรรมชาติมากขึ้นเรื่อยๆ เช่นกัน อย่างไรก็ตาม ประสพการณ์ในการชิงเผาในป่าธรรมชาติของประเทศไทยยังมีน้อยและไม่ว่าจะชิงเผาจะดำเนินการอย่างถูกต้องและรัดกุมเพียงใด ก็ต้องเกิดผลกระทบต่อบ้านไม้และสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพียงแต่จะมากหรือน้อยเท่านั้นเอง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า เส้นแบ่งระหว่างการชิงเผาและการเผาป่านั้นบางมากและมองเห็นไม่ชัดเจน คือหากดำเนินการอย่างไม่ถูกต้อง ขาดความรู้ ประสพการณ์และทักษะที่เพียงพอ การชิงเผาก็อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมไม่แตกต่างจากการเผาป่าก็ได้ ดังนั้นผู้ที่รับผิดชอบในด้านนี้พึงสังวรให้จงดี และศึกษาให้รู้จริงเสียก่อน จึงค่อยลงมือปฏิบัติ

พื้นที่เป้าหมายในการชิงเผา

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าการชิงเผาย่อมต้องเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นการตัดสินใจที่จะชิงเผาในพื้นที่ใด ต้องมั่นใจว่าประโยชน์ที่ได้ต้องมากกว่าผลเสียที่เกิดซึ่งอาจหมายถึงการยอมเสียสละในบางส่วนน้อย เพื่อรักษาส่วนใหญ่เอาไว้ ดังพุทธวจนะที่ว่า พึงสละอวัยวะ เพื่อรักษาชีวิต และพึงสละชีวิต เพื่อรักษาธรรม เกณฑ์ที่ควรคำนึงเพื่อเลือกพื้นที่ที่จำเป็นต้องชิงเผา มีดังนี้

- พื้นที่ป่านั้นมีการสะสมเชื้อเพลิงเป็นจำนวนมากและติดต่อกันนานหลายปี หากเกิดไฟป่าจะมีความรุนแรงมาก ยากและอันตรายต่อการควบคุม

- พื้นที่นั้นมีโอกาสเสี่ยงต่อการเกิดไฟฟ้าสูง และมีเชื้อเพลิงเบา เช่น แนวน้ำและวัชพืชสองข้างทางหรือทุ่งหญ้าติดชายป่า ซึ่งเมื่อเกิดไฟฟ้าขึ้นไฟจะลุกลามอย่างรวดเร็วและลุกลามเข้าสู่พื้นที่ป่าข้างเคียงได้ในเวลาอันสั้น
- พื้นที่ป่าเป็นพื้นที่ลาดชันสูง มีร่องเขาที่มีโอกาสเกิด หากไฟป่ารุนแรง การเข้าไปดับไฟทำได้ยากลำบากและอันตรายมาก
- พื้นที่นี้อยู่ใกล้พื้นที่ที่มีความสำคัญเป็นพิเศษ เช่นสวนป่า ป่าที่เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่า หรือพันธุ์ไม้หายากใกล้สูญพันธุ์ ป่าที่มีหลักฐานทางโบราณคดี หรือทางศิลปวัฒนธรรมหรือพื้นที่นี้อยู่ใกล้ชุมชนเป็นต้น ซึ่งหากเกิดไฟฟ้าขึ้น ไฟสามารถลุกลามเข้าสู่พื้นที่สำคัญดังกล่าวได้อย่างรวดเร็ว

การวางแผนชิงเผา

การชิงเผาจะต้องมีการวางแผนที่รอบคอบและรัดกุม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด และผู้ปฏิบัติงานมีความปลอดภัยมากที่สุด โดยมีขั้นตอนในการวางแผนดังนี้

- กำหนดขอบเขตพื้นที่ชิงเผา และวัตถุประสงค์ของการชิงเผา
- กำหนดช่วงเวลาที่ชิงเผา ซึ่งโดยทั่วไปก็คือช่วงก่อนหน้าที่จะถึงฤดูไฟป่า
- กำหนดอัตรากำลัง เครื่องมือ ที่จะใช้ในการชิงเผา
- กำหนดวิธีการและเทคนิคการเผา และวิธีการควบคุมไม่ให้ไฟลุกลามออกนอกพื้นที่ชิงเผา
- กำหนดมาตรการความปลอดภัย ในกรณีที่เกิดความผิดพลาดในการเผา เช่น ไฟลามออกนอกแนวไฟแรงกว่าที่คาดการณ์เอาไว้ หรือเกิดลมหวนเป็นต้น

ข้อควรคำนึงในการชิงเผา

ในการชิงเผานั้นนอกจากที่เราจะต้องคำนึงถึงวิธีการ และเทคนิคการเผา ปัจจัยที่กำหนดความรุนแรงของไฟ เครื่องมือและอุปกรณ์ในการเผา ตลอดจนถึงผลกระทบที่เกิดจากการเผาแล้วยังจำเป็นต้อง คำนึงถึงเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

- การชิงเผาเพื่อลดปริมาณเชื้อเพลิงต้องทำก่อนถึงช่วงฤดูแล้ง ซึ่งความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศยังค่อนข้างสูง อุณหภูมิต่ำ และเชื้อเพลิงยังมีความชื้นสูง ทำให้ไฟชิงเผามีความรุนแรงต่ำ ลุกลามไปอย่างช้าๆ สามารถควบคุมได้ง่าย และเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด
- ต้องทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ที่จะชิงเผาเสียก่อน เพื่อป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามออกไปนอกพื้นที่ชิงเผา โดยอาจอาศัยแนวที่มีอยู่แล้ว เช่น ลำห้วย หรือถนน และต้องมีเจ้าหน้าที่พร้อมเครื่องมือดับไฟคอยควบคุมไม่ให้ไฟลามออกนอกพื้นที่
- ทำการชิงเผาในช่วงเวลาที่ลมค่อนข้างสงบ อากาศไม่ร้อนจัด และความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศค่อนข้างสูง โดยช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการชิงเผาอยู่ระหว่าง 2.00 น. ถึง 5.00 น.
- ในพื้นที่ราบ ต้องจุดไฟจากแนวกันไฟด้านใต้ลม เพื่อให้ไฟลุกลามสวนทางลม ทำให้อัตราการลุกลามของไฟไม่รวดเร็วนัก หลังจากไฟลุกลามได้ระยะหนึ่งซึ่งเห็นว่าปลอดภัยดีแล้ว และ

ในขณะนั้นลมไม่แรงจนเกินไป ก็อาจจุดไฟจากแนวกันไฟด้านเหนือลมเพื่อให้แนวไฟที่จุดใหม่นี้ลุกลามตามลมไปบรรจบกับแนวไฟแรกตรงกลางพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อช่วยย่นระยะเวลาในการทำงานให้สั้นลง

- ในพื้นที่ลาดชัน จะต้องทำแนวกันไฟด้านบนเขาให้กว้างเป็นพิเศษ และจุดไฟจากแนวกันไฟด้านบนเขา เพื่อให้ไฟลุกลามลงเขา ซึ่งอัตราการลุกลามของไฟจะช้ากว่าไฟลามขึ้นเขามาก ทำให้ควบคุมไฟได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้ต้องวางกำลังคนและเครื่องมือส่วนใหญ่อยู่ที่แนวกันไฟด้านบนเขา เพื่อป้องกันไม่ให้ไฟที่จุดลุกลามข้ามแนวกันไฟขึ้นไปด้านบน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากการชิงเผาทำในเวลากลางวัน ซึ่งลมจะพัดขึ้นเขา ไฟที่เริ่มจุดจะหันเปลวไฟไปตามทิศทางลมคือทิศขึ้นเขาและมีโอกาสข้ามแนวกันไฟไปได้ หลังจากนั้นเมื่อไฟลามลงเขามาได้ระยะหนึ่งซึ่งเห็นว่าปลอดภัยแล้ว ก็อาจจุดไฟจากแนวกันไฟด้านล่างเพื่อให้ไฟลามขึ้นเขาไปพบแนวไฟแรกที่ลามลงเขา เพื่อให้การปฏิบัติงานเสร็จสิ้นโดยเร็วขึ้น
- เนื่องจากการชิงเผาต้องทำในช่วงเวลาที่ยังไม่เหมาะสมที่จะเกิดการเผาไหม้ของเชื้อเพลิงในป่า ดังนั้นจึงยากในการจุดไฟให้ติด หรือไฟติดแล้วไม่ลุกลาม หรือลุกลามช้ากว่าปกติ การชิงเผาบางครั้งจึงเป็นงานที่น่าเบื่อหน่ายเพราะต้องใช้เวลามาก ใช้ความพยายามอดทนสูง ต้องทำใจและยอมรับธรรมชาติของงานนี้ให้ได้ การปฏิบัติงานจึงจะประสบผลสำเร็จ

4.4.2 ความรู้และประสบการณ์ การจัดการไฟป่าโดยชุมชนในพื้นที่ ต.ขุนยวม

ประสบการณ์และแนวคิดโดยชุมชน

จากการศึกษาและถอดบทเรียนชุดประสบการณ์ของชุมชนในการจัดการไฟป่าและหมอกควันในพื้นที่ตำบลขุนยวม เราพบว่าทิศทางการจัดการไฟป่าและหมอกควันแบบผสมผสานระหว่างความรู้เชิงวิชาการและความรู้โดยความเชื่อและภูมิปัญญา ซึ่งได้เกิดขึ้นถือเป็นความรู้ใหม่ที่สำคัญอย่างมาก ถือว่าความรู้เหล่านี้เป็นการก้าวพ้นความคิดเชิงเดี่ยวที่ต้องการการจัดการป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่าเพียงอย่างเดียว แต่มีลักษณะของการใช้ไฟเข้ามาช่วยในการจัดการไฟป่า และการป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า หากเกิดก็จะมีกระบวนการควบคุมและเข้าไปดับไฟ ชุดประสบการณ์ที่สำคัญๆ สามารถประมวลได้ดังนี้

จากบทเรียนของการจัดการไฟป่าและหมอกควัน พบว่าการเผาโดยปกติของเกษตรกรเช่น การเผาหญ้าแห้ง เศษใบไม้ กิ่งไม้ ในสวน ในไร่ ในนา ช่วงต้นฤดูหนาว(เดือนตุลาคม ถึงเดือนพฤศจิกายน) นั้น มีเหตุผลสำคัญในการลดหมอกควันและไฟป่า โดยเป็นการลดเชื้อเพลิงมิให้สะสมไปใหม่อย่างรุนแรงในช่วงเดือนเมษายน ถึงเดือนพฤษภาคม นอกจากนั้นยังพบอีกว่าชุมชนท้องถิ่นที่ทำได้ โดยเฉพาะพี่น้องปกาเกอญอจะมีการทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ไร่ก่อนที่จะมีการเผา และยังมี การกวาดเศษวัชพืชทำเป็นกองๆ ก่อนการเผาอย่างเรียบร้อย ซึ่งเป็นพฤติกรรมในการลดปริมาณเชื้อเพลิง และทำแนวกันไฟเพื่อมิให้เกิดการลุกลามเข้าสู่ป่า การเผาวัชพืชดังกล่าวสามารถเห็นได้ในทุกพื้นที่ตำบลขุนยวม โดยเฉพาะในพื้นที่ทางการเกษตรทั้งที่ราบ และที่สูง

แนวทางการจัดการป้องกันไฟฟ้า ไม่ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ป่า หรือหากเกิดขึ้นต้องเข้าไปดับทันที ในพื้นที่ความรับผิดชอบของแต่ละหมู่บ้าน พบว่าส่วนใหญ่ เป็นป่าที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะกับความสมบูรณ์ของน้ำ ชาวบ้านไม่ยอมให้ไฟเข้าเพราะจะทำลายไม้ที่เป็นแหล่งกักน้ำ เช่น บริเวณ ขุนห้วย ขุนน้ำ ที่ชาวบ้านจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยน้ำจากป่า ส่วนใหญ่จะมีการป้องกันไม่ให้เกิดไฟฟ้า เพราะหากเกิดไฟ ป่านั้นหมายถึงการทำลายแหล่งน้ำที่จำเป็นของชุมชน ทั้งในเรื่องปริมาณและคุณภาพ ดังนั้นพื้นฐานของชุมชนจึงมีความคิดในการป้องกันไฟฟ้าในเขตป่าต้นน้ำ ที่ชุมชนของตนได้พึ่งพาอาศัยอยู่ นอกจากนี้ยังพบว่าพื้นที่ป่ามีความสำคัญทางความเชื่อ

ในปัจจุบันพบว่า เมื่อชุมชนเริ่มเข้ามามีบทบาทในการจัดการป่ามากขึ้น การจะป้องกันไฟฟ้า โดยการทำแนวกันไฟ มีลักษณะการเชื่อมโยงกัน เป็นผืนป่ามากขึ้น มีการแบ่งขอบเขตความรับผิดชอบ แต่ละหมู่บ้าน ที่ชัดเจน มากขึ้น ว่าบ้านไหนทำแนวกันไฟที่ไหน บ้านไหนไปดับไฟฟ้าในเขตรับผิดชอบได้

มาตรการของชุมชนที่มุ่งเน้นให้เกิดความรู้สึก เกิดสำนึกรักและห่วงแหนในผืนป่าของชุมชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของจึงมีความรู้สึกรักและห่วงแหน พร้อมลงมือปฏิบัติตามแผนกิจกรรมของชุมชน แต่มีหลายชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการไฟฟ้าโดยการจ้าง โดยการสนับสนุนงบประมาณจากภายนอก เพียงอย่างเดียว พบว่าเมื่อไม่มีงบประมาณ ชาวบ้านก็จะไม่ไปทำแนวกันไฟ หรือไม่ไปดับไฟ เพราะไม่มีงบประมาณ ดังนั้นเงื่อนไขการจัดการป่าที่มุ่งเน้น ให้เกิดจิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และพัฒนาความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกับหน่วยงานราชการ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้แผนการจัดการไฟฟ้าของชุมชนไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานการจัดการงบประมาณเพียงเท่านั้น หลายชุมชนได้งบประมาณในการจัดการไฟฟ้า ก็จัดการโดยการใช้งบประมาณกลางในการจัดซื้ออาหาร มากินด้วยกันก็เพียงพอแล้ว บางชุมชนก็จัดการโดยการตั้งงบประมาณสำหรับเป็นค่าน้ำมัน ค่าใช้จ่ายในการลาดตระเวน ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลหากได้รับอุบัติเหตุจากการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับไฟ และไฟฟ้า เป็นต้น

การทำให้การไปกวาด ทำแนวกันไฟ เป็นหน้าที่ของทุกคน เนื่องจากลำบาก และเมื่อเกิดไฟป่าหลายชุมชน มีกฎกติกาให้ทุกคนต้องไปดับไฟ หากไม่ไปจะมีการลงโทษโดยการปรับเงิน หรือรูปแบบต่างๆ เงื่อนไขต่างๆ เหล่านี้ช่วยทำให้พฤติกรรม มักร่างจุดไฟเผาป่าลดลงไปอย่างมาก

เนื่องจากป่าที่เป็นป่าผลัดใบ หรือป่าเต็งรัง ทำให้มีการเกิดไฟป่าอยู่เป็นประจำในทุกปี ช่วงฤดูแล้ง ดังนั้นวิธีการในการจัดการของชุมชน ทุกชุมชน คือการทำแนวกันไฟและชิงเผาก่อนในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนตุลาคม เป็นต้น

วิธีคิด/ระบบคิด

พื้นฐานความคิดที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การจัดการไฟป่านั้นสำคัญมาก โดยเฉพาะความเข้าใจในบริบท และเข้าใจจริง ๆ ว่าหมอกควันไฟฟ้า มีความหมายเช่นไร ซึ่งชุมชนท้องถิ่นที่ทำการศึกษา ทั้ง 6 ชุมชน เป็นชุมชนที่มีวิธีคิดที่ไม่แตกต่างกัน โดยเฉพาะการแยกแยะความเป็นพื้นที่ป่าที่แตกต่างระหว่างพื้นที่ที่ไฟจำเป็นต้องไหม้ และพื้นที่ป่าที่ไฟไม่ควรจะไหม้ ซึ่งวิธีคิดแยกแยะเช่นนี้คนชุมชน

เมืองและคนภายนอกมักไม่เข้าใจ มองเพียงอย่างเดียวว่าไฟป่าส่งผลกระทบทั้งสิ้นไม่ว่าจะมองในมุมใด

ในความเป็นจริงของชุมชนนั้นยอมรับการเกิดไฟ ซึ่งไม่ได้แตกต่างจากระบบคิดเชิงวิชาการของตะวันตกที่ทุกวันนี้ยอมรับว่าการจัดการไฟป่านั้น ต้องมีการใช้ไฟในการจัดการ เป็นการยอมเสียหน่อยเพื่อรักษาความสมบูรณ์ในส่วนใหญ่ จากการสังเคราะห์ข้อมูลของชุมชนในเรื่องวิถีคิด ทนเดิม ภูมิปัญญาของชุมชนในการจัดการไฟป่า หมอกควันนั้น สามารถประมวลความรู้ที่สำคัญ ดังนี้

ความรู้ร่วมในการจัดการไฟป่าและหมอกควันโดยชุมชน

ความเชื่อ

1) ความเชื่อในป่าที่เป็นที่สิงสถิตของผี ที่ปกป้องคุ้มครองป่า ไฟจะเป็นสิ่งที่ละเมิดต่อผี ซึ่งจะต้องมีการจัดการไม่ให้ไฟไหม้เข้าไปในป่าที่ผีอาศัยอยู่ มิฉะนั้นจะทำให้เกิดการใช้ชีวิตของชาวบ้านอย่างไม่ปกติสุข

ตัวอย่าง

- การทำไร่ข้าวของคนบนพื้นที่สูง ปากาเกอะญอ ในช่วงเดือนเมษายน ถึงเดือนตุลาคม โดยเฉพาะ 4 ชุมชน ได้แก่ แม่สะเป่ใต้ แม่สะเป่เหนือ ห้วยฟาน และบ้านห้วยสูง โดยการทำไร่่นั้นแฝงระบบความเชื่อไว้อย่างมีศิลปะ มีการสืบทอดความเชื่อเหล่านั้นจนถึงปัจจุบัน เช่น ในกระบวนการเตรียมพื้นที่ไร่ ที่จะเริ่มต้นด้วยการฟันไร่ ทำความสะอาดไร่ เพื่อเตรียมเผา การเผาจำเป็นต้องทำ เพื่อกำจัดวัชพืช และสิ่งกรีดขวางอื่นๆ เพื่อให้ข้าวเจริญเติบโตได้ดี
- 2) เชื่อและมีความรู้ถึงเรื่องไฟที่จะทำลายระบบอาหารของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นพืชอาหารที่อยู่ในป่า สัตว์ป่าที่ชุมชนเคยหากินและใช้ประโยชน์

ความรู้

- 1) การดับไฟป่าเพื่อระงับหมอกควัน ต้องไปทำแนวกันไฟดักหน้า และจุดไฟเข้าหาแนวเดิมที่กำลังลุกลาม เมื่อไฟไหม้ชนกันแล้วก็จะมีตนเอง
- 2) การขึ้นไปดับไฟในที่สูง ต้องขึ้นเขา ควรจะพกมิดและน้ำดื่มเท่านั้น เมื่อไปถึงก็สามารถตัดกิ่งไม้ และฟาดลงบนไฟ ไฟก็จะดับ โดยไม่ต้องใช้น้ำไปดับ
- 3) การใช้น้ำดับไฟจะใช้เฉพาะดับตอต้นไม้ เช่นต้นไม้สน ที่เวลาไหม้จะเกิดหมอกควันจำนวนมากเพราะเป็นไม้ที่มียางเป็นเชื้อไฟอยู่แล้ว ต้องใช้น้ำฉีดพ่น ให้ไฟหยุดไหม้ด้านใน
- 4) แนวกันไฟที่แท้จริง คือแนวกันไฟที่ทำไว้สำหรับปกป้องป่าที่สมบูรณ์ และสำคัญเท่านั้น เช่นป่าต้นน้ำ และป่าที่มีความสำคัญทางความเชื่อ ส่วนป่าที่เป็นป่าใช้สอยป่าเสื่อมโทรม อาจไม่ต้องดูแลเป็นพิเศษ แค่ทำแนวกันไฟและชิงเผาในช่วงต้นปี
- 5) การจัดการกับไฟป่าที่ดีที่สุด คือการปล่อยให้ไหม้ทุกปี และต้องมีการชิงเผาก่อนเสมอ แต่การชิงเผาจะต้องทำโดยความร่วมมือของทุกคน และต้องมีความรู้เรื่องของพื้นที่ช่วงเวลาด้วย

6) การเก็บฝืนเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยลดปริมาณเชื้อเพลิง ซึ่งชุมชนมีการเก็บเป็นประจำ

ทุนเดิมลักษณะของกลุ่มชายที่มีอยู่ในพื้นที่

ทุนเดิมในการจัดการไฟฟ้าและหมอกควัน หรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่สำคัญ ได้แก่ เครือข่ายลุ่มน้ำจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีเครือข่ายลุ่มน้ำแม่สุริน เครือข่ายในพื้นที่ร่วมขับเคลื่อนงานอยู่ เครือข่ายลุ่มน้ำแม่สุรินเป็นเครือข่ายที่มีการรวมตัวของคนที่มีความรักและความอุดมสมบูรณ์ของลุ่มน้ำ เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่างๆ จึงรวมตัวกัน โดยมาจากตัวแทนแต่ละพื้นที่หมู่บ้านในเขตลุ่มน้ำแม่สุริน ซึ่งครอบคลุมระหว่าง 2 ตำบล ในพื้นที่ 2 อำเภอ และมีแกนนำของแต่ละหมู่บ้านเข้าร่วมเป็นสมาชิกและกรรมการอีกด้วย

เครือข่ายลุ่มน้ำแม่สุริน มีพื้นที่ในการดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการจัดการไฟฟ้าใน 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลห้วยโป่ง อ.เมืองแม่ฮ่องสอน และตำบลขุนยวม อ.ขุนยวม (4 หมู่บ้าน ได้แก่ ห้วยสูง ห้วยฟาน แม่สะเปเหนือ แม่สะเปใต้)

มีกิจกรรมที่สำคัญๆ ได้แก่ การจัดการความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำแม่สุริน เพื่อหาแนวทางแก้ไขและออกจากปัญหาร่วมกัน ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการประชุมเครือข่าย จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน นอกจากนั้นยังมีการขับเคลื่อนงานเชิงยุทธศาสตร์พร้อมๆ กับเครือข่ายลุ่มน้ำในระดับจังหวัด มีการดำเนินกิจกรรมสร้างจิตสำนึก เช่นการบวชป่า การทำแนวกันไฟ การทำฝายชะลอความชื้น เป็นต้น

4.4.3 กระแสการผลักดันสู่ตำบลจัดการตนเอง (กรณีการออกข้อบัญญัติตำบล)

ในส่วนของการสร้างแนวคิดในการจัดการตนเอง โดยผลักดันให้มีข้อบัญญัติว่าด้วยการจัดการหมอกควันและไฟป่า นั้น เป็นกระแสสังคมที่มีอิทธิพลทางความคิดอย่างมากในช่วงระยะเวลาท้ายๆ ของการดำเนินโครงการ ซึ่งมองว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่จะสร้างให้องค์การบริหารส่วนตำบลเข้าไปมีบทบาทในการจัดการบริหารพื้นที่ได้ และอาจจะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมนั่นเอง

เมื่อเกิดกระแสสังคมในเรื่องของการออกข้อบัญญัติตำบลว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หรือการจัดการหมอกควันไฟป่า ทำให้เกิดเสียงสะท้อนในเวทีแลกเปลี่ยนประจำเดือน เรื่องของความรู้ ในการนำไปสู่การออกข้อบัญญัติตำบลว่าด้วยการจัดการหมอกควันและไฟป่า ซึ่งขณะนั้นได้มีการหารือและเกิดความต้องการในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งใหม่ จึงได้ทำการประสานงานไปยัง องค์การบริหารส่วนตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านสมาคมลุ่มน้ำสาละวิน จ.แม่ฮ่องสอน ที่ช่วยในเรื่องของการประสานงาน เพื่อศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กิจกรรมการศึกษาดูงานครั้งนั้น เป็นกิจกรรมที่อยู่นอกเหนือจากแผนการดำเนินงานจึงได้มีการบูรณาการงบประมาณ ในการศึกษาดูงานครั้งนี้ ทั้งจากของโครงการวิจัย งบหมอกควันของ สสส. งบการศึกษาดูงานของ พอช. และงบบางส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม โดยร่างเป็นโครงการร่วมกัน ดังนี้

ร่างเอกสารในการศึกษาฐาน

แลกเปลี่ยนเรียนรู้การออกข้อบัญญัติตำบลว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขององค์การบริหารส่วนตำบลทาเหนือ อ.แม่อน จ.เชียงใหม่ มีรายละเอียดโครงการดังนี้

1) ชื่อโครงการ กระบวนการเรียนรู้ “การออกข้อบัญญัติตำบล ” ว่าด้วยการจัดการทรัพยากรฯ

2) หลักการและเหตุผล

เนื่องด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม ได้ดำเนินการศึกษาวิจัย การศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการลดหมอกควันตำบลขุนยวม โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีพื้นที่การดำเนินการรวม 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านขุนยวมหมู่ที่ 1-2 หมู่บ้านแม่สุรินหมู่ที่ 3 หมู่บ้านแม่สะเป่ไต้หมู่ที่ 4 หมู่บ้านห้วยฟานหมู่ที่ 5 หมู่บ้านแม่สะเป่เหนือหมู่ที่ 6 โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้สัญญาเลขที่ RDG53N0005 มีระยะเวลาในการดำเนินการ 8 เดือน เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2553 ถึงวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2553 เนื้อหาของการดำเนินการวิจัยเป็นการค้นหาวิธีการ หรือแนวทางในการลดปัญหาหมอกควันและไฟป่า ภายใต้การจัดการโดยชุมชน มีเครื่องมือที่สำคัญเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้สมัยใหม่ ที่สามารถใช้ได้และจัดการปัญหาได้จริง

ในกระบวนการศึกษาวิจัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีแผนการดำเนินการลงพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ปัญหา สถานการณ์ความรุนแรง รวมถึงผลกระทบของหมอกควันที่เกิดขึ้น ได้ข้อมูลที่น่าสนใจหลายประการซึ่งอยู่ในช่วงระยะเวลาการรวบรวมเพื่อนำเสนอ นอกจากการได้ข้อมูลที่นำเสนอดังกล่าวแล้วการเวทีการพูดคุยของแกนนำทั้งฝ่ายองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม ฝ่ายปกครอง กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน แต่ละหมู่บ้าน ได้นำไปสู่ประเด็นการออกข้อบัญญัติในเรื่องการจัดการปัญหาทรัพยากร บรรลุให้เป็นวาระสำคัญเพื่อเร่งดำเนินการ แต่ในกระบวนการออกข้อบัญญัติตำบลต้องอาศัยความเข้าใจ ของประชาชนในพื้นที่โดยเฉพาะผู้นำ รวมถึงหน่วยงานราชการต่างๆ ที่ดูแลรับผิดชอบร่วมกันในพื้นที่ เรื่องการออกข้อบัญญัติตำบลถือเป็นเรื่องใหม่ที่ยังไม่ปรากฏให้ศึกษาในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นข้างเคียง ดังนั้นเพื่อสร้างความเข้าใจจึงมีมติและแผนปฏิบัติการเรื่องการศึกษาฐาน กระบวนการ/วิธีการ ในการนำไปสู่การออกข้อบัญญัติตำบลเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (หมอกควัน-ไฟป่า) เพื่อเติมเต็มศักยภาพผู้นำ สำหรับศึกษาแล้วนำมาปรับใช้และผลักดันให้เกิดข้อบัญญัติดังกล่าว

ในการเสนอแผนโครงการวิจัยฯ ต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมานั้นได้ดำเนินการโดยคำนึงถึงการทำงานในระดับพื้นที่เป็นตัวตั้ง จึงตกลงในเรื่องของการตั้งงบประมาณในการศึกษาฐานเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำที่เกี่ยวข้อง เมื่อปรากฏว่าเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องศึกษาฐาน จึงมีแผนการดำเนินการในเรื่องการศึกษาดูงานดังกล่าว จึงอาศัยงบประมาณบางส่วนที่มีอยู่ภายใต้โครงการวิจัย ฯ และจากองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม เพื่อดำเนินการ แต่ไม่เพียงพอ จึงนำประเด็นดังกล่าวหารือในเวทีประชุมของเครือข่ายการจัดการ

ทรัพยากร จ.แม่ฮ่องสอน ได้ข้อสรุปให้เสนอแผนงานบูรณาการดังกล่าว เสนอขอรับการสนับสนุนภายใต้โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการไฟฟ้าแบบผสมผสานลดปัญหาหมอกควัน (สส.)

3) วัตถุประสงค์

- เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบครบวงจร
- เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน (ผู้บริหาร อบต.ขุนยวม และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง)
- เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการจัดการไฟฟ้าและหมอกควัน
- เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการจัดทำข้อบัญญัติตำบลในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4) กลุ่มเป้าหมาย

มีผู้นำชุมชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน , ผู้บริหาร อบต.และเจ้าหน้าที่ เข้าร่วมเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพจำนวน 20 คน จาก 6 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านขุนยวมหมู่ที่ 1-2 หมู่บ้านแม่สุรินหมู่ที่ 3 หมู่บ้านแม่สะเป่ใต้ หมู่ที่ 4 หมู่บ้านห้วยฟานหมู่ที่ 5 หมู่บ้านแม่สะเป่เหนือหมู่ที่ 6

5) วิธีดำเนินการ

- ประชุมสร้างความเข้าใจ แนวคิดการดำเนินงาน / ทบทวนการดำเนินการที่ผ่านมา ความคาดหวัง
- ประสานงานพื้นที่และแหล่งงบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติม
- จัดทำโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการ
- เดินทางเพื่อศึกษาดูงาน อบต.แม่ทา จังหวัดลำพูน
- สรุปผลการศึกษาดูงาน/ ติดตามประเมินผล
- ประชุมวางแผนการดำเนินงานต่อเนื่อง

6) ระยะเวลาการดำเนินการ

ระหว่างวันที่ 25 สิงหาคม 2553 ถึง 15 กันยายน 2553 (กำหนด 3 วัน)

7) พื้นที่ดำเนินงานศึกษาดูงาน

องค์การบริหารส่วนตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

8) แผนการและงบประมาณในการดำเนินการแบบบูรณาการ

ลำดับ	กิจกรรม /รายการ	งบประมาณ (บาท)	เจ้าของงบฯ
1	- ค่าเดินทางผู้เข้าร่วม จากหมู่บ้านต่างๆ ในเขต ตำบลขุนยวม เพื่อมาขึ้นรถ ยัง อบต.ขุนยวม อ.ขุนยวม	1,500	โครงการวิจัย แนวทางการ ลด หม อ ก

			ควีน (สกว.)
2	- ค่าพาหนะในการเดินทางจาก อ.ขุนยวม ถึง จ.ลำพูน โดยรถตู้ จำนวน 2 คัน $\times$ 1,500 บาท/วัน $\times$ 3 วัน - ค่าน้ำมันรถ จำนวน 2 คัน $\times$ 3,000 (ประมาณการ)	9,000 6,000	โครงการ หมอกควีนฯ (สสส.)
3	- ค่าอาหารและอาหารว่างผู้เข้าร่วมศึกษาดูงาน จำนวน 20 คน $\times$ 100 บาท $\times$ 9 มื้อ (3 วัน)	13,000 5,000	โครงการ ฟื้นฟูชีวิตฯ (PRLC) โครงการวิจัย (สกว.)
4	- ค่าที่พัก คีโนละ 600 บาท $\times$ 10 ห้อง (ห้องละ 2 คน) $\times$ 2 คืน	8,000	โครงการวิจัย แนวทางการ ลดหมอก ควีน(สกว.)
5	- ค่าตอบแทนวิทยากร / ของที่ระลึก	5,000	อบต.ขุนยวม
6	- ค่าประกันชีวิตระหว่างเดินทาง 20 คน $\times$ 50บาท $\times$ 3 วัน	3,000	อบต.ขุนยวม
รวม		50,500	

(ห้าหมื่นห้าร้อยบาทถ้วน)

● งบประมาณจากโครงการวิจัยฯ	จำนวน	14,500	บาท
● งบประมาณจาก อบต. ขุนยวม	จำนวน	8,000	บาท
● งบประมาณที่ต้องการการสนับสนุน สสส.	จำนวน	15,000	บาท
● งบประมาณที่ต้องการจากฟื้นฟูฯ	จำนวน	13,000	บาท
รวม		<u>50,500</u>	บาท

9.) ผู้รับผิดชอบโครงการ

- องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม
- ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน

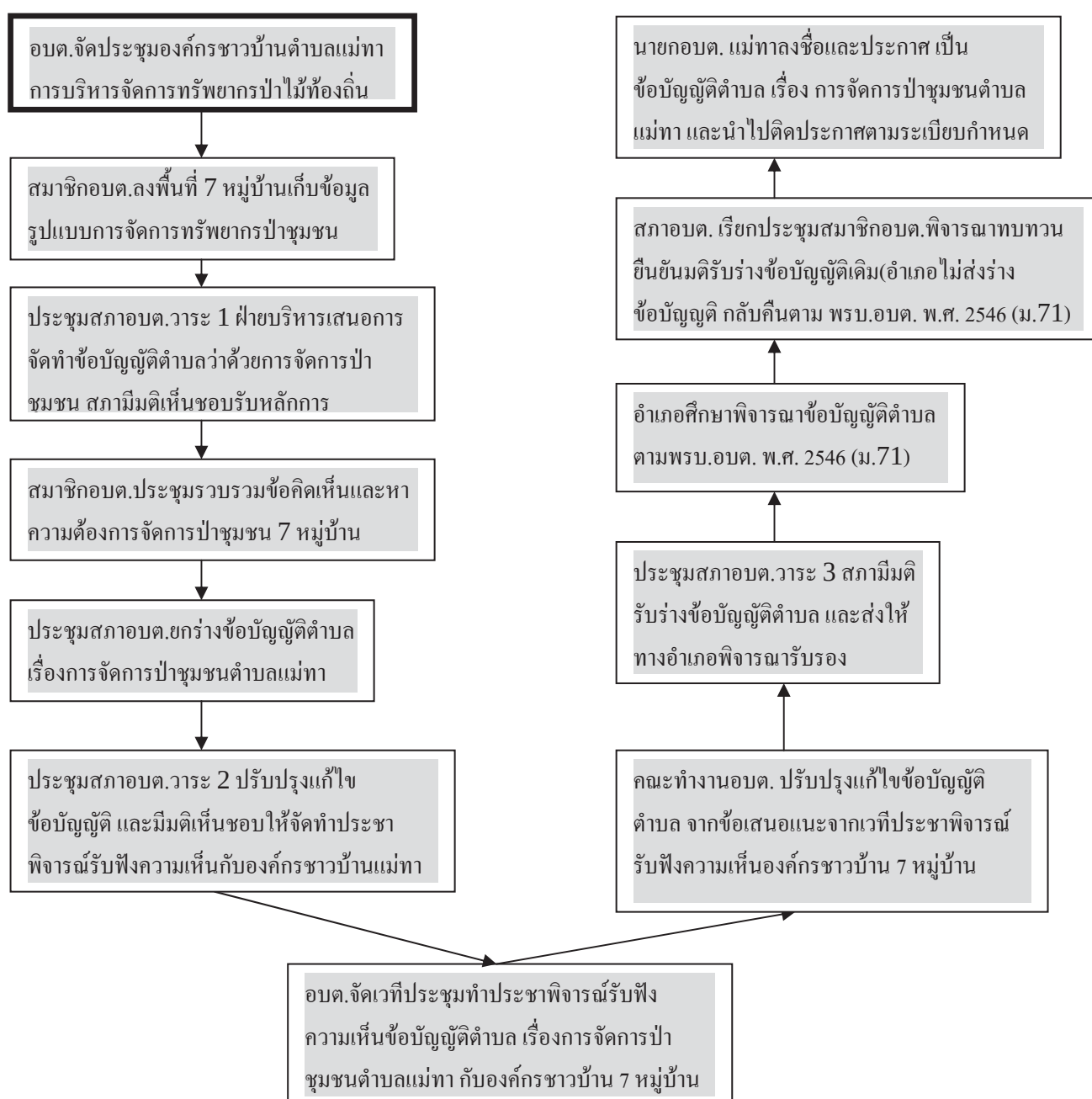
10) ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ผู้นำชุมชนเกิดความรู้และเข้าใจความสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นำความรู้ที่ได้รับกลับมาถ่ายทอดสู่คนในชุมชน
- เกิดแรงผลักดันและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสู่การออกข้อบัญญัติตำบลขุนยวม

นอกจากแผนในการศึกษาฐานที่ร่วมกันหลายภาคแล้ว ความรู้ที่ได้รับจากการแลกเปลี่ยน และจากการนำเสนอขององค์การบริหารส่วนตำบลทาเหนือ ยังเป็นความรู้ที่สำคัญในการนำมาปรับ ประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะกระบวนการในการออกข้อบัญญัติ และรูปร่างหน้าตาของข้อบัญญัติที่ดูแล้วไม่ น่ากลัวอย่างที่หลายๆ คนวิตก ว่าจะทับซ้อน หรือขัดต่อกฎหมายอื่นๆ หลังจบเวทีจึงได้มีการ รวบรวมข้อมูลและสรุปข้อมูลเบื้องต้น ได้ดังต่อไปนี้

.....กระบวนการออกข้อบัญญัติ

กระบวนการออกข้อบัญญัติตำบลของตำบลทาเหนือ สามารถสรุปได้ ดังผังด้านล่าง

อธิบายขั้นตอนการออกข้อบัญญัติ (สรุปจากเวทีแลกเปลี่ยน)

1. อบต.จัดประชุมองค์กรชาวบ้านแม่ทา เพื่อแลกเปลี่ยนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ท้องถิ่น และหากกลไกสนับสนุนความเข้มแข็งองค์กรชาวบ้านต่อการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา
2. สมาชิกอบต. ร่วมกันลงพื้นที่ 7 หมู่บ้าน เพื่อศึกษาเก็บข้อมูล และรูปแบบการจัดการป่าชุมชนระดับหมู่บ้าน และนำไปจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง บทบาทหน้าที่ กลไกสนับสนุนองค์กรชาวบ้านจัดการป่าชุมชน และการออกข้อบัญญัติตำบล
3. สภาอบต.แม่ทา เรียกประชุมสมาชิกอบต. ฝ่ายบริหารอบต. แม่ทาเสนอวาระเรื่องการจัดทำข้อบัญญัติตำบลว่าด้วยการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา (ประชุมวาระที่ 1) ที่ประชุมสภาอบต. มีมติเห็นชอบรับหลักการ และให้สมาชิกอบต. รวบรวมข้อมูลเพื่อยกร่างเป็นข้อบัญญัติตำบล ว่าด้วยการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา
4. สมาชิกอบต. 7 หมู่บ้าน ลงพื้นที่ไปประชุมรวบรวมความคิดเห็นและความต้องการขององค์กรชาวบ้าน 7 หมู่บ้าน ต่อข้อบัญญัติตำบล ว่าด้วยเรื่องการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา
5. อบต. จัดประชุมรวบรวมข้อมูล 7 หมู่บ้าน และยกร่างข้อบัญญัติตำบล เรื่อง การจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา
6. สภาอบต.แม่ทา เรียกประชุมสมาชิกอบต. เพื่อเสนอร่างข้อบัญญัติตำบล เรื่อง การจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา (ประชุมวาระที่ 2) ที่ประชุมสภาอบต. ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมร่างข้อบัญญัติตำบล ในที่ประชุม และมีมติเห็นชอบให้นำร่างข้อบัญญัติตำบล ไปจัดทำเวทีประชาพิจารณ์รับฟังความเห็นกับองค์กรชาวบ้านแม่ทา 7 หมู่บ้าน
7. อบต.แม่ทา จัดเวทีประชุมองค์กรชาวบ้านแม่ทา 7 หมู่บ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจและทำประชาพิจารณ์รับฟังความเห็นต่อข้อบัญญัติตำบล เรื่อง การจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา
8. อบต.แม่ทา รวบรวมข้อคิดเห็นและนำไปปรับปรุงแก้ไข ต่อร่างข้อบัญญัติตำบล เรื่อง การจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา ตามมติส่วนใหญ่ของเวทีประชาพิจารณ์องค์กรชาวบ้านแม่ทา 7 หมู่บ้าน
9. สภาอบต.แม่ทา เรียกประชุมสมาชิกอบต. เพื่อขอมติรับรองให้ความเห็นชอบต่อร่างข้อบัญญัติตำบล เรื่องการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา (ประชุมวาระที่ 3) ที่ประชุมสภาอบต. มีมติรับร่าง ร่างข้อบัญญัติตำบล และให้ นำข้อบัญญัตินี้เสนอให้อำเภอพิจารณาตามขั้นตอนของ มาตรา 71 พรบ.อบต. พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546
10. อำเภอศึกษาพิจารณาร่างข้อบัญญัติตำบลแม่ทา เรื่องการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา ตามขั้นตอนของ มาตรา 71 พรบ.อบต. พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546

11. สภาอบต.แม่ทา เรียกประชุมสมาชิกอบต.เพื่อพิจารณาทบทวนและขอมติยืนยันตามร่าง ข้อบัญญัติตำบล เรื่อง การจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา จากที่ประชุมสภาอบต.มีมติยืนยันตามร่าง ข้อบัญญัติตำบล เรื่อง การจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา ด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกอบต.ทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ และมีมติให้นายกอบต. ลงชื่อและประกาศเป็น ข้อบัญญัติตำบล เรื่องการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา ตามขั้นตอนของ มาตรา 71 พรบ. อบต. พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546
12. นายกอบต.ลงชื่อและออกคำสั่งประกาศ ข้อบัญญัติตำบลแม่ทา เรื่อง การจัดการป่าชุมชน ตำบลแม่ทา และนำไปติดประกาศตามที่ระเบียบกำหนดไว้

ตัวอย่างเนื้อหาของข้อบัญญัติ

อาศัยอำนาจตามมาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และมาตรา 71 แห่งพระราชบัญญัติสภาตำบลและ องค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2546 ประกอบกับแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2545 องค์การบริหาร ส่วนตำบลแม่ทา จึงออกข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา โดยความเห็นชอบของสภา องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลนี้เรียกว่า “ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ว่าด้วยการจัดการป่าชุมชน ตำบลแม่ทา พ.ศ. 2550”

ข้อ 2 ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลนี้ ให้ใช้บังคับได้นับถัดจากวันประกาศ ณ ที่ทำการ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาแล้ว 15 วัน

ข้อ 3 ในข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลนี้

“ป่าชุมชนตำบลแม่ทา” หมายถึง

ป่าชุมชนบ้านทาม่อน เนื้อที่จำนวน 8,457 ไร่ มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับห้วยปากกล้วย จนถึงสันต้นม่วงคู้ ทิศใต้ติดต่อกับสันห้วยแล้ง ห้วยน้ำขุ่น และสันกลางห้วยป่าเต้า ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ห้วยแม่บอนบก และทิศตะวันตกติดต่อกับห้วยแม่ผาแหน และสันห้วยแม่ลาน

ป่าชุมชนบ้านท่าข้าม - บ้านค้อกลาง เนื้อที่จำนวน 18,813 ไร่ มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับ ห้วยยาบ สันห้วยแล้ง และห้วยแม่ตะกร้า ทิศใต้ติดต่อกับสันเขาห้วยแม่เลาะ และห้วยแม่ค่อม ทิศ ตะวันออกติดต่อกับห้วยแม่เนิง และห้วยแม่แจก และทิศตะวันตกติดต่อกับลำน้ำแม่ทา

ป่าชุมชนบ้านห้วยทราย เนื้อที่จำนวน 5,000 ไร่ มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับห้วยน้ำขุ่น ทิศ ใต้ติดต่อกับห้วยปงกา ทิศตะวันออกติดต่อกับห้วยเมียง และห้วยฮ่อม และทิศตะวันตกติดต่อกับห้วย แม่ธิ

ป่าชุมชนบ้านปานอด เนื้อที่จำนวน 10,601 ไร่ มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับสันห้วยทราย และขุนห้วยน้ำขุ่น ทิศใต้ติดต่อกับห้วยปากกล้วย และห้วยแม่ตีบ ทิศตะวันออกติดต่อกับห้วยแม่เลาะ และทิศตะวันตกติดต่อกับห้วยแม่ธิ

ป่าชุมชนบ้านดอนชัย - บ้านใหม่ดอนชัย เนื้อที่จำนวน 9,862 ไร่ มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับสันกอม่วงจดสันเขาแม่ต๊ิบ ทิศใต้ติดต่อกับห้วยหก และห้วยแม่โง่งห่าง ทิศตะวันออกติดต่อกับสันเขาทิศตะวันออกเฉียงเหนือติดสันเขาห้วยไม้จุ่น จดสันเขาแม่ชะแมว ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ติดต่อกับห้วยหกติดสันเขาแม่ป่าช้า ทิศตะวันตกติดต่อกับสันเขาห้วยแม่ธิ และทิศตะวันตกเฉียงใต้ติดต่อกับลำห้วยจะค่าน จดสันเขาแม่โง่งห่าง

โดยชุมชนได้ร่วมกันจัดการอนุรักษ์ ดูแลรักษา และใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลา 12 ปี

ข้อ 4 ให้นายกองการบริหารส่วนตำบลแม่ทา และสภาองค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่รักษาการให้เป็นไปตามข้อบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งเพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลนี้

หมวด 1 บททั่วไป

ข้อ 5 ป่าชุมชนที่จัดตั้งขึ้นต้องเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

- (1) เพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ ดิน และน้ำ
- (2) เพื่อส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน และตำบล
- (3) เพื่อให้ชุมชนบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ดิน และน้ำ อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน
- (4) เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ ดูแลรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรป่าไม้ ดิน และน้ำ
- (5) เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง และพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการให้กับบุคคลกลุ่ม และองค์กรชุมชนในตำบล

ข้อ 6 ป่าชุมชนตำบลแม่ทาที่จัดตั้งขึ้นอยู่ภายใต้การกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา โดยให้คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบล และคณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

หมวด 2 คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบล

ข้อ 7 ให้มีคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบลประกอบด้วยประธานและกรรมการอื่นอีกจำนวนไม่น้อยกว่าสิบห้าคนแต่ไม่เกินยี่สิบห้าคน ซึ่งได้รับการคัดเลือกโดยคณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านแต่ละชุมชน และได้รับการรับรองจากที่ประชุมของสมาชิกป่าชุมชนหมู่บ้าน

ข้อ 8 คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบล ต้องมีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

- (1) เป็นคณะกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้าน
- (2) มีอายุตั้งแต่สิบแปดปีบริบูรณ์ขึ้นไป
- (3) มีแนวคิดและจิตสำนึกในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบมีส่วนร่วม
- (4) มีประสบการณ์การทำงานการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ดิน และน้ำ ไม่น้อยกว่าสองปี

ข้อ 9 คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบลมีวาระการดำรงตำแหน่งสองปี และจะดำรงตำแหน่งได้ไม่เกินสองวาระติดต่อกัน

ข้อ 10 คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบล พ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- (1) ตาย
- (2) ลาออก
- (3) ครบวาระตามการดำรงตำแหน่ง
- (4) พ้นจากตำแหน่งคณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้าน
- (5) ขาดการทำงานของเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบลเกินสามครั้งติดต่อกันโดยไม่ได้แจ้ง

ต่อคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบล

(6) คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบลมีมติไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนกรรมการทั้งหมดให้พ้นจากตำแหน่ง เพราะบกพร่องต่อหน้าที่ หรือกระทำผิดระเบียบของคณะกรรมการป่าชุมชนทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบลอย่างร้ายแรง

(7) สภาองค์การบริหารส่วนตำบลมีมติไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกสภาทั้งหมดให้พ้นจากตำแหน่งเพราะบกพร่องต่อหน้าที่ หรือกระทำผิดระเบียบของคณะกรรมการป่าชุมชนทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบลอย่างร้ายแรง

ข้อ 11 คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบล มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) สนับสนุนการดำเนินงานของคณะกรรมการป่าชุมชนระดับหมู่บ้าน
- (2) ดำเนินการประสานแผนจัดการป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน
- (3) สนับสนุนงานของเครือข่ายป่าชุมชนระดับหมู่บ้าน และเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบล
- (4) ประสานจัดทำและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านป่าชุมชนให้แก่ระดับชุมชน และระดับ

ตำบล

- (5) ติดตามการดำเนินงานบริหารจัดการป่าชุมชนของคณะกรรมการป่าชุมชนระดับ

หมู่บ้าน

(6) ประสานความร่วมมือกับบุคคล หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เข้ามาสนับสนุนการจัดการป่าชุมชนทั้งระดับหมู่บ้านและระดับตำบล

(7) จัดทำรายงานการดำเนินงานด้านป่าชุมชนระดับตำบลอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง เสนอต่อที่ประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

หมวด 3 คณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้าน

ข้อ 12 ให้มีคณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านประกอบด้วยประธานและกรรมการอื่นอีกจำนวนไม่น้อยกว่าสิบห้าคนแต่ไม่เกินยี่สิบคน ซึ่งมีการเสนอชื่อและได้รับการคัดเลือกจากมติที่ประชุมของสมาชิกป่าชุมชนหมู่บ้าน

ข้อ 13 คณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้าน ต้องมีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

- (1) ต้องมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านของหมู่บ้านไม่น้อยกว่าร้อยแปดสิบวัน
- (2) เป็นบุคคลมีความน่าเชื่อถือของคนในชุมชน มีคุณธรรม หรือมีความรู้ที่สมาชิกชุมชนยอมรับ
- (3) ไม่เป็นบุคคลทุพพลภาพ หรือ ต้องคดีอาญา

ข้อ 14 คณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านมีวาระการดำรงตำแหน่งจำนวนคราวละสองปี

ข้อ 15 กรรมการประชุมชนหมู่บ้านพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- (1) ตาย
- (2) ลาออก
- (3) ครบวาระตามการดำรงตำแหน่ง
- (4) ไม่ปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการประชุมชนระดับหมู่บ้าน และคณะกรรมการเครือข่ายประชุมชนระดับตำบล โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร
- (5) ปฏิบัติหน้าที่ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์การบริหารจัดการกองทุนประชุมชนหมู่บ้าน
- (6) คณะกรรมการประชุมชนหมู่บ้านมีมติไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนกรรมการทั้งหมดให้พ้นจากตำแหน่ง เพราะบกพร่องต่อหน้าที่ หรือทำผิดระเบียบข้อบังคับการบริหารจัดการประชุมชนของหมู่บ้านอย่างร้ายแรง
- (7) สภาก่อตั้งการบริหารส่วนตำบลมีมติไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกสภาทั้งหมดให้พ้นจากตำแหน่ง เพราะบกพร่องต่อหน้าที่ หรือทำผิดระเบียบข้อบังคับการบริหารจัดการประชุมชนของหมู่บ้านอย่างร้ายแรง

ข้อ 16 คณะกรรมการประชุมชนหมู่บ้าน มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) บริหารจัดการ ดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
- (2) ประสานจัดทำแผนการจัดการ และกิจกรรมการจัดการประชุมชนในหมู่บ้าน
- (3) จัดทำแนวเขตป่าชุมชน และแบ่งพื้นที่จัดการประชุมชนให้ชัดเจน
- (4) พิจารณากำหนดระเบียบการขอใช้ไม้ หรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอื่นในป่าชุมชน
- (5) สร้างจิตสำนึกให้แก่สมาชิกป่าชุมชนให้รู้จักคุณค่า รักษา ห่วงแหน และเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการประชุมชนในหมู่บ้าน
- (6) ประสานจัดทำและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านป่าชุมชนให้แก่สมาชิกป่าชุมชนหมู่บ้าน
- (7) ประสานความร่วมมือกับบุคคล หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เข้ามาสนับสนุนการจัดการประชุมชนในหมู่บ้าน
- (8) จัดทำรายงานผลการดำเนินงานด้านป่าชุมชนหมู่บ้านเสนอต่อที่ประชุมหมู่บ้าน และที่ประชุมคณะกรรมการเครือข่ายประชุมชนระดับตำบลอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง
- (9) ปฏิบัติหน้าที่เป็นคณะกรรมการกองทุนประชุมชนหมู่บ้านตามที่กำหนดไว้ในข้อ 20
- (10) บริหารจัดการกองทุนประชุมชนหมู่บ้านให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในข้อ 19

หมวด 4 สิทธิและหน้าที่ของสมาชิกป่าชุมชนหมู่บ้าน

ข้อ 17 สมาชิกป่าชุมชนมีสิทธิและหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) ร่วมกำหนดแนวเขตป่าชุมชน แนวเขตพื้นที่การใช้ประโยชน์ และพื้นที่จัดการอื่นในป่าชุมชน
- (2) ร่วมบริหารจัดการ การจัดทำแผนการจัดการ และกิจกรรมดูแลรักษาฟื้นฟูป่าชุมชน
- (3) ร่วมจัดทำและปรับปรุงกฎระเบียบป่าชุมชนระดับหมู่บ้าน

- (4) มีสิทธิขอใช้ไม้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอื่นในป่าชุมชนตามกฎหมายของป่าชุมชน
- (5) มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งและถอดถอนคณะกรรมการป่าชุมชนระดับหมู่บ้าน
- (6) ตรวจสอบและตรวจตราผู้ที่เข้ามากระทำผิดกฎระเบียบป่าชุมชนในพื้นที่หมู่บ้าน
- (7) ตรวจสอบการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทาของคณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้าน และคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบล

หมวด 5 กองทุนป่าชุมชนหมู่บ้าน

ข้อ 18 ให้มีกองทุนป่าชุมชนหมู่บ้าน ประกอบด้วยเงินและทรัพย์สินที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล การระดมทุนสนับสนุนจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน การจัดเก็บเงินค่าปรับผู้กระทำผิดต่อกฎระเบียบป่าชุมชน การจัดเก็บเงินค่าสมาชิกป่าชุมชน หรือการรับเงินบริจาคเพื่อการบริหารจัดการป่าชุมชน

ข้อ 19 วัตถุประสงค์ในการใช้เงินกองทุนป่าชุมชนหมู่บ้าน

- (1) เพื่อการบริหารจัดการป่าชุมชนหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพ
- (2) เพื่อการสนับสนุนการดำเนินงานและบริหารจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทาของคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบล
- (3) เพื่อเป็นค่าตอบแทนหรือจัดสวัสดิการให้แก่คณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้าน และสมาชิกป่าชุมชนหมู่บ้าน

ข้อ 20 ให้คณะกรรมการกองทุนป่าชุมชนหมู่บ้านมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) กำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไข ระเบียบและวิธีการดำเนินงานของการใช้เงินกองทุนป่าชุมชนหมู่บ้าน
- (2) พิจารณาการใช้เงินกองทุนป่าชุมชนหมู่บ้าน เพื่อใช้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในข้อ 19
- (3) ติดตาม รายงาน และประเมินผลการใช้จ่ายเงินกองทุนป่าชุมชนหมู่บ้าน อย่างน้อยปีละสองครั้งเสนอต่อที่ประชุมหมู่บ้าน

บทเฉพาะกาล

ข้อ 21 ให้กฎระเบียบป่าชุมชนหมู่บ้านที่ใช้มาก่อนข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทาว่าด้วยการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา พ.ศ. 2550 ฉบับนี้ประกาศใช้บังคับให้มีผลใช้บังคับต่อไปจนกว่าคณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านจะมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมต่อไป

ข้อ 22 ให้มีการเลือกคณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้านให้เสร็จสิ้นภายในระยะเวลาหกสิบวันภายหลังจากข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ว่าด้วยการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทานี้ประกาศใช้บังคับ

ข้อ 23 ให้มีการเลือกคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบลให้เสร็จสิ้นภายในระยะเวลาเก้าสิบวันภายหลังจากข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ว่าด้วยการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทานี้ประกาศใช้บังคับ

ข้อ 24 ให้องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา กำหนดตำบลแม่ทา ผู้ใหญ่บ้าน 7 หมู่บ้านในตำบลแม่ทา คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับตำบล และคณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้าน ร่วมกันจัดทำและปรับปรุงแนวเขตป่าชุมชนตำบลแม่ทา ให้เสร็จสิ้นภายในระยะเวลาหนึ่งร้อยแปดสิบวันวันภายหลังจากข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา ว่าด้วยการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทานี้ประกาศใช้บังคับ

4.4.4 การร่วมเวทีภาคีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่าในเวทีแลกเปลี่ยน ปี พ.ศ.2552 (ระดับจังหวัด)

กระบวนการในเวทีสัมมนาในช่วงแรกเป็นการนำเข้าสู่เวทีสัมมนา อภิปรายที่มาของโครงการและเนื้อหาประเด็น โดยได้รับเกียรติจากตัวแทนเครือข่าย และหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และส่วนรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา นำเสนอประสบการณ์ บทเรียน และวิธีการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควัน

บทบาทความเป็นมาเครือข่ายลุ่มน้ำจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีเนื้อที่ 7,928,787 ไร่ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 90.5 % ของพื้นที่จังหวัด ส่วนที่เหลือประมาณ 9.5 % เป็นที่ราบหุบเขา ซึ่งอุดมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ น้ำ สัตว์ป่า และสัตว์น้ำ มีระบบนิเวศน์ที่อุดมสมบูรณ์และมีลักษณะเฉพาะ การก่อเกิดเครือข่ายนั้นเกิดจากการรวมตัวของชุมชนทั้งพื้นที่บนดอยและพื้นที่ราบจากหลายชาติพันธุ์ที่มีประเด็นปัญหาเดียวกัน มูลเหตุแห่งการรวมตัวเป็นเครือข่ายเกิดจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนและการประกอบอาชีพไม่ได้ถูกยอมรับจากสังคม ความเจริญจากการพัฒนาประเทศ และกระแสการพัฒนาประเทศที่มุ่งไปสู่ระบบทุนนิยมรัฐมีนโยบายประกาศและขยายเขตป่าต่างๆทำให้ชุมชนไม่มีสิทธิในที่ดินของตนเอง และไม่มีสิทธิจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยมีเป้าหมาย“ชุมชนมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน”

วัตถุประสงค์

1. เพื่อช่วยหนุน สานพลังการทำงานและเชื่อมต่อในเครือข่ายและเครือข่ายระดับภาค
2. เพื่ออำนวยความสะดวกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ถ่ายเทข้อมูลข่าวสารจากภายในและภายนอก นำมาปรับใช้และแก้ไขปัญหาของชุมชน
3. เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น
4. เพื่อรวมพลังและเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

โครงสร้างคณะกรรมการเครือข่าย

องค์กรชุมชนจัดการทรัพยากรจังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. จัดประชุมคณะกรรมการเครือข่ายจังหวัด 2 เดือน/ครั้ง
2. วิเคราะห์ปัญหา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการบริหารจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า
3. กำหนดกฎระเบียบ กติกาของชุมชนเครือข่ายในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน น้ำ ป่า
4. กิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โดยใช้ความเชื่อ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น บวชป่าสืบชะตาแม่น้ำ อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและสัตว์ป่า ฯลฯ
5. สนับสนุนเครือข่ายย่อยในการทำกิจกรรม จัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า
6. สร้างพื้นที่รูปธรรมในการแก้ไขปัญหา ดิน น้ำ ป่า ที่ยั่งยืน
7. กิจกรรมรณรงค์สร้างความเข้าใจต่อสาธารณะและประสานความร่วมมือจากภาคีอื่น ในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
8. ร่วมผลักดันงานเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องให้เกิดการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากร ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ของพื้นที่ เช่น พรบ.ป่าชุมชน นโยบายการแก้ปัญหาป่าไม้และที่ดินในเขตป่า ฯลฯ
9. ประสานภาคีความร่วมมือทั้งภายในท้องถิ่น และภายนอกความมุ่งหวัง เคารพธรรมชาติ ยอมรับสิทธิชุมชน บนพื้นฐานความแตกต่างของวิถีชีวิตและชาติพันธุ์ที่หลากหลาย

ความคิดเห็นจากตัวแทนองค์การบริหารส่วนจังหวัด ผู้สนับสนุนงบการจัดการ

การจัดการไฟป่าและหมอกควันในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ก่อนอื่นต้องคำนึงถึงลักษณะของป่าที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งเข้าใจว่าป่านั้นมีอยู่ 3 ลักษณะที่สำคัญ เริ่มตั้งแต่ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบเขา และป่าเต็งรังหรือที่เรียกว่าป่าชั้นล่าง ซึ่งมีมากในพื้นที่แม่ฮ่องสอนและพื้นที่ป่าในลักษณะนี้สามารถจัดการได้ยากที่จะไม่ให้เกิดไฟป่า จากประสบการณ์ที่ผ่านมาจึงมีวิธีการจัดการโดยการชิงเผา เพื่อเผาวัชพืชเบื้องต้นเสียก่อนอันจะทำให้ลดความรุนแรงของไฟป่าที่จะตามมา ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีโจทย์หรือคำถามที่มักถามกันว่าจะป้องกันไฟป่าไปเพื่ออะไร มี 2 ลักษณะคือ ป้องกันไม่ให้ไฟไหม้ป่าอันจะเป็นการทำลายป่า หรือป้องกันไม่ให้เกิดหมอกควันที่จะส่งผลทำลายสุขภาพหรืออื่นๆ สมมุติว่าเพื่อไม่ให้เกิดหมอกควันในประเด็นหลัง ถ้าหากเป็นเช่นนั้นจึงมีความเห็นว่าจะต้องจัดการชิงเผาตั้งแต่เดือนธันวาคมเสียด้วยซ้ำไป และวิธีการมองจะต้องมองและคิดในแบบองค์รวมทั้งระบบ เริ่มจากความเข้าใจในวิถีชีวิตของคนที่อยู่กับป่าต้องเข้าใจว่าวิถีการดำรงชีวิตเป็นอย่างไรสำหรับพันธุ์และผูกพันอย่างไรกับป่า จากนั้นจึงต้อง ปลูกจิตสำนึกให้รู้จักคุณค่าของป่า มีการส่งเสริมอาชีพอื่นๆ ที่จำเป็นและสร้างรายได้เพิ่ม

ในส่วนของการจัดการไฟป่านั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องบูรณาการ แต่ละหน่วยงานแต่ละองค์กรที่ทำเรื่องเดียวกันควรที่จะจับมือกันและร่วมกันทำงานจึงจะประสบผลสำเร็จ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

ประเด็นการจัดการในลักษณะของการทำฝายชะลอความชื้นนั้นเป็นเรื่องที่ดีและน่าสนใจ แต่ขอแสดงความคิดเห็นว่า ปัจจุบันนี้การทำฝายชะลอความชื้นทำอย่างไม่ถูกต้องนัก เราเปรียบ

สายน้ำเป็นเสมือนฝ่ามือ และเปรียบนิ้วทั้งห้านิ้วเป็นเหมือนลำห้วยสายเล็กๆ ที่ไหลมาบรรจบกันบนฝ่ามือ จริงๆ แล้วควรมีการจัดการทำฝายชะลอความชื้นอยู่ด้านบน บนลำห้วยที่มีน้ำไหลเพื่อเป็นการชะลอน้ำให้ชุ่มอยู่ในดินเป็นประโยชน์ต่อไป ต่อต้นไม้ ไม่ใช่การทำอยู่ด้านล่างซึ่งมีประโยชน์น้อยกว่า ตั้งคำปรารภของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถที่ว่าถ้าเราทำฝายชะลอความชื้นมากขึ้นก็จะเป็นเสมือนมีพองน้ำที่อุ้มความชุ่มชื้นไว้นั่นเอง ยิ่งพื้นที่ชันมากเท่าไรก็ต้องยิ่งทำฝายให้ถี่ขึ้นเท่านั้น นอกจากฝายชะลอความชื้นจะช่วยในการชะลอน้ำแล้ว ยังเป็นการชะลอความรุนแรงของน้ำในฤดูน้ำหลากอีกด้วย

ตัวอย่างชุมชนจัดการไฟป่าและหมอกควัน จ.แม่ฮ่องสอน

จะขอยกตัวอย่างกรณีบ้านแม่ปิง ต.แม่ฮี้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน มีจำนวนหลังคาเรือนรวมทั้งหมดประมาณ 126 หลังคาเรือน ได้ดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาศัยข้อกำหนดและระเบียบชุมชน เช่นห้ามมีการทำสัมปทานเกี่ยวกับป่าไม้ ดิน หิน แร่ หวาย ทุกชนิด ห้ามมีการทิ้งขยะในเขต ป่า และเขตทางหลวง ทุกสาย หากพบมีการฝ่าฝืน ต้องระวางโทษปรับครั้งละไม่เกิน 1,000 บาท หรือห้ามมีการขายที่ดิน ให้กับบุคคลภายนอกเพื่อ ทำธุรกิจใดๆ หากพบมีการฝ่าฝืน ทางหมู่บ้านจะตัดสิทธิการมีส่วนร่วมในหมู่บ้านทุกอย่าง หากมีความจำเป็นต้องย้ายออกจากหมู่บ้านถาวรและประสงค์จะขายที่ดิน ต้องแจ้งคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมพิจารณา หากเป็นที่ผู้มีเอกสารสิทธิ์ถูกต้องประเภทจำหน่ายได้ให้คณะกรรมการพิจารณากำหนดราคาและซื้อคืนเพื่อเป็นของส่วนรวมต่อไป ส่วนที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์หรือเป็นเอกสารประเภทที่ไม่สามารถโอนได้ให้คณะกรรมการพิจารณายึดคืนเป็นของส่วนรวม ชุมชนมีพื้นที่ป่าใช้สอยที่หมายถึงพื้นที่ที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้ภายใต้ระบบการจัดการที่เป็นข้อกำหนดจากมติของประชาคมกลุ่มแม่ปิง ได้แก่

1. บริเวณพื้นที่ป่าแม่ยะตั้งแต่ห้วยแม่ยะน้อยจนถึงถนน 1095
2. พื้นที่ป่าห้วยแก้ว ห้วยโป่ง ห้วยสาขาของแม่ปิง
3. พื้นที่ป่าห้วยแม่ปิงถึงห้วยปลามุงห้วยสาขาของแม่ปิง

เบื้องหลังแนวคิดของชุมชน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวไม่ใช่ต้นน้ำ และอยู่ใกล้ชุมชนมีลักษณะเป็นป่าผลัดใบที่ไม่อุ้มน้ำหน้าแล้งจะแห้งแล้งเสี่ยงต่อการเกิดไฟป่า ต้นไม้ที่ขึ้นส่วนใหญ่จะเป็นไม้สัก เต็ง รัง ไข่ เป็นต้น และชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ในการเก็บผักป่า เห็ด หน่อไม้ ตัดไม้เพื่อใช้สอย และขาย เข้าไปแผ้วถางเพื่อทำไร่ถั่ว อยู่แล้ว ดังนั้นเพื่อป้องกันการขยายพื้นที่การแผ้วถางทำไร่ หรือการลักลอบตัดต้นไม้ขายซึ่ง ก่อประโยชน์น้อย และมีแนวโน้มเสียหายมากขึ้นทุกที พื้นที่ป่าอนุรักษ์ของชุมชน ได้แก่ พื้นที่ป่านอกเหนือจากป่าใช้สอย พื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ต้นไม้ส่วนใหญ่ไม่ผลัดใบ มีความลาดชันสูง จึงต้องรักษาไว้ให้คงสภาพมากที่สุด ห้ามเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ มีการจัดการ 3 ลักษณะดังนี้

1. เขตห้ามล่าสัตว์ พื้นที่ตั้งแต่ด่านป่าแม่ปิงจนถึงบวกรหัวช้าง ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด ห้าม

ตัดต้นไม้ทุกชนิด ห้ามนำกล้วยไม้และของป่าอื่นๆ ยกเว้นผักตามฤดูกาล และเห็ดป่า เป็นป่าศักดิ์สิทธิ์โดยพิธีกรรมความเชื่อ “หลือป่า”

2. พื้นที่ป่าบวชเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านจัดทำพิธีบวชโดยใช้พิธีแบบพุทธเป็นหลัก ห้ามมีการตัดไม้ทุกชนิด ห้ามเก็บของป่าและล่าสัตว์ทุกชนิด ยกเว้นผักตามฤดูกาล เป็นพื้นที่สร้างการเรียนรู้ ศึกษา วิจัย สร้างจิตวิญญาณรักป่า สืบทอดสู่ลูกหลาน จะมีการขยายพื้นที่เรื่อยๆจนเต็มผืนป่าต้นน้ำทั้งหมด

3. ผืนป่าต้นน้ำได้แก่พื้นที่ป่าต้นน้ำแม่ปิงนอกเหนือจากข้อ 1 และ 2 เป็นเขตอนุรักษ์ ห้ามกระทำการกิจกรรมใดๆ เช่นเปิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงธุรกิจเว้นแต่เพื่อการเข้าไปเพื่อการศึกษาธรรมชาติ และเพื่อการเลี้ยงสัตว์

การจัดการป่าใช้สอยโดยชุมชน

1 กำหนดกติการ่วมในการใช้ประโยชน์จากป่า

- ต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการฯเท่านั้น
- การฝ่าฝืนต้องได้รับโทษทั้งทางสังคมและทางกฎหมายและต้องชดเชยค่าเสียหายแก่

ชุมชน

- ผลประโยชน์ที่ได้จากป่าต้องนำเข้ากองทุนของชุมชนร้อยละ ๑๐ ของรายได้
- ต้องมีการปลูกเสริมและทดแทนไม้ที่ถูกตัดไป

2 สรรวจทรัพยากรในป่าจัดทำฐานข้อมูลอย่างชัดเจน เช่น

- ข้อมูลที่เป็นคุณค่าทางอาหารและยา ต่อชุมชน
- ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เชิงธุรกิจต่อชุมชน

3 ประเมินและรายงานผลความก้าวหน้าต่อที่ประชุมประชาคมทุกปี

ข้อเสนอต่อภาครัฐในการจัดการที่ดินเพื่อแก้ปัญหาความยากจน

- ประเภทบุคคลควรให้เอกสารสิทธิ์ที่ไม่สามารถขายได้ แต่สืบทอดสู่ลูกหลานได้ เพื่อป้องกันการเปลี่ยนมือ

- ออกกฎหมายห้ามบุคคลมีที่ดินทุกประเภทในครอบครองเกิน 50 ไร่
- ให้สิทธิชุมชนสามารถเข้าจัดการป่าใช้สอยได้โดยไม่ให้ป่าเสื่อมโทรม โดยอาจให้ชุมชนที่

เข้มแข็งสามารถขอสัมปทานป่าเพื่อทำป่าใช้สอยได้ โดยเสียค่าภาคหลวงในอัตราที่ต่ำ

- สนับสนุนการจัดการป่าโดยชุมชนโดยสนับสนุน พรบ.ป่าชุมชนฉบับประชาชน
- สนับสนุนความร่วมมือภาครัฐกับประชาชน โดยสร้างหลักประกันความมั่นใจให้กับ

เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและประชาชน

การจัดการไฟป่าและหมอกควันในพื้นที่ตำบลแม่ฮี้ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นความร่วมมือระหว่างกลุ่มชาย และอาศัยปัจจัยเอื้อที่เป็นทุนเดิมที่สำคัญของชุมชน อันได้แก่เรื่องของกฎระเบียบของหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็ง และการร่วมแรงร่วมใจในการทำงานเป็นอย่างดี

ความคิดเห็นต่อการจัดการไฟป่าและหมอกควันโดยชุมชน โดยประธานเครือข่ายทรัพยากร

ฯ จ.แม่ฮ่องสอน (คุณทองเปลว ทวีชากรสีทอง)

ผมมีความเชื่อว่าทุกคนมีความรู้ในเรื่องไฟป่า ยกตัวอย่างเช่นถ้าไฟจะไหม้บ้านตัวเองคนนั้นก็สามารที่จะดับได้ แต่ในขณะที่เดียวกันที่ไฟไหม้ป่าทุกคนก็จะนิ่งเฉย เพราะมองว่าไม่ใช่หน้าที่ของตัวเอง แต่จริงๆ แล้วทุกคนลืมนึกไปว่าป่าในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมันเป็นของทุกคน การจัดการไฟป่าและหมอกควันของพี่น้องปกาเกอะญอนั้นถือเป็นปรากฏการณ์ทางด้านวัฒนธรรม โดยมากจะมีการไฟป่าและหมอกควันโดยเฉพาะในพื้นที่ไร่ของตนเองอยู่แล้ว วิธีการเผาเป็นวิถีตามวัฒนธรรม เพราะต้องเตรียมพื้นที่ไร่ ดังนั้นจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงการเผาได้ แต่การเผาในพื้นที่ทางการเกษตรของพี่น้องบนดอยนั้นมีการจัดการที่เป็นระบบ ดังที่ได้กล่าวมาคือเรื่องของการทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ไร่ ก่อนที่จะมีการจุดไฟเผาไร่

การจัดการไฟป่าที่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ประกอบไปด้วย 3 ส่วนคือ หนึ่งเป็นเรื่องของจิตสำนึกชนเผ่า ดังคำพูดที่ว่าอยู่กับป่าต้องรักษาป่า อยู่กับน้ำก็ต้องรักษาน้ำ สองเป็นเรื่องของสภาพแวดล้อมที่เอื้อคือพื้นที่หนองขาวกลางเป็นพื้นที่ค่อนข้างชื้นป่าผลัดใบไม่หมดทำให้สามารถป้องกันได้ง่ายกว่าป่าที่ผลัดใบหมดและแห้งแล้ง และประการสุดท้ายที่สำคัญมากที่สุดคือการมีส่วนร่วมร่วมใจกันในระดับกลุ่มและชาย สามประการนี้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้หนองขาวกลางสามารถจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควันได้อย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง

ความคิดเห็นต่อการจัดการไฟป่าและหมอกควัน โดย นายกอดม อบต.แมก

การจัดการไฟป่าหมอกควัน การจัดการสิ่งแวดล้อม หรือการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ฯลฯ อะไรก็แล้วแต่ที่เรียกกันถือเป็นเรื่องที่ยากมากและใช้เวลานานกว่าจะทำได้ และเป็นการยากที่จะมาอธิบายให้เข้าใจอย่างแท้จริงภายในเวลาไม่กี่นาที แต่วันนี้ผมจะนำประสบการณ์ของตนเองที่เป็นประโยชน์ในพื้นที่ ที่เคยประสบพบเจอมาแลกเปลี่ยนให้กันและกันถ่ายทอดให้ชาวแม่ฮ่องสอนได้รับรู้และเข้าใจ ประเด็นมีอยู่ว่าจำนวนทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะพื้นที่ป่านั้นลดน้อยลงทุกวัน ถูกบุกรุกทำลายอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเข้าใจว่าทุกท่านที่มานั่งอยู่ ณ ที่นี้ต่างก็มีความเป็นห่วงเรื่องนี้ไม่แพ้กัน แต่ทำไมในขณะที่พื้นที่ป่าลดลง

สถานการณ์หมอกควันไฟป่า โดยทสจ. คุณประมินทร์

ประสบการณ์ในการจัดการไฟป่าและหมอกควัน เริ่มต้นตั้งแต่การเข้ารับราชการอยู่ทางสาธารณสุขมีหน้าที่ดูแลเรื่องสุขภาพของประชาชนเมื่อกว่า 20 ปีที่ผ่านมา ด้วยหน้าที่ทำให้มีโอกาสได้เดินทางไปเกือบทุกตำบลในจังหวัดแม่ฮ่องสอน สมัยนั้นได้เห็นและสัมผัสกับสภาพของพื้นที่ซึ่งมีความแตกต่างด้านสภาพแวดล้อมกว่าปัจจุบันมาก อดีตบางหมู่บ้านต้องใช้เวลาในการเดินเท้าเข้าหมู่บ้านเป็นเวลานาน แต่ปัจจุบันนี้มีถนนหนทางที่เข้าถึงทุกที่เดินทางได้อย่างสะดวกสบายในอดีตได้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เช่นน้ำในลำห้วยที่ไหลตลอดปี เห็นสภาพป่าที่มีต้นไม้ต้นใหญ่ๆ ซึ่งแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงกับสภาพปัจจุบันภาพเหล่านั้นมันหายไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากมายในช่วงตลอดเวลาที่ผ่านมา

ประสบการณ์ส่วนตัวได้ก้าวเข้ามาทำงานกับสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ. แม่ฮ่องสอนได้ประมาณ 4 ปี ซึ่งสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเองก็มีอายุที่เริ่มก่อตั้งมาไม่นานประมาณ 8-10 ปี ถือเป็นองค์กรใหม่ อยู่ในระดับจังหวัดที่ขึ้นต่อผู้ว่าราชการจังหวัด โดยมีหน้าที่ส่วนใหญ่เป็นการประสานความร่วมมือภายในหน่วยงานเองที่เข้ามาตั้งอยู่ในพื้นที่ เช่นทรัพยากรน้ำ หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการอยู่ โดยขึ้นอยู่กับสำนักงาน ปลัดกระทรวง ซึ่งในระดับจังหวัดมีการแบ่งกลุ่มงาน 3 กลุ่มสำคัญคือ กลุ่มงานสิ่งแวดล้อม กลุ่มงานทรัพยากรน้ำ และกลุ่มงานทรัพยากรธรรมชาติ

เมื่อกล่าวถึงทิศทางในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ต้องเริ่มต้นที่คำถามว่าไฟป่าและหมอกควันเป็นปัญหาของชุมชนหรือเปล่า ซึ่งในความเป็นจริงมันเกิดขึ้นทุกปีโดยเฉพาะฤดูแล้ง สมัยก่อนมีความเข้าใจกันว่าไฟป่าและหมอกควันเกิดจากลมที่พัดให้ต้นไม้หรือกิ่งไม้เสียดสีกันจนเกิดเป็นไฟป่าไหม้ลุกลาม ซึ่งต้นตอปัญหาที่กล่าวถึง ณ ปัจจุบันก็ยังไม่พบกรณีเช่นนี้ ที่สำคัญปัจจุบันมีการพิสูจน์อย่างชัดเจนว่าปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นจากฝีมือมนุษย์อย่างแน่นอน ซึ่งอาจเกิดจากหลายกิจกรรมเช่น การเผาทำลายวัชพืชในที่โล่งของภาคเกษตรกรรม การเผาขยะ เผาศพ หรือเผาป่าโดยตรง จริงๆ แล้วมันเกิดขึ้นจากสิ่งเหล่านี้ แล้วถามว่าหมอกควันมันมีปัญหามาก มีข้อสังเกตส่วนตัวประการหนึ่งคือ ในช่วงฤดูแล้งของทุกปีจะมีปัญหาด้านสุขภาพโดยเฉพาะเรื่องทางเดินหายใจมีอาการเจ็บคอหรือแสบตา ไปหาหมอที่โรงพยาบาลปรากฏว่าไม่พบสาเหตุ ซึ่งจะมีอาการเช่นนี้เป็นประจำทุกปีโดยเฉพาะฤดูแล้งที่มีหมอกควัน ซึ่งผมอยากให้ทุกคนลองสังเกตดูตัวเองว่าจริงหรือเปล่า

ประสบการณ์จากการทำวิจัย ปี พ.ศ. 2550 พบว่าเราสูญเสียงบประมาณในการรักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับระบบทางเดินหายใจ โดยเฉพาะช่วงฤดูแล้งเป็นเงินประมาณ 5,000,000 บาท ซึ่งเป็นตัวเลขเฉพาะที่มีการเก็บข้อมูลไว้เท่านั้นเท่าที่หาได้ ข้อมูลนี้เป็นตัวชี้วัดอย่างหนึ่งในส่วนของผลกระทบต่อสุขภาพ หลังจากนั้นมาเรายังพบว่าทางรัฐให้ความสำคัญเนื่องจากกระทบต่อการท่องเที่ยว ตั้งแต่ ปี 2543 มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการไฟป่าประจำจังหวัดเข้ามาดูแล มีการจัดทำแผนรองรับการแก้ไขปัญหาต่างๆ มากมาย

ส่วนกรมควบคุมมลพิษ จ.แม่ฮ่องสอนได้มีแผนการเฝ้าระวัง โดยก็มีการเก็บตัวอย่างอากาศเพื่อตรวจหามลพิษ ในปี พ.ศ. 2550 พบว่าช่วงนั้นอากาศเป็นมลพิษเกินมาตรฐานอยู่ในขั้นวิกฤติ ในช่วงเดือนเมษายน จำนวน 29 วัน โดยมากจะเป็นฝุ่นละอองขนาดเล็กมองด้วยตาเปล่าไม่เห็นสามารถเดินทางเข้าไปฝังตัวอยู่ในร่างกาย ในถุงลม ในปอด โดยถ้าเป็นฝุ่นละอองที่แผ่สารพิษด้วย ทำนองคิดดูว่าจะอันตรายขนาดไหน ต่อมา มีการเก็บสถิติมลพิษทางอากาศเกินมาตรฐาน ในปี 2551 ถือว่าโชคดีหน่อยที่มีฝนตกเราพบวันที่เกินค่ามาตรฐานเพียง 5 วัน เพราะฝนตก เดือนมีนาคม ปี 2552 พบเดือนมีนาคม 23 วัน และเดือนเมษายน จำนวน 10 วัน รวมทั้งหมด 33 วัน ที่เราชาวแม่ฮ่องสอนต้องอยู่ในสภาพอากาศที่เป็นมลพิษ นี่เรามองแค่การสูญเสียในแง่สุขภาพเท่านั้นยังไม่ได้รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติหรือเศรษฐกิจด้วย และข้อมูลทางสถิติที่น่าสนใจคือ ในปี 2552 มีการตรวจสอบรายงานจำนวนครั้งที่เกิดเหตุไฟป่าคือ 487 ครั้ง เกิดความเสียหายในพื้นที่ป่า 8,000 กว่าไร่ ส่วนผลกระทบทางด้านสุขภาพมีการเก็บข้อมูลเชิงสถิติคือมีผู้ป่วยโรคทางเดินหายใจ

โรคหัวใจ โรคผิวหนัง โรคตา จำนวน 800 กว่าคน (ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน# ข้อมูลจากสำนักงานสาธารณสุขแม่ฮ่องสอน) ข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นให้เครือข่ายแต่ละเครือข่ายและพี่น้องประชาชนทุกท่านได้เห็นว่าเป็นอย่างไ

ในส่วนของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีการแก้ไขปัญหาในแนวกว้างในเรื่องการจัดการไฟฟ้าและหมอกควัน โดยออกประกาศจังหวัดแม่ฮ่องสอนควบคุมการเผาในที่โล่ง และการควบคุมไฟฟ้าโดยใช้มาตรการทางกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตามในประกาศก็มีความยืดหยุ่นอยู่มาก โดยหากจะเผาก็ต้องมีทำแนวกันไฟ ต้องมีการแจ้งเจ้าหน้าที่ เช่นกำนันผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ ให้มาคอยดูแล ซึ่งในทางปฏิบัติหากมีการทำตามระเบียบเช่นนี้จะช่วยแก้ไขปัญหาได้เยอะ ซึ่งผมเองเข้าใจว่าเราจำเป็นต้องเผาโดยเฉพาะพื้นที่ไร่ ถ้าไม่เผาอาจต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายในการเตรียมพื้นที่การผลิตเป็นจำนวนมาก แต่การเผาควรจะมีวิธีการเผาที่ช่วยลดปัญหาหมอกควันด้วย เช่นการเก็บเศษวัชพืชทำเป็นกองเล็กๆ และเผาที่ละกอง ไม่รวมเป็นกองใหญ่และเผาทีเดียวอันจะทำให้เกิดหมอกควันอย่างมากมาย หรือไม้ขนาดใหญ่กิ่งไม้ ควรมีการเก็บไว้ทำเป็นฟืน ซึ่งเหล่านี้เป็นแนวทางในการช่วยลดปริมาณเชื้อเพลิง เป็นต้น

การดำเนินงานของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอนที่ผ่านมาเราเน้นเรื่องการประชาสัมพันธ์ การสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนและทุกภาคส่วน เช่นการเผยแพร่ผ่านสื่อวิทยุ สื่อทีวี(เคเบิลทีวี) สื่อออนไลน์ และจะมีการสาธิตและเปิดตัวการจัดการไฟฟ้าในวันที่ 24 มีนาคม 2553 ส่วนในวันที่ 23 มีนาคม 2553 จะมีเวทีเสวนาเรื่องแนวทางในการแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟฟ้าขึ้นซึ่งจะเชิญตัวแทนแต่ละชาติพันธุ์เข้าร่วมเสวนาถือเป็นการประชาสัมพันธ์ในแนวกว้างและสร้างความเข้าใจให้กับพี่น้องประชาชนด้วย และยังเป็นการแสดงบทบาทของหน่วยงานในภาครัฐเรื่องการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความพร้อมที่จะสนับสนุนชุมชนและให้คำปรึกษาในการแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟฟ้า เช่นที่แม่ลาน้อย ถ้าเราทราบว่ามีเครือข่ายหรือชุมชน มีศักยภาพเพียงพอ และชัดเจนว่าจะทำอะไร ก็ขอให้ขอมาเราพร้อมที่จะสนับสนุน แต่อย่าได้คาดหวังว่าเรางบประมาณเป็นตัวตั้ง

ในส่วนของงานวิจัยและพัฒนาถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญ แผนแม่บทในการควบคุมการเผาในที่โล่ง เผาขยะ เผาภาคการเกษตร ฯลฯ ที่มีการทำและรวบรวมอย่างต่อเนื่องมานานตั้งแต่ปี 2544 ต่อไปจะต้องนำเอามาใช้อย่างเป็นรูปธรรมในพื้นที่จริงๆ และการมีส่วนร่วม รวบรวมองค์ความรู้จากชาวบ้านในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนถือเป็นแนวคิดเรื่องการจัดการไฟฟ้า ซึ่ง เราจะมองที่ตัวคน มองในหมู่บ้าน “ถือหลักว่าไฟในอย่าให้ออก ไฟนอกอย่าให้เข้า” มีการส่งเสริมและต่อยอด เช่นผมมีแนวคิดเรื่องการส่งเสริมการทำแนวกันไฟป่าแบบมีชีวิตเป็นการทำแนวกันไฟแบบถาวรแนวคิดมีอยู่ว่าแนวกันไฟที่เราทำกันอยู่เป็นประจำในทุกฤดูแล้งนั้นเป็นภาระมากและต้องทำเป็นประจำในช่วงก่อนที่ไฟจะมา แนวคิดแบบใหม่ที่ว่านี้ก็คือลดปัญหาความยุ่งยากเหล่านั้นมาทำแนวกันไฟแบบถาวรโดยปลูกพืชผัก ต้นไม้ สมุนไพร หรืออื่นๆ ที่สามารถเก็บน้ำได้และมีความชื้น วิธีการนี้จะเป็นการ

หนึ่งในการสร้างแนวกันไฟที่ถาวรได้อันจะเป็นการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันได้ และอีกทางหนึ่งยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดรายได้ทั้งจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นแหล่งอาหารของชุมชน เป็นการเริ่มต้นแก้ไขปัญหาแบบองค์รวม เริ่มตั้งแต่การแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม หรือสังคม นั้น จะต้องดำเนินการควบคู่กันไป ไม่อาจทำได้แค่ส่วนใดส่วนหนึ่งแล้วจะประสบผลสำเร็จ สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดสิ่งดีๆ ตามมาอีกมากมาย เช่นความสามัคคีในหมู่คณะ

ประมวลความคิดเห็นเรื่องหมอกควันไฟป่าโดย คุณเดโช ไชยทัพ

ได้ฟังหลายพื้นที่แล้วมีความรู้สึกว่ามีข้อเสนอมาไกล โดยเฉพาะตำบลแม็ก แนวคิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถ้าหากแนวคิดนี้มีการขยายผลไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมด ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนแล้วก็น่าที่จะได้คำตอบที่ดีในเรื่องของการจัดการ แต่ที่สำคัญและเป็นคำถามอยู่ ก็คือจะอย่างไรให้องค์การบริหารส่วนตำบลหรือชุมชนใดๆ แบบนี้เกิดขึ้นได้อีก

1) กระบวนการหรือขั้นตอนแรกในการเริ่มการจัดการนั้น จะต้องไปทำข้อมูลเบื้องต้นของแต่ละหมู่บ้านแต่ละตำบล ทำข้อมูลสำรวจ หรือแผนการจัดการของตนเอง ซึ่งการทำข้อมูลดังกล่าวจะทำให้เห็นว่าหนึ่งตำบลแต่ละหมู่บ้านมีขอบเขตหมู่บ้านหรือเขตป่าจำนวนเท่าไร จะทำให้เห็นขอบเขตการรับผิดชอบของแต่ละหมู่บ้านที่ชัดเจน และเห็นขอบเขตของหมู่บ้านที่ไม่มีใครรับผิดชอบ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนี้แหละที่ค่อนข้างมีปัญหาเมื่อเกิดไฟป่าแล้วไม่มีใครเข้าไปจัดการ การทำข้อมูลให้ครบทั้งหมดทุกตำบลในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนและสามารถเป็นคำถามว่าจะเข้าไปจัดการอย่างไร

2) ความรู้ หรือองค์ความรู้ในการบริหารจัดการ จะมีการบริหารจัดการแบบไหน ท่ามกลางความแตกต่างของป่าแต่ละประเภท น่าจะมีการออกแบบการจัดการในป่าแต่ละชนิดตามความรู้ที่มีอยู่ เช่นบางครั้งอาจเป็นเรื่องการเผาชิงเผา หรืออื่นๆ ตามความเหมาะสม ซึ่งต้องทำแผนของทุกตำบลออกมา โดยมีข้อเสนอว่าทำแผนการจัดการของแต่ละตำบลให้ชัดเจน โดยทำแผนการจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าทั้งระบบ

3) ขณะนี้ถ้าเราดูกฎหมายและรัฐธรรมนูญ มาตรา 66 และ 67 ที่ให้สิทธิชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการร่วมกับรัฐ ๓ ซึ่งขณะนี้ศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยตีความออกมาแล้วว่าไม่จำเป็นต้องรอกฎหมายลูก มาตรานี้มีผลบังคับใช้ทันที องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำกฎหมายมาใช้ในการจัดทำแผนได้เลยถือเป็นสิทธิอันชอบธรรม สิทธิชุมชนการมีส่วนร่วมกับรัฐในการดูแลรักษาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพียงแต่ว่า อบต.จะหยิบขึ้นมาใช้อย่างไร

สรุปได้ว่าชุมชนสามารถลุกขึ้นมาโดยนำทั้งสามเรื่องนี้เป็นตัวตั้งเริ่มต้นจากการทำข้อมูลตำบลหรือหมู่บ้านให้ชัดเจนและผสมผสานความรู้ที่มีอยู่ให้ชัดเจนและอาศัยกฎหมายที่เอื้ออำนวยร่วมกับหน่วยงานของรัฐ สู่การจัดทำแผนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนในการแก้ไขปัญหาต่อไป

4.4.5 ข้อเสนอที่จะนำเรียนผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อพิจารณา ดำเนินการ สั่งการตามความเหมาะสม

จากการสัมมนาการปล้ององค์กรชุมชนและเครือข่าย กับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บทเรียนและทิศทางความร่วมมือทางนโยบายระดับท้องถิ่นและจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระหว่างวันที่ 18-19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 มีผู้ชุมชนทั้ง 7 อำเภอ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อบต. เทศบาล อบจ. นักวิชาการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ องค์กรพัฒนาเอกชน ข้าราชการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวนประมาณ 145 คนที่ได้ประชุมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันอย่างกว้างขวาง ในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดการป่า จัดการที่ดินและอื่นๆ โดยที่ประชุมได้สรุปสาระของความร่วมมือของภาคีต่างๆ ดังนี้

- 1) มุ่งเน้นให้องค์กรชุมชนมีขีดความสามารถ ในการบริหารจัดการป้องกัน แก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดินน้ำ ป่า
- 2) มุ่งเน้นให้เกิดการจัดทำแผนชุมชน ที่มีความชัดเจนในเป้าหมายระยะยาว ระยะกลาง และปัจจุบัน และแปลงเป้าหมายที่ชัดเจนมากำหนดเป็นแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม ตามความเหมาะสม
- 3) มุ่งเน้นการสื่อสารแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการรับรู้ เข้าใจ และเห็นชอบ ของภาคีหลาย ๆ ฝ่าย ต่อเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลง
- 4) มุ่งเน้นให้เกิดการสำรวจจัดทำข้อมูลที่ทันสมัยและเหมาะสม เพื่อนำไปประกอบการจัดแผนการบริหารจัดการในระดับชุมชน และตำบล
- 5) มุ่งเน้นสร้างรูปธรรมความร่วมมือในกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์และโครงการประจำปีงบประมาณ 2554 ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล (ตั้งแต่ขั้นตอนประชาคม ถึงขั้นตอนการดำเนินงาน)
- 6) การพิจารณาสนับสนุนตามกรอบภารกิจหลักของแต่ละองค์กร เช่น การสนับสนุนเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทสม. ตามภารกิจของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแม่ฮ่องสอน การสนับสนุนการจัดตั้ง ขึ้นทะเบียนองค์กรชุมชนหรือการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ตาม พรบ. สภาองค์กรชุมชน ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ การนาระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโฉนดชุมชน มาดำเนินการ
- 7) การกำกับทิศทางและการวางแผนระดับจังหวัด ให้พัฒนารายละเอียดการดำเนินงาน องค์ประกอบคณะกรรมการ หน้าที่ ภารกิจ ภายใต้กรอบโครงการประจำปียุทธศาสตร์จังหวัด 2554 ในกรอบวงเงินงบประมาณ 10 ล้านบาท
- 8) การสนับสนุนกิจกรรมเฉพาะพื้นที่ให้องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นกลไกในการประสานการขับเคลื่อน การประกาศแต่งตั้งคณะทำงาน การสนับสนุนงบประมาณ การจัดทำข้อบัญญัติตำบล

9) การสนับสนุนระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ให้ สมาคม / มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน / สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

10) การประสานงานการขับเคลื่อนให้มีคณะทำงานชุดเล็กที่ประกอบไปด้วย

1. ทรพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. หัวหน้าสำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน
3. นายกเทศมนตรีเมืองแม่ฮ่องสอน
4. นายกสมาคมฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
5. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
6. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ศูนย์ประสานงาน จังหวัดแม่ฮ่องสอน
7. มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
8. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)
9. ผู้แทนนายกองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ จ.แม่ฮ่องสอน
10. ผู้แทนเครือข่ายทรัพยากร ภาคประชาสังคม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
11. ที่ปรึกษาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดแม่ฮ่องสอนร่วมเป็นคณะทำงาน

เพื่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน ทางเครือข่ายทรัพยากรภาคประชาชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงขอเสนอข้อสรุปดังกล่าวเพื่อประสานมายังจังหวัดแม่ฮ่องสอน พิจารณาดำเนินการดังนี้ คือ แต่งตั้งคณะทำงาน การแจ้งผลการประชุมต่อหน่วยงานราชการ / ท้องถิ่นเพื่อทราบ และพิจารณาดำเนินการต่อไป

4.4.6 การสรุปบทเรียนการดำเนินงาน

แนวคิดเริ่มต้นของหน่วยงานและความสนใจกระบวนการ CBR

องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม เป็นองค์กรของรัฐที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญๆ ในการบริหารงบประมาณระดับท้องถิ่น จัดการให้เกิดการพัฒนาตามมิติต่างๆ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ บนกรอบยุทธศาสตร์ที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ ในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวมที่ผ่านมา มีอุปสรรค ปัญหาต่างๆ หลายประการที่ทำให้การดำเนินงานดังกล่าว ไม่ได้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญๆ ได้แก่ การกระจายอำนาจจากส่วนกลางที่ยังไม่สมบูรณ์แบบ อันมีผลในสิทธิขององค์การบริหารส่วนตำบลที่จะบริหารงานแบบเบ็ดเสร็จ กรณีการไม่ได้รับอำนาจอย่างเต็มรูปแบบ อาทิ เงินอุดหนุนจากส่วนกลางที่นำมาเป็นงบประมาณในการบริหารไม่เพียงพอกับพื้นที่ที่ต้องจัดการดูแล รายการเก็บภาษีของ อบต.มีน้อยอันเกิดมาจาก อบต.มีหน่วยงานภูมิภาคเป็นผู้เก็บภาษีในพื้นที่ของ อบต. ทำให้ขาดอำนาจในการจัดการ รวมถึงการบุคลากรที่มีอย่างจำกัดไม่สามารถทำงานได้อย่างครอบคลุมและรอบด้านได้ เป็นต้น

ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ทำให้ อบต.ไม่สามารถดำเนินงานของตนเองในบางเรื่องได้ตามแผนงานที่กำหนดไว้จากกระบวนการประชาคมร่วมกับชุมชน ในทางตรงกันข้าม อบต.กลับ

กลายเป็นที่คนในชุมชนหวังให้ช่วยเหลือในระบบการสงเคราะห์(กรณี อบต.ขุนยวม) เมื่อไม่สามารถดำเนินการได้ตามแผนงานก็มักทำให้ ผู้บริหาร หรือตัวแทนที่ถูกคัดเลือกเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมืองในท้องถิ่น ถูกมองถึงศักยภาพในการบริหารจัดการ จึงเกิดการเปลี่ยนถ่ายอำนาจ มีการเลือกตั้ง และขัดแย้งกันอยู่เกือบทุกครั้งไป

จากปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นจริงเหล่านี้ ก็ทำให้ อบต.เองพยายามที่จะหาทางแก้ไข โดยเฉพาะงบประมาณในการบริหารงานให้เพียงพอในส่วนงานที่มีความสำคัญในแต่ละเรื่อง โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการต่างๆ ขึ้นมาศึกษากรอบงานที่จำเป็นจะต้องมีการจัดการอย่างเร่งด่วน และประมวลทุนแหล่งทุนที่สามารถตอบสนองแก้ไขปัญหากับชุมชนท้องถิ่นเหล่านั้นร่วมกับ อบต.ได้ ในส่วนของแนวคิดใหญ่ๆ นอกจากเรื่องทุนสนับสนุนที่ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม สนใจเลือกใช้เครื่องมือ CBR เข้ามาประยุกต์ใช้แล้ว สามารถจำแนกแนวคิดบนบริบทที่สำคัญ ได้ดังต่อไปนี้

1.1 สภาพปัญหาที่ต้องแก้ไขด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชน

ตำบลขุนยวมมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณผลัดใบในฤดูแล้งช่วงระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายนของทุกปี ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวสภาพอากาศจะร้อนอบอ้าวแดดจัดและแรง น้ำในลำห้วยจะแห้งขอด สภาพอากาศเช่นนี้เป็นผลทำให้พื้นที่ป่าแห้งแล้งอย่างหนัก ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นที่ประกอบไปด้วย ประชากรหลายชาติพันธุ์ใน 6 หมู่บ้าน ก็ยังคงดำเนินกิจกรรมตามแบบวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ตนเองโดยมากแล้วจะพึ่งพาอาศัยพื้นที่ป่าในการหาอาหาร หรือทำไร่ มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเผาหลายกิจกรรม ทำให้ช่วงฤดูดังกล่าว กลายเป็นช่วงฤดูกาลที่เกิดมลพิษทางอากาศ มีปริมาณหมอกควันเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ จังหวัด จะต้องประกาศเป็นพื้นที่ประสบภัยพิบัติ มีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าต่างๆ มากมาย ที่ทำให้ อบต. ต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดการปัญหาในพื้นที่ของตนเองอย่างเร่งด่วน

จากการสรุปบทเรียนการสนับสนุน และช่วยเหลือให้ชุมชนท้องถิ่นมีการจัดการปัญหา หมอกควันไฟป่า โดย อบต.ขุนยวม ในช่วง ปี 48-52 ที่ผ่านมานั้น ในทางปฏิบัติถือว่าไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากกิจกรรมที่สนับสนุนเน้นหนักในเรื่องของการจัดการพื้นที่ เช่น การทำแนวกันไฟ การจัดตั้งอาสาเฝ้าระวังไฟ ซึ่งความสนใจมุ่งเน้นที่ตัวผู้นำเป็นผู้เรียนรู้และหวังให้เกิดการนำความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเหล่านั้น ไปถ่ายทอดต่อภายในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง กระบวนการนี้ผิดพลาดที่การสื่อสารต่อทำให้ไม่เกิดการแก้ปัญหา แนวกันไฟที่ทำก็เป็นแนวกันไฟที่เกิดไฟไหม้หลังแนว อาสาสมัครที่ถูกคัดเลือกและมีค่าตอบแทนก็ไม่ได้มีบทบาทอะไร เพราะไม่สามารถจัดการดับไฟในพื้นที่ทั้งหมดได้จากการวิเคราะห์ของ อบต.และผู้เกี่ยวข้อง พบว่าปัญหาหมอกควันที่แท้จริงเกิดขึ้นมาจากคน ซึ่งไม่อาจจะบุดัดตนได้ แต่เข้าใจว่าต้องมีความจำเป็นและความเชื่อบางประการที่ทำให้เกิดไฟได้ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านี้ จึงน่าจะต้องการที่คนมากกว่าการจัดการกับพื้นที่เหมือนที่เคยทำมาในอดีต ซึ่ง การจัดการ สร้างการเรียนรู้กับคนที่กล่าวในเบื้องต้น คงไม่สามารถทำให้สำเร็จได้ในการจัดการฝึกอบรมเพียงไม่กี่ครั้ง แต่จะต้องเป็นกระบวนการที่สร้างการเรียนรู้ สร้างพื้นที่ให้กับชุมชนได้เข้ามานั่งคุยเรื่องนี้โดยเฉพาะ แบบไม่มีข้อผิดหรือถูก เพื่อหาคำตอบในการจัดการปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาวร่วมกัน ระหว่าง อบต. และ ชุมชนทั้ง 6 ชุมชน

เครื่องมือที่ อบต.นิยมใช้ และยอมรับว่าเป็นเครื่องมือที่สร้างการมีส่วนร่วมมากที่สุด คือการจัดเวทีประชาคม โดยการโหวตเสียง เพียงครั้งเดียว และนับเสียงข้างมาก แต่ในกรณีการสร้างการเรียนรู้คงไม่ใช้การโหวตเสียงเพื่อต้องการเสียงข้างมาก ดังนั้นเครื่องมือที่ อบต.ถนัดที่สุด คงไม่สามารถที่จะดำเนินการได้กับการจัดการปัญหาหมอกควันที่เกิดขึ้น จึงเป็นต้นคิดในการนำเครื่องมือ CBR เข้ามาแก้ไขปัญหา

1.2 ทุนเดิม CBR ที่สร้างความประจักษ์พื้นที่ ประเด็น คน

เมื่อประเด็นเกษตรกรรมถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงในฐานะที่เป็นต้นเหตุสำคัญของการเกิดหมอกควัน หรือไฟลุกลามเข้าสู่พื้นที่ป่า จึงเกิดความพยายามขององค์กรต่างๆ ในการศึกษาและอธิบายให้เห็นภาพที่แท้จริงโดยภาพรวมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนว่า ต้นเหตุของการเกิดหมอกควันและไฟป่านั้นเกิดขึ้นมาจากสาเหตุใดบ้าง ข้อมูลสำคัญที่สามารถนำมาอธิบายได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม เกิดขึ้นจาก เวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรปลอดการเผา นำร่องการดำเนินงานมาตรการจัดระเบียบการเผา (โซนนิ่ง) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการป้องกันและกำจัดหมอกควันและไฟป่า จ.แม่ฮ่องสอน” เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2552 ณ ศาลาประชาคม ที่ว่าการอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน กระบวนการในเวทีดังกล่าวได้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมทุกตำบล มีการสรุปผลรายตำบล ถึงปัญหาสาเหตุของการเกิดหมอกควันและไฟป่า

ผลสรุปจากเวทีที่สำคัญและน่าสนใจ กรณีของสาเหตุการเกิดไฟป่าและหมอกควันในพื้นที่ตำบลขุนยวม โดยวิธีการระดมความคิดเห็นแต่ละประเด็น สังเคราะห์ และจัดลำดับความสำคัญของแต่ละประเด็นที่มีการแลกเปลี่ยน ซึ่งผลการเรียงลำดับประเด็นปัญหาจากมากไปน้อยที่สุด มีดังนี้

- 1.) เกิดจากการกลั่นแกล้งกัน ของคนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการไฟป่า ในเรื่องผลประโยชน์ ความขัดแย้ง หรืออยากได้เงินค่าจ้างจัดการไฟป่า เป็นต้น
- 2.) เผาเพื่อให้พืชผลทางการเกษตรได้ผลงอกงาม (เตรียมพื้นที่)
- 3.) เผาจากความคึกคะนอง (ทำหาย)
- 4.) เพื่อหาของป่า เห็ดชนิดต่างๆ สัตว์ป่า ฯลฯ
- 5.) เพื่อความสะดวกในการเดินเข้าไปในป่า เผาให้โล่ง
- 6.) เกิดจากความประมาท เช่น ก่อไฟแล้วไม่ดับ
- 7.) เผาเพื่อให้เกิดพืชเลี้ยงสัตว์ (หญ้างอกใหม่)

บทสรุปของเวทีพบคำตอบว่า จริงๆ แล้วสาเหตุและต้นตอของการเกิดไฟป่าและหมอกควันนั้นไม่ได้เกิดขึ้นมาเพียงสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งอย่างที่เคยเข้าใจกันเท่านั้น โดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรม แต่ในขณะเดียวกันที่ข้อมูลของตำบลขุนยวมถูกระบุว่าเกิดจากการกลั่นแกล้งเป็นอันดับที่หนึ่ง ซึ่งนั่นหมายความว่า เป็นเรื่องใหญ่และงานหนักที่หน่วยงานและองค์กรที่รับผิดชอบจะต้องดำเนินการแก้ไข อย่างไรก็ตามที่ประเด็นนี้กลายเป็นปัญหาสำคัญจนถูกบรรจุอยู่ในยุทธศาสตร์ของจังหวัดนั้น ก็เนื่องจากว่าเหตุการณ์การเกิดหมอกควันขึ้นวิกฤติตั้งแต่ปี 2549 -2552 นับเป็นเหตุการณ์ที่เป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชาวบ้านใน

ชุมชนท้องถิ่นทั่วไปที่ได้รับผลกระทบโดยตรงและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ที่เริ่มเล็งเห็นปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นหลายประการ เช่น

1) ผลกระทบที่เกิดกับสิ่งมีชีวิตทางระบบทางเดินหายใจ ซึ่งเกิดจากกระบวนการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ของเศษวัชพืชจึงมีเขม่าควัน หมอกควันและก๊าซพิษต่างๆ เช่น ก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์ ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ ก๊าซระเหยจากสารกลุ่มไฮโดรคาร์บอนต่างๆ ฯลฯ รวมทั้งฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 10 ไมโครเมตรที่เรียกว่า พีเอ็มเทน (PM 10) ซึ่งเป็นขนาดที่เล็กพอที่จะเข้าสู่ระบบทางเดินหายใจของคนได้ ฝุ่นละอองเหล่านี้จึงมีทั้งที่เป็นเขม่าควันธรรมชาติหรืออาจรวมตัวเป็นเขม่าควันที่มีสารประกอบจากสารเคมีอันตรายบางชนิดปนเปื้อนได้ ฝุ่นละอองของคาร์บอนจะมีผลระคายเคืองระบบทางเดินหายใจ อันได้แก่ จมูก คอ หลอดลม และปอด ถ้าฝุ่นละอองที่เล็กกว่า 10 ไมโครเมตรจะสามารถเข้าสู่ปอดได้ และมีผลทำให้ปอดอักเสบ ส่วนก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์มีผลทำให้ขาดออกซิเจนซึ่งหากขาดเป็นเวลานานอาจทำให้ถึงแก่ชีวิตได้ ส่วนสารไดออกซิน ก๊าซจากสารอินทรีย์ระเหย และก๊าซโอโซน มีผลทำให้ระคายเคืองทางเดินหายใจและทำให้ปอดอักเสบ และอาจทำให้เกิดโรคมะเร็งได้ถ้าได้รับสารนี้เป็นเวลานานหลายปี สุดท้ายคือก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์จะมีผลระคายเคืองทางเดินหายใจ ทำลายเนื้อเยื่อปอด อาจทำให้ปอดบวมน้ำได้และเมื่อผสมกับน้ำในร่างกายจะมีฤทธิ์เป็นกรดเป็นอันตรายถึงชีวิต (ข้อมูลผลกระทบด้านสุขภาพ ทสจ.แม่ฮ่องสอน 2552)

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในหมู่บ้าน 6 หมู่บ้านในเขตพื้นที่ อบต.ขุนยวม พบผู้ป่วยที่เป็นโรคระบบทางเดินหายใจชนิดที่ยังไม่รุนแรง มีอาการไอ แสบตา แสบจมูก โดยมากจะเป็นในกลุ่มเด็กเล็ก และคนชรา (ข้อมูลจากการสังเกตของทีมีวิจัยในทุกชุมชน)

2) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ในส่วนของผลกระทบต่อเศรษฐกิจนั้นโดยมากจะไม่ได้เกิดขึ้นในพื้นที่ของตำบลขุนยวมโดยตรง เพราะพื้นที่ตำบลขุนยวมไม่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญหรือธุรกิจที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวโดยตรง หมอกควันที่เกิดในพื้นที่ส่งผลในวงกว้างระดับจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล พิจารณาในแง่มูลค่าทางเศรษฐกิจพบว่า ปี พ.ศ.2550 ได้มีการประเมินความเสียหายในภาพรวมของภาคเหนือตอนบนพบว่ามากกว่า 2,000 ล้านบาท เช่นการยกเลิกเที่ยวบินโดยเฉพาะที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในเดือนมีนาคม 2550 รวมจำนวน 42 เที่ยวบิน จากปกติ 266 เที่ยวบิน เหลือเพียง 148 เที่ยวบิน ส่งผลกระทบทางด้านการท่องเที่ยวโดยตรง เพราะจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีเศรษฐกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวสูง (ผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากสาเหตุหมอกควันภาคเหนือ ทสจ.แม่ฮ่องสอน)

เมื่อเกิดวิกฤติหมอกควันและไฟป่าในปี พ.ศ. 2549-2551 จังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการไฟป่าและหมอกควันขึ้น โดยใช้หลายมาตรการสำคัญ โดยเฉพาะการกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งในพื้นที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จัดสรรงบประมาณในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นนั้น การแก้ไขปัญหาไม่ได้เกิดมรรคผล หรือเกิดรูปแบบแนวทางใหม่ๆ เป็นการแก้ไขโดยการเน้นหนักเรื่องเฝ้าระวังเป็นหลัก เท่านั้น

องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหนึ่งที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการสนับสนุนงบประมาณในการจัดการไฟป่าและหมอกควันเป็นประจำทุกปี โดยมีการ

สนับสนุน กิจกรรมการเฝ้าระวังรวมถึงการดับไฟป่า โดยใช้กลไกกำหนดผู้ใหญ่บ้านและอาสาสมัครในหมู่บ้าน มีการสนับสนุนงบประมาณปีละประมาณ 25,000 บาท (รวม 6 หมู่บ้าน) ซึ่งพบว่าแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการเก่าๆ ไม่สามารถที่จะจัดการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรมได้ ดังนั้นในส่วนของทีมบริหารจึงนำปัญหาดังกล่าวเข้าไปหารือในที่ประชุม อบต.ขุนยวม โดยที่ประชุมมีมติให้มีการศึกษาแนวทางในการจัดการปัญหาหมอกควันและไฟป่าโดยเน้นที่ตัวคนชุมชนก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อค้นหาทุนทางสังคมในการจัดการหมอกควันและไฟป่าในพื้นที่ และกลไกในการจัดการเป็นอย่างไรโดยผ่านกลไกการทำงานของ อบต.และฝ่ายปกครองในแต่ละชุมชน โดยมีหลักการเบื้องต้นว่าให้แนวทางการจัดการไฟป่าเหล่านั้นมีความเหมาะสมกับพื้นที่และบริบทของชุมชน โดยเสนอการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาเพื่อนำไปสู่แผนงานใหม่ๆ ในการสนับสนุนชุมชนต่างๆ ให้สามารถจัดการหมอกควันและไฟป่าในเขตพื้นที่ของตนเอง ได้อย่างมีประสิทธิภาพในปี พ.ศ. 2554

5

สรุปและวิเคราะห์ผล

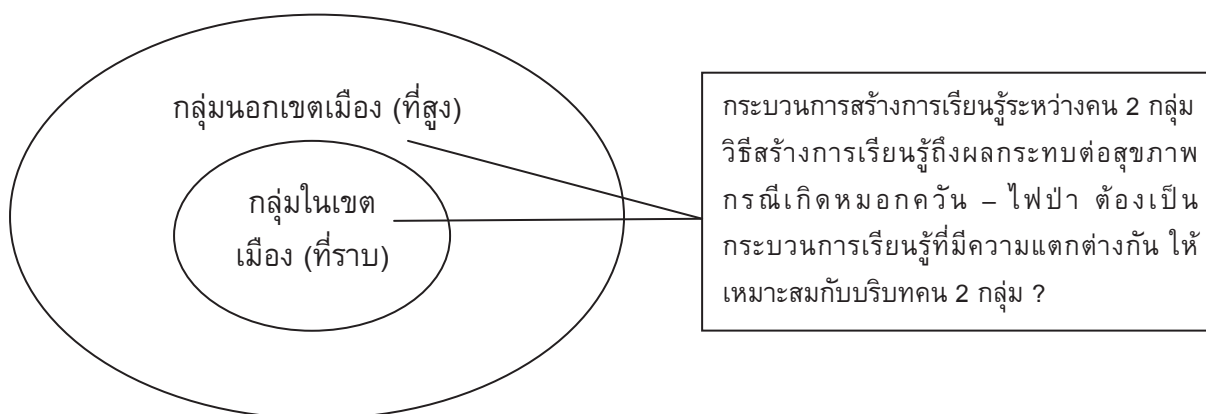
5.1 แนวทางในการลดหมอกควันที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ตำบลขุนยวม

จากการทำการศึกษาวิจัยด้วยเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทีมวิจัยได้พบแนวทางสำคัญในการนำไปสู่ความเข้าใจและการจัดการหมอกควันและไฟป่าอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งจะประกอบไปด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

5.1.1) สร้างความรู้ความเข้าใจกับคน

การสร้างความรู้และความเข้าใจกับคนนั้น เป็นสิ่งจำเป็นไม่ว่ากับเรื่องใดๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดพฤติกรรมใหม่ๆ ที่จะไม่สร้างปัญหา แต่จะต้องเป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์มากกว่าพฤติกรรมแห่งปัญหา ในกรณีของปัญหาหมอกควัน และไฟป่านั้นเราสามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่าเป็นปัญหา และเป็นปัญหาที่เกิดมาจากพฤติกรรมของคน เพราะคนเป็นผู้กระทำให้เกิด ไม่ว่าในกรณีใดๆ ที่มีความจำเป็นหรือไม่จำเป็น เมื่อมีเหตุ ก็ย่อมมีผล ผลที่ทำให้เกิดผลเสียในหลายๆ ระดับที่ได้นำเสนอในผลของการศึกษา ในบทที่ 4 ดังนั้น ทุกคนในชุมชนรถไฟแห่งความคิดมอมในเรื่องของแนวทาง แนวทางที่จะลดหมอกควัน หรือแนวทางที่จะทำให้หมอกควันกลายเป็นปรากฏการณ์แห่งวิถีชีวิตจริงๆ ซึ่ง Model นี้ จะต้องเริ่มได้ที่ตัวคนสร้างความรู้ที่ตัวคน ในจังหวะที่คนมีความรู้ไม่เท่ากัน ดังนั้นความสำคัญจึงต้องตกอยู่ที่กระบวนการในการสร้างความคิดคน

คนในพื้นที่ ตำบลขุนยวม แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ เป็น 2 กลุ่มที่มีทัศนคติที่แตกต่างกันในเรื่องปัญหาหมอกควันและไฟป่า กลุ่มที่ 1 ได้แก่คนส่วนใหญ่ในพื้นที่ หมู่ที่ 1 และหมู่ ที่ 2 ตำบลขุนยวม พื้นที่ดังกล่าวนี้หมายถึงในเขตเทศบาล ตำบลขุนยวมด้วย และคนกลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มคนที่อยู่นอกเขตเมือง ลักษณะพื้นที่เป็นภูมินิเวศ ที่สูง อาศัยโดยคนป่าเกะญอเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอธิบายได้ด้วยผังด้านล่าง

ทัศนคติของคนกลุ่มที่ 1 มองว่าหมอกควันคือปัญหา และมีผลกระทบโดยตรงต่อสุขภาพทำให้เจ็บตา และมองว่าเกิดขึ้นมาจากกลุ่มคนนอกเขตเมืองที่อยู่ที่สูง เป็นผู้ทำให้เกิด จากกิจกรรมต่างๆ เช่น ทำไร่ หาของป่า เป็นต้น

ทัศนคติของคนกลุ่มที่ 2 มองว่าหมอกควันเป็นปัญหาแต่ไม่กระทบต่อตนเองมากนัก วิธีชีวิตโดยปกติก็ผูกพันอยู่กับการเผา ซึ่งสาเหตุของการเผา นั้น เป็นการเผาผืนป่าให้โล่งเพื่อสะดวกต่อการหาเห็ด ซึ่งคนเผาก็เป็นทั้งคนที่สูง และคนที่ราบด้วย

เมื่อนำ 2 ทัศนคติมาวิเคราะห์แล้วจะเห็นว่า ปัญหาหมอกควันคือปัญหาร่วม แต่การรู้ว่าเป็นปัญหาของหมอกควันจะกระทบต่อตนเองโดยตรงอย่างไรบ้างสิ่งนี้รู้ไม่เท่ากัน ดังนั้น ประเด็นสำคัญคือทำอะไรให้คนทั้ง 2 กลุ่มรู้จักจริง รู้เหมือนกันว่าปัญหาของหมอกควันส่งผลกระทบอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะต่อตนเอง ดังนั้น กระบวนการสร้างความรู้จะต้องเป็นอย่างไร ต้องอาศัยผู้มีความรู้เฉพาะด้านให้ความสำคัญเรื่องนี้โดยเฉพาะ และทำอยู่ตลอดเวลาไม่เว้นฤดูกาล

ได้มีการวิเคราะห์ร่วมกันว่าหน่วยงาน ภาครัฐที่จะสามารถจัดการเป็นเจ้าภาพหลักเรื่องนี้จริง ๆ แล้วไม่ สังเกตจากการอบรมให้ความรู้เรื่องอันตรายจากหมอกควัน จะเกิดขึ้นก็เพียงในช่วงที่มีไฟไหม้เท่านั้น จากเวทีได้มีการวิเคราะห์ร่วมกันว่า มีความจำเป็นที่จะต้องหาหน่วยงานที่ทำเรื่องการสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ด้วยกระบวนการและวิธีการที่สามารถทำให้ชุมชนเข้าใจได้จริง ๆ ซึ่งจำเป็นจะต้องมีหน่วยงานเฉพาะกิจ ที่เกิดจากการรวมตัวของภาคประชาชน ภาครัฐ ทำงานการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องนี้ตลอดปี กับทุกชุมชน ทุกโรงเรียน โดยมีการจัดทำหลักสูตรที่เกิดขึ้นมาจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ตัวอย่างในการจัดทำหลักสูตร ดังนี้

- 1) คำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายที่เราต้องการสื่อสาร (คำนึงบริบท เพื่อกำหนดความเหมาะสม)
- 2) เชิญผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายเข้าร่วมประชุม ทั้งหน่วยงาน ตัวแทนชุมชน เพื่อเสนอหลักสูตร มีการคัดกรองแลกเปลี่ยน และสังเคราะห์หลักสูตรที่ดีที่สุด หลังจากนั้นจัดทำหลักสูตร
- 3) วางบทบาทคนทำงานร่วมกัน สร้างพื้นที่เพื่อเผยแพร่หลักสูตร โดยต้องเข้าถึงชุมชน ย้ำคิดย้ำทำ โดยให้แกนนำเป็นตัวเดินเรื่องอย่างเต็มที่
- 4) สรุบทบทเรียน ปรับหลักสูตร หากคนรุ่นใหม่ ๆ เข้าร่วมเรียนรู้

หากสามารถจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ที่ดีได้ เชื่อว่าจะสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจกับคนในชุมชนมากขึ้นได้ ซึ่งจะเป็นตัวเปลี่ยนพฤติกรรมของคนเกี่ยวกับการเผาได้อีกด้วย ซึ่งจะเป็นตัวเสริมความเข้มแข็งของการจัดการทรัพยากรได้ในระยะยาว

5.1.2) กระบวนการกลุ่มและเครือข่ายในระดับชุมชน

แนวทางในการลดหมอกควัน อีกประการหนึ่งที่สำคัญก็คือต้องมีกลุ่มและเครือข่าย จากการศึกษาพบว่า ในพื้นที่ตำบลขุนยวมนั้น มีเครือข่ายต่างๆ มากมายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งของหน่วยงานรัฐที่ส่งเสริมให้เกิด ซึ่งก็แยกส่วนและมีหลายด้าน แต่เมื่อมองในเรื่องของการจัดการทรัพยากร การจัดการหมอกควันแล้ว ก็มีเพียงแค่ว่าไม่มีกลุ่ม และกลุ่มเหล่านั้นก็มักไม่ได้มีการขับเคลื่อนงานอย่างเต็มที่

ในการศึกษาข้อมูล ที่วิจัยพบว่า มีเครือข่ายที่ขับเคลื่อนเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อย่างมีพลังอยู่ 1 เครือข่ายซึ่งคาบเกี่ยวพื้นที่ของตำบลขุนยวมรวมอยู่ด้วย เครือข่ายนี้มีชื่อเรียกว่า “เครือข่ายลุ่มน้ำแม่สุริน” เครือข่ายนี้มีสมาชิกเครือข่ายที่เป็นกรรมการขับเคลื่อน

จำนวน 30 คน มีสมาชิกที่เข้าร่วมดำเนินงาน 10 หมู่บ้าน ได้แก่ แม่สะเป่เหนือ แม่สะเป่ใต้ บ้านห้วยฟานห้วยฮุง บ้านห้วยโป่ง บ้านแม่จ่าน้อย บ้านपालาน บ้านแก่นฟ้า บ้านกลาง และบ้านไม้ขวางหนาม ครอบคลุม 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลขุนยวม และตำบลห้วยโป่ง ซึ่งเป็นตำบลที่มีพื้นที่ป่าคาบเกี่ยวกัน และเป็นพื้นที่ที่อยู่ลุ่มน้ำเดียวกัน เครือข่ายดังกล่าวมีคุณวีระพันธ์ สกุลจรรยาดี เป็นประธานเครือข่าย

เครือข่ายลุ่มน้ำแม่สุริน มีหน้าที่ในการดูแลทรัพยากรลุ่มน้ำร่วมกัน เพื่อการใช้ประโยชน์ของคนในพื้นที่เป็นหลัก โดยมีกฎ ระเบียบ กติกาในการจัดการร่วมกัน ซึ่งรวมถึงการจัดการไฟป่าและหมอกควันด้วย สิ่งที่สำคัญอีกประการคือเครือข่ายมีการพูดคุยและหารือกันเป็นประจำทุกเดือน ตลอดระยะเวลาที่ก่อตั้งเครือข่าย

ดังนั้นแนวทางที่จะสามารถจัดการปัญหาหมอกควัน ที่สำคัญนอกจากจะต้องเริ่มที่การสร้างความรู้ความเข้าใจกันแล้ว ต้องพยายามที่จะให้คนรวมกลุ่ม สร้างเครือข่าย และร่วมกันขับเคลื่อนงานให้เป็นภาระหน้าที่หลักของทุกคน ซึ่งจะทำได้เพียงคนเดียว หรือครอบครัวเดียวไม่ได้ จะต้องมีการดำเนินงานเป็นขบวน โดยเริ่มการสร้างกลุ่มในระดับชุมชน ซึ่งจากการประมวลข้อมูลความคิดเห็นของทีมวิจัย และชุมชนเป้าหมาย ได้มีการวางแผนในการสร้างกลุ่ม ในระดับชุมชนดังนี้

- 1) สร้างพื้นที่สร้างกิจกรรม ให้เกิดพื้นที่สำหรับ คนหลายๆ คน หลากๆ วัย เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งอาจจะต้องเป็นกิจกรรมที่ได้รับการยอมรับ และเป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการหมอกควันและไฟป่า โดยต้องสนับสนุนให้ทำเป็นประจำตลอดทั้งปี ไม่เว้นฤดูการ
- 2) สร้างความรู้ให้ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อมีพื้นที่มีกิจกรรมในการที่จะทำให้คนมาร่วม และพูดคุยเรื่องเดียวกันแล้ว สิ่งที่สำคัญและขาดไม่ได้ที่สุดคือจะต้องมีการสร้างความรู้จากกิจกรรมต่างๆ ขึ้นมา เป็นการยกระดับความรู้ ให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของความรู้ และต้องการที่จะอนุรักษ์รักษามันไว้
- 3) สร้างระเบียบแบบแผน เรื่องการสร้างระเบียบแบบแผน เป็นเรื่องสำคัญ จะสังเกตเห็นทั่วไป บางชุมชนจะกำหนดกฎระเบียบหมู่บ้านและมีผลบังคับใช้ได้ มีการจัดการกันเองภายในชุมชน กฎระเบียบดังกล่าวนี้ก็เช่นกัน จะต้องถูกสร้างขึ้นมภายในกลุ่ม ในข่าย ในชุมชน เพื่อจัดระเบียบให้ทุกคนปฏิบัติเหมือนกัน ลดความเอาเปรียบซึ่งกันและกัน อันจะเป็นการรักษาทรัพยากร และรักษาความเป็นชุมชน ไว้อย่างยิ่งยด
- 4) สร้างคนรุ่นใหม่ให้เข้าร่วมขับเคลื่อนและพัฒนาเป็นแกนนำ ในส่วนนี้เป็นการขยายผลจาก 2 ข้อที่ผ่านมาสามารถทำไปพร้อมๆ กันได้ โดยชุมชนจะต้องเน้นสร้างคนรุ่นใหม่ ที่จะเข้ามารับเอาระเบียบ เป็นภาระหนึ่งในชีวิตของเขา
- 5) สื่อสารและเชื่อมโยงระดับชุมชนต่อชุมชน เมื่อมีการสร้างพื้นที่ สร้างความรู้ สร้างกฎระเบียบ และสร้างคนแล้ว 4 ขั้นตอนดังกล่าวจะเป็นที่มาของการเกิดกลุ่มเกิดข่ายได้ในระดับชุมชน และเมื่อเกิดกลุ่มเกิดข่ายแล้วการสื่อสารเชื่อมโยงระหว่างชุมชน กับชุมชนจึงต้องเกิดขึ้น เพื่อให้เห็นภาพของเครือข่ายระดับตำบล

5.1.3) กระบวนการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

กระบวนการบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาหมอกควันเป็นเรื่องสำคัญมาก คำว่าบูรณาการเรามากได้ยินอยู่เป็นประจำ แต่รูปธรรมการบูรณาการที่แท้จริงนั้นมักไม่ค่อยมีให้เห็น การบูรณาการคือ การทำเรื่องเดียวกัน แต่ต่างซึ่งบทบาทหน้าที่ ในขณะที่เดียวกันมีเป้าหมายเหมือนกัน และผลลัพธ์คือ ทุกคนต้องได้ประโยชน์ร่วมกันแบบ WIN WIN นั่นเอง

ในการศึกษาวิจัย โดยเฉพาะเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ได้มีการสะท้อนความคิดในเรื่องการบูรณาการของ ผู้หนุน ก่อน เป็นอันดับแรก เพราะในฐานะของชุมชนที่เป็นผู้จัดการนั้น สามารถทำได้ด้วยการขับเคลื่อนของผู้หนุน ดังนั้นผู้หนุนคือใครจึงเป็นคำถามสำคัญที่จะต้องรู้ให้ได้ก่อน ซึ่งในการประมวณและวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้องภายในโครงการ เราได้เห็นว่าจะต้องมีผู้หนุน ภาคิ ดังนี้

ตารางที่ 15 แสดงชื่อองค์กรและบทบาทหน้าที่ในการจัดการหมอกควัน ไฟป่า

ที่	ชื่อองค์กร	บทบาทหน้าที่ในช่วงที่ผ่านมา
ในระดับตำบลและอำเภอ		
1	องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม	สนับสนุนงบ วัสดุอุปกรณ์ อบรม
2	ส่วนการปกครองอำเภอขุนยวม / นายอำเภอ	สนับสนุนบุคลากร แก่นำอาสา
3	หน่วยป้องกันและรักษาป่า ที่ มส.6 ขุนยวม	งบประมาณในการทำแนวกันไฟ
4	หน่วยป้องกันและรักษาป่า ที่ มส.24 แม่สะเป	งบประมาณในการทำแนวกันไฟ
5	หน่วยป้องกันและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า ดอยเวียงหล้า	งบประมาณในการทำแนวกันไฟ
6	หน่วยควบคุมไฟป่าแม่สุริน	งบประมาณในการทำแนวกันไฟ
7	แขวงการทางอำเภอขุนยวม	ทำแนวกันไฟริมถนนสาย 108
8	เครือข่ายลุ่มน้ำแม่สุริน	สร้างความรู้ และจัดระเบียบชุมชน 4 ชุมชนในพื้นที่ ตำบลขุนยวม จัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึก บวชป่า ตรวจป่า
ในระดับจังหวัด		
9	สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด	อบรม ให้ความรู้ ทำแนวกันไฟ ทำฝายชะลอความชื้น
10	องค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน	งบสนับสนุนกิจกรรมการจัดการป่าให้กับพื้นที่ชุมชนในเครือข่ายลุ่มน้ำแม่สุริน
11	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น	สนับสนุนงบการศึกษาวิจัยโดยชุมชนเพื่อหาทางออกเรื่องหมอกควัน
12	สำนักงานกองทุนสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ สสส.	มีโครงการที่กำลังดำเนินการเพื่อ

	(โครงการย่อยที่เกี่ยวกับการจัดการหมอกควันในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน)	ยกระดับชุมชนที่มีการจัดการดีเยี่ยม สนับสนุนการจัดการให้กับชุมชนต้นแบบ ได้แก่ ห้วยสูง ห้วยพาน
13	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน พอช.(โครงการย่อยที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร)	มีงบประมาณที่สนับสนุนให้กับภาคประชาสังคมที่ขับเคลื่อนเรื่องทรัพยากรในระดับจังหวัด

จากการศึกษาพบว่าผู้เกี่ยวข้องในฐานะของผู้สนับสนุนชุมชนไม่น้อยกว่า 13 องค์กร แต่ผลที่ออกมาไฟป่าหรือหมอกควันก็ยังไม่มีการลดลง ปัญหาที่สำคัญคือหน่วยงานแต่ละหน่วยต่างคนต่างทำตามแผนของตนเอง ที่ระบุไว้ด้วยเวลา และเงื่อนไขที่ไม่สามารถทำได้แบบอื่นๆ เป็นต้น ดังนั้นคำถามสำคัญก็คือการบูรณาการแบบมีแผนการจัดการไฟป่าและหมอกควัน เพียงฉบับเดียว และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่แต่ละองค์กรอย่างชัดเจน จะทำได้อย่างไร และองค์กรหรือส่วนใดจะเป็นเจ้าภาพ จาก 2 คำถามดังกล่าว ทีมวิจัยได้ศึกษาและได้รับแนวคิดที่สำคัญจากชุมชน ดังนี้

- 1) ให้ชุมชนแต่ละชุมชนวางแผนการจัดการหมอกควันและไฟป่า ระยะสั้น และระยะยาว จัดตั้งคณะทำงานที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน
- 2) หน่วยงานต่างๆ ทั้ง 13 องค์กร หรือที่มีความพร้อม สักระยะให้แผนร่วมกัน ให้เกิดแผนฉบับใหม่ ที่ระบุ งบประมาณ ความสามารถขององค์กรที่จะหนุน ช่วงระยะเวลา ฯลฯ โดยให้องค์กรบริหารส่วนตำบลขุนยวม เป็นศูนย์กลาง เป็นเจ้าภาพหลัก
- 3) การรายงานผล การประเมิน ให้เป็นรายงานฉบับเดียวกันทั้งหมดทุกองค์กร อธิบายครอบคลุมเรื่องหมอกควันในทุกเรื่อง

วิธีการในการที่จะสร้างให้เกิดขั้นตอนการบูรณาการ 3 ขั้นตอนในเบื้องต้นนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการย่อยในการรวมองค์กรเหล่านี้ ซึ่งชุมชนจะเป็นตัวผลักดันหลัก ในระดับบน ซึ่งใช้คณะกรรมการชุมชน ผู้นำ ร้องขอต่อผู้บังคับบัญชา เช่นนายอำเภอ หรือผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้กำกับดูแล เป็นต้น

ในช่วงของการดำเนินงานวิจัยที่ผ่านมา นั้น ไม่สามารถที่จะเชื่อมโยงภาคีทั้ง 13 องค์กรได้ แต่ได้มีการทดลองทำกิจกรรมบูรณาการ 4 องค์กร เพื่อเป็นตัวอย่างให้เห็นภาพของการบูรณาการได้อย่างชัดเจน ซึ่งการบูรณาการทั้งงาน และงบประมาณ ระหว่าง 4 องค์กร ได้แก่ อบต.ขุนยวม สสส. โครงการหมอกควัน พอช.โครงการกองทุนชุมชน และ สกว.โครงการวิจัยแนวทางการลดหมอกควัน ซึ่งได้มีการจัดทำแผนร่วมกัน เพื่อเป็นการทดลอง ทำให้ได้แผนที่สามารถเป็นตัวอย่าง อย่างน่าสนใจ ดังนี้

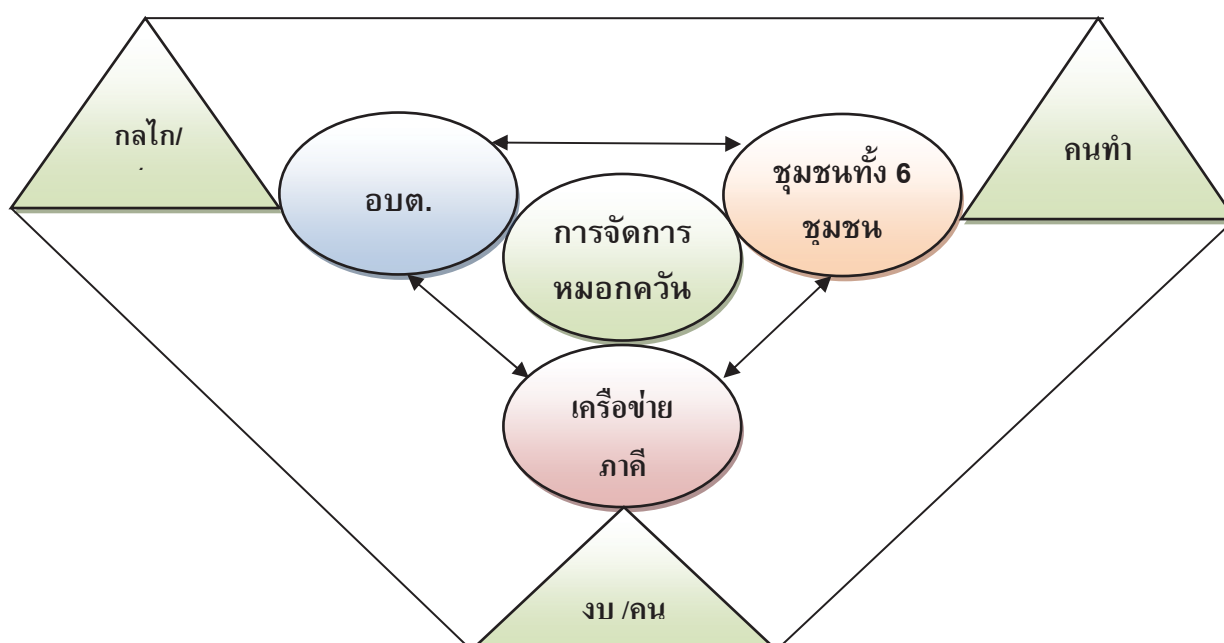
ตารางที่ 16 แสดงตัวอย่างแผนการบูรณาการระดับกิจกรรมการศึกษาดูงานเพื่อจัดทำข้อบัญญัติตำบลว่าด้วยการจัดการหมอกควันและไฟป่า

ลำดับ	กิจกรรม /รายการ	งบประมาณ (บาท)	เจ้าของงบฯ
-------	-----------------	-------------------	------------

1	- ค่าเดินทางผู้เข้าร่วม จากหมู่บ้านต่างๆ ในเขตตำบลขุนยวม เพื่อมาขึ้นรถ ยัง อบต.ขุนยวม อ.ขุนยวม	1,500	โครงการวิจัยแนวทางการลดหมอกควัน (สกว.)
2	- ค่าพาหนะในการเดินทางจาก อ.ขุนยวม ถึง จ. ลำพูน โดยรถตู้ จำนวน 2 คัน $\times$ 1,500 บาท/วัน $\times$ 3 วัน - ค่าน้ำมันรถ จำนวน 2 คัน $\times$ 3,000	9,000 6,000	โครงการหมอกควันฯ (สสส.)
3	- ค่าอาหารและอาหารว่างผู้เข้าร่วมศึกษาตุงาน จำนวน 20 คน $\times$ 100 บาท $\times$ 9 มื้อ (3 วัน)	13,000 5,000	โครงการฟื้นฟูชีวิตฯ (PRLC)พอช. โครงการวิจัย(สกว.)
4	- ค่าที่พักแบบโฮมสเตย์ คีโนละ 200 บาท ต่อคน $\times$ 20 คน $\times$ 2 คืน	8,000	โครงการวิจัยแนวทางการลดหมอกควัน (สกว.)
5	- ค่าตอบแทนวิทยากร / ของที่ระลึก	5,000	อบต.ขุนยวม
6	- ค่าประกันอุบัติเหตุระหว่างเดินทาง 20คน $\times$ 50 บาท $\times$ 3 วัน	3,000	อบต.ขุนยวม
รวม		50,500	

อย่างไรก็ตามแผนการบูรณาการที่ทีมวิจัยได้มีการทดลองทำนั้น เป็นการบูรณาการในระดับของกิจกรรม ซึ่งไม่ซับซ้อนและไม่ยุ่งยากมากเท่ากับแผนที่จะมีการบูรณาการในระดับโครงใหญ่ สู่การจัดการทั้งระบบ แต่ไม่ว่าจะยุ่งยากมากแค่ไหน แนวทางที่จะลดหมอกควันหรือแนวทางในการจัดการกับปัญหานั้น จะต้องมีการบูรณาการแบบนี้เกิดขึ้นจริงเท่านั้น จึงจะทำได้ในระยะยาว ซึ่งกรอบความคิดในการบูรณาการ เป็นดังนี้

ผังกรอบความคิดการบูรณาการ

การบูรณาการเป็นเรื่องสำคัญมากที่จะช่วยในการแก้ไขปัญหาให้สำเร็จได้ ทั้งนี้การบูรณาการเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ยาก โดยเฉพาะการบูรณาการทั้งงบประมาณและเนื้อหา เนื่องจากว่าการทำงานของแต่ละองค์กรนั้นมีเงื่อนไข วิธีการปฏิบัติ และความต้องการผลสำเร็จที่แตกต่างกัน ที่ซับซ้อนกว่านั้นบางครั้งการทำงานของแต่ละองค์กรไม่ได้ขึ้นอยู่กับยุทธศาสตร์ขององค์กร แต่ผูกติดกับอำนาจสั่งการ ความเห็นชอบของผู้บังคับบัญชาด้วย ทำให้การดำเนินงานไม่สามารถไปถึงค่าว่าการบูรณาการได้อย่างแท้จริง

แม้ว่ารายงานวิจัยชิ้นนี้จะชี้ให้เห็นความสำคัญของการบูรณาการงานเพื่อแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่าได้แล้ว แต่การผลักดันให้เกิดขึ้นได้จริงๆ จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ ซึ่งในการหารือพูดคุยนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม มีความพร้อมและถือเป็นภาระหน้าที่หลักในการเป็นศูนย์กลาง ซึ่งในช่วงระยะเวลาแรกๆ อาจจะเริ่มต้นการทำงานกับองค์กรที่สามารถทำร่วมกันได้ไปพลางก่อน และจึงค่อยๆ ร้อยองค์กรที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในภายหลัง (รายละเอียดระบุในแผน)

5.1.4) เครื่องมือและความรู้ในการจัดการหมอกควันและไฟป่า

ในการดำเนินงานศึกษาวิจัย ได้ทำการศึกษาความรู้และภูมิปัญญาในการจัดการปัญหาหมอกควันและไฟป่า ที่ไม่มีความจำเป็นต่อการดำรงวิถีชีวิต ซึ่งความรู้ในการจัดการหมอกควันได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ ซึ่งขอเรียกว่า ความรู้ภูมิปัญญา และความรู้เชิงวิชาการ ซึ่ง ในความเป็นจริงแล้ว ความรู้ 2 ลักษณะนี้เมื่อนำมารวมกัน และจัดการร่วมกันเมื่อใดย่อมสามารถจัดการปัญหาหมอกควันให้หมดไปได้ แต่ประเด็นปัญหาที่สำคัญก็คือจะประยุกต์เครื่องมือวิชาการให้ชุมชนหยิบไปใช้ได้อย่างไร ความรู้ 2 ลักษณะ ดังนี้

5.2 ความรู้ภูมิปัญญาชุมชนในการจัดการไฟป่า

ดังที่ได้มีการนำเสนอในผลการศึกษาวิจัยในบทที่ 4 ถึงความรู้ ภูมิปัญญา รวมถึงประสบการณ์ของชุมชนที่ได้มีการจัดการไฟป่าและหมอกควันมาตั้งแต่อดีต ซึ่งเรายอมรับว่าเป็นเรื่องที่ดี และมีคุณค่า แต่อย่างไรก็ตามยังมีจุดอ่อนสำคัญก็คือยังขาดพลังอย่างมาก หากมองหลุดออกมาในระดับของตำบล อันนี้เนื่องจากว่าตำบลประกอบด้วยหลายชนเผ่า ที่ไม่ได้มีเพียงคนปาเกะญอเท่านั้น แต่การจัดการในระดับชุมชนที่เห็นได้ชัดเจนอย่างยิ่ง ก็คือการจัดการไฟป่าที่อยู่บนฐานความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่นผีสาง เรามีความเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมเพื่อรักษาไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นแผนที่ความเชื่อของแต่ละชาติพันธุ์ใน ตำบลขุนยวม ดังนี้

ตารางที่ 17 แสดงให้เห็นระบบความเชื่อ ของชุมชนท้องถิ่นแยกตามชาติพันธุ์

ที่	ชาติพันธุ์	ระบบความเชื่อเกี่ยวกับไฟ
1	ปากาเกะญอ ภูมินิเวศที่สูง มี 4 ชุมชน ได้แก่แม่สะเปเหนือ แม่สะเปใต้ ห้วยสูง ห้วยฟาน	1.) ผี สิ่งเหนือธรรมชาติ ที่มีอยู่ทุกหนแห่ง โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ผีเป็นผู้รักษา การกระทำใดๆ ที่ละเมิดต่อผี ผู้ที่กระทำจะต้องได้รับผลการกระทำนั้น เช่นไม่สบาย เจ็บไข้ได้ป่วย ดังนั้น พฤติกรรมที่ชุมชนแสดงออกซึ่งความเคารพ คือการทำแนวกันไฟ เวลาเผาไร่ หรือ การทำแนวกันไฟไม่ให้ไฟลุกลาม

		เข้าสู่ป่าที่เป็นที่อยู่ อาศัยของผี เช่นป่าสำคัญๆ ป่าต้นน้ำ ป่าน้ำประปา ป่าเดปอ ขุนน้ำที่เลี้ยงผี เป็นต้น 2) ไฟทำลายระบบอาหาร อันนี้อาจไม่ใช่ความเชื่อโดยตรง แต่เป็นความรู้ที่ผ่านประสบการณ์ของบรรพบุรุษ ในเรื่องของไฟที่ไหม้แบบไม่มีเหตุจำเป็น ลูกหลานเข้าสู่พื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ย่อมทำลายระบบอาหารในป่า ซึ่งโดยวิธีชุมชนมีความผูกพัน และมีวิธีการหาอาหารในป่าเป็นปกติอยู่แล้ว ดังนั้น ไฟจะถูกจัดการโดยอัตโนมัติเมื่อมีทิศทางที่จะเข้าสู่ป่าอาหาร เป็นต้น
2	ไทยใหญ่ คนเมือง ภูมินิเวศที่ราบ มี 3 ชุมชน ได้แก่ แม่สุริน ขุนยวมหมู่ที่ 1-2	1) ผี ตรงไหนที่มีข่าวว่าผีร้าย ชอบทำให้คนเจ็บป่วย ตรงนั้นจะไม่มีการเผาป่า ไม่มีการเข้าไปหากินในป่าบริเวณนั้น (ความเชื่อบางคน) เฉพาะคนที่เชื่อว่ามีผี ควบคุมไม่ได้ทั้งหมด 2) ขุนห้วย ป่าต้นน้ำ จะมีการทำแนวกันไฟ เพื่อไม่ให้ไฟลุกลามเข้าสู่พื้นที่ขุนห้วย หรือต้นน้ำประปา กลัวท่อประปาไหม้ไฟ 3) แนวกันไฟรอบพื้นที่สำคัญ มีความกลัวและเชื่อว่าอาจจะไหม้บ้านเรือน ไร่นา ได้ ดังนั้นจึงมีทักษะในการเผาที่ไม่ทำให้เกิดอันตราย

ความเชื่อที่ได้นำเสนอนี้เป็นความเชื่อที่บังคับพฤติกรรมคนในชุมชนท้องถิ่น ให้มีการจัดการไฟป่าโดยความเชื่อ ระดับหนึ่ง แต่ไม่ใช่ทั้งหมด ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีและน่าสนับสนุนให้ยังคงดำรงอยู่ต่อไป

แต่ในสถานการณ์ความเป็นจริงของสังคมทุกวันนี้ ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพียงอย่างเดียวไม่สามารถที่จะจัดได้อย่างเบ็ดเสร็จอีกต่อไป ยังมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ความรู้จากอื่น ผสมผสาน ความรู้จากภายนอกที่เหมาะสมกับพื้นที่ ดังจะเสนอต่อไป

5.3 ความรู้เชิงวิชาการในการจัดการไฟป่า

5.3.1) เทคโนโลยี GPS

การปรับประยุกต์ใช้เครื่องมือเทคโนโลยี เช่น GPS เข้ามาเป็นเครื่องมือในการวางแผนเพื่อชิงเผา หรือจัดทำแนวกันไฟป่า เป็นเรื่องที่น่าสนใจ และพื้นที่ตำบลขุนยวมเองก็ไม่เคยนำเรื่องนี้เข้ามาปรับประยุกต์ใช้ เรื่องนี้ถูกหารือในระดับเวทีตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลมีความเห็นว่าหากทำได้จริงก็จะช่วยป้องกันอันตราย และจะเป็นการวางแผนการทำแนวกันไฟที่เป็นระบบ และช่วยได้เป็นอย่างมาก

แต่ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญไม่ใช่เรื่องงบประมาณ แต่เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถทางด้านเทคโนโลยีด้านนี้ อันนี้ลำบาก เพราะคนที่จะทำแบบนี้ได้ต้องเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่ สามารถจัดการได้อยู่ตลอดเวลา ให้คำปรึกษาและร่วมวางแผนกับชุมชนเป็นประจำ โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดเหตุการณ์หมอกควันและไฟป่า เราสามารถจ้างคนภายนอกมาทำให้ได้ แต่มันไม่ยั่งยืน หากจะทำให้

ยังยืนจำต้องทำให้คนนี้เข้ามาอยู่ในพื้นที่ ซึ่งแนวทางก็ก็ต้องพยายามหาคนที่เรียนรู้เรื่องนี้ โดยเฉพาะและองค์การบริหารส่วนตำบลจะเป็นคนสนับสนุนอย่างเต็มที่

นอกจากนั้นแล้วทุนเดิมที่น่าสนใจ และเป็นนิมิตหมายอันดี คือการได้รับการจุดประกายความคิดและการหนุนเสริมความรู้จากคณะอาจารย์มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ จังหวัดพิษณุโลก คณะเทคโนโลยีภูมิศาสตร์ฯ ที่ได้จัดเวทีร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และอาสาเป็นผู้หนุนเสริมชุมชนท้องถิ่น และองค์การบริหารส่วนตำบล นำเทคโนโลยีนี้เข้ามาปรับใช้

5.3.2) เครื่องมือและอุปกรณ์

เครื่องมือและอุปกรณ์ในการจัดการกับไฟป่านั้น ไม่ได้ครอบคลุมเพียงแค่ ที่ฉีดพ่นน้ำ ไม้ตบไฟ คราดทำความสะอาด ไม้กวาด เพียงเท่านั้น ชุมชนได้ให้ความเห็นว่าเครื่องมืออุปกรณ์ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ

- ชุดแผนที่หรือ Model จำลอง ไว้สำหรับวางแผนเฉพาะหน้าในการจัดการ
- คนรู้ คนเข้าใจ คนวางแผน ซึ่งต้องอาศัยคนเป็นเครื่องมือในการบริหารงาน
- อุปกรณ์ที่นำเสนอในเบื้องต้นที่จำเป็น / อุปกรณ์พื้นฐาน
- สารเคมีที่สามารถดับไฟได้ดีกว่าน้ำ

5.3.3) ความรู้

- ความรู้ที่ถูกต้องเริ่มตั้งแต่การชิงเผา การดับไฟ การใช้เทคนิคต่างๆ (นำเสนอในบทที่ 4)
- การเรียนรู้ความรู้ใหม่ การจัดการแบบใหม่ การยอมรับการเผา

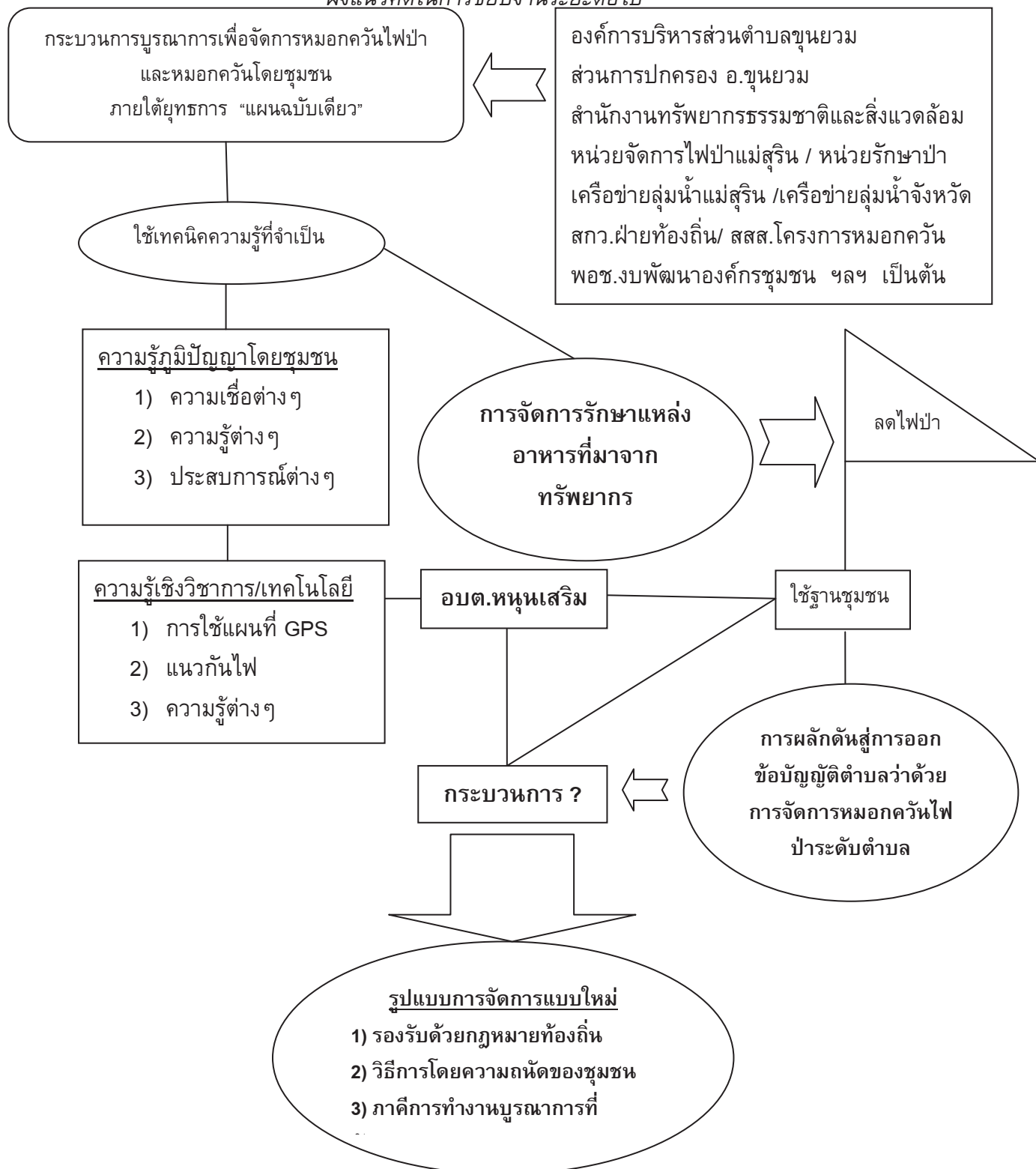
5.4 ข้อเสนอโจทย์วิจัยในระยะต่อไป

- 1) การจัดการไฟป่าในพื้นที่ป่าอาหารของชุมชน อย่างมีประสิทธิภาพควรเป็นอย่างไร
- 2) กลไกการบูรณาการแผนการจัดการแก้ไขปัญหาหมอกควัน ไฟป่าในพื้นที่ตำบลขุนยวม และอำเภอขุนยวมควรเป็นอย่างไร
- 3) แนวทางการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้สู่ชุมชนอย่างเหมาะสมตามบริบท เรื่องพิษภัยของไฟป่าและหมอกควันให้ชุมชนรู้และตระหนัก ควรเป็นอย่างไร
- 4) กระบวนการออกข้อบัญญัติตำบลว่าด้วยการจัดการหมอกควันและไฟป่าโดยชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของตำบล ควรทำอย่างไร
- 5) กระบวนการรณรงค์การเผาพื้นที่ไร่หมุนเวียนในช่วงเดือน เมษายนถึงเดือน พฤษภาคมอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อลดหมอกควัน ควรเป็นอย่างไร

โจทย์ที่ได้รับข้อเสนอจากชุมชนตลอดระยะเวลาในการจัดทำโครงการวิจัยนี้น่าสนใจอย่างมาก ซึ่งเป็นทั้งโจทย์การทำงานในระดับตำบลเพื่อค้นหากลไกในการจัดการที่ดีเป็นเรื่อง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับปัญหาไฟป่าโดยตรง และโจทย์ในการจัดการในระดับชุมชนที่ยังมีปัญหายุ่งยากและไม่ตกให้เกิดเป็นพื้นที่รูปธรรม ซึ่งจะได้มีการหารือต่อเนื่องถึงแนวทางในการจัดการโจทย์ให้ไปถึงจุดหมายที่ชุมชนมีความต้องการ

5.5 บทสรุปแนวทางการจัดการไฟป่า

ผังแนวคิดในการปฏิบัติงานระยะต่อไป

5.6 แผนการบูรณาการในการจัดการไฟฟ้าและหมอกควัน ตำบลขุนยวม

ที่	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	องค์กรผู้รับผิดชอบ	ระยะเวลา
1	การสื่อสารสร้างความเข้าใจในเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นจากหมอกควัน ไฟป่า โดยการออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้กับคนหลายๆ กลุ่ม หลายๆวัย	1. เพื่อให้คนในชุมชน เกิดความรู้ที่สำคัญ มองหมอกควันเป็นปัญหาที่ต้องมีการจัดการ 2. เพื่อสร้างกระแสให้ชุมชนตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาไม่ใช้เพียงช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์	- อบต.ขุนยวม - สาธารณสุขอำเภอ - หน่วยฯ ไฟป่าแม่สุริน	ตลอดระยะเวลา 1 ปี (วางแผนอีกครั้ง)
2	การสนับสนุนให้เกิดกลุ่มในชุมชน และเกิดเครือข่ายในระดับตำบล	1. เพื่อสร้างการเรียนรู้การทำงานร่วมกันของคนในชุมชน เห็นความสำคัญกับการรวมกลุ่มเพื่อจัดการกับปัญหาที่ใหญ่เกินกว่าจะจัดการได้เพียงลำพัง	- เครือข่ายลุ่มน้ำแม่สุริน - โครงการฟื้นฟูฯ - พอช./ งบประมาณองค์กร	ตลอดระยะเวลา 1 ปี (วางแผนอีกครั้ง)
3	การสนับสนุนให้เกิดกฎเกณฑ์ร่วมกันในระดับชุมชนและระดับตำบล	1. ให้เกิดระเบียบร่วม ระเบียบที่สามารถใช้ได้อย่างเหมาะสมกับชุมชนและเป็นระเบียบที่ชอบธรรมสามารถผลักดันให้เกิดการยอมรับในชั้นที่สูงกว่าได้	- อบต.ขุนยวม - ส่วนการปกครอง	ตลอดระยะเวลา 1 ปี (วางแผนอีกครั้ง)
4	การสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมในการป้องกันหมอกควัน และไฟฟ้าอย่างทั่วถึงและเพียงพอ	1. เพื่อสร้างจิตสำนึก สร้างกิจกรรมสร้างพื้นที่ ให้เห็นความสำคัญในสิ่งที่ต้องทำ	- การหนุนจาก อบต. - การหนุนจาก อบจ. - การหนุนจาก ทสจ.	ตามปฏิทินการปฏิบัติ กิจกรรมของชุมชน

5	การสนับสนุนให้เกิดความรู้ในกระบวนการจัดการไฟฟ้าของชุมชน (ข้อ 1-4)	1.เห็นความสำคัญของงาน เห็นกระบวนการที่จัดการแก้ไข เห็นคุณค่าของสิ่งที่ทำ 2.เพื่อจัดการความรู้สู่การถ่ายทอดความรู้ เป็นพื้นที่ที่สามารถเป็นต้นแบบได้	สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น NODE แม่ฮ่องสอน	ตลอดระยะเวลา 1 ปี
6	การยกระดับความรู้จัดการความรู้ที่เกิดขึ้นและการขยายผลในหลากหลายรูปแบบ	1.เพื่อขยายผลการดำเนินงานที่ได้ทำ 2.เพื่อสร้างกำลังใจกับชุมชนที่ดีและตั้งใจทำ	- NODE แม่ฮ่องสอน - อบต.ขุนยวม	ตลอดระยะเวลา 1 ปี
7	การผลักดันให้เกิดการจัดการหมอกควันไฟฟ้าโดยองค์กรชุมชนที่ชัดเจนและให้ประชาชนที่หลักของชุมชนในการจัดการ	1.เพื่อถ่ายทอดเนื้อหาที่ให้กับชุมชนเป็นผู้จัดการ เพราะชุมชนเป็นเจ้าของปัญหาและเป็นผู้ที่สามารถจัดการได้เอง 2.เพื่อสร้างหลักประกันให้กับชุมชน เช่นงบ คนหนุน ความรู้ กฎหมาย	ทุกองค์กรภาคี ทุกภาคส่วน ทุกชุมชนในพื้นที่ตำบล ขุนยวม	ตลอดระยะเวลา 1 ปี

5.7 แนวทางและข้อเสนอแนะ

ในการดำเนินงานโครงการวิจัยขั้นนี้ ได้รับความร่วมมือจากชุมชนทั้ง 6 ชุมชนเป็นอย่างดีแต่ การดำเนินงานก็มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นหลายประการ ดังต่อไปนี้

- 1) การดำเนินงานล่าช้ากว่าแผนที่ได้นำเสนอเป็นอย่างมาก เนื่องจากกลไกการทำงาน ภายใต้โครงการวิจัย ได้วางไว้ให้ใช้โครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม ซึ่งมีนายกฯ เป็นหัวหน้าโครงการ นายกฯ มีภารกิจมากจึงไม่สามารถดำเนินงานให้ทันเวลา ได้ตามแผนงาน ซึ่งในช่วงหลังได้มอบหมายให้ คุณเดชารุท กรองบริสุทธิ เป็น ผู้รับผิดชอบดำเนินงานแทน
- 2) เป็นโครงการระยะสั้นที่กระบวนการสร้างความเข้าใจในงาน CBR ยังไม่เพียงพอ ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังไม่เข้าใจ และยังมีคำถามกับการทำงานวิจัยขั้นนี้ อธิบายได้ว่า แยกแยะยังไม่ออกระหว่างงานวิจัย กับงานพัฒนาของ อบต. ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้จะถูก ชุมชนมองว่า งานวิจัยเป็นองค์กรสงเคราะห์ ให้การช่วยเหลือ เป็นต้น
- 3) โครงการนี้ชุมชนโดยส่วนใหญ่ ตัวผู้นำแต่ละชุมชน เห็นด้วยและคิดว่ามีประโยชน์เป็น อย่างมากและมีความต้องการให้มีการดำเนินงานต่อเนื่อง โดยมีข้อเสนอให้ปรับโครงสร้าง การทำงานที่ วางบทบาท อบต.เป็นผู้หนุนและให้ ผู้นำ แต่ละชุมชน ออกมาขยับงาน ต่อเนื่อง
- 4) การบูรณาการที่แท้จริงยังเห็นได้ไม่ชัดเจนภายใต้ประเด็นใหญ่ เนื่องจากติดเงื่อนไข ระยะเวลาของโครงการ การเงิน งบประมาณที่ไม่เท่ากัน ของแต่ละองค์กร
- 5) การบูรณาการงานควรให้ อบต.เป็นเจ้าภาพหลัก และพยายามที่จะร้อยทุกภาคีที่มีส่วน ร่วมเข้ามาร่วมแรงร่วมใจและหาทางออกในการแก้ไขปัญหา
- 6) แผนในการจัดการหมอกควันและไฟป่าของ อบต.ขุนยวม ในปี พ.ศ.2554 ยังไม่สามารถ ที่จะออกแผนการจัดการตามความต้องการของชุมชนได้ เนื่องจากการประมวลผล งานวิจัยยังไม่เสร็จสิ้น ไม่มีการนำเสนอ และยังไม่มีการพูดคุยในสภา
- 7) หน่วยงานภาคี หรือ อบต.ควรมีการจัดการไฟป่าและหมอกควันอย่างต่อเนื่องตลอดทุก ฤดูกาลไม่เพียงแต่การจัดการในฤดูที่มีหมอกควันเท่านั้น
- 8) การจัดการหมอกควันควรเริ่มต้นที่การสร้างภาพลักษณ์ของชุมชนอย่างจริงจัง และ ดำเนินการอยู่ตลอดเวลา
- 9) หมอกควันเป็นปัญหาที่สำคัญของชุมชนปัญหาหนึ่ง ดังนั้นควรที่จะมีการจัดการปัญหา อย่างจริงจังและควรที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการด้วย

ในการดำเนินงานโครงการวิจัย ที่ผ่านมา พบปัญหาอุปสรรค หลายประการ แต่ก็ยังเป็นเพียง ปัญหาในเชิงระบบ และข้อจำกัดด้านเวลาเท่านั้น การเข้ามาช่วยจัดการของชุมชนเองก็ยังไม่มีความ ชัดเจนมากนัก ดังนั้นจึงมีข้อเสนอของชุมชนให้มีการดำเนินงานต่อเนื่อง และให้มีการวางบทบาท ร่วมกันอย่างชัดเจน ทุกภาคส่วนและทุกองค์กร

บรรณานุกรม

- 1) เอกสารประกอบการแลกเปลี่ยน การจัดการไฟและหมอกควัน 2552 ความร่วมมือ ความพร้อม ประชาชน ท้องถิ่น ราชการ ประชาสังคม จ.แม่ฮ่องสอน
 - เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน
 - สมาคมฟื้นฟูและพัฒนาลุ่มน้ำสาละวิน
 - โครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน
 - มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 2) เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนการจัดทำข้อบัญญัติตำบลว่าการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อบต.ทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
- 3) ข้อมูลบริบทชุมชน และข้อมูลทั่วไป อำเภอขุนยวม โดย องค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม

ภาคผนวก

1. ประวัตินักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย

นักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ชื่อ : นายสุตชีวี ชมงานดี
วัน / เดือน / ปี เกิด : 1 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2551
อายุ : 41 ปี
ที่อยู่ปัจจุบัน : 27 หมู่ 4 ต.ขุขุม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

ประวัติการศึกษา : ระดับประถมศึกษาโรงเรียน บ.แม่สะเป่ใต้
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย กศน.จ.มส
ระดับปริญญาตรี สถาบันศาสนศาสตร์ กรุงเทพฯ

ประสบการณ์การทำงาน

- เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาชนบท
- ทำงานองค์กรศาสนา God News Mission
- เจ้าหน้าที่โครงการมิชชั่นเกาหลีแห่งประเทศไทย
- อาจารย์พิเศษกรมยุทธศึกษาทหารบก
- ปัจจุบันดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม

นักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ชื่อ : นายบุญโท ขอบวนาไพโรสน
วัน / เดือน / ปี เกิด : วันที่ 23 กันยายน พ.ศ.2511
อายุ : 41 ปี
ที่อยู่ปัจจุบัน : หย่อมบ้านห้วยสูง ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

ประวัติการศึกษา : ระดับประถมศึกษาโรงเรียน บ.ห้วยฟาน
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย รร.ขุนยวมวิทยา

ประวัติการทำงาน : เกษตรกร
แกนนำชุมชน (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)

นักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ชื่อ : นายบุญสุข เตือนชวัลย์
วัน / เดือน / ปี เกิด : วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2503
อายุ : 49 ปี
ที่อยู่ปัจจุบัน : 15/1 หมู่ที่ 3 บ.แม่สุริน ต.ขุนยวม
อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

ประวัติการศึกษา : ระดับประถมศึกษา ปีที่ 1-4 โรงเรียนศรีสังวาลวิทยาการ
ระดับประถมศึกษา ปีที่ 1-7 โรงเรียนทองสวัสดิ์วิทยาการ
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย กศน.แม่ฮ่องสอน
ประวัติการทำงาน : เกษตรกร
นักวิจัยเพื่อท้องถิ่น (นักพัฒนาอิสระ)
ปัจจุบัน รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลขุนยวม

นักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ชื่อ : นายเดชาวุธ กรองบริสุทธิ์
วัน / เดือน / ปี เกิด : วันที่ 21 เดือนเมษายน พ.ศ.2511
อายุ : 41 ปี
ที่อยู่ปัจจุบัน : 899 หมู่ที่ 1 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม
จ.แม่ฮ่องสอน

ประวัติการศึกษา : ระดับประถมศึกษา จากโรงเรียนบ้านหัวปอน
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนบริพัตรศึกษา
ระดับปวช. จากสถาบันเทคโนโลยีหมู่บ้านครู จ.ลำพูน สาขา
เกษตรกรรม
ประวัติการทำงาน : ครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียน จ.แม่ฮ่องสอน
เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของมูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา จ.
เชียงราย
เจ้าหน้าที่สนาม โครงการพัฒนาที่สูงเฉพาะพื้นที่ (IPAD)
เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาลุ่มน้ำยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองนายก อบต.ขุนยวม

2. รายชื่อทีมงานวิจัย

ที่	ชื่อ – สกุล	ตำแหน่ง	บทบาทในงานวิจัย
1	นายถวิล คีรีเกษตร	กำนัน ต.ขุนยวม	ทีมวิจัย
2	นายสุจิตรา วงษ์พุดคำ	สอบต. ขุนยวม หมู่ที่ 1	ทีมวิจัย
3	นายสวัสดิ์ กันทา	ผู้ใหญ่บ้านขุนยวมหมู่ที่ 2	ทีมวิจัย
4	นายสุภีย์ ฉลาดวงศ์	สอบต.ขุนยวม หมู่ 2	ทีมวิจัย
5	นายจำแดง บุญไทยใหญ่	ผู้ใหญ่บ้านแม่สุริน หมู่ที่ 3	ทีมวิจัย
6	นายสาคร ทานา	สอบต. บ้านแม่สุริน หมู่ที่ 3	ทีมวิจัย
7	นายสมหวัง สถิตสุนทร	ผู้ใหญ่บ้านแม่สะเป่ใต้ หมู่ที่ 4	ทีมวิจัย
8	นายวันดี ฌาอนันต์	สอบต. บ้านแม่สะเป่ใต้ หมู่ที่ 4	ทีมวิจัย
9	นายวีระพันธ์ สกุลจรรยาดี	ผู้ใหญ่บ้านห้วยฟาน หมู่ที่ 5	ทีมวิจัย
10	นายพนา อรุณจินดา	สอบต.บ้านห้วยฟาน หมู่ที่ 5	ทีมวิจัย
11	นายเรืองฤทธิ์ สรรเสริฐบุญ	ผู้ใหญ่บ้านแม่สะเป่เหนือ หมู่ที่ 6	ทีมวิจัย
12	นายอำพล บุญชูโชคชัยกุล	สอบต. บ้านแม่สะเป่เหนือ หมู่ที่ 6	ทีมวิจัย

3. ภาคิ/ องค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง / ที่ปรึกษา

1) นายอำเภอขุนยวม	ที่ปรึกษาโครงการ
2) สำนักงานพัฒนาชุมชน อ.ขุนยวม	ที่ปรึกษาโครงการ
3) สำนักงานท้องถิ่น อ.ขุนยวม	ที่ปรึกษาโครงการ
4) หน่วยป้องกันและรักษาป่า ที่ มส.6 (ขุนยวม)	ที่ปรึกษาโครงการ
5) หน่วยป้องกันและรักษาป่าที่ มส.24 แม่สะเป่	ที่ปรึกษาโครงการ
6) หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเวียงหล้า	ที่ปรึกษาโครงการ
7) หัวหน้าหน่วยควบคุมไฟป่า มส.2 (แม่สุริน)	ที่ปรึกษาโครงการ
8) ผอ. การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อ.ขุนยวม	ที่ปรึกษาโครงการ
9) หัวหน้าแขวงการทาง อำเภอขุนยวม	ที่ปรึกษาโครงการ
10) หัวหน้าสถานีอนามัย บ้านแม่สุริน	ที่ปรึกษาโครงการ
11) สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จ.แม่ฮ่องสอน	ภาคีสันับสนุน
11) เครือข่ายทรัพยากรฯ จ.แม่ฮ่องสอน	ภาคีสันับสนุน
12) เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ.แม่ฮ่องสอน	ภาคีสันสนับสนุน